Caminin Kaybolan Mahiyeti

Mehmet Şahin Musannifoğlu

CAMİNİN KAYBOLAN MAHİYETİ

Yazan:
Mehmet Şahin Musannifoğlu

1996

önsöz

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd, âlemlerin rabbi olan Yüce Allah'a mahsustur. Salat-ü selâm kâinatın efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve onun âline ve ashabına olsun.

Caminin müslümanların hayatındaki yeri ve önemi gayet büyüktür. Zira gerçek mü'minler onun sahasında ve gölgesinde yetişir. Bu itibarla çağımızın insanı ve müslüman gençliği bunun ehemmiyetini anlamak zorundadır. Bunu anladığı gün; haklı olarak "Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış hayırlı ümmetsiniz" meâlindeki ilâhî övgüye haklı olarak erişirler. O zaman insanlığın muallimi, mürebbisi ve önderi olurlar.

Müslüman cemaatı ve toplumunun oluşmasında rolü büyük olan cami örneğini; temelleri takva üzerine atılmış bulunan ve Yüce Peygamberimizin hicret esnasında inşa ettiği Kuba ve Mescid-i Nebevî'den almalıdır.

Maddî olarak, caminin yapısı ve dekorasyonuna verilen önem, manevî yönden imarına verilmediği için tarihî önemini kaybettiği inkâr edilemez.

Caminin İslâm'daki yerini anlamama noktasına gelen bu günkü İslâm toplumunun durumu iç açıcı değildir. Bu itibarla başkasına hak tanımayan ve sık sık insan hakları dersini veren(!) ve dünya hakimiyetini tamamiyle ellerine geçirmeye çalışan yahûdi ve hıristiyan âlemi bu durumdan yararlanarak topyekûn müslümanları yok etme politikası içine girmiştir. İslâm âlemi gafletten uyanmalıdır. Uyandığı takdirde Allah'ın izniyle bunu başaramıyacaklar. Yüce Allah'dan dileğimiz müslümanlara yardım etmesidir.

Bu naçiz eseri kaleme almaya beni sevk eden husus; günümüzde yapılan camilerin gereğinden fazla masraf yapmak sûretiyle inşa edildiğini görmemdir.

İslâmî kaynaklar incelendiği zaman bu işin yerinde bir davranış olmadığını görmekteyiz. Zira İslâm'ın hedeflerinden biri de malı muhafazadır. Gereksiz yere harcamayıp, beşeriyetin faydalanacağı yerlere onu sarfetmektir.

Bu mekruh bid'atın sahabe devrinin sonundan itibaren; Emevî halifesi Velid b. Abdü'l-Melik b. Mervan'dan başladığını, dünyanın her tarafına yayılarak günümüze kadar geldiğini görüyoruz. Caminin estetik yapısı müslümanları ve özellikle İslâm gençliğini oraya çekmek için yeterli değildir. Camilerin manevî güzelliğini zenginleştirme çarelerini arayıp bulmak zorundayız.

Camilere kabirlerin sokulması. Bu çirkin ve lânete ve şirke vesile olabilecek bid'atın yayılarak devam edip gelmesi de camilerde müşahede edilen çirkin manzaralardandır. Kendi imkânlarıyla cami inşa ederek, öldüğü zaman; içinde defnedilmesini vasiyet edenlerin de bulunduğunu yine caminin tarihî seyrinde görüyoruz.

Tarih boyunca yapılan camiler; muhtelif süs, ağır nakış ve yaldızlarla tezyin edilmiş olarak inşa edilmiştir. Oysa caminin inşasındaki asıl hedef; kalbi ve fikri oyalayan her türlü dünyevî engellerden uzak kalarak huşu' içinde halisane ibadet etme ortamına kavuşmaktır.

İslâm âlimleri tarih boyunca kabule şayan olmayan bid'atın sınırlarını çizmek ve halk arasında yaygınlaşan bid'atlarla mücadele etmek amacıyla çok sayıda eser kaleme almışlardır. Buna rağmen istenilen noktaya gelinememiştir.

Bid'atla mücadele konusunda İslâm âlimlerinin bir kısmı fitneye sebep olabileceği indişesiyle müsamahalı davranmayı uygun buldular.

Bid'at ve hurafeler, müslümanların ruhunda öylesine yerleşti ki insanların çoğu bunlarla iç içe yaşamaya alışmış ve bunlara sıcak bakmıştır. Bu yüzden ilim erbabının bunlarla mücadeleleri gayet zorlaşmıştır.

Bu eserde, caminin İslam'daki yeri ayet ve hadislerin ışığı altında muteber İslâmî kaynaklardan faydalanılarak araştırıldı. Bu yapılırken konuların tarafsız olarak titizlikle işlenmesine azami gayret gösterildi.

Caminin mana ve mahiyeti ile alâkalı ilk bölümde cami ve mescidin toplum içindeki fonksiyonuna yer verildi. Caminin tarihçesi ve yeryüzündeki dini ve tarihi bakımdan ehemmiyet arzeden camilerin tanıtımı ikinci bölümde yer aldı. Üçüncü bölümde genel olarak camilerin yapısı ve kısımları ve bu kısımların zaman içinde gelişmesi ve dinî açıdan fonksiyonları ele alındı.

Cami içinde ve cami ile alâkalı bazı hayırlı faaliyetlerin incelendiği dördüncü ve beşinci bölümden sonraki son dört bölüm cami etrafında işlenen bid'atler ve dinî yönden mahzurlu görülen faaliyetlere tahsis edildi. Günümüzde yaygın olarak işlenen ve bid'at olup dinen mahzurlu görülen camilerle ilgili faaliyetlerin detaylı olarak anlatıldığı bu son dört bölüm kitabın ana temasını teşkil etmekle beraber, sünnet-i seniyyenin ihyası ile sevap ve faydalı birer ibadet gibi telakki edilen bid'atlerin anlaşılabilmesi açısından pek önemlidir.

Yüce Allah'dan rızasına uygun kılmasını ve okuyup faydalanan müslüman kardeşlerimin de hayır duasını beklerim.

Eserin yazılması esnasında, tashih ve mizanpaj işinde emeği geçmiş yardımlarını esirgemeyen; Suudî Arabistan'ın Dhahran kenti Kral Fahd Petrol ve Maden Üniversitesi öğretim üyelerinden Doçent Doktor Ahmet Ziyaettin Şahin'e hayır dua ediyor dünya ve ahiret mutluluğuna eriştirmesini Yüce Allah'dan niyaz ederim.

Mehmet Şahin Musannifoğlu

12 Eylûl 1995 SALI

ESENKENT- MALTEPE

İÇİNDEKİLER

SEKİZİNCİ BÖLÜM:

DOKUZUNCU BÖLÜM:

BİRİNCİ BÖLÜM:
CAMİNİN MANA VE MAHİYETİ

CAMİ NEDİR?

Cami Allah katında en sevimli yerdir. Cami iman kalesi fazilet hisarı ve müslümanın mezun olduğu ilk mektebidir. Cami müttekilerin evi, müslümanların hergün bir araya gelip toplandığı mekândır.

Cami, İslâm'da mabettir. Müslümanların meclisidir. Müslümanlar, tüm kötülüklerini, fesat, kin, dünyevî her türlü arzu ve düşüncelerini, kapıda bırakarak; imana açık kalpleriyle sevaba yönelmiş, huşu'a bürünmüş olarak oraya girerler.

Sonra büyük, küçük, amir, memur, zengin, fakir farkı gözetilmeden yek vücut halinde Allah katında eşit olarak ayakları bitişik omuz omuza vererek ubudiyyet şerefi ve ibadet yolunda hepsi müsavi tek saf olurlar.[1]

Cami okuldur. İslâm'ın siyaseti onun minberi üzerinden ilân edilir. Cami okuldur; İslâm'ın kültür temelleri orada atılır. Kur'an sünnet, şeriat, lisan ve kâinatta Allah'ın sünnetleri camide tedris edilir.

CAMİLER ŞÜPHESİZ ALLAH'INDIR

S.: Allah Tealâ'nın "Camiler şüphesiz Allah'ındır" sözünün anlamı nedir?

C.: Ayet-i kerime'deki "Camiler" kelimesinden maksadın ne olduğu hakkında alimler ihtilâf ettiler. İslâm alimlerinin görüşlerine göre camilerden maksat

a) Namaz ve ibadet için tahsis edilmiş maruf mabedlerdir.

b) Mescid-i Haramdır. Çünkü camilerin kıblesidir ve kavuştukları yerdir. Mescid-i Haram sanki camilerin bütünüdür.

c) Yeryüzünün hepsidir. Zira yeryüzünün tamamı; Allah Resulü ve ümmeti için mescit kılınmıştır.

d) Secde organlarıdır. Sahih olan birinci görüştür.

Ayetin manâsı; camiler Allah'a ibadet için tahsis edilmiş mekânlardır. Bunun ismi ile damgalanmıştır. Halis olarak O'na aid olması vacibtir.

Bu ilahî maksada ters düşecek başka herhangi bir gaye için kullanılamaz. Orada Allah'ın isminden başka bir şeyin zikredilmemesi gerekli olduğu gibi, Allah'tan başkasına orada tazim edilmez. Şu hâlde camilerin yapılışı ne için meşru kılınmış ise ancak onun için kullanılır.

Selef-i salihinden, sultanlar, emirler ve valilerden camilere gerekli değeri, saygıyı gösterenler; onları Allah'ın zikrine ve hamdine ters düşecek her şeyden uzak tutanlar gelip geçmiştir.[2]

CAMİ VE MESCİDİN TANIMI

İslâm'ın ilk yıllarında Müslümanların toplanıp ibadet yaptıkları yere mescit denirdi. Bu, kelime

---

[1] Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslâm, 7.
[2] Dr. Ahmed eş-Şerbasi, Yes'elüneke fi'd-Din-i ve'l-Hayat, 3/377-378.

olarak, "secde edilen yer" demektir. Gerek Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz zamanında, gerekse dört halife döneminde bu isim daha yaygındı. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz hicret esnasında Kuba'da ilk yaptırdığı ibadet yerine ve Medine'de ilk yaptırdığı ibadet yerine mescit ismini uygun görmüştü. Nitekim yeryüzünde Allah'a ibâdet için kurulan ilk mabete (Kâbe) de Mescid-i Haram denildiği pek meşhurdur.

Cemaatin çoğalması ve büyük ibadet yerlerinin yapılması sonucu, bu yerlere "mescidü'l-Cami' = bir amaç ve gaye etrafında toplayıcı, "mescit" denilmeye başlandı. Böylece giderek büyüklerine "cami" mahallelerdeki küçüklerine mescit denilmeye başlandı ve zamanla isimler bu doğrultuda yaygınlaştı.[3]

Cuma, bayram ve beş vakit namazları içinde kıldığımız mekânların Kur'an ve hadislerdeki isminin mescit olarak geçtiği yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılmıştır. Mescit s-c-d kökünden türemiş bir kelimedir. Sözlük anlamı da secde edilen yer, namazgâhtır. İbadethaneye ad olmasının sebeb-i hikmeti ise şöyle izah ediliyor:

Secde, namaz fiillerinin en şereflisidir. Çünkü kul Allah'a en fazla secdede iken yakın olur.[4] Bir hadis-i şerifte Yüce Peygamberimiz: "Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secdede bulunduğu haldir"[5] buyurmuştur.

Şer'an mescit, yeryüzünün her tarafıdır. Buharî[6] ile Müslim'in[7] rivayet ettikleri hadis-i şerifin bir bölümünde "Yeryüzü bana temizlik vasıtası ve secdegâh kılındı" buyurulmuştur. Bu itibarla temiz olmak şartıyla namaz her yerde kılınabilir. Bundan yalnız şeriatin istisna ettiği kabristan, mezbele, deve ireği ve salhane gibi yerler müstesnadır.[8]

CAMİ İLE DİĞER MABEDLER ARASINDAKİ FARK

1) Cami meşru, diğerleri ise meşru değildir. Zira cami, Allah katında kendisinden başka yeryüzünde meşruiyeti kalmamış muharref dinlerin değil, İslâm Dininin ibadet mekânıdır. Yüce Allah şöyle buyurur: "Her kim İslâmdan başka bir din ararsa, (bu din) kendisinden asla kabul edilmiyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır."[9]

Mabetleri tatbik sahasına koyanlar ise; ancak o dinlerin sahipleridir. Onlar ister kitap ehli -Yahûdi, hıristiyan- olsun isterse putperest olsunlar. Zandan ibaret olan dinlerinin âdetlerini yerine getirmek için bu mabetlerini ortaya koydular. Allah katında hak ve makbul din sayılmadıkları için; o dinlerin mabetleri de muharref kitapları gibidir.

2) Cami, iman, amel ve yönlendirme temeli üzerine kurulmuştur. Diğer mabetler ise böyle değildir.

Başlangıçta cami, Allah'ı birleme ve şirk karışmayacak şekilde O'na inanmak esasına dayanarak inşa edilmiştir. Bu imanın gereği ise, Allah'ın razı olacağı salih amellerin; O'nun kitabından ve Resûlünün sünnetinden alınmış, şeriatının esaslarına uygun olarak edasıdır.

Bundan dolayıdır ki cami, hayatın bütün safhasında toplumu yönlendirme temelinin atıldığı mekân olmuştur. Müslümanların yönlendirilmesi ancak alimler, imam hatipler tarafından olur. O alim ve imamlar ki müslümanları ancak Allah'ın şeriatıyle yönlendirirler. Diğer mabedler

---

[3] Asrın Kur'an Tefsiri, 5/2595-2596.
[4] Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid bi Ahkâmi'l-Mesâcid, 27-28.
[5] Sahih-i Müslim, K. Salat, 2/49.
[6] Sahih-i Buharî, K. Teyemmüm, 1/86.
[7] Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/63.
[8] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/349.
[9] Al-i İmran, 85.

böyle değildir. Onların esası şirktir, Allah'a eş koşmaktır. Allah'ın peygamberlerini inkâr etmektir.

Hıristiyanlığın, baba, oğul ve ruhu'l-kudüs (kutsal ruh) tan meydana gelen üçlü Allah inancı vardır. Buna teslis akidesi denir.[10] Hz. Muhammed'i inkâr ederler. Bir tek Peygamberi inkâr eden, bütün peygamberleri inkâr etmiş sayılır.

Putperestler, yontulmuş taşlara veya ağaçlara, hayvanlara ve diğerlerine kulluk ederler. Bu itibarla insanların hayatını, ahlâk ve karşılıklı hukukunu tertip ve düzene koyacak bir proğramı bulunmayan insanların ortaya koydukları mabetin; doğru yoldan sapmış genç neslin terbiyesi üzerinde olumlu hiçbir etkisinden söz edilemez.

Cami böyle değildir. İslâm'daki esas yerine iade edildiği takdirde onun temelindeki kaide-i imaniye ve yönlendirici açık proğram sayesinde buna muktedirdir. Şayet İslâm'daki esas yerine iade edilmezse o zaman; bazı İslâm ülkelerinde olduğu gibi yönlendirme ve sapmaları tedaviden uzaklaşır, diğer mabetler durumuna dönmesinden endişe edilir.[11]

CAMİ İNŞASINDAKİ HEDEF

Cami inşasındaki hedefler şöyle özetlenir:

1 - Müslümanların kalplerine İslâmî akideyi yerleştirmek,

2 - Müslümanların hayatında ruhî değerleri derinleştirmek,

3 - Müslümanların fikir, düşünce ve saflarını birleştirmek,

4 - Müslümanların hayatında birbirini kayırma ve yardımlaşma ruhunu yayma,

5 - Güzel ahlâkı müslümanların hayatına yerleştirmek,

6 - İbadetin en mükemmel bir şekilde camide edasını kolaylaştırmak,

7 - Müslümanlar arasına İslâm kültürünü çoğaltmak.[12]

CAMİNİN GÖREVLERİ

1) Müslümanları tek ümmet yapmak.

İslâmdan önce her kabile; fertlerinin eğlence ve gece sohbetleri, düğün, alış veriş, tartışma ve benzeri işler için toplu olarak bir araya geldikleri özel yerleri vardı.

Ne vakit ki, Allah Resulü geldi; müslümanların kelimesini birleştirdi. Namaz kılmak için onları bir mekânda toplamak istedi. Günde beş defa orada bir araya gelsinler, yüzlerini tek bir yöne, aynı kıbleye çevirsinler, kendilerine bir kişi imam olsun, tek kitap okusunlar diye birliklerini simgeleyen cami inşa etti. Böylece; camiye giderken, cami sahasında iken, cami yolunda, namazdan sonra evlerine dönüşlerinde, müslümanlar arasındaki kaynaşmaları, tevhid noktasında birleşmeleri hususunda caminin etkisi açıktır. Bundan dolayı hizipleşip guruplaştıktan sonra cami, müslümanlar arasında birlik ve kaynaşma sembolü olmuştur.

Namaz öyle doğru bir yoldur ki, ferde kumandaya boyun eğme ruhunu artıran, coşkunluk duygusunu çoğaltan tek bir cemaate ulaştırır. Namaz, fertlerini tek bir safta toplayıp

---

[10] Teslis akidesi: Sözlükte "üçlemek" manasına gelen bu kelime; Hıristiyanlıkta, baba, oğul ve ruhu'l-Kudüs (kutsal ruh)'ten meydana gelen üçlü Allah inancıdır. Maide sûresinin 73. âyetinden anlaşıldığına göre teslis; **"Allah üçtür"** demek değil, **"İlah üçtür, Allah bu üçün üçüncüsüdür"** demektir. Hıristiyanlığı çok tanrılı bir din haline sokan bu inanç sisteminin Hz. İsa'nın getirdiği dinle hiç bir alâkası yoktur. Bunlar sonradan bu dine sokulmuştur. (İslâmî Bilgiler Ansiklopetisisi).

[11] Devru'l-Mescid fi't-Terbiye, 166-167.

[12] Dr. Abdulaziz Muhammed el-Lemilem, Risâletü'l-Mescid fi'l-İslâm, 97.

perçinleştiren birlik ve beraberliklerini sağlayan, hayatlarını tertip ve düzene sokan, gece ve gündüz beş kere tekrarlanan ilahî bir çağrı ve Rabbanî açık bir yoldur.

İmamlık onlara, bağlılığı, iyi önderlerine sarılmayı, kumandanlarına itaat etmeyi, safları perçinleşmiş olduğu halde en şerefli organları olan alın ve burunlarını yere koymak suretiyle O'na boyun eğerek Allah sevgisini ilân eder. Bunun için: "Kulun rabbine en yakın olduğu hal secdede bulunduğu haldir"[13] buyurulmuştur.

Durum böyle olunca; cami rolünü neden kaybetti? Müslümanların birliğini sağlama hususunda görevini neden yitirdi? Müslümanlar birliklerini neden kaybetti?

Yüce Allah'ın sonsuz yardımı, tükenmez kudreti cemaatle beraber[14] olduğunu bilip, bayrağımızı yükseltmek, birlik ve beraberliğimizi ilân etmek üzere Allah'ın evlerinde toplanmamızın zamanı daha gelmedi mi?! Bunu rica ve temenni ederim.

2) Toplumsal Dayanışma, Şefkat ve Yardımlaşmayı Sağlamak

İslâm'dan önceki topluluklarda zulüm, azgınlık, taşkınlık ve kargaşalık sürüp gidiyordu. Güçlü zayıfı köleleştirip eziyor, zengin fakire tahakküm ediyordu. Kölelik dünyada herkesçe bilinen bir husus, bu yüzden zengin tabaka fakirin elinden özgürlüğünü alıp baskı rejimi sürüp gidiyordu. Savaş, soygun, hukuka tecavüz, harpler o günkü toplumun başlıca geçim vasıtaları haline gelmişti. Oysa zenginler azınlıkta, fakirler ise çoğunlukta olduğu halde korku ve baskı fakir halk tabası üzerinden bir an kalkması şöyle dursun hafifleme bile göstermiyordu.

Bozgunculuklar, utanılacak rezilce işler, zulüm, isyan, zina ve fuhuşun her çeşidi alabildiğine yayılmış; içki içiliyor, fukaralık korkusu nedeniyle çocuklar öldürülüyordu. Kız çocukları diri diri toprağa gömülüyor, ırza tecavüz ediliyor, sermaye sahipleri genç kız ve kadınları kapıp fuhuşa sürüklüyordu. Yeryüzünde yaygın hale gelmiş rezaleti hiç kimse önleyemiyordu.

Nihayet Allah Resûlü (s.a.v.) gelince; yolunu şaşırmış bu insanları tevhide çağırdı. Allah (c.c.) onların gönüllerini birleştirdi, insanlığın iyiliği için ortaya çıkarılmış hayırlı bir ümmet oldular. Mescid-i Nebevî'den; iffeti, fazileti, şefkat ve merhameti, yardımlaşma ve dayanışmayı bilen bir ümmet haline gelerek çıktılar. Ondan sonra onların parolası: "İyilik etmek, fenalıktan sakınma üzerinde birbirinizle yardımlaşın"[15] olmuştur.

İlâhî dâvete icabet edip hidâyete ermiş bu insanlar, Allah Resûlünün Mescidinde İslâm kardeşliğini, yardımlaşmayı, şefkat, merhamet ve dayanışmayı eksiksiz bir şekilde açıklıyorlardı. Bunun en güzel örneğini; yaşları, cinsleri renkleri ayrı ayrı olduğu halde saflarda kenetlenmiş olarak Allah'ın huzurunda durdukları zaman veriyorlardı. Amir memur, kültürlü kültürsüz, zengin fakir, çiftçi işçi hulasa toplumun her kesiminden meydana gelen ve Allah'ın nimetiyle kardeş olan bu zevatı eşit olarak yan yana getiren cami olmuştur. Bunun şuna, beyazın siyaha üstünlüğü olmadığını, üstünlüğün ancak takva ile olduğu anlayışını fiilen onlara vermiştir.

İnsanlar arasındaki rütbe makam ve mevki ne olursa olsun; camiye ilk gelen kimse ön saflarda yerini alırdı. Bu şekilde bir araya gelen insanlar "Müminler ancak kardeştirler"[16] fermanını ilân edip haykırıyorlardı. Ve yine "Birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerine şefkat hususunda mü'minlerin misâli cesed gibidir. Ondan bir uzuv şikâyet ederse, cesedin diğer uzuvları uykusuzluk ve humma ile ona (iştirake) çağrışırlar".[17] Onlar yine "Yanıbaşında

---

[13] Sahih-i Müslim, K. Salat, 42, 2/49; İ'lâmu's-Sâcid bi Risaleti'l-Mesâcid, 9.

[14] Münâvî, Feyzu'l-Kadir, 6/459.

[15] Maide, 2.

[16] Hucûrat, 10.

[17] Hadis sahihtir. Ahmed b. Hanbel, Sünen, 4/270; Sahih-i Müslim, K.Birr, 8/20.

komşusu aç iken karnını doyuran kimse kâmil mü'min değildir"[18] mesajını veriyorlardı.

Müslümanlar, ferden ferda bir şahsiyet ve vücut ise de, hey'et-i umûmiyyesi itibâriyle, bir insan vücûduna benzer. Bu benzeyişi husûle getiren ictimâî ruh yâni îman ve ahlâk birliğidir. Bir vücûdun herhangi bir uzvuna bir hastalık ârız olursa, diğer uzuvlar elem duyduğu gibi, bir mü'min veya mü'minler bir felâkete uğrarlarsa, kâmil îman sâhipleri ıztırap duyarlar.

İran'ın büyük hakîmi Şeyh Sa'di merhumun Gülistan'ında mealen şöyle der:

Âdem oğulları, yekdiğerinin uzuvlarıdır ki, bir ana babadan yaratılmışlardır. Ne zaman bir uzva dert gelirse, diğer uzuvlarda karar kalmaz. Onlar da ıztırap duyarlar. Sen ki, diğer kimselerin mihnetlerinden habersizsin, nâmın insan olarak kalmaya lâyık değildir.[19]

Ve yine onlar bir araya geldikçe, Hz. Peygamberin mübarek sözlerinden ilham alarak biliyorlardı ki, kendileri için sevdiklerini mümin kardeşleri için de sevmedikçe kâmil bir imana sahip olamayacaklardı. Zira Yüce Peygamberimiz "Sizden hiçbiriniz kendi nefsi için dilediğini (din) kardeşi için de arzu etmedikçe (tam) iman etmiş olamaz"[20] buyurmuştu.

Onlar, müslüman müslümanın kardeşi olduğunu ilân ediyorlardı. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.v.) sahih bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu tehlikeye atmaz. Bir kimse din kardeşinin hacetinde bulunursa, Allah da onun hacetinde bulunur. Her kim bir müslümanın bir sıkıntısını giderirse, onun sebebiyle Allah kendisinden kıyamet sıkıntılarından birini giderir. Ve her kim bir müslümanın suçunu örtbas ederse kıyamet gününde Allah onu örtbas eder."[21]

Onlar bu birleşmeleri sayesinde öyle oldular ki; kardeş kardeşine ihtiyacı halinde malı ile de yardım ediyordu. Bilakis kendine tercih ederek malının yarısını ve daha fazlasını vermekten de geri durmuyordu. Bu da Haşir suresinin "... Kendileri zarûret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler"[22] mealindeki ayetinin ameli tatbiki idi.

Bu birleştirimlerde; kardeş kardeşin durumunu araştırır, muhtaç olduğu takdirde ihtiyaçlarını yerine getirmeye koşardı. Onlar mal biriktirip bolluk düşünmezlerdi.

Beyhakî'nin İbn Abbas'dan rivayet ettiği bir hadisde İbn Abbas şöyle anlatıyor:

Mescid-i Nebevî'de itikâfta bulunuyordu. Mescidin bir köşesinde üzüntülü bir adam gördü. Ona: Derdin nedir? diye sordu. İhtiyacını anlattı. İbn Abbas ona, kalk gidip ihtiyacını göreyim, dedi. Adam: Sen itikâftasın, dedi. İbn Abbas: Ben Resulüllah'dan işittim şöyle buyuruyordu:

"Bir kimse din kardeşinin hacetine yürür ve muvaffak olursa bu onun için on sene itikâf sevabından hayırlıdır".[23]

Zaman-ı saadette müslümanlar; dayanışma ve yardımlaşma temellerini böyle tesis ediyorlardı. Onların camilerdeki tanışmaları, birbirine acıma ve şefkatleri, birbirini sevmeleri, hayırlı işlerde yardımlaşma metotları böyle idi. Bu dayanışma, şefkat ve acımanın temelinde; müslümanların ruhî derinliklerinde yerleşen manevî güç ve kuvvet vardı. İslâmî toplumdan fukaralık yok oldu gitti. Çünkü onlar mal zenginliğine değil gönül zenginliğine, ellerindeki varlığa değil, Cenab-ı Hakkın hazinesindekine güveniyorlardı. Zira eldeki tükenir fakat ilahî haznedeki tükenmez.

---

[18] Buharî, Edebu'l-Müfred, rakam 112; Hâkim el-Müstedrek, 4/167; Beyhakî, Sünen-i Kübrasında; Taberânî (12741), Kebirinde; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 8/167; Ebu Ya'la rivayet etmişlerdir, ricali sikattır. Hepsi İbn Abbas'dan rivayet etmişlerdir.

[19] Ali Himmet Berki, 250 Hadis, 172-173.

[20] Sahih-i Buharî, K. İman 1/9; Sahih-i Müslim, K.İman, 1/49.

[21] Sahih-i Buharî, K. Mezalim, 3/98; Sahih-i Müslim K. Birr, 8/18.

[22] Haşr, 9.

[23] Hadis zayıftır. İbn Ebi'd-Dünya, Kaza-i Havaic'de; Hatib-i Bağdadî, 4/127, Tarin'inde tahric etmişlerdir. İbn Cevzî'nin el-İlelü'l-Mütenahiye adlı eserinde.

Yüce Peygamberimiz şöyle buyurdu: "Zenginlik mal çokluğundan ibaret değildir. (Gerçek) zenginlik, gönül zenginliğidir".[24] İşte o günkü müslümanların halet-i ruhiyesi böyle olduğu için; toplum fertlerinin doğru yoldan sapma sebepleri ortadan kalkıp hürriyete kavuştular.

Camilerimizin bugünkü durumu belli. Allah'ın merhamet ettikleri müstesna. Yukarıda açıklanan meziyetlerden belirgin tek bir şey bulamazsınız. Bir camide kalabalık bir cemaat namaz kılmaktadır. Bununla beraber komşunun komşuyu tanımadığını görürsünüz. Bir cami cemaati üzerinden günler aylar geçer birbirini tanımazlar. Çoğu kez komşusu hasta olmuştur, bir ay hastahanede yatar komşusunun bundan haberi yoktur. Uzun bir müddet yolculuğa çıkmıştır, meydanda yoktur. Bundan da haberi olmaz, arayıp sormaz, soracak kimse de bulamaz.

Cami, vazifesini neden yitirdi? Toplumsal görevini niçin kaybetti?

Bizim için Allah'ın evlerinin İslâm'daki büyük şerefini, kudsiyet ve yerini anlamanın zamanı daha gelmiyecek mi! Bunu arzu ve temenni ediyorum.

3) Öğrenim, Öğretim ve Kültür

Bir hadis-i şerifte: "İlim öğrenmek her müslümana farzdır"[25] buyurulmuştur.

Müslüman, yüce dininin emrettiği aydınlık yolda, sapmadan yürümesi için helâl ve haramı öğrenme mükellefiyetindedir. Resûl-i Ekrem'e nazil olan ilk âyetler ilme davet ediyor. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "Yaratan Rabbinin adıyla (besmele ile) oku!"[26]

Müslümanın basiret üzerinde olması için ona vacip olan ilk husus:

Yüce Allah'ın kitabını ve Resûl-i Ekrem'in sünnetini öğrenmesidir. Cenab-ı Allah şöyle buyurur:

"(Resûlüm)! De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz."[27]

Caminin, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde; kültür ve öğretim açısından rolünün büyük olduğunu ve en iyi bir biçimde hizmet verdiğini, Mescid-i Nebevî'nin İslâm'ın ilk medresesi ve irfan yurdu olduğunu, ilim ve ameli bütünüyle telkin için; muhtelif yaş, cins ve nesillere kapılarını açtığını görmekteyiz.

Böylece aldığı terbiye ile ruhu ve bedeni arınan insanlar; yaradılışın hikmetini, var olmanın sırrını görüp öğreniyorlardı.

Bütün bunların arkasında en önemli etken; Yüce Peygamberimizin teşviki, terbiyesi, irşadı, nasihat edip doğru yola yönlendirmesi vardı. Kur'an öğrenimi ve öğretimine teşvik ederken şöyle buyuruyordu:

"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir".[28]

Ahmed, Hâkim ve Tirmizî'nin İbn Abbas'dan rivayet ettikleri hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdular:

"Kalbinde hiçbir âyet bulunmayan kimse, harap bir ev gibidir."[29]

---

[24] Sahih-i Buharî, K. Rikak, 7/178; Sahih-i Müslim, K. Zekât, 3/100.

[25] Hadis sahihtir. Sünen-i İbn Mace, 1/81, hadis no: 224; F. Kadir, 4/267; K. Hafa, 2/43, hadis no:1665; Tertib Sahihu'l-Camiu's-Sağir ve Ziyadatihi, 1/64.

[26] Alak, 1.

[27] Yûsuf, 108.

[28] Hadis'i şerif sahîhtir. Sahih-i Buharî, K. Kur'an 6/108; Beğavî, Mesabîh, 2/107, hadis no: 1509; Riyazu's-Salihin Tercm., 2/339.

Şüphe yoktur ki, evlerin onarımı ve güzelleşmesi ev eşyası ile olduğu gibi; kalplerin onarımı ve güzelleşip nurlanması da imanla, Kur'an okumakla olur.[30]

Yüce Peygamberimiz ümmetini Mescid-i Nebevî'de devamlı olarak, Allah'ın kitabını okuyup anlamaya teşvik buyuruyorlardı. Bunun faziletini onlara şöyle açıklıyordu:

"Herhangi bir cemaat bir evde toplanıp da Kur'an-ı Kerim'i okur, aralarında muKâ'bele ederlerse, kalpleri sükûnet bulur, rahat ederler. Allah'ın rahmeti onları kaplar. Melekler onları kuşatır. Allahu Teâlâ da onları kendi nezdindekiler arasında zikreder."[31]

Meallerini verdiğimiz hadis-i şerifler; genellikle Kur'an öğrenmenin, onu okuyanın ahlâkı ve iyi hali üzerindeki etkisinin büyük olduğuna delâlet etmektedir.[32]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in Mescid-i Nebevî içinde ümmetine ilmi tebliğ ederken, İslâm'ın açık seçik yolunu onlara şöyle gösteriyordu:

"Benim tarafımdan (teblîğ edilen Kur'an'dan) bir âyet olsun (halka) ulaştırınız, (öğretiniz!) Beni İsrâil (in ibretli kıssaların) dan da haber verebilirsiniz! Bun (u haber vermek) de beis yoktur. Her kim de (benim söylemediğim bir şeyi söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da Cehennemdeki yerini hazırlasın!"[33]

Allah Resûlü, ümmetinin dinî ilimlerde geniş bilgi sahibi olması için; Allah'ın kitabı ve Resûlünün sünnetini kendi mescidinde onlara gösteriyordu:

"Allah (c.c.) her kime büyük bir hayır vermek dilerse onu dinde fakîh kılar."[34] Yâni ona din hususunda büyük bir anlayış verir.[35] Başka bir ifade ile onu din alimi yapar.

Bundan dolayıdır ki, Sahabe-i kiram bu emirleri, o yöneltme ve Peygamber irşatlarını anlamakta kusur etmeden, Mescid-i Nebevî'de Yüce Peygamberin etrafında toplanıp dinlerini öğreniyorlardı.

Sahabe-i kiramdan bir zat bize bu hususu şöyle anlatır: "Allah Resûlünün ashabından bizi okutan zatın, bize verdiği habere göre; Peygamber (s.a.v.)'den aldıkları on âyeti iyice incileyip, o ayetlerdeki ilmi ve ameli anlayıncaya kadar diğer bir on ayet daha almazlardı. Böylece ilim ve ameli bize öğretirdi..."[36]

Abdullah İbn Ömer, Bakara sûresinin öğrenimi üzerinde sekiz yıl durdu. Aynı sûrenin öğrenimini Hz. Ömer (r.a.) on iki senede ikmal ettikten sonra Allah'a şükür nişanesi olarak kurban kestiğini de İslâm tarihinden öğreniyoruz.[37]

Kur'an öğrenimi, öğretimi, ayet ve ahkamını anlamak, hadis-i nebevî ve fıkıh dersini görmek için, Resûlüllah döneminde cami, sadece beş vakit namaz kılınan yer değil aynı zamanda böyle bir toplantı yeri ve ilim merkezi idi.

Camide bu gibi dersleri öğrenip, başkasına öğretmenin sevabı ve fazileti diğer mekânlardan daha fazladır. Zira kâinatın efendisi Yüce peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Her kim; hayır öğrenmek veya öğretmek için bu mescidimize gelirse Allah yolunda cihad edici

---

[29] el-Fethu'r-Rabbanî, 18/6; Hakim, el-Müstedrak 1/554; Beğavî, Mesâbîhu's- Sünne, 2/117, hadis no: 1535; Darimî, Sünen, 2/429; Sünen-i Tirmizî, 5/177; Ebu Nuaym, fi Hilyeti'l-Evliyâ', 9/232. Hadis sahîhtir.

[30] el-Fethu'r-Rabbânî, 18/6.

[31] Riyazu's-Salihin 2/360; İbn Mace, 1/82, hadis no: 225;

[32] el-Fethu'r-Rabbanî, 18/6.

[33] Buharî, Tecrid, 9/190; Mesâbîhu's-Sünne, 1/166, hadis no: 147. Ayrıca hadisi; Ahmed, 2/159; Abdurrezzak, 10157; Darimi, 1/136; Hatib-i Bağdadî, 13/157 Tarihinde rivayet etmişlerdir.

[34] Sahih-i Buharî, 1/26; Sahih-i Müslim, K. Zekât 3/95; Beğavî, Mesâbîh, 1/166, hadis no: 149.

[35] Tecrid, 1/77.

[36] Kurtubî, el-Fethu'r-Rabbanî, 18/9; Mecmau'z-Zevâid, 1/165; İ'lam's-Sacid bi Risaleti'l-Mesacid, 17.

[37] Kurtubî, el-Cami-u li-Ahkâmi'l-Kur'an, 1/40.

durumundadır. Bundan başka bir maksat için gelirse kendisine ait olmayana bakan gibi olur".[38]

İlmin Fazileti hakkında Müctehid İmamların görüşleri:

İmam Malik'in, camide ilim örenip ve onu başkasına öğretmenin fazileti hakkındaki görüşünü İbn Vehb şöyle anlatıyor:

İmam Malik'in yanında idim. Hemen elimdeki levhaları bırakıp namaz kılmaya kalkmıştım. Bunun üzerine İmam Malik: yapmak istediğin şey yapmakta olduğundan daha faziletli değildir, dedi.

İmam Şafiî ve Ebu Hanife: İlim talep etmek; nafile namaz kılmaktan daha faziletlidir, der.

İmam Ahmed b. Hanbel: İnsanların ilme olan ihtiyacı, yemeğe içmeye olan intiyaçlarından daha fazladır. Zira kişi, yemeğe içmeye günde bir sefer ihtiyaç duyar. Oysa ilme olan ihtiyacı, nefesleri kadardır, der.

İmam Sevrî: Farzlardan sonra, ilim talebinden daha faziletli bir amel yoktur, der.

İşte Allah Resûlünün mescidinde; ilim öğrenip öğretme durumu böyle idi. Marifetullah'ı, O'nun sıfatlarını öğreten ve her an muraKâ'besini sağlayan, ondan korkmayı sağlayan, bütün işlerde ona güven veren, azabından korkmaya vesile olan, katındaki nimetlerine rağbet ettiren faydalı ilmi öğrenmenin ne kadar önemli olduğunu anlamamak mümkün mü?. Elbetteki değildir.

Allah Resûlünün mescidinde elde edilen bu faydalı ilim sayesinde; kalbi ifsat eden, yanlış itikada yol açan, haramları çiğneyerek Allah'a karşı cürette bulunup, günâh işlemeye cesaret veren kibir, haset, riya, Alah'a ve kullarına karşı sü-i zanda bulunarak, nimeti hakir görüp, Allah'ın emirlerini hafife almaya sebebiyet veren cehaleti arayıp taradılar ve ondan sakınmaaya son derece dikkat ettiler.

Fakat bugün, çok azı müstesna, çoğunlukla camilerde bu tarzda öğrenim hayal oldu. Halbuki bu ihmal; dinine, vatanına son derece bağlı, imanlı, İslâm kültürü ile mücehhez kahraman bir neslin yokluğuna sebep olur. Yüce Allah:

"Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin" buyurmuştur.[39] İman ve ilimle tamamlanan ahlâk kaidelerini yaşayanlar dünya ve ahirette yüksek derecelere erişirler.

Cami bu görevini neden kaybetti?

Cami, ta'lim, terbiye ve kültürel vazifesini niçin kaybetti? Allah Resûlünün döneminde olduğu gibi, müslümanlar için camilerin İslâmdaki yerini anlayıp hakkını verme zamanı gelmiyecek mi? Bunu umar ve temenni ederiz.[40]

4) Cihad ve İ'la-i Kelimetullah'a Hazırlık:

İslâm ümmeti daima savunma ve cihad halinde olması gereken bir ümmettir. Yüce Allah, İslâm ümmetini diğer milletlerden farklı özelliklerle tercih etmiştir. O da gücü yettiği kadar kuvvet hazırlayarak i'lâ-yı kelimetullah için çevresindeki düşmanların kalbine korku salmaktır.

Cihad ruhunun dayanağı iman ve beden kuvveti olduğu için, Allah Resûlü; gençliğin beden sağlığının gelişmesi için onları eğlenceden vareste olan beden eğitimine teşvik ediyordu. Buharî'nin Seleme b. Ekva'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Ekva' şöyle anlatıyor: Resul-i Ekrem (s.a.v.) çarşıda atış yapan insan topluluğu içine çıktı:

---

[38] Hadis sahihtir. Ahmed b. Hanbel, Müsned 2/350; Hakim, el-Müstedrak, 1/91

[39] Mücadele, 11.

[40] İ'lamu's-sacid bi Risaleti'l-Mesacid, 18-19.

"Ey İsmail oğulları, haydi ok atınız! Sizin (büyük) babanız da (maharatli) bir ok atıcı idi"[41] dedi.

Müslümanın, plânladığı hedefe tam olarak ulaşabilmesi ve Allah yolunda verecek olduğu savaşa kendisine destek olacak yegâne unsur; iman kuvveti yanında, tam olarak sahip olduğu beden ve ruh sağlığıdır. Yüce Peygamberimiz:

"Kuvvetli mü'min Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha makbuldür. Ama her birinde hayır vardır".[42]

Buradaki kuvvetten murad nefsin azîmet ve niyeti ve ahiret hususundaki düşüncedir. Bu sıfatı haiz olan bir kimse cihadda düşmana karşı daha atılgan, ona hücumda daha sür'atli, emr-i bilma'ruf hususunda daha azimkâr, eziyetlere sabır hakkında daha metânetli olur.[43]

Hz. Peygamber (s.a.v.) muhterem zevcesi ve mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a.) ile yarışırdı. Bir gün Medine-i Münevvere'de yaptıkları müsabakada Hz. Peygamberi geçti. Sonra Tebük'te Hz. Peygamber onu geçince: "Bu müsabaka o yarışa mukabildir" dedi.[44]

CAMİLERİN AHKAMI

Camilerde mekruh olan ve olmayan davranışlar ve bunlara ilişkin hususlar:

* Caminin bir kenarından öbür kenarına geçmek için de olsa, cünüp, hayız ve nifas (lohusa) halinde olanların camiye girmeleri haramdır. Kirletmesinden endişe edilen pisliğin camiye sokulması da haramdır.

* Cami içinde ücret karşılığı terzilik yapmak, yazı yazmak ve çocuk okutmak, camiye tükürmek, hasır üzerine balgam bırakmak (altına koymaktan daha hafiftir. Eğer çaresiz kalırsa onu defneder.) pisletmelerinden zanni galip ile endişe edilen; çocuklar ve delileri camiye sokmak haram değil ise mekruhtur. Musîbet için cami içinde oturmak da mekruhtur. Camiye giren kimseye iki rek'at tahiyyetü'l-mescid namazı kılmak müstahaptır. Tekrar tekrar girene günde iki rek'at yeterlidir.

* Çirkin kokulu şeyler (soğan, sarımsak, pırasa, turp v.s.) yiyen kimsenin camiye girmesi mekruhtur, bundan menedilir. Dili ile de olsa camidekilere eziyet veren her şey böyledir. Tirmizî'nin bir rivayetinde şu şekildedir: "Mescitte alan veya satan birisini gördüğünüz zaman: "Allah ticaretini kârlı kılmasın" deyiniz. Kayıbını ilân eden bir kimse gördüğünüz zaman da: "İnşaallah onu bulamazsın"deyiniz.[45] Eziyet yapan kimse de böyledir. İtikâfta olmayan kimse için camide alışveriş ve her türlü akid (sözleşme) mekruhtur. Kayıp ilânı, şiirler söylemek, vatanından uzak ve itikâfta olandan başkası için camide yemek yemek, uyumak, ve mubah söz söylemek de mekruhtur. Fethu'l-Kadir'de beyan edildiğine göre: Camide konuşmak, ateşin kuru odunu yaktığı gibi iyilikleri yer bitirir.[46]

* Camilerde tartışmak, ses yükseltmek, kayıp ilânı, alışveriş, icare ve buna benzer akitler mekruhtur. Çünkü Müslim, Ahmed ve İbni Mace'de Ebu Hureyre (r.a.)'den şu hadis zikredilmektedir: "Mescitte yitiğini yüksek sesle ilân edip arayan kimsenin sesini işiten kimse ona: "İnşaallah onu bulamazsın!" desin. Çünkü bu mescitler bu iş için bina edilmedi." Tirmizî'nin bir rivayetinde ise şu şekildedir: "Allah ticaretini kârlı kılmasın" deyiniz. Kaybını

---

[41] Tecrid, 9/134; Beğavî, Mesâbîh, K. Cihad, 3/54-55, hadis no: 2917; Hâkim, el-Müstedrak, 2/94.

[42] Sahih-i Müslim, K. Kader, 8/56; Beğavî, Mesâbîh, 3/445, hadis no: 4091.

[43] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 10/650; Beğavî, Mesâbîh, 3/445, hadis no: 4091.

[44] Ahmed, Müsned, 6/39; Ebu Davud, 3/30; İbn Mâce, Sünen, 1/636; Beğavî, Mesâbîh, 2/446, hadis no: 2429.

[45] Beğavi, Mesabihu's-Sünne, 1/296, hadis no: 519.

[46] İbn Nuceym, Eşbah, 370; el-Bahru'r-Raik, 5/268-276.

ilân eden bir kimse gördüğünüz zaman da: "İnşaallah onu bulamazsın." deyiniz.

* Aynı şekilde Henefîlerle Malikîlere göre alışveriş mekruh, Hanbelîlerde ise haramdır. Şayet yapılacak olursa böyle bir alışveriş batıldır. Namaz kılanların şaşırmasına sebep teşkil edecek olursa yüksek sesle zikretmek, Hanefîlerle Hanbelîlere göre mekruhktur. Ancak fıkıh öğrenen kimselerin seslerini yükseltmesi bunun dışındadır. Bunlara göre mubah olmayan sözlerle konuşmak da mekruhtur. Şayet mubah olan sözlerle konuşulursa namaz kılanlar da şaşırmıyor ise, mekruh değildir. Malikîler ise, zikir ve ilimle dahi olsa, mescidlerde sesleri yükseltmek mutlak olarak mekruhtur, demişlerdir.

* Şu kadar var ki, Şafiîlere göre mescitte dilenciye bir şey vermekte bir sakınca yoktur. Çünkü hadis-i şerifte zikredildiğine göre Hz. Peygamber şöyle söylemiştir: "Bugün sizden fakir bir kimseye bir şeyler yediren var mı?" Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir der ki: "Mescide girdim, dilencilik yapan birisini gördüm. Abdurrahman'ın elinde de bir ekmek parçası buldum, onu alıp o dilenciye verdim.

İmam Şafiî mescitte dilenmeyi mekruh görmüştür. Malikîlerle Hanbelîlerin görüşüne göre de bu mekruhtur. Bununla birlikte bir şeyler vermek caizdir. Hanefîler de şöyle der: Mescitte dilencilik etmek haramdır ve dilenciye mescit içerisinde bir şeyler vermek mekruhtur.

* Hayvanların, delilerin ve temyiz gücüne sahip olmayan çocukların mescitlere sokulması mekruhtur. Çünkü bu gibi kimselerin mescidi kirletmeyeceklerinden emin olunamaz. Ancak haram değildir. Çünkü Buharî ve Müslim'de sabit olduğuna göre Resulullah (s.a.v.) kızı Hz. Zeyneb'in kızı Umame'yi taşıyarak namaz kılmıştır. (Allah ikisinden de razı olsun). Diğer taraftan Hz. Peygamber devesinin üzerinde tavaf etmiştir. Ancak bu durum keraheti ortadan kaldırmaz. Çünkü şanı yüce Resulün bu davranışı, caiz olduğunu beyan etmek içindir. O takdirde bu durum onun hakkında efdal olur. Çünkü resul olarak beyan, onun için bir vazifedir. Bu hüküm aynı şekilde Hanbelîlerin de kabul ettiği bir görüştür. Ancak onlar, meselâ yazı öğretmek gibi bir ihtiyaç sebebiyle delilerin mescitlere alınmasını caiz kabul etmişlerdir. Malikîler ve Hanefîler çocukların ve delilerin mescitlere sokulmasına mâni olmuş ve mekruh kabul etmişlerdir.

* Fesattan emin olunması hâlinde, kadınların mescitte namaz kılmalarına müsaade edilir. Genç kadının mescide gitmek maksadıyla evinden çıkması mekruhtur.[47]

CAMİNİN ÜSTÜ CAMİ HÜKMÜNDEDİR

Caminin üzerinde büyük ve küçük abdet bomak ve cinsi yakınlık kerahet-i tahrimi ile mekruhtur. Zira caminin üstü de mescit hükmündedir. O itibarla caminin üzerinde olanın altında olana uyması sahih olur. İtikâfta olan kimse caminin üstüne çıkması ile itikâfı bozulmaz. Cünüp olan kimseye de cami üzerinde durması helâl olmaz.[48]

Caminin havası da cami hükmündedir. Cünüp olan kimsenin orada durmasının yasaklığı bundan dolayıdır. Bu itibarla cami inşa edip üzerini mesken yapmak ve ailece orada ikamet etmek; İmam Malik'e göre mekruhtur.[49]

Buna ilâveten; murdar yağ ile camide kandil yakmak caiz değildir. Caiz olur kaydı camiden başka yer içindir.

Camiye girmek isteyen kimse; camiyi kirletmemek için ayakkabı ve mestlerini arayıp

[47] Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (tercümesi), 1/297. Ebu Davud, Tirmizî, Neseî, Amr b.Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden şunu rivayet etmektedirler: "Resulüllah (s.a.v.) mescitte alışverişi, kaybın ilân edilmesini ve orada şiir okunmasını yasakladı." Tirmizî: "Hasen bir hadistir." demiştir.
[48] İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik 2/37.
[49] Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid, 407.

incelemesi gerekir. Temizleyip sonra içeriye girmesi lazımdır. Papuç ile camiye girmenin edep dışı bir davranış olduğu söylenilmektedir.

İbrahim en-Nehaî, papuçları çıkarmayı kerih görürdü onlarla namaz kılmayı daha faziletli görürdü.

Hz. Ali (r.a.)'nin iki çift papuçu vardı. Abdest aldığı zaman birini cami kapısına kadar giyerdi. Sonra onları çıkarıp diğerlerini giyip camiye girerdi. Bundan dolayı: Temiz papuç ve mest ile namaz kılmak hüsnü edebe daha yakındır, dediler.

Hulasa ve diğer fıkıh kitaplarında şunları görüyoruz; abdest için tahsis edilip namaz kılınmayan yer müstesna; cami içinde abdest almak, ağız çalkalamak mekruhtur, der.

CAMİ İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

Cami, müslüman cemaati için ictimaî bir zarurettir. Bu itibarla müslüman cemaati olan yerde mutlaka caminin lüzumu vardır. Büyük olsun küçük olsun, helâl maldan cami inşa etmek, Allah'a yaklaştıran ibadetlerin en faziletlilerindendir. Allah-u Tealâ şöyle buyurur: "Allah, camilerin yüksek yapılmasına, camilere hürmet edilmesine ve içlerinde isminin zikredilmesine izin vermiştir."[50] "İbrahim, İsmail ile birlikte Beytin temellerini yükseltiyor (ve şöyle dua ediyorlardı): "Rabbimiz! Bizden (duamızı) kabul buyur; şüphesiz, (edilen duaları hakkıyla) işiten, (yapılan işleri kemaliyle) bilen ancak sensin".[51] Buradaki yükseltme ya hakiki veya mecazî olur. Yani camilerin bina veya tazim itibarıyle, maddeten ve manen yükseltilmesi demektir. "Evimi iyice temizle"[52] mealindeki âyet-i celilesinde olduğu gibi. Buradaki temizleme, putlardan ve pisliklerden, demektir. "Camiler, yeryüzünde Allah'ın evleridir. Yıldızlar, yeryüzündekileri aydınlattığı gibi; camiler de gök yüzündekileri aydınlatır"[53] buyurulmuştur.

Osman b. Affân Mescid-i Nebevî'yi (yeniden) bina etmek istemiş fakat halk bunu hoş karşılamayarak onu olduğu gibi bırakmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Hz. Osman: Ben Resûlullah (s.a.v.)'i:

"Her kim Allah için bir mescid bina ederse, Allah da ona Cennette onun mislini bina eder" buyururken işittim, demiş.[54] Hz. Osman'ın Mescid-i Nebevî'yi bina etmesinden murad: Onu genişleterek nakışlı taşlarla yenilemesidir. Beğavî: "İhtimâl Hz. Osman'ın yaptığını ashabın hoş karşılamaması binayı yalnız genişlettiği ve nakışlı taşlarla yenilediğindendir" diyor. Mescit, Resûlüllah (s.a.v.) zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarından, direkleri de hurma kütüklerindendi. Hz. Ebu Bekir ona hiçbir şey ilâve etmemiş; Ömer (r.a.) bir parça ilâve yapmış; fakat binayı değiştirmemişti. Hz. Osman ise fazla değişiklikler yapmıştır. Hadisin bazı rivayetlerinde: "Bir kimse bağırtlak kuşunun yuvası kadar yahut daha küçük bir mescit yaparsa Allah ona cennette bir ev yapar"[55] buyurulmuştur.

Cami inşaatı hakkında rivayet edilen hadis-i şeriflerde geçen "Allah için" ifadesinden maksat ihlâs ve samimiyettir. Bu itibarla, riya, sum'a ve karşılıklı övünme için cami inşa edene vad edilen sevap söz konusu değildir.[56] İbnü'l-Cevzî: "Bir kimse yaptığı caminin duvarına ismini

[50] En-Nur, 36.

[51] El-Bakara, 127.

[52] El-Hac, 26.

[53] Mecmau'z-Zevaid, 2/7; Taberanî İbn Abbas'dan rivayet etmiştir.

[54] Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/116; Sahih-i Müslim, K. Mesacid, 2/68; Beğavî, Mesabihu's-Sünne, 1/281, hadis no: 485.

[55] Münzirî, et-Tergib ve't-Terhib, 1/57-58; Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/378.

[56] Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, 2/166.

yazdırırsa ihlâstan uzak olur"[57] demiştir. Allah rızası gözetilmeden, riya için, haram veya şüpheli maldan cami yapan kimsenin bu hayrı makbul olmamakla beraber günâhkâr olur. Kıyamet günü onunla birlikte cehenneme yuvarlanıp azap görür.[58]

Cami inşa etmek, öldükten sonra sevabı devam eden hayırlı amellerden olması açısından da çok önemli ve manevî bir yatırımdır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konudaki hadis-i şerifi şöyledir: "Öldükten sonra mü'mine amel ve hasenatından ulaşacak olan, öğrettiği ve yaydığı ilim, arkada bıraktığı salih evlât, okunmak için miras olarak bıraktığı Mushaf, inşa ettiği cami veya yaptığı kervansaray, akıttığı su, veya hayatında ve sağlığında malından çıkarıp verdiği sadaka-i cariyedir."[59]

Yüce Allah'ın hikmeti gereği; bazı ayları bazısından, bazı günleri diğerlerinden, bazı saatleri bazısı üzerine, Peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden ve bazı yerleri de bazısından üstün kılmıştır.[60]

Noksan sıfatlardan uzak, hikmet ve kudreti aşikâr olan Yüce Allah, yeryüzünde evleri bulunsun, içlerinde ismi anılsın ve sabah akşam O'na tesbih edilsin diye camileri seçti.[61] Bir âyet-i Celilede "Camiler şüphesiz Allah'ındır. O halde, Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin)"[62] buyurmak suretiyle camileri kendi zatına nisbet etmesi, onların şerefini belirgin bir şekilde açıklamaktadır.

Allame Alûsî âyet-i kerime'nin yorumunu şöyle yapmaktadır: Yüce Allah kendinden başka ilah olmadığına inanılmasını, hiç kimsenin ona ortak koşmamasını, diğer yerlerde onu birlemezlerse de camilerde O'nunla birlikte kimseye yalvarmamalarını sevmektedir. Çünkü camiler O'nundur ve O'na mahsustur. O halde oralarda şirk koşmak çirkin ve pek çirkindir.[63]

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah'a en makbul beldeler, o beldelerin camileridir. En sevimsiz beldeler de o beldelerin çarşılarıdır".[64]

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) zamanında cami, ilâhî nur saçan, rûhî ve bedenî terbiye okulu idi. Savaşla ilgili plân ve proje çizilen mekân olup, Allah ve Resûlünün emirleri oradan çıkardı.

Şöyle ki, camiler Allah'ın yeryüzünde evleridir. İnşa edilmeleri, korunmaları, gözetilip temiz tutulmaları sünnet kılınmıştır.[65]

Cami inşa edenin Allah katında sevabı gayet büyüktür. Ancak yapanın niyeti halis ve Allah rızasına uygun olması gerekir. Nasıl ki, bu yapının mutlaka helâl mal ve temiz malzemeden inşa edilmesi gerekli ise; filân adam cami yaptı, insanlar görsün işitsin diye ün yapmak amacıyla övünüp böbürlenme gibi ihlâsa zarar veren davranışlardan da kaçınılmalıdır. Zira Hz. Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir hadis-i şerifinde: "Şüphesiz ki Allah, Tayyibdir, tayyibden başka bir şey kabul etmez..."[66] buyurmuştur. Diğer bir hadis-i şerifinde: "Her kim Allah için bir cami inşa ederse, Allah da ona cennette onun mislini bina eder".[67] Hadisin bir

---

[57] İ'lâmu's-Sâcid bi ahkami'l-Mesâcid, 37; Mirkatu'l-Mefâtîh, 1/449.

[58] Şa'ranî, Levakıhu'l-Envari'l-Kudsiyye, K. Minen kenarı, 1/58.

[59] Sünen-i İbn Mace, 1/88, hadis no: 242; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/247-248; Mirkat Ş. Mişkat, 1/250.

[60] İbn Kayyım el-Cevziyye, Zadü'l-Mead, 1/42-43.

}[61] Nur, 36-37.

[62] Cin, 18.

[63] Alûsî, Ruhu'l-Maanî, 29/91.

[64] Sahih-i Müslim, Tercüme ve Şerhi, K. Mesâcid, 4/36.

[65] Nevevî, el-Mecmu', 2/185; Şevkânî, Neylu'l-Evtâr adlı eserinde şunları söylüyör: "Aşikàr olan, cami inşa etme emri mendubtur. Hadis-i şerifte: "Namaz vakti nerede olursa kıl...", 2/212.

[66] Sahih-i Müslim, K. Zekât, 3/85; Beğavî, Mesabih 2/306, hadis no: 2015.

[67] Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/116; Sahih-i Müslim, K. Mesacid, 2/68; Beğavî, Mesâbihu's-Sünne, 1/281, hadis no: 485.

rivayetinde "Cami inşasından Allah'ın rızasını talep eder" şeklindedir.[68]

Hadis-i şerifin ifadesinden anlaşılmaktadır ki, gösteriş, isim yapıp övünme ve böbürlenmek için cami inşa edenin niyeti Allah rızası değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu sevap Allah rızası için cami inşa edene mahsustur.

Cami inşa etmek hayırlı amellerdendir. Bu işlerde ihlâs esas olmakla birlikte çok da zordur. Bundan dolayı Sehl b. Abdullah et-Tüsterî: "Hiçbir girişim nefsime ihlâstan daha zor gelmiş değildir. Çünkü nefsin bunda payı yoktur"[69] buyurdu.

Allame İbn Recep (r.a.): "Riya, farz olan sadaka, hac ve diğer amellerde de vuku bulabilir. Menfaati başkasına geçen ibadetlerde ihlâs zordur".

Bu sevap ve fazilet, caminin büyük olmasına bağlı değildir. İnşa ettiği cami ister büyük isterse küçük olsun; söz konusu sevap onu bina edene ait olur. "Allah rızası için cami inşa eden..." ifadesi buna delalet eder. Cami yapmadan, bir yeri cami olarak tahsis etmek yeterli değildir.[70]

Evde Mescit

Hz. Aişe (r.a.)'den rivayet edilmiştir. Demiştir ki: Resûlüllah (s.a.v.) mescitlerin evlerin içine yapılmasını ve temizlenmesini, kokulanmasını emretti.[71] Hadis-i şerifteki "dûr" kaydından murad; evlerin içi de olabilir, evlerin yapıldığı mahalleler de.

Hz. Peygamberin her mahalle halkına mescit inşa etme emri vermesi, Allah'a ibadet için kolaylıkla bir araya gelip cami ve cemaat sevabından mahrum olmamaları hikmetine binaendir. Böylece, her mahalle halkı kendi mescidinde kulluk görevlerini kolaylıkla yerine getirebilirler.[72]

Ensardan bir zat, gözlerini kaybettikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, evine kadar teşrif buyurup namaz kılacağı bir yer tesbit etmesi için haber yolladı. Hz. Peygamber isteğini yerine getirdi.[73]

CAMİNİN HÜRMETİ

Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin "Tenbîhu'l-Gafilin" adlı eserinde caminin onbeş hürmetini şöyle zikreder:

1 - Camiye girdiği zaman, cemaat ders ve zikir gibi bir ibadetle meşgul değil ise selâm verir. Şayet camide kimse yok ise veya cemaat namazda ise "Esselâmü aleyna min Rabbina ve alâ ibâdillâhi's-sâlihînn" diyerek selâm verir.

2 - Camiye giren oturmadan önce iki rek'at "Tahiyyetü'l-Mescid" namazı kılar. Bir hadis-i şerifte "Her şeyin bir selâmı vardır. Caminin selâmı iki rek'at namazdır" buyurmuştur.

3 - Camide alış veriş yapmaz,

4 - Kılıç çekip çıkarmaz,

5 - Camide kayıp aramaz,

6 - Zikrullah dışında, camide yüksek sesle bir şey okumaz,

7 - Camide dünya kelâmı konuşmaz,

---

[68] Münzirî, et-Tergib, 1/157.
[69] İbn Recep, Camiu'l-İlmi ve'l-Hikem, 16.
[70] Şevkânî, Neylu'l -Evtar, 2/165.
[71] Hadisi Ebu Davud ve Tirmizî rivayet etmiştir. Et-Tac, 1/229
[72] Ali el-Karî, Mirkatu'l-Mefatih, 1/458-459.
[73] Sünen-i İbn Mace, K. Mesacid, 1/249, hadis no: 755.

8 - Camide, insanların üzerinden atlayıp ileriye geçmez,

9 - Camide yer için kimse ile münakaşa etmez,

10 - Safta kimseyi rahatsız edecek şekilde sıkıştırmaz,

11 - Camide namaz kılanın önünden geçmez,

12 - Camide herhangi bir yere tükürmez,

13 - Camide parmaklarını çıtlatmaz,

14 - Camiyi pisliklerden, çocuklardan, delilerden ve had cezası uygulamaktan uzak tutar,

15 - Camide Allah'ı çok zikreder.[74]

CAMİ VE TOPLUM

İlmin Yayılması ve İman Terbiyesi

Caminin, Yüce Allah'ın isteği doğrultusunda hizmet verebilmesi için; Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin zamanında olduğu gibi faaliyetine devam etmesi gerekir.

Caminin en önemli semeresi; namaz ve ibadet için oraya gidip gelenler arasında ilmin yayılmasıdır. Zira dinî öğrenim, ibadet, zikir ve Kur'an okumakla imar edilmiş camilere devam edenler; din ve dünya ile ilgili önemli bilgiler öğrenme imkânı bulurlar ve hayatlarını değerlendirmiş olurlar. Diğer bir ifade ile; Kitap, Sünnet, tefsir ve fıkıh, İslâm tarihi ve sair bilgileri tahsil etmek, camiye devamla, camide verilen ders ve sohbetleri izlemekle mümkün olur.

Şöyle ki, camide verilen vaaz ve sohbetleri izleyen kimse, bir öğrenci gibi elinde not defteri ve kalemi olduğu halde hocanın açıklamalarını dinlerken faydalı bilgileri not ederse bir müddet sonra hocası gibi, öğrencileri çevresini kuşatmış öğretmen olur. Böylece bir tek ilim halkası, seneler sonra öğrenci bulan ilim meclisi halkaları haline gelmiş olur. İşte eski çağlarda, özellikle Asr-ı Saadet ve sahabe döneminde yetişen büyük alimlerin çoğalmasının sırrı bunda yatmaktaydı.

Beş vakit namazı kılıp camideki ilim meclislerinden yararlanan, başkasına da faydalı olur. Aile başkanı öğrendiklerini aile bireylerine, dost dostlarına öğretir. Ticaret veya başka bir amaçla diğer şehir ve ülkelere gidenler; bildiklerini o beldede yayarlar. Tabii ki bunu oranın cemaatine tebliğ edeceklerdiir. O beldenin camisi yoksa halkını cami inşa etmeye teşvik ederler. Bu ise orada da ilim öğrenme ve öğretme halkasının oluşmasına zemin teşkil eder. Böylece ilim, kolaylıkla her aile, şehir, mahalle ve semt sakinleri arasına yayılmış olur.

Camilerde öğrenim görenlerin durumu diğerlerine nisbetle farklıdır. Çünkü onları bu öğrenime teşvik eden manevî etkenler daha çoktur. Bundan dolayıdır ki, Selef-i salihîn dinlerini sorup öğrenme hususuna çok önem veriyordu. Ulaşım güç, maddî imkânlar kıt, camiden başka; üniversite, okul ve benzeri kültür vasıtaları mevcut olmadığı bir zamanda; İslâmiyet'in doğuda Endonezya ve Filipinler'e, batıda Atlas okyanusu kıyılarına, kuzey batıda Avrupa'nın ortasına kadar yayılmasının sırrı bu idi.

Bugün üniversiteler çoğaldı, milyonlara varan öğrencileri vardır. Müslüman milletlerin birbirine gönderdikleri büyük elçileri vardır. Bununla beraber; çoğu beldelerde İslâmî açıdan bunun bir tesiri olmadığını görmekteyiz.

Burada başka bir sır daha vardır: Cami uleması, imamları ve öğrencileri, ilmî ulaşabildikleri kadar her yere yayıyor, insanlar arasında bu tesiri göstermeye çalışıyorlar. Ticaretçiler dilleriyle

---

[74] Tenbihu'l-Gafilîn, Hürmetü'l-Mesâcid, 115; Fetâvâ-i Hindiyye, 5/321.

bu sırrı anlatmasalar bile; ticarî ahlâkları ile insanları İslâm'a davet ederler.[75] Çünkü insanın davranışlarındaki dürüstlük, dili ile verdiği öğütten daha etkilidir. Adamın biri dostuna şöyle mektup yazar: "İnsanlara sözünle değil, fiilinle öğüt ver. Yüce Allah'ın sana yakın olduğu ölçüde O'ndan haya et, sana olan gücü nisbetinde O'ndan kork".[76] Şüphe yoktur ki, ilim ile iman birbirinden ayrılmayan hususlardır. Bunlar sahiplerini Allah'a yaklaştırır, rızasına eriştirir.

Tanışma ve İslâm Kardeşliği

Tanışma, İslâm adabından bir kaidedir. Bilâkis insanlar arasındaki muamele zaruretlerinden doğan bir zorunluluktur.

Komşu komşusuna muhtaçtır. Onunla karşılıklı iş yapmak ancak tanıştıktan sonra mümkün olabilir. İnsanlardan her biri diğerine muhtaçtır. Bu itibarla birbirini tanımayanlar beşerî münasebetlerini nasıl yürüteceklerdir?

Devlet ve hükümetler de bazı işlerde karşılıklı yardımlaşabilmek için diğer devletlerle tanışma zorundadırlar. Bundan dolayı Cenab-ı Allah insanları milletlere ve kabilelere ayırdı. Çünkü tanışma ancak bununla olur. Her biri başka kabileden, fakat isimleri, baba ve dede adları aynı olan iki şahsı düşünelim. Bunları birbirinden ayırmak ancak mensup oldukları kabile ile mümkündür. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstün olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır.[77]

Fert ve devlet seviyesindeki bütün insanların birbiriyle tanışmasındaki maksat, maddî yönden işlerinin düzenli olarak yolunda gitmesine yönelik olunca; müslümanların birbiriyle tanışmalarındaki birinci gaye İslâm kardeşliği ve ona ilişkin hususların gerçekleşmesidir.

Caminin, hiç unutulmayacak iman kardeşliğinin teminatı olduğunda şüphe yoktur. Namaz kılan bir mahalle sakinleri gece gündüz beş defa camide bir araya gelip karşılaşırlar. Vaaz, dinî sohbet ve cami ile ilgili hayır cemiyetleri, cuma- bayram ve sair karşılaşma sebepleri buna ilâve edilirse bir araya gelmeleri daha çok olur. Bu itibarla devamlı birbiriyle karşılaşıp görüşen, tokalaşan mahalle halkı bu sebeple kısa bir müddet sonra hepsi birbiriyle tanışmış olur.

Müslümanlar arasındaki tanışma, sadece şahsın ismini, babasının adını, lakap ve görevini öğrenmek değildir. Onun bundan daha önemli yönü vardır. O da iman kardeşliğinin gerekli gördüğü özellikleri kuvvetlendirmektir. Onları şöyle sıralayabiliriz: Karşılıklı sevgi, ziyaret, dostça birbirine ilgi göstermek, hasta ziyareti, davete icabet, muhtaç ve güçsüzlere yardım, selâmlaşmak, güler yüz ve tatlı dil alçak gönüllülük, hakkı kabul etmek, bağışlama, cömertlik, kötülüğü en güzel hasletle önlemek, îsar, hüsnü zan[78], haksızlığa uğramışa yardım, müslümanın aybını örtmek, cahile öğretmek, komşuya iyilik yapmak, misafire ikram, bütün hakları ehline vermek ve her müslümana öğüt vermek.

Bunlara ilâveten, iman kardeşliğini zayıflatacak, ona zarar verecek; haksızlık, haset, hakaret, hafife alma, gıybet, söz taşıma, dargınlık ve müslüman kardeşini rahatsız edecek her türlü davranışlardan sakınmak. Alacağı malı ve nikâhına talip olduğu kadına müşteri olarak ortaya çıkması gibi, dünya işlerinde reKâ'bet etmesi, hile ve yalandan kaçınması.

İman kardeşliğinin en parlak devri, Asr-ı Saadet'le Hulefâ-i Raşidin dönemidir. Semeresini en

---

[75] Devru'l-Mescid Fi't-Terbiye, 109-110.

[76] el-Mustatraf fi külli fennin müstazraf, 1/123.

[77] Hucûrat, 13

[78] Îsar: Kendisi muhtaç olduğu halde başkasına nimet vermek, cömertlik, ikram. Hüsn-ü zan: Bir kimse hakkında iyi kanı sahibi olmak demektir.

verimli şekilde o zaman veriyordu. Çünkü yeryüzünde onun temellerini ilk önce Allah Resûlü Mescid-i Nebevî'nin gölgesinde atmıştı. Muhacirlerle Ensar-ı kiramı iman kardeşi yapmıştı. Yüce Allah bu olayı şöyle beyan buyurur: "Hani siz (birbirinizin) düşmanları idiniz de O, kalplerinizi (İslâm'a ısındırıp) birleştirmişti. İşte Onun bu nimeti sayesinde (din) kardeşi olmuştunuz".[79]

İşte cami cemaatinin durumu böyle idi. Bugünkü müslümanların durumu da belli. O tanışma ve kaynaşma nerede? Bir apartmanda yaşayan insanlar bile birbirinden habersiz. Kapıları yanyana veya yüzyüze bakan iki komşu; aynı saatte evlerinden çıkar işlerine gider, aynı saatte de evlerine dönerler. İcabında bir asansörle iner çıkarlar. Buna rağmen birbirleriyle tanışmadıkları, selâm verip almadıkları, birinin verdiği selâmı diğerinin almadığı veya sırtı dönük olduğu halde, sanki mümin kardeşinden bir tebessümü çok görürcesine verilen selâmı aldığı, bir müessesede çalıştıkları halde birinin vefat edip diğerinin haberi olmadığı görülmektedir. Nerede komşu, nerede cami cemaati ve semt sakinlerinin birbiriyle tanışması?![80]

Nesillerin Terbiyeli Yetişmesinde Caminin Rolü

Cami, İslâm tarihi boyunca bütün çağlarda müslüman fert ve toplum yapısının oluşmasında en önemli rolü oynayan unsurlardan biri olmuştur. Şu anda ilerlemiş müslüman fert ve cemaatin meydana gelmesinde en kuvvetli etkenlerden olan cami, gelecekte de inşaallah daha ileri seviyede hizmet vermeye devam edecektir.

Cami olmadan, iman, ruh, ahlâk ve ictimâî yönden İslâm kültürü ile yetişmek mümkün değildir.

Cami olmadan, "Allahu Ekber = Allah her şeyden büyüktür" diyerek dünya semasını inleten, imanlı kalpleri harekete getirip titreten o yüce Ezan sesinin duyulması da mümkün değildir.

Cami olmadan, müslüman cuma ve bayram hutbeleriyle, ruh ve manevî hislerini okşayan diğer vaaz-u nasihat ve sohbetleri huşu' içinde dinleme imkanını bulamaz.

Cami olmadan, müslüman dinî hükümleri, dünya nizamının meşru yönde seyrini, helâl ve haram'ı, açık ve geniş yollarını ve İslâm Dininin inceliklerini öğrenemez. Camiden dinî öğretim uzaklaştırılıp, sadece beş vakit namaz kılınan bir mekân olarak kaldığı gün; müslümanların çoğu bu farz olan ilimden mahrum kalır.

Cami olmadan, müslüman Kur'an-ı Kerim'i, iniş sebep ve hikmetlerini ve tefsirinin ince manalarını öğrenip anlayamaz.

Cami olmadan, müslüman din kardeşi ile karşılıklı şefkat gösteremez, merhamet, yardımlaşma ve ictimaî dayanışma üzerine etkilenip duramaz.

Cami olmadan, müslüman başına bir dert gelip sabırsızlandığı zaman, derdini dinleyip onu teskin ve teselli edecek bir yer bulamaz.[81]

---

[79] Al-i İmrân, 103.
[80] Devru'l-Mescid Fi't-Terbiye, 111-113.
[81] El-Mescidü ve Eseruhu fi Terbiyeti'l-Ecyal, 38.

İKİNCİ BÖLÜM:
CAMİNİN TARİHÇESİ

CAMİNİN TARİHÇESİ

Cami eskidir. Onun tarihi tevhit dininin doğuşuna ve insanların onu kabul etmesine dayanır. Bu itibarla, cami ayakta duran muhteşem binası ile hesap gününe yol gösteren, kulların her zaman her yerde İslâm dininin prensipleri üzerinde dosdoğru durmalarının gereğine işaret eden bir mabettir. Yüce Allah: "Şüphesiz, alemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki (Kâ'be) dir"[82] buyurmuştur. Ve Cenab-ı Allah: "De ki: Rabbim adalet ve insafı emretmiştir. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na, O'nun kutsal evine) doğrultun; dini O'nun için katıksız kılarak dua ve ibadet edin. Sizi ilk yarattığı gibi, yine (O'na) döneceksiniz"[83] buyurmuştur. Camilerin en belirgin ve en şereflileri şunlardır:

a) Mescid-i Haram (Kâ'be),

b) Mescid-i Nebevî,

c) Mescid-i Aksa.

Bunların fazileti bu sıraya göredir. Bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Üç mescitten maada hiçbir mescidi ziyaret için yola çıkılmaz. Bunlar: Benim mescidim, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dır".[84] Hadis-i şerif, zikri geçen üç mescidin fazileti ve meziyetlerini beyan etmektedir. Çünkü bunları Peygamberler inşa etmiş onların mescitleridir.[85]

Kâ'be-i Muazzama'yı İbrahim Aleyhisselâm ile oğlu İsmail Aleyhisselâm inşa etmişlerdir. Mescid-i Aksa'yı Davud ve Süleyman Aleyhisselâm yapmışlardır. Kuba mescidi ile Mescid-i Nebevî'yi bizim Peygamberimiz tesis buyurmuştur.[86]

Kâ'be-i Muazzama ne zaman kimler tarafından inşa edilmiştir?

Tarihçiler bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazıları Kâbe'yi ilk inşa eden İbrahim (a.s.)'dır derken; bazıları da ilk inşa edenlerin melekler olduğunu söyler. Kitap ve Sünnette bu hususta açık nass (delil) yoktur. Kur'an-ı Kerim sadece İbrahim Aleyhisselâm'ın, oğlu İsmail Aleyhisselâm ile birlikte Beyt-i şerifin temellerini yükselttiklerini zikreder. Bu itibarla eski ve yeni tarihçiler, Kâbe'nin İbrahim (a.s.) 'den önce inşa edildiği (hususunda görüş birliği içindedirler. Kâbe'yi önce melekler, sonra Âdem, sonra oğlu Şit Aleyhisselâm inşa etmiştir.[87]

Tarihî kaynaklara baktığımız zaman, Kâbe-i Muazzama'nın onbir defa yıkılıp yeniden inşa edildiğini görüyoruz. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1) Meleklerin inşası,

2) Âdem Aleyhisselâm'ın inşası,

3) Şit Aleyhisselâm'ın inşası,

4) İbrahim ve İsmail Aleyhisselâm'ın inşası,

---

[82] Al-i İmran, 96.
[83] A'raf, 29
[84] Sahîh-i Buharî, 2/56; Sahîh-i Müslim, K. Hac, 4/126; Mesâbîh, K. Salat, 1/280.
[85] İbn Melek, Ş. Meşarık, 1/219-220.
[86] Kurtubî Tefsiri, 8/260; Ömer Nasûhî Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Alisi ve Tefsiri, 5/2367.
[87] Et-Tarihu'l-Kavim Li-Mekkete ve Beytullahi'l-Kerim, 3/8.

5) Amalikalıların inşası,

6) Cürhüm kabilesinin inşası,

7) Kusay b. Kilab'ın inşası,

8) Kureyş kabilesinin inşası,

9) Abdullah b. Zübeyr'in inşası,

10) Haccac'ın inşası,

11) Osmanlı padişahlarından Sultan IV. Murad'ın inşası.[88]

CAMİLER YERYÜZÜNDE

Camiler, yeryüzünde Allah'ın evleridir. O'na ubudiyyet ilânı o mekânlarda yapılır. Müminler İslâm terbiyesini oradan telâkki eder, İman ruhunu ve manevî azıklarını mihraplarından alır. Hayra davet ve nasihatlerini cami minberleri üzerinden yaparlar.

İlim, marifet, helâl ve haramı cami sahasında öğrenirler. Camiyi dolduran insanlar; tanışmayı, anlaşmayı, dayanışmayı, mümin kardeşliğinin hissini ve zevkini orada idrak ederler.

Bina duvarlarının taşları gibi kenetlenmeleri, kalplerinin birbirinden etkilenip, birbirine bağlanmaları, karşılıklı sevgi ve güvenleri orada artar. Ruhları arınır, kalpleri merhamet ve şefkatle dolarak orada huzura kavuşurlar.

Toplumun muhtaç ve yoksul kesimine karşı merhametle dolarlar. Özellikle küçüklerine ve hastalarına şefkatle eğilmenin gereğini orada duyarlar.

Düzelip iyileştirilmesi mümkün olan her işde takva ve iylik üzerine, aralarında yardımlaşma duyguları camide gelişir.

Toplum için kurtuluş, ümmet için faydalı olmak, hayırlı işlerde başarı kazanmak camiden alınan ruhla gerçekleşir. Cemiyetin manevî yapısını ayakta tutan hayatî işlerin müzakeresi camide yapılır. Düşmanlarla cihad için oradan gidilir.

Müminler dünyalarını Allah'ın emri üzerine imar etme dersini cami sahasından alırlar. Böylece dünya ve ahiret işlerine ait meşru taleplerini elde etmiş olurlar.

Dünya ve ahiret mutluluğunu ve Cennet nimetlerine yaklaşma çaresini de cami sahasında bulurlar.

Camiler ibâdet mekânları olduğu gibi; yukarıda sıralanan manaları içeren toplumsal bir hazinedir. Binaenaleyh, müslümanlar caminin İslâmdaki bu kutsal yerini ve içerdiği değerleri itiraf ettikleri gün "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"[89] bahtiyarlığına gerçekten erişirler. O zaman başa geçip söz sahibi olurlar. Kumandan olurlar, insanlığa insanlık dersi veren öğretmen olurlar. Sözün özü medeniyet öncüleri, bütün âlemlere doğru yolu gösteren meşale olurlar.

Aksine müslümanlar, caminin önemini ve İslâm'daki yerini anlayamadıkları gün; çağın gerisinde kalacaklarına şüphe yoktur. İşte İslâm aleminin bugünkü durumu! Tarife ve açıklamaya gerek yok. Müşahede edildiği gibi; dünya üzerinde kendilerine imrenilmeyecek duruma düşmüşlerdir. Bunu İslâm'a bağlamak büyük bir hatadır. Zira Yüce Allah "(Ey mü'minler), gevşemeyin, üzülmeyin, siz eğer (gerçekten) mü'min iseniz (düşmanlarınıza galip

---

[88] Et-Tarihu'l-Kavim Li-Mekkete ve Beytullahi'l-Kerim, 3/8; Kâ'be ve Mekke Tarihi, 201; Şifâu'l-Garam bi Ahbar-ı Beledi'l-Haram, 1/91; Kâ'be ve Mekke Tarihi, 201; Şifau'l-Garam, 1/91.

}[89] Al-i İmran, 110

ve onlardan) çok üstünsünüzdür".[90]

Yüce Peygamberimizin şu mübarek sözü, çağımızdaki müslümanların gerçekleşmiş halini ne güzel tasvir ediyor:

"Çok geçmeden; yemek yiyenlerin çanak (sofra) etrafında toplandıkları gibi (bütün) milletler birbirini çağırarak başınıza toplanacak." Bir sözcü:

"- O gün bizim azlığımızdan dolayı mı bu iş olacak?" dedi. Hz. Peygamber:

"- Bilâkis o gün siz çokluksunuz. Fakat sel çör çöpü gibi olacaksınız. Allah (c.c.) heybetinizi düşmanlarınızın kalbinden çıkaracak, sizin de kalplerinize zaaf koyacaktır, buyurdu. Sözcü:

- Ey Allah'ın Resûlü zaaf nedir? diye sordu:

- Dünya sevgisi ve ölümden (cihad) hoşlanmamaktır" buyurdu.[91]

Hadis-i şerif üzerindeki yorum: Ebu Hureyre şöyle anlatıyor: Ben Allah Resûlünün Sevban'a şöyle dediğini işittim:

"Ey Sevbân! yemek çanağı başında toplanıp nasibinizi aldığınız gibi; milletler korkusuz teklifsiz sizin üzerinizde toplanacakları zaman haliniz nice olur? Sevban:

- Anam babam sana feda olsun. Ey Allah'ın Resûlü! Azlıktan dolayı mı olacak?

- Hayır. Siz o gün çoğunluksunuz. Fakat kalplerinize zaaf konulacak, buyurdu.

- Ey Allh'ın Resûlü zaaf nedir?

- Dünyayı sevip savaştan hoşlanmamanızdır, buyurdu.

Abdurrahman el-Benna'nın hadis üzerindeki yorumu da şöyledir:

Milletler arasında arapların durumu: Her taraftan çevrilmiş yemek çanağı gibi yiyicilerin muhasarasında kaldılar. Bugün bu olay tamamiyle gerçekleşmiş durumdadır. Müslümanlar Allah Resûlünün sakınmasına dikkat buyurduğu olumsuzluğun içine düşmüşlerdir. Öyle ki yabancılara ganimet oldular. Yabancılardan maksat kâfirlerdir. Her devlet onlardan nasibini almış, istedikleri gibi baş eğdirmek sûretiyle onlara musallat oldular.

Arapların başına gelen bu belâ, dünyayı sevip cihadı terkettikleri ve savaşa hazırlıklı olmadıklarından ileri geldi. Bunun tedavisi ve en etkili ilâcı İslâm'a sarılmak, camiye karşı görevleri yerine getirip hizmetinden faydalanmaktır. Konumuzu Akif'in şu sözleriyle noktalayalım:

Eğer çiğnenmemek isterseler seylâb-ı eyyama,
Rücu' etsinler artık Müslümanlar Sadr-ı İslâm'a.

KÂ'BE

Kâ'be ve Beytü'l-Haram'ın her ikisi bir müsemmaya addır. Mescid-i Haram her ikisini içerir. Mescid-i Haram Mekke'dedir. Müslümanların ruhunda derin saygınlığı olduğu, onların nazarında değeri büyük olduğu için ona haram ismi verilmiştir.

İbn Cerir Ata'dan o da İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

"Beytullah mescit ehlinin, mescit harem ehlinin, harem de ümmetimden yeryüzünün doğusunda

[90] Al-i İmran, 139

[91] Camiu'l-Usul, 10/29. Hadisi Ahmed, Taberânî evsatında benzerini rivayet etmiştir. Mecmau'z-Zevâid, 7/287; Fethu'r-Rebbânî, 14/26; Mirkatü'l-Mefâtîh, 5/124; Zadü't-Talibin, 76; Ebu Davud, Sünen, K. Melâhîm, 4/111, Sevban'dan.

ve batısında bulunanların kıblesidir".[92] Şu hâlde, Kâ'be'nin yeryüzünün her yerinde bulunanların kıblesi olduğuna dair ulemanın ihtilafı yoktur. Keza ilim adamlarının ittifakı vardır ki, Kâ'be'yi gözü ile gören kimseye namaz kılarken yüzünü oraya çevirmesi farzdır. Yönünü bildiği, gözü ile onu gördüğü halde ona dönmeyen kimsenin namazı yoktur. Bu şekilde kıldığı bütün namazları iade etmesi gerekir. Kâ'be'den uzak bulunan kimsenin de Kâ'be yönüne doğru dönmesinin gerekli olduğuna ittifak ettiler. Kıble yönünü bilmeyen kimse; yıldız, rüzgâr, dağlar ve kıble yönüne yol gösteren vasıtalardan yararlanma cihetini araması gerekir. Mescid-i Haram içinde oturan kimse yüzü kıbleye karşı olsun ve inanarak sevabını dileyerek oraya baksın. Zira Kâ'be'ye bakmak ibadettir, diye rivayet edilmiştir.[93]

KÂ'BE YERİNİN YARATILMASI

Cenab-ı Allah gökleri ve yeri yaratmadan 40 sene evvel Kâ'be su üzerinde bir köpük halinde bulunuyordu. Yeryüzü o köpükten döşenmiştir. Dolayısıyla Kâ'be Kâinâtın bir mayasını teşkil ediyor. Zaten Kâ'be'ye bu manada Ummu'l-Kura, yani memleketlerin anası adı da verilmiştir.

Mücahid'den nakl edilen bir rivayet de Ka'b b. Ahbar'ınkini takviye etmektedir. Mücahid şöyle demiştir: "Yüce Allah yeryüzüne ait hiçbir şey yaratmadan iki bin sene evvel Kâ'be'nin yerini yaratmıştır. Kâ'be'nin temelleri yedinci kat yere kadar uzanır".[94]

İbn İshak'ın rivayetine göre, Kureyşliler Kâ'be'nin bulunuduğu yeri kazdıklarında, üzerinde "Ben ki Allah'ım, Bekke (Mekke) nin sahibiyim. Burayı, gökleri ve yeri yarattığım; güneş ve ayı tasvir ettiğim gün yarattım!" anlamında süryanice bir kitabeye rastlıyorlar. Aynı ibareyi şu cümleler takip ediyordu: "Burayı hakka yönelmiş yedi melekle kuşatıp onlara tavaf ettirdim. Burası, iki dağ (Ebu Kubeys ile el-Ahmer) yerlerinden ayrılıp gitmedikçe yok olmaz. Burası su ve süt konusunda ehline mübarektir".[95]

Bu rivayetten, Kâ'be'nin çok önceleri yani Âdem Peygamber ile başladığını, zaman zaman tahribat görerek Hz. İbrahim (a.s.) devrinde yerle bir olduğunu ve ilahî emir üzerine İbrahim Peygamber tarafından ilk temelinin izlerine rastlandığını ve bu temeller yükseltilerek yeniden inşa edildiğini anlıyoruz. Nitekim Hac sûresinde buna temasla: "Hani bir vakit Beytü'l-Haram'ın yerini İbrahim'e hatırlattık..."[96] buyuruluyor.

MESCİD-İ HARAM'IN DİĞER CAMİLERDEN ÜSTÜNLÜKLERİ

1) Yeryüzünde ibadet için inşa edilen ilk cami,

2) Yeryüzünün doğusu ve batısında bulunan bütün müslümanların kıblesi,

3) Bütün camilerin selâmlaması tahiyyetü'l-mescid olduğu halde Mescid-i Haram'ın selâmlaması tavaftır. Kâ'be'nin etrafında yedi defa dolaşmaktır,

4) Mescid-i Haram'da kılınan namaz, diğerlerinde kılınandan daha çok faziletlidir,

5) İhramda olan ile olmayana, ağacını ve yeşil otunu kesmek helâl olma dığı gibi, orada avlanmak da haramdır,

6) Mekke ve onun haremine gayr-i müslimlerin girmesi men edilir,

---

[92] Kurtubî Tefsiri, 2/159; Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid, 96; Ali el-Karî, Mirkatü'l-Mef âtîh Şerh-u Mişkâti'l-Mesâbîh, 1/441-442. Ali El-Karî, Mezhebimize göre, Beyhakî'nin Sünenindeki bu haber zayıftır, der

[93] Kurtubî Tefsiri, 2/160.

[94] Ezrakî, Ahburu Mekke Tercm., 28.

[95] Kurtubî Tefsiri, 2/123

[96] Celal Yıldırım, Asrın Kur'an Tefsiri, 1/355.

7) Kur'an-ı Kerim'de varid olanların en büyüğü camiye has, Mescid-i Haram'a nas'dır.[97]

MESCİD-İ NEBEVî

Kâinâtın Efendisi Hz. Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Medine-i Münevvere'ye Hicret ederek[98] ilk işi Mescid-i Nebevî'yi inşa etmek oldu.[99]

İlk zamanlar, Medine'de bir cami yoktu. Peygamberimiz, nerede bulunursa, namazını orada kılar, ashabına da kıldırırdı.[100]

Hicret esnasında Medine'ye girerken, devesinin çöktüğü yerde bir arsa vardı. Bu arsa, Zeyd oğlu Halid'in (Ebu Eyyüb-i Ensarî) evi karşısında bulunuyordu. Arsa, sahiplerinden, bedeli ödenmek suretiyle satın alındı. Mescid-i Nebevî, işte bu arsa üzerine kuruldu.[101]

Arsa üzerinde yabani hurmalar, müşriklere ait mezarlar vardı. Ağaçlar kesildi. Mezarlar kaldırıldı. Toprak tesviye edildi. Yapı işinde Resûl-i Ekrem, bizzat kendisi, amele gibi çalıştı. Muhacirlerle ensar da kendisine yardım ettiler.

Mescidin temeli taştan, duvarları kerpiçten yapıldı. Direkleri hurma ağacındandı. Çatı, hurma dalları ve yapraklarıyla örtüldü. Döşemesi, çakıl taşlarıyla döşendi. Peygamber Mescidi'nin bu ilk şekl pek sade idi. İslâm dininin sadeliğini ne güzel temsil ediyordu.[102] Bir mihrap ile üç kapısı vardı. Kapılardan biri cümle kapısıydı. Cemaat oradan girerdi. Diğer iki kapıdan birinin adı Cibril Kapısı, üçüncüsü Rahmet Kapısı idi. Resûl-i Ekrem, hücrelerine (odalar) bu kapıdan geçerdi.

Mescidin kıblesi Kudüs'e doğru idi. Kıble değişince, mihrap ile cümle kapısı yerlerini değiştirdi. Mihrap, cümle kapısının yerini, cümle kapısı da mihrabın yerini aldı.

Mescidin yapı işleri yedi ay sürdü. Bu yedi ay içinde Resûl-i Ekrem Halid ibni Zeyd'in evinde kalıyordu. Mescid tamamlanınca, Peygamberimiz için, camiye bitişik odalar (hücreler) yapıldı. Sayıları daha sonra dokuza çıkarıldı. Bir tanesi de Hazret-i Aişe'ye verildi.[103]

Kubâ Mescidi gibi, bu ikinci Peygamber mescidinde de "minber" yoktu. Resûl-i Ekrem, hutbelerini ayakta okurdu. Ashab, bu hale dayanamadı. Hutbenin okunduğu yere bir hurma ağacı dikildi. Hutbe okurken, Hazret-i Peygamber, bu ağaca dayanıyordu. Üç basamaklı ilk minber ise, ancak hicretin sekizinci yılında yapılabildi.[104] Mescid-i Nebevî dokuz yıl bu hal üzere kaldı.[105]

SUFFE

Suffe: Mescid-i Nebevî'nin geri tarafında, ona bitişik olarak yapılmış bir gölgelik. Buna lisanımızda da sofa yahut sundurma denir. Burası fakir muhacirlerin barındıkları bir yerdi. Bu zevat İslâm'ın misafirleri olup kendilerine ashab-ı suffa denilirdi. Burada yatarlar, ibadetle ve

---

97 Muhammed ed-Davûdî, el-Mescidü Fi'l-Kitabi ve's-Sünne ve Akvali'l-Ulemâ, 7.

98 er-Rahiku'l-Mahtüm, 205.

99 Resûl-i Ekrem'in yaptırdığı ilk cami "Kuba Mescidi" idi. İkincisi de Medine'de "Mescid-i Nebevî" (Peygamber Mescidi) oldu.

100 Tahir Olgun (Mevlevî), Müslümanlıkta İbadet Tarihi, 60.

101 Sahih-i Buharî, K. Salat, Enes'den rivayet ettiği uzunca hadisi şerifi nakletti; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid 2/65.

102 Zekâî Konrapa, Peygamberimiz, İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere, 172-173.

103 Resûl-i Ekrem, Muhterem eşi Hazreti Aişe'nin odasında ebediyete intikal ettiği için, oraya gömüldü. Burası Resûl-i Ekrem'in "Hücre-i Saadet" denilen türbesi oldu.

104 Mescid-i Nebevî'de ilk minberi, ensardan bir kadının dülger olan kölesi yapmıştı.

105 Zekâî Konrapa, Peygamberimiz, İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere, 172-173.

Kur'an okumakla meşgul olurlardı. Geçimlerini temin için ormandan odun toplayıp satarlardı. Ekseriyetle vakitlerini Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in huzurunda geçirirlerdi. Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin tayin buyurduğu muallimler, bu zevata Kur'an-ı Kerim öğretir; dinî bilgiler verirdi. Bu sûretle yetiştirilen ashâb-ı Suffe, yeni müslüman olan kabilelere Kur'an muallimi olarak gönderilirlerdi. Bu sebeple kendilerine kurrâ denilirdi. Mescid-i Nebevî'nin sofasında yüzlerce kurrâ bulunurdu.[106] Hafız Ebu Nuaym "Hılyetü'l-Evliya" adlı eserinde ashab-ı suffe'den yüzden fazlasının ismini saymıştır. Bunlardan biri de Hz. Ebu Hüreyre'dir. Ebu Hüreyre (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'den hiç ayrılmaz, onun söylediklerini can kulağı ile dinler ve bellerdi. Hele Resûlüllah'ın duasına nail olduktan sonra her işittiğini taşa yazar gibi beller olmuştu. Ashab-ı kiram içerisinde en fazla hadis rivayet etmesi bundandır. Kendisine tarız yollu çok hadis rivayet ettiğini söyleyenlere şu cevabı vermişti: "Muhacir kardeşlerimiz çarşıdaki, pazardaki ticaretleri ile, Ensar kardeşlerimiz de bahçelerindeki, tarlalarındaki ziraatları ile meşgul olurlarken Ebu Hüreyre boğaz tokluğuna Peygamber (s.a.v.)'in yanından ayrılmaz; bu sûretle onların bulunmadıkları meclislerde hazır bulunur ve onların belleyemediklerini bellerdi".[107]

Ashab-ı Suffa'nın durumunu en güzel bir biçimde tasvir eden, Bakara sûresinin 273'üncü âyetidir: "(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki onlar yer yüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen; iffet ve istiğnalarından dolayı onları zengin (kimse)ler sanır. Sen (Habibim) o gibileri simalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de (bir şey) istemezler...". Bazı müfessirler, bu âyet-i kerime'nin Suffa ehli hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.[108]

Bugün Mecidü'n-Nebevî adıyla anılan bu camide birbirinden ayrı üç kısım bulunuyordu: Namazların kılınması için büyük bir salon, mektep vazifesi görmek üzere bir suffa yahut zulle (kapalı mahal, saha) ve Hz. Peygamberin âile efradı için birkaç ayrı küçük oda. Bunlardan suffa, İslâm'ın ilk "üniversite"si olmuştur. Bizzat Hz. Peygamber burada dersler veriyordu; fakat okuma yazma sanatını öğretmek, Kur'an vs. tedris etmek üzere diğer muallimler de kendisine katılmışlardır. Ubadetu'bnu's-Samit bunlardan biridir ve kendisi okuma yazma ile Kur'an tedris etmişti. Sa'idu'bnu'l-As bir hattat idi ve Hz. Peygamber tarfından "Hikmet muallimi" olarak tayin edilmişti.

Hz. Peygamberin okuma ve yazmaya verdiği ehemmiyet şu hadiseden çıkarılabilir: Bedir harbinde harp esiri olarak karşı taraftan ele geçen herbir kimse için 4000 dirhem fidyei necât (kurtuluş fidyesi) takdir edilmiş, fakat Hz. Peygamberin emri üzerine bunlardan okuma yazma bilenlerden her biri, Medine'li on müslüman çocuğuna bunu öğretmek suretiyle hürriyetlerine kavuşabilecekleri hususu tesbit olunmuştu.[109]

Yukarıda meâlini verdiğimiz âyet-i kerime'de, sadakada öncelikle hakkı bulunan fakirlerin sıfatlarına işaret edilmiştir ki, bu sıfatları şöylece sıralayabiliriz:

1) Allah yolunda kendilerini hapsetmiş olanlar. Bunlar, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla cihad, ilim talebi ve bunun gibi umumun hayrına ve menfaatına olan işler dolayısıyla çalışıp kazanmak ve geçimleri, kendilerini hapsetmiş ve çalışıp kazanmalarını engellemiş manasındadır. Buna göre, sadaka öncelikle bu gibi kimseler içindir. Eğer bunlar, boş vakitlerinde çalışıp kazanma imkânı bulurlarsa, sadaka almaları caiz olmaz.

2) Hastalık, ihtiyarlık ve bunun gibi sebeplerle çalışıp kazanmaktan, yeryüzünde ziraat veya ticaret işleriyle meşgul olup geçimlerini temin etmekten âciz olanlar. Bu gibiler de,

---

[106] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 4/370.
[107] Sahih-i Müslim Tercmüme ve Şerhi, 4/370.
[108] Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 2/940; M. Vehbi, Hulâsâtü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, 2/507.
[109] Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, 2674-75.

müslümanların ihtimamlarına muhtaçtırlar.

3) İffet sahibi olanlar ve bu iffetleri dolayısıyla başkalarının malına göz dikmiş oldukları zannını uyandırmaktan son derece çekinenler. Öyle ki, bunların hallerini bilmeyenler, hal ve hareketlerinden onları zengin zannederler. Halbuki sadaka verilmeye gerçekten lâyık kimselerdir.

4) İffetleri, şundan bundan birşeyler istemelerine ne kadar engel olursa olsun ve kendileri de hallerini ne derecede gizlerlerse gizlesinler, böylelerinin yine de kendilerine has simaları vardır ve feraset sahibi mü'minler, onları bu simalarından tanımakta güçlük çekmezler. Binaenaleyh böyle mü'minlerin sadakaya lâyık olan bu gibi kimseleri arayıp bulmaları ve sadakalarını bunlara vermeleri üzerlerine borçtur.

5) Halk arasında dolaşıp bir şeyler istemeyi zillet sayanlar. Böyleleri çalışıp kazanmaktan aciz oldukları takdirde, bunlar da sadaka almaya lâyık kimselerdir.[110]

Suffa ehli İslâm konukları idiler. Ne sığınacak aileleri ne malları ne de bir dostları ve aşinaları vardı. Allah Resûlü, bir sadaka geldiğinde sadaka malını onlara gönderirdi. Sadaka malından kendisi bir şey yemezdi. Bir hediye geldiğinde de bunu Ehl-i suffa'ya gönderirdi. Hediyeden kendisi de alırdı. Fakat Ehl-i suffa'yı hediyeye ortak kılardı.[111] Çünkü bunlar hazar halinde devamlı Kur'an'la, seferde de cihadla meşgul idiler. Şu hâlde kendini böyle kutsal hizmete verip, maddî yönden zayıf olanlara varlıklı insanların böyle destek olmaları gerekir.

CAMİDE DİLENCİLİK

İslâm dini dilenciliği haram kılmıştır. Bilhassa çalışıp kazanmaya gücü varken, çalışmayıp da dilenenler, Hz. Peygamber tarafından şiddetli bir dille yerilmişlerdir: "Her kim malını çoğaltmak için insanlardan dilenirse, bir ateş parçası dilenmiş olur. Artık bunu ister azaltsın ister çoğaltsın"[112] buyurmuştur. Bir başka hadis de şöyledir: "Dilenciliği meslek haline getiren adam, kıyamet günü, yüzünde bir et parçası olmaksızın huzura gelir".[113] "İçinizden birinin, ipini alıp sırtında odun demeti getirerek satması ve bununla, Allah'ın onu yüzsuyu dökmekten koruması, muhakkak ki halk arasına girip dilencilik etmesinden hayırlıdır. Nasıl hayırlı olmasın ki, o istediği zaman, onlar ya verirler ya vermezler.[114]

Camilerde işlenen mekruh fiillerden biri de dilenmektir. Camide dilenmek ve dilenene sadaka vermek caiz değildir.

Hanefîler: Camide dilenmek haramdır. Camide dilenene sadaka vermek mekruhtur.

Şafiîler: Camide dilenmek mekruhtur. Ancak karıştırmaya vesile olursa haram olur.

Malikîler: Camide dilencilikten menedilir. Dilenene sadaka verilmez. Fakat camide sadaka vermek caizdir.

Hanbelîler: Camide sadaka istemek ve isteyene sadaka vermek mekruhtur. Dilenci olmayana ve hatibin kendisi için sadaka istediği kimseye camide sadaka vermek mubahtır.[115]

MESCİD-İ NEBEVî'NİN FAZîLETİ

---

110 Prof. Dr. Talat Koçyiğit ve Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, 1/545-546.
111 Tecrid-i Sarih Tercm., 12/187-188.
112 Sahih-i Müslim, K. Zekât, 3/96.
113 Sahih-i Buharî, 2/130; Sahih-i Müslim, K. Zekât, 3/96.
114 Sahih-i Buharî, 2/129; Sahih-i Müslim, 3/97.
115 Kitabu'l-Fıkh Alel-Mezahibi'l-Erbaa, 208, Kahire, Vezaretu'l-Evkaf, K. Salat, kısmu'l-Mesâcid, K. İbadat Matb., Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye. 1939 m.- 1358 h., 4. baskı.

"Benim şu mescidimde kılınan bir namaz başka mescidde kılanan bin namazdan daha faziletlidir. Yalnız Mescid-i Haram müstesnâ".[116]

Hz. Peygamberin: "Benim mescidim" diyerek işaret buyurması katlama sevabın onun zamanındakı mescide mahsus olduğunu gösterir. Sonraları Hulefâ-i Raşidin zamanında yapılan ilavelerde kılınan namaz için bu derece sevap yoktur. Nevevî'nin kavli budur. Fakat Mescid-i Haram böyle değildir. Ona sonradan yapılan ilâvelerde kılınan namazın hükmü; içinde kılınan namaz gibidir.[117]

Tahavî'ye göre namazdan murâd farz namazlardır. Şafiî'lerle Malikîler'den bazılarına göre ise farz ve nafile bütün namazlardır.[118]

İbn Teymiyye ve Muhibbi Taberî'nin bu konudaki görüşleri ayrıdır. İbn Teymiyye diyor ki: Mekke mescidinde kılınan namazın sevapça katlanması, Mescid-i Haram'ın Asr-ı Saadetteki sahasına münhasır değildir. Mescid-i Medine de böyledir.; sonradan genişletilmek sûretiyle yapılan ilâvelerde de bu sevabın şümulü vardır.[119]

İbn Zübeyr hadisiyle o manadaki diğer hadisler Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî'nin bütün dünya mescitlerinden efdal olduklarına ve bu iki mescidin kendi arasında da faziletçe biri birinden farklı bulunduklarına delildir. Görüldüğü vechile kat sayıları muhteliftir. Bunların büyük olanı kendinden küçük olan sayının muteber olmayacağına delildir. Çünkü nass sarihtir.

Acaba Resûlüllah (s.a.v.)'ın efdal olduğundan bahsedilen mescidinden murad o günkü mescid midir; yoksa sonradan genişletilen haline de şamil midir? Bu cihet ihtilâflıdır. Ve her iki şıkka kail olanlar vardır. Bilhassa Mescid-i Nebevî ne kadar genişletilirse, yine de Resûlüllah Mescid'i olmakta devam edeceğine dair birçok hadisler rivayet edilmiştir. Bu hadislere göre, ilâve edilen yerde de aynı eski mescit gibi fazilet vardır. Lâkin mezkûr hadislerin hiç biri delil ol acak kuvvette değildir. Bu sebeple onlardan örnekler almadık.

MESCİD-İ NEBEVÎ'NİN TEZYİNİ

Mescid-i Nebevî'nin Resûl-i Ekrem zamanındaki durumu ve süsleme olayının ortaya çıkışı:

Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine-i Münevvere'ye geldiği zaman Neccar oğullarından[120] Sehl ve Süheyl adlarında iki yetime ait olan Mescid-i Nebevî'nin arsasını bedelini ödeyerek satın aldı. Arsa üzerinde yabanî hurmalar, müşriklere ait mezarlar vardı. Resûl-i Ekrem'in emriyle ağaçlar kesildi. Mezarlar kaldırıldı. Toprak tesviye edildi. Yapı için de Resûl-i Ekrem, bizzat kendisi, amele gibi çalıştı. Muhacirlerle ensar da kendisine yardım ettiler.

Mescidin temeli taştan, duvarları kerpiçten yapıldı. Direkleri hurma ağacındandı. Çatı, hurma dalları ve yapraklarıyla örtüldü. Döşemesi, çakıl taşlarıyla döşendi. Peygamber Mescidi'nin bu ilk şekli, pek sade idi. İslâm dininin sadeliğini ne güzel temsil ediyordu.[121]

Yüce Peygamberimiz, insanların, bugün değer verdiği dış görünüşe önem vermiyordu. Bilâkis onun fazlasıyla değer verip üzerine düştüğü şey Allah'ın rızası idi.

Çok yağmur yağmıştı. Caminin tavanını bozdu. Sahabe-i Kiram yeniden inşasını Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'e teklif ettiler. Onlara: "Musa Aleyhisselâm'ın "ariş" i (çardak) gibi onu yapın" buyurdu. Hasan'ı Basrî'ye "Musa Aleyhisselâm'ın arîş'i nedir?" diye soruldu. Buyurdu ki: Elini

[116] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/194.
[117] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/194.
[118] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/197.
[119] Tecrid-i Sarih Tercm., 4/201.
[120] Sahih-i Buharî, K. Salat, Enes'den rivayet ettiği uzunca hadis-i şerifi nakletti; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/65.
[121] Zekâî Konrapa, Peygamberimiz, İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere, 172-173.

kaldırdığı zaman "ariş"e (tavana) ulaşırdı.[122]

Çok değerli okuyucu! Resûlüllah'ın mütevazi mescidini gördün mü? Süs ve yaldız yok. Bu mütevazi şekliyle öyle ulu kişiler yetiştirdi ki, bunlar tevhid akidesiyle dünyayı imar edip fethettiler.

Resûlüllah'ın vefatından sonra Hz. Ebu Bekir döneminde bir değişiklik ortaya gelmedi.

Hz. Ömer'in devri geldi. Camiyi üç taraftan genişletti. Hücre-i Saadet'in olduğu tarafı bıraktı. Onu mescide ilâve etmedi.[123]

Hz. Ömer (r.a.) devrinde fetihlerin çoğaldığını biliyoruz. Müslümanların, düşmanlardan aldıkları ganimet çoğalmıştı. Hz. Ömer, isteseydi caminin bir kerpiçini altından, diğerini gümüşten yapardı.

Allâme Münâvî diyor ki: "Hz. Ömer, devrinde fetihler çoğalmakla birlikte elinde geniş imkânlar vardı. Buna rağmen Mescid'in eski halini değiştirmedi.[124]

Allah Hazret-i Ömer'den razı olsun. Resûlüllah'a ve O'nun sünnetine sıkı sıkıya tabi olmaya çok düşkün olduğu için böyle yaptı. Yüce Allah ona bu güzel ittibaının karşılığını versin. Ondan razı olsun.

Mescid-i Nebevî, üçüncü halife Hz. Osman (r.a.) devrine kadar böyle kaldı. Hz. Osman nakışlı taşlarla mescidi yeniden yapmaya başladı. Resûl-i Ekrem' in kabri camiye dahil olmasın diye Hücre-i saadet tarafını o da bıraktı. Mescidin tavanını abnoz (Hint çınarı) ağacı ile örttü. Bununla beraber Hz. Osman'ın yaptığı bu bina süslü, yaldızlı ve muhteşem olmadığı halde Sahabe-i kiram bundan hoşlanmadı. Çünkü onlar caminin Hz. Peygamber döneminde olduğu şekilde kalmasını istiyorlardı.[125]

Sıra Emevî halifesi Velid b. Abdü'l-Melik b. Mervan dönemine geldi. Velid b. Abdü'l-Melik, camiler inşa edip onları çoğaltmayı severdi. O zaman Medine-i Münevvere'de bulunan valisi Ömer b. Abdu'l-Aziz'e mektup gönderdi: Hücre-i saadet-i içine alacak şekilde Mescid-i Nebevî'yi daha fazla genişletmesi için harekete geçmesini istedi.

Vali Ömer b. Abdü'l-Aziz, ilim adamlarını toplayarak meseleyi görüştü. Ulema halifenin bu emrinden hoşlanmadı. Bunun üzerine Ömer b. Abdü'l-Aziz durumu Velid b. Abdü'l-Melik'e bildirdi ise de halife ilim adamlarının sözünü kabul etmeyip görüşlerine boyun eğmedi. Mescid-i Nebevî'nin genişletilebilmesi için, cami yöresinde bulunan ev ve yerleri kamulaştırıp sahiplerine istimlâk bedeli ödemek sûretiyle emrinin yerine getirilmesini tekit etti.[126]

---

[122] Tahziru'r-Raki' ve's-Sâcid, 11. İbn Ebi Şeybe, Hasan Basrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Hadisin şahidleri ve mevsul yolları vardır. El-Banî, Silsile-i Sahiha'da onları nakletti. Bununla hadis'e hasen işareti koydu.

[123] Zira Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, "Allah yahudilerle, hıristiyanlara lânet etsin! Peygamberlerinin kabirlerini (kendilerine) mescid ittihaz ettiler" buyurduğunu biliyordu. Bak.: Buharî, K. Salat, 1/110; Müslim, K. Mesacid, 2/67; Beğavî, K. Salat, 1/285, hadis no: 499. Ayrıca; Buharî, K Meğazî, 5/139-140. Kabir üzerine bina yapmak memnu'dur. Bu rivayetler yahudilerle hıristiyanların kendi Peygamberlerinin kabirlerine yaptıkları gibi bazı câhil müslümanlar da Peygamber Aleyhisselâm'ın kabrine karşı ibadet ederler, endişesi ile Sedd-i Zerîa kabilindendirler. İmam Malik'e göre kabirlerin üzerine mescid kurmak mekruhtur. Eski kabristan içine namaz kılmak için mescid yapmakta bir beis yoktur. İmam Malik mescid içine cenaze defnetmeyi de mekruh görmüştür. Kabristanda namaz kılmak ise: İmam Ahmed ile zâhirîlere göre mutlak sûrette haramr dır. Sevrî, İmam Azam ve Evzâî kerahetine kâil olmuşlar, İmam Şafiî bu babta tafsilat vermiş ve "Toprak ölülerin etleri, irinleri ve onlardan çıkan sâir pisliklerle karışıksa orada namaz caiz değildir. Çünkü yer pistir. Kabristanın temiz bir yerinde ise namaz caizdir" demiştir. İmam Malik kabristanda namaz kılmakta bir beis görmemiştir. (Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/376).

[124] Münavî, F. Kadir, 5/426.

[125] Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/115; Sahih-i Müslim K. Mesâcid, 2/68. Sahabe-i Kiram'ın gençlerinden Mahmud b. Lebid'in hadisinden.

[126] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 9/79.

Sonra Velid, Mescid-i Nebevî'nin süsleme, yaldızlama ve boyamasını emrederek yaptırdı. Bu işe bol miktarda para harcandı.

Böylece kabr-i şerifi ilk olarak caminin içine alan, caminin tezyin emrini veren Velid b. Abdü'l-Melik oldu. Münavî şöyle diyor:

"Camileri ilk süsleyen, yaldızlayan Velid b. Abdü'l-Melik'tir. Fitne korkusundan, selef-i salihinden çoğu bu işe ses çıkarmadılar".[127] Aziz okuyucu! Gördüğün gibi, bu iş ilim ehline danışılarak olmamıştır. Aksine Velid onların fetvasını duvarın yüzüne çarpmıştı. Böylece istediğini yaptı. Allah ona iki bid'at işlemeye müsaade etti.

1 - Kabr-i şerifi camiye sokmak,

2 - Haremeyni (Mekke-Medine) süslemek.

Ondan sonra gelen bütün valiler, bu altın ve gümüş yaldızlarla diğer süslemeleri çoğalttılar. Daha sonra bu bid'atler dünyanın her tarafında inşa edilen büyük camilere yayıldı.

Mescid-i Nebevî'nin inşası ve geçirdiği tarihî değişimlerden aşağıdaki hususlar meydana çıktı:

1) Allah Resûlünün sahabî'leri bu batıl süsleme ve yaldızlamaya kalkışmadı,

2) Bu ihtiyaçtan fazla yükseltme ve süslemeyi ilk ihdas eden Velid b. Abdü'l-Melik olmuştu. Bunlar, yukarıda da belirtildiği gibi ilim ve fazilet ehlinin görüşlerine kulak vermeden yapılmıştır,

3) Yüce Peygamberimizin mübarek kabrini cami içine alan Velid b. Abdu'l-Melik idi. İnsanlar bu süsleme ve kabir hususundaki işlemden hiç hoşlanmamıştı,

4) Sahabe-i Kiram, Hz. Osman'ın, Mescid-i Nebevî'yi genişletmesini değil, direklere nakışlı taşlar kullanmasını kabul etmediler. Çünkü ondan önce Hz. Ömer (r.a.) de Mescid-i Nebevî'yi genişletmişti.[128]

RAVZÃ-İ MUTAHHARA

Yüce Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde: "Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim havzımın üzerindedir" buyurmuştur.[129]

Ulema hadis-i şerife iki türlü mânâ vermlişlerdir. Birinci kavle göre tayin buyurulan bu yer olduğu gibi cennete nakledilecektir. İkinci kavle göre, o yerde yapılan ibâdet sahibini cennete götürecektir. Resûlüllah (s.a.v.)'ın kabri şerifi hücresinde olduğu için bazı nüshalarda "Evim" yerine "kabrim" denilmişse de Aynî, sahih rivayetin "Evim" olduğunu söylemiştir. Bu babtaki rivâyetler mânâ itibariyle birdirler.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimizin sınırladığı mübârek yere bahçe denilmesi kabr-ı şerifini ziyarete gelen insan, cin ve meleklerin orada ibadet ve zikirde bulunmalarındandır. Bu yerden başka aynen cennetten olduğu bildirilen hiç bi yer yoktur. Bundan dolayıdır ki, Hattabî: "Bu hadisin manası Medine'nin en faziletli yer olduğunu bildirmektir" demiştir.[130]

MESCİD-İ NEBEVÎ'DE KIRK VAKİT NAMAZ

"Kim benim mescidimde kırk (vakit) namaz kılar, hiçbir namazı geçirmez ise, ateşten ve

---

[127] Münâvî, F. Kadir, 5/426; İbn Hacer el-Askalanî Fethu'l-Barî adlı Buharî şerhinde İbn Battal'dan bunu nakletti, 1/540.

[128] Tahziru'r-Raki' ve's-Sâcid, 13-14.

[129] Sahih-i Buharî, 2/57, 2/224, 7/209, 8/154; Nesâî, 2/34; Mesâbîhu's-Sünne, 1/280, hadis no: 482.

[130] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/188.

azaptan (kurtulduğuna dair) birer berat yazılır ve nifaktan uzak olur".[131] Hadis-i şerifte, Mesdid-i Nebevî'de çok namaz kılmaya teşvik vardır. Buranın mübârek bir makam olduğunu ve içinde özellikle farz namazları cemaatle kılmanın gayet sevaplı bir ibâdet olduğunu açıklamaktadır.

Selâm sana Ey Allah'ın Resûlü! Senin şehrinde ikametle, sana komşu olup beş vakit namazını senin Mescidinde cemaatle adâ edenden daha mutlu ve bahtiyar kimse bulunamaz. Yüce Allah'a tazarru' ediyorum ki, bana ve bütün müslüman kardeşlerime lûtfedip, Mescid-i Nebevî'de yapılan ibadetlerin sevabına erdirsin. Amellerimizi rızasına uygun kılmasını niyaz ederim.

Bülbül isen ey gönül gel azmi rah et Ravzaya,
Kıl ziyaret Ravza-i pâk-i Cenab-ı Ahmedî.
Durma işbu haruzar içre yürü git Ravzaya,
Kıl ziyaret Ravza-i Pâk-i Cenab-ı Ahmedî.
Esmeden badî fenâ solmadan ömrün güli,
Ravza-i Fahri cihanın bir nefes ol bülbüli,
Fırsatı fevt etme er gör dâmeni yare eli,
Kıl ziyaret Ravza-i pak-i Cenab-ı Ahmedî.
Ya Nebiyyallah terahhum deyu efgan eyleyüb,
Sür yüzün dergâhine halin beyan et ağlayub,
Esselâtü ve'sselâmu ya Resûlallah deyüb,
Kıl ziyaret Ravza-i Pak-i Cenab-ı Ahmedî.
Görmesün ağyar olanlar vechimi deyu o şah,
Çekti kat kat merkadine perde-î nûr-i siyah,
Perdesi dâmanini puseyle ba sad ahu vah,
Kıl ziyaret Ravza-i pâk-i Cenabi Ahmedî.
Ravza-i cennet dedi çün kabru minber arasın,
Kim dilerse cenneti varsun yolundan arasın,
Hakkıya bulmak dilersen vaslı Hakkın çaresin,
Kıl ziyaret Ravza-i pak-i Cenab-ı Ahmedî.[132]
İsmail Hakkı Bursevî

Yukarıda da zikredildiği üzere, Mescid-i Nebevî, İslâm'ın ilk üniversitesi diye tabir edilir. İslâm'ın nur meş'alelerini dünyanın her tarafına yayan büyük ve seçkin sahabîler bu üniversiteyi bitirdiler. Bu okulun mimarı ve baş muallimi Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir. Mübarek na'şı camisinin içinde vefat ettiği yere defnedildi.[133] Bu da Ebu Bekir (r.a.)'in işaretiyle oldu. Şöyle dedi: "Resûlüllah (s.a.v.)'dan hâlâ unutamadığım bir söz işittim; buyurdu ki: "Allah (c.c.), her

131 et-Tergib ve't-Terhib, 2/337-338; Mecmau'z-Zevâid, 4/8; el-Fethu'r-Rabbânî, 23/272; İ'lâmu-Sâcid, 247.
132 Ferahu'r-Ruh, Bakiye-i cild-i evvel, 248.
133 Hz. Peygamberin kabr-i şerifinin Mescid-i Nebevî içine alınması; Emevî halifesi Abdul 'l-Melik b. Mervan'ın (ö. 86/705) halifeliği dönemindeki genişletmede olmuştur.

peygamberin ruhunu, ancak defnedilmesini istediği yerde kabzeder.[134]

MESCİD-İ AKSA

Tarihî üç camiden ikincisi Mescid-i Aksa'dır. Ziyaret için yolculuk yapılan üç mescitten biri, isra yolculuğunun sonu ve mirac yolculuğunun başlangıcı olan Beytü'l-Makdis'dedir. Mescid-i Aksa iki kıbleden biri, Haremeyn'in üçüncüsü, bina ve güzellik yönünden İslâm dinine ait yapıların büyüklerinden ve kıymetlilerindendi.

Mescid-i Aksa'nın yapısına sıra gelince; Ebu Zer anlatıyor:

- Birgün Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimize sordum:

- İlk yapılan mescit hangisidir?

- Mescid-i Haram'dır, cevabını verdi. Ben:

- Ondan sonra hangisidir? diye sordum.

Resûlüllah:

- Mescid-i Aksa'dır, buyurdu.

Ben:

İkisi arasında ne kadar zaman geçmiştir? dedim.

- 40 yıl, buyurdu.

Ben:

- Ondan sonra hangisidir? diye sordum.

Allah Resûlü:

- Nerede namaz vaktine ulaşırsan orada namaz kıl, yerin hepsi mescittir, buyurdu.

Aksa: Pek uzak, en uzak manasına gelir. Kudüs'deki mescide bu ismin verilmesi bazılarına göre Kâbe'ye pek uzak olduğu içindir. Bazıları ondan daha gerilere doğru başka bir ibadet yeri bulunmadığı için; bir takımları da pisliklerden temiz ve mukaddes olduğu için bu isim verildiğini söylemişlerdir.[135]

Tarihî ve kutsal mescitlerin üçüncüsü olan Mescid-i Aksa'da kılınan namazın sevabı çoktur. Sahih hadis-i şerifte rivayet edildiğine göre; orada kılınan bir namaz, elli namaza bedeldir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) miraç gecesinde Mescid-i Aksa'da iki rekât namaz kıldı.[136]

Mescid-i Aksa'yı ziyaret edene, Kur'an-ı Kerim'i orada hatmetmesi müstehap olur. Zira Selef-i Salihin, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa'yı ziyaret ettiklerinde bunu müstehap görürlerdi. Süfyan-i Sevrî bunlardan biridir.[137]

Süleyman Aleyhisselâm Beyt-i Makdis'in beinasını bitirdikten sonra Cenab-ı Hak'tan üç dilekte bulunmuştur:

1) Kendisinden sonra kimseye müyesser olmıyacak bir mülk ve saltanat,

2) Hükmü ilahiye muvafık bir hükmü kaza kudreti bahşedilmesi,

3) Yalnız namaz kılmak için Mescid-i Aksa'yı kasdedip gelenlerin mazhar-ı gufran olması,

---

[134] Sünen-i Tirmizî Tercümesi , K. Cenâiz, bab 32, 2/214-215; Beğavî, Mesâbih, 4/133-134; Beyhakî, Delâilu'n-Nübuvve, 7/260-261.

[135] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/348.

[136] Tuhfetü'r-Raki' ve's-Sacid fi Ahkami'l-Mesâcid, 181.

[137] Tuhfetü'r-Raki', 187.

mağfirete vesile olan her şeye rağbet vardır.

Hadisin alt tarafında Resûl-i Ekrem'in: "Cenab-ı Hak, Süleyman'a bunlardan iki evvelkileri vermiştir. Üçüncü niyazının da mazhar'ı kabul olmasını temenni ederim" buyurduğu rivayet edilmiştir.[138]

KUBA MESCİDİ

İslâm tarihinde ilk müslüman cemaati için inşa edilen mescit Kuba mescididir. Hak Tealâ Kelâm-ı Kadim'inde takva üzerine tesis edilen mescit diye zikrettiği sahih kavil üzerine bu mescittir.

Kuba Mescidi: İslâm tarihindeki ilk mescid, Peygamber Efendimizin hicreti sırasında konakladığı, Medine-i Münevvere'ye altı mil uzaklıktaki Kuba köyünde yapılmıştır. Kare şeklindeki mescidin inşasında bizzat Resûlüllah ve ashabı çalışmışlardır.[139]

Mescid-i Kuba'nın Fazileti:

Resûlüllah (s.a.v.) "Kuba mescidine kimi binek, kimi yaya olarak gelir, orada iki rekât namaz kılardı".[140] Resûl-i Ekrem'in Kuba'yı ziyaretinin her Cumartesi günü olduğuna dair İbn Ömer'in rivayeti şöyledir: İbn Ömer her cumartesi Kuba'ya gelir ve: "Ben Peygamber (s.a.v.) i her cumartesi buraya gelirken gördüm"[141] demiş.

Nesaî ile İbn Mace'nin rivayet ettikleri bir hadisde:

"Bir kimse evinden çıkarak şu mescide yani Mescid-i Kuba'ya gelir de orada namaz kılarsa ona bir umre kadar sevap verilir"[142] buyurulmuştur.

CAMİ-İ EMEVî

Cami-i Emevî: Suriye'nin başkenti Şam'da büyük bir camidir. Ben-i Ümeyye döneminde inşa edildiği ve onu inşa edenin Beni Ümeyye halifelerinden; Velid b. Abdul-Melik b. Mervan olduğu için bu camiye "Cami-i Emevî" adı verildi. "Mescid-i Ümeyye" de denilmektedir. Velid b. Abdu'l-Melik, hicrî 87, miladî 708 yılında bu caminin inşasına başlamıştır. Dünyanın harikalarından biri sayılması nedeniyle bu caminin inşası, süs ve yaldızları için büyük bir harcama yapmıştır. Deniliyor ki, Velid aldığı yedi yıllık devlet harac vergisini buna sarfetmiştir. İnşaatı dokuz yıl devam etti.

Rivayete göre Velid; bu caminin inşaatı için İslâm aleminin ayrı ayrı yörelerinden sanatkâr ve mimarlardan büyük bir uzman kadrosu istihdam etmiştir. İran ve Hindistan'dan, mütehassis fen ve teknik adamları getirdiği gibi; beldesindeki zanaatkarlardan ikiyüz kişilik uzman grubu kendisine göndermesini Bizans kıralından talep etmişti. O da teklifini kabul etti. Bundan dolayı bu cami, İslâm aleminin (o günkü) mimarisinin kıymetli eserlerinden olmuştu. Eğer binaya zarar veren, deprem ve yangınlar meydana gelmemiş olsaydı gözleri kamaştıran ve akılları şaşkına çeviren bir harika olarak kalacaktı.

Rivayete göre; Velid cami inşaatını bitirdiği zaman Şam'lılara şöyle bir konuşma yaptı: "Şam'lılar! Sizler insanlara karşı dört şey ile övünebilirsiniz: Havanız, suyunuz, meyveleriniz

---

[138] Münzirî, et-Tergib ve't-Terhib, K. Hac, 1/220; Tecrid-i Sarih, 4/167; Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid, 282; Sünen-i İbn Mace, 1/451.
[139] İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi.
[140] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/204.
[141] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/205.
[142] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 7/206.

ve hamamlarınız. Ben sizin için bunlara beşincisini ilâve etmek istiyorum. O da bu cami'dir".[143]

Meşhur tarihçi ve seyyah İbn Cübeyr: Cami-i Emevî'yi şöyle anlatır: İslâm camilerinin en güzeli, en sağlam yapılısı ve sanat yönünden en şaheseridir.

Şam'daki Mescid-i Emevî, minareler edinilen ilk mescittir. Ondan sonra Mısır'ın Fustat'ında[144] Amr b. As'ın Camiinde minare yapıldı. Daha sonra yaygınlaştı.

Neslin çoğalması üzerine Cami-i Emevî, Ezher'e benzeyen yönüyle; arapça ve İslâmî ilimlerin okutulduğu bir enstitü haline geldi.

Cami-i Emevî sahası; asırlar boyunca bu ümmetin yetiştirdiği büyük âlim ve fakîhlerine şahit olmuştur. Onlardan kimi burada ders vermiş, kimisi de ilim öğrenmişti. Sonra bu caminin yıldızı parlayıp ismi yayıldı. Örneğin; Huccetu'l-İslâm Ebu Hamit İmam Gazzalî (v. 505 H) Cami-i Emevî'de bir müddet düşünceye dalarak ibadet ettiği de unutulmaması gereken hususlardandır.[145] Gazzalî'den başka daha birçok, İslâm alimlerinin meşhurları bu camide ders vermişlerdir.

Emevî Camii'nin temelinde görülen bazı hususlar:

Katade anlatıyor: Allah (c.c.) "Tin" sûresinde dört mescide yemin etti. "Vettini" Dımaşk mescidi, "Vezzeytuni" Beyt-i makdis mescidi, "Ve tûr'i sinin" Musa Aleyhisselâm'ın Allah ile konuştuğu yer "Ve'l-beledü'l-emin" Mekke.[146]

Deniliyor ki, Velid'in bina etmesinden önce Dımışk camiinde bir incir ağacına rast geldiler .

Abdurrahman b. Ebi'l-muhacir anlatıyor: Camii Emevi'nin saat kapısı dışında büyük bir taş vardı üzerine kurban konurdu. Kabul edilene bir ateş gelip onu yakalardı. Kabul edilmeyen kendi halinde kalırdı.

Dımışk camisinin dört duvarı Hud Aleyhisselâm'ın binasından kalmadır. Üstüne kadar içindeki mozayığı Velid b. Abdul'melik'in binasından kalmadır. Velid b. Abdu'l-melik, Dımışk camiinin inşa emrini verdiği zaman; Süleyman Aleyhisselâm zamanında yazılmış kıble duvarında buldukları taştan bir levhada şunlar vardı:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ey âdemoğlu! Eğer ömründen kalan az bir müddetini düşünmüş olsan tul-u emelinden vazgeçerdin. Sen ancak ayağın kaydığı, ailen seni utandırıp teslim ettiği, dostların seni bıkakıp gittiği, yakınların sana veda ettiği zaman nedametle karşı karşıya kalırsın. Sonra dua edersin icabet görmezsin. Ne sen ailene geri dönebilirsin ne de amelini artırabilirsin. Ecelin araya girip can çekişmeden, ruhun kabz edilmeden, hasret ve nedamet günü kıyametten önce kendin için amel işle.

Sonra topladığın mal, doğurduğun evlat, geride bıraktığın kardeş sana bir fayda vermez. Berzah alemine intikal edip ölülere komşu olacaksın. O halde öfke ile yakalanıp salih amel ile arana engel girmeden evvel; ölümden önce hayatı, zaaftan önce kuvveti, hastalıktan önce sıhhatı ganimet bil.[147]

Cami-i Emevî'nin inşaatı bitince yeryüzünde ondan daha güzeli ve daha değerlisi yoktu.[148]

---

[143] el-Bidaye ve'n-Nihaye, 9/170.

[144] Fustat, Mısır'da eski bir şehir olup bugün Kahire'nin bir bölümüdür. Meydan Larousse.

[145] Dr. Ahmed eş-Şerbasî, Yes'elüneke fi'd-Din-i ve'l-Hayat, 3/445-447.

[146] el-Bidaye, 9/175.

[147] Tarih-i İbn Asakir (Tehzib Tarih-i Dımışk el-Kebir), 1/198; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 9/178.

[148] el-Bidaye, 9/170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
CAMİNİN YAPISI VE KISIMLARI

MİHRAP

Bilindiği gibi mihrap, imamın camide namaz kıldırmak için durduğu yere denir. Hz. Peygamberden sonra ihdas edilen bid'atlerdendir. Bunun böyle olduğunu muteber İslâm Fıkhı kaynaklarından öğreniyoruz.[149] Mihrap hıristiyan mimarisinden alınmıştır. Abdullah İbn Mes'ud, mihrapta namaz kılmayı kerih görürdü. Mihrap kiliselere aittir, kitap ehline benzemeyin, derdi. Yani tak'da (mihrap) namaz kılmayı mekruh görürdü.[150]

Mihraba neden mihrab denildi?

Yukarıda da kaydettiğimiz gibi, camide imamın durduğu yere mihrap ismi verilmiştir. Zira mihrap camideki yerlerin en şereflisidir. Namaz kılan kimse namaza yüzünü çevirdiği zaman Allah'a itaat etmesi sebebiyle, düşmanları veya şeytanla savaş içinde olduğu yere mihrap adı verilmiştir.[151]

Selef-i Salihinden bazıları camide Mihrap edinmeyi mekruh görmüştü. İmam Dahhak b. Müzahim: Namaz ehli arasında ilk oluşan şirk, bu mihraplardır, der. Abdur-Rezzak'ın Musannef adlı eserinde kaydedildiğine göre, Hasan'i Basri namaz kıldı ve mihraptan ayrıldı. Şöyle dedi: Caminin mihrabında namaz kılmayı Said b. Cübeyr ve Muammer kerih görmüştü. Mihrap "Tak" diye geçer. Bundan maksat camide imamın durup namaz kıldırdığı yer demektir.

Hanefîlerin "Camiussağir" adlı eserinde; imamın makamı cami, yani imamın cami içinde durup da secde ettiği yerin mihrap olmasında bir beis yoktur. İmamın tamamen mihrap içinde durması mekruh görülmüştür. Çünkü bu durumda cami ile mihrap ayrı ayrı iki mekâna benzer yönleri ortaya çıkmış oluyor. Tek başına (saftan ayrı) namaz kılmanın mekruh olduğu gibi.

Meşhur olan kavle göre kerahetsiz caiz olmasıdır. Ötedenberi insanların ameli böyle devam ede gelmiştir.[152]

KIBLEYE DOĞRU TÜKÜRME

'Resul-i Ekrem (s.a.v.)'in Sahabilerinden Saib b. Hallad anlatıyor: Adamın biri bir cemaate imam oldu. Fakat Allah Resulünun gördüğü bir anda kıbleye doğru tükürdü. Hz. Peygamber ayrılınca cemaatine, size (bu adam) imamlık yapmasın, dedi. Daha sonra adam yine onlara namaz kıldırmak isteyince cemaat ona mâni' oldu. Allah Resulünün emrini ona haber verdiler. Olayı Hz. Peygambere anlattı. Evet buyurdu. Zannediyorum; sen Allah ve Resulüne eziyet ettin, dedi.[153]

---

[149] Ali El-Kari, Mirkatü'l-Mefatih Ş. Mişkati'l-Mefatih, 1/473; Zerkeşi, el-İ'lâm, 365; İbn Humam, Fethu'l-Kadir, 1/398;

[150] Heysemi, Keşfu'l-Estar an Zevaid el-Bezzar, 1/210. Tahkik: Muhaddis el-Kebir Allame Şeyh Habibu'r-Rahman el-Azami; Mecma'uz-Zevaid, 2/15. Bezzar rivayet etmiştir, ricali mevsuktur.

[151] Zerkeşi, İ'lamu's-Sacid, 364.

[152] Zerkeşi, İ'lamu's-Sacid, 364.

[153] Mirkatu'l-Mefatih Ş. Mişkati'l-Mesabih, 1/474; Fethu'r-Rebbani, 3/59.

VAAZ

Muhammed b. Temmam vaaz için şunları söylüyor:

Va'z-u nasihat Allah'ın ordusundan bir ordudur. Misali, çamura benzer; duvara çarpılır, tutarsa fayda verir, düşerse iz bırakır.

Hz. Ali (k.v.)'nin sözlerinden biri şöyledir:

Ancak İ'lamına mubalağa etmen müstesna, sakın nasihat fayda vermeyenlerden olma! Akıllı adam edeple öğüt alır hayvanlar ise ancak dayak ile öğüt kabul ederek doğru yola girerler.

Cahiz şu şiiri okudu:

Kendinize yapılan vaaz'u nasihat sizi menetmez,

Hayvanları çoban meneder de boyun eğerler.

Adamın biri dostuna şöyle yazdı:

İnsanlara sözünle değil, davranışlarınla öğüt ver. Yüce Allah'ın sana yakın olduğu ölçüde ondan haya et. Sana olan kudreti nisbetinde ondan kork, vesselâm.[154]

MİNBER

Ebu Davud'un İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte; Resul-i Ekrem (s.a.v.) yaşlandığı zaman Temim Dari O'na: Ey Allah'ın Resulü, sana bir minber yapayım mı? dedi. Evet yap buyurdu. Ona iki basamaklı minber yaptı.[155]

Minber yapılmadan önce, Mescid-i Nebevi'de bir hurma kütüğü vardı. Peygamberimiz hutbe esnasında ona dayanırdı. Kendisi için yapılan Minber üzerine çıktığı zaman, bu kütükten; gebe veya yavrusundan ayrılan devenin inlemesine benzer sesler gelmeye başladı. Peygamberimiz minberden inip elini onun üzerine koyunca sesi kesildi.

Bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabileri arasında otururdu. Gelen yabancı, Hz. Peygamberin kim olduğunu anlayamazdı. İstedik ki ona bir oturacak yer yapalım da gelen yabancı onu tanıyabilsin. Çamurdan onun için yüksek bir yer yaptık üzerine oturuyordu.[156]

Cami geniş olmadığı halde cemaate darlık verecek tarzda büyük minber yapmak mekruhtur. Cami geniş olur da darlık yapmıyorsa mekruh olmaz. Yeri daraltıyorsa yine caiz olmaz. Kerahetin zahiri, tahrim olduğu aşikardır. Çünkü bunda gereksiz olarak caminin önemli bir yerini işgal etmek, cemaati iki parçaya ayırıp safların düzenini bozması söz konusudur. Bütün bunlar, yerinden oynamayan sabit minber için geçerlidir. Mısır'da İskenderiye, Tunus'da Zeytüniye Camilerinde olduğu gibi sabit olmayan minberlerde; hutbe okunduktan sonra arkada konulacak yeri varsa kerahet ortadan kalkar. Çünkü hutbe okunurken namaz kılınmıyor.[157]

İ'lamu's-Sacid'in tahkikini yapan Merağî, koyduğu dip notta; Tunus'daki Zeytuniye camiindeki minber durumu şu anda da aynıdır. Yani minber sabit değildir.[158]

---

154 el-Müstatraf fi külli fennin müstazraf, 1/123.
155 Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid, 373.
156 Hayruddin Vanlı, el-Mescid-ü fi'l-İslâm, 15; M. A. Köksal, İslâm Tarihi, 1/138-139; Semhudî, Vefau'l-Vefa, 2/398.
157 Zerkeşî, İ'lâmu's'Sâcid, 374.
158 Zerkeşî, İ'lâmu's'Sâcid, 374.

Mescid-i Haram'ın Minberi

Mescid-i Haram'da ilk olarak minber yaptıran Hz. Muaviye olmuştur. Hz. Muaviye buraya Şam'dan bir minber getirterek bu minber üzerinde kendisi hutbe okumuştur. Bu vesile ile Mekke'de minber üzerinde ilk hutbe okuyan zat da o olmuştur. Bu minberin üç basamağı vardı. Ondan önceki halife ve valiler Kâ'be'nin önünde ve Hatim'in üzerinde ayağa kalkarak hutbe okumaktaydılar. Hz. Muaviye'nin Şam'dan getirttiği bu minber harap oldukça tamir edilir fakat ona bir ilavede bulunulmazdı. Durum Harun er-Reşid'in hacca gelişine kadar bu şekilde devam etti. O zaman Musa b. İsa Mısır valisi bulunuyordu. Harun er-Reşid Hacca gelince dokuz basamaklı ve süslü bir minberi Harem'e hediye etti. Eski minberi ise Arafat'a koydurdu. Halife Vasık Billah hacca gelinceye kadar durum bu şekilde devam etti. Vasık billah hacca gelince kendi adına üç minber yaptırdı. Birini Mekke'ye, birini Mina'ya, diğerini de Arafat'a koydurdu.[159]

Yapılan minber, üç basamaklı idi. Üçüncü basamağı oturma yeri idi. Peygamberimiz, üçüncü basamağa kadar çıkar, oraya oturur, ayaklarını ikinci basamağa koyardı.[160]

Cuma kılınan camide hutbe okumak için minber yapmak müstehabtır. Kıblenin soluna gelmesi de müstehabtır. Yani namaz kılan kıbleye döndüğü zaman sağ tarafına gelecek şekilde olması.[161]

.c2.**TIRABZAN VE MAKSûRELER**

Maksûre, camilerin kenar ve köşelerine yapılan etrafı parmaklıklı zeminden bir parça yüksekçe yerler hakkında kullanılır bir tâbirdir. Ziyade yüksek olursa "Mahfil" denir.

Tırabzan, şu anlama gelir: Merdiven parmaklığı, demektir. Tırabzan babası, merdiven başlarında yer alan ve parmaklığı desteklemeğe yarayan kalın ve yuvarlak başlı dayanak.[162]

Camilerde maksûre ve tırabzanlar sonradan ihdas edilmiş bid’atlerdendir. Bu sebeple birçok bozukluklar lâzım gelmektedir.

Üzerine, okunmak için mushaf konulan, büyük camilerde sabit olarak inşa edilen büyük kürsü de bu babtandır. Şu sakıncalardan dolayı buna gerek olmadığı açıklanmaktadır:

1) Cami namaz için vakfedilmiş bir mekandır. Burada gayesinden başka bir şey yapmak müslümanların namaz kılacakları yerleri gasbetmek demektir.

2) Safları kesmektedir. Bu da sünnete muhalif bir davranıştır.

3) Bir çeşit cami süsüdür.

4) Gözü görmeyen ve benzeri özürlülere zarar verebilir.[163]

.c2.**MİNARELER**

---

159 Kâ'be ve Mekke Tarihi (Tercm.: Y. Vehbi Yavuz), 373. Ezraki, Ahbar-u Mekke, 2/99-100; el-Mealimü'l-Esire fi's-Sünneti ve's-Sire, 280. Mekke'deki minber bir kaç kere değiştirilmiştir. Bugün mevcut minber, Kanunî Sultan Süleyman'ın hediye ettiği minberdir. Üzerinde, Arapça bir ibare yazılıdır. Güzel bir mermerden yapılmıştır.

160 İbn Mace, Sünen, 1/454; Ebu Nuaym, Delâil, 344.

161 Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid, 373.

}162 Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, "maksûre" maddesi; Meydan Larousse, "Tırabzan" maddesi.

163 İbnu'l-Hac, el-Medhal, 2/210-211; Kasimî, Islahu'l-Mesâcid, 104-105.

Bilindiği gibi minare, üzerine çıkıp beş vakit Ezan-ı Muhammedî okunan kule demektir. Saadet asrında minare olmadığını biliyoruz. Allah Resulü'nun müezzinleri yüksek yere, duvar üzerine çıkıp ezan okuyorlardı.

MİNARENİN TARİHÇESİ

Minareleri ilk inşa eden ve yapılmasına emir veren Emevî halifesi Abdu'l-Melik b. Mervan'dır (88H -96H).

Emevî Mescidinin rükünlerinde mevcut dört burç itibar edilir. İslâm'da ilk minareler onlardır. Bundan sonra, Afrika ve Endülüs'de müşahede edilenlerde bunların rolü büyüktür. Bu teknik, hıristiyanların kilise binasının tekniğinden alınmıştır. Bu burçların bir tanesi; caminin güney batı rüknünde günümüze kadar varlığını koruyarak kalmaktadır.[164]

Hayruddin Vanlı El-Mescidü fi'l-İslâm adlı eserinde minare ile ilgili şunları yazıyor:

Resûlüllah döneminde minare yoktu. Müezzin mescidin üzerine veya yüksek bir yere çıkıp ezan okuyordu. Bugün ses büyültücü cihazları çıktı artık ne minareye ve ne de yüksek bir yere çıkıp ezan okuyan yok. Bu yüzden de milyonlara mal olan yüksek minarelere de ihtiyaç kalmadı. Minare yapılacak diye kuruş kuruş toplanan paralarla yapılan minarelerin de bir anlamı kalmadı.

Bazı insanlar, minarenin İslâmî bir sembol olduğunu zanneder. Bu bakımdan onu görkemli ve süslü yapabilmek için olanca masraf yapılmaktadır. Bazı minarelerin tek yollu değil, iki yollu veya üç yollu yapılmış olduğunu da müşahede ediyoruz. Buna rağmen bu ses cihazlarından sonra hiç kimse, daha doğrusu dünyanın hiçbir yerinde minareye çıkıp ezan okunduğu yoktur. İslâm'ın ilk döneminde, hicrî 88. yılına kadar minarenin olmadığını, geçmiş ümmetlerden alındığını gördük. Minarenin sadece ibadet yerlerine itina gösterilmekten başka dini bir yönü olduğu bilinmiyordu.

Bu itibarla bina, binanın büyüklüğüne, süsünün fitneye sebep oluşuna, üstün ve kıymetli nakışlarına, yüksek kale ve burçlarına, büyük ve kıymetli kubbelerine yapılan harcamalar; iç ve öz ile değil kabuk ile yetinmekten başka bir şey değildir. Bu gösterişler arkasında kim bilir nice şirk, hurafeler ve sapıklıklar saklanmıştır. İslâm dışa değil sadece öze bakar. İslâm'ın Yüce Peygamberi şöyle buyurur: "Şüphe yok ki Allah (c.c.) sizin şekillerinize, mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar".[165] "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek camilerle birbirine karşı övünecekler. Sonra azı müstesna, onları imar etmeyecekler".[166] Camilerin imarı, içinde namaz kılmakla olur.

Elbani'nin mütalaası: Bugün minare diye bilinen yapı, hiçbir şekilde sünnet değildir. Maksat tebliğdir. Tebliğ ise şüphesiz meşru' olan iştir. Tebliğ onunla olduğu zaman o da meşru' olur. İlm'i usulda takarrür edildiği gibi; bir şey ki vacib ancak onunla yerine getirilebiliyorsa o da meşru' olur. Fakat benim görüşüm; bugün sesi büyültücü cihazların mevcudiyeti, minareye ihtiyaç bırakmaz. Tebliğ için alet, özellikle minare büyük bir külfettir. Büyük masrafla meydana gelen bir yapı. Bu hali ile onu inşa etmek bid'attır. Çünkü ona gerek bırakmayacak cihazlar vardır. O halde israf edip malı boşuna yere yitirmekten başka bir anlamı kalmaz. Ebu Davud'un sahih isnadla rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Zeyd b, Sabit'in annesi şöyle anlatıyor: Evim mescid çevresindeki evlerin en yükseği idi. Hz, Peygamber (s.a.v.) mescidini inşa edene kadar, Bilal-i Habeşi (r.a.) evimin üzerine çıkıp ezan okuyordu. Sonra mescid'in üzerine çıkıp

---

164 Dr. Samih, El-İmaretü fi Sadri'l-İslâm, 27; Dr. el-Benhesi, El-İmaretü ibere't–Tarih, 168.

165 Müslim rivayet etmiştir.

166 İbn Huzeyme rivayet etmiştir. Temamü'l-Minne, 294; El-Camiu'l-Müfehres Li'l-Elbani, 2/456; Fıkhu's-Sünne, 2/144; Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslâm, 18-19.

ezan okumaya devam etti.

Bu fakirin mütalaası da şöyledir: Ezandan maksat duyurudur. Yani namaz vaktini müslümanlara duyurmaktır. Evet bu meşru'dur ve sünnettir. Bugün icad edilen ses yükseltici cihazlar bu kadar yüksek yere çıkmaya ihtiyaç bırakmadı. Aslında hiçbir müezzinin bugün minareye çıkıp ezan okuduğu vaki değildir. Bir müddet önce T.C. Diyanet İşleri Başkanlğı yayınladığı bir genelge ile Ezanlar mutlaka minareye çıkılarak okunacaktır, emrini vermesine rağmen uygulamaya devam edilmemiştir. O halde minare, bir sembolden öteye bir anlam taşımıyor. Bazan bir minarenin bir cami kadar maliyeti vardır. Öyle camiler görüyoruz ki dört minareye sahip. Kuruş kuruş toplanan bu paraların nereye harcandığı hesabı elbet bir gün sorulur.

Minare ve minberler, bütün İslâm beldelerindeki şekilleri birbirinden farklıdır. Bu da fen ve tekniğin inkişafı ile orantılıdır. Bu itibarla eski zamanda bunlar gayet basit idiler. Sadece müezzinin sesini insanların duyabilmesi için camilden yüksek olmaları ile fark ediliyordu.

Ezrakì'nin yaşadığı dönem olan hicrî üçüncü asır başlarında Mescid-i Haram'ın dört minaresi vardı.

KUBBE

Müslümanlar kubbe konusunda da başkalarını taklid etmekten geri durmadılar. Kubbe büyük külfetiyle birlikte caminin dörtte birine denk bir maliyetle meydana geliyor. Kubbe, namaz kılınacak yerleri daraltmaktan başka herhangi bir faydası da yoktur. Ayrıca tozlara ve kuşların pisliğine zemin teşkil ettiğini, temizlenmesi de zor olduğunu söylemek yanlış olmaz. Camiler nakıştan kaçınarak direkleri de az olmak şartıyla Mekke'deki Mescid-i Haram gibi kubbesiz inşa edilmiş olsalar ne güzel olurdu.[167]

MESCİTLERİN YÜKSELTİLMESİ

"Allah'ın saygıyla yüksek tutulmasına ve içlerinde isminin anılmasına izin verdiği evlerde (cami ve mescitlerde) sabah-akşam O'na tesbih ederler."[168]

Cami ve mescitlerin yüksek tutulması hem maddî hem de manevî olarak yorumlanabilir. Camileri yükseltip onları göz ve gönül dolduracak ihtişamda yapmakta birçok faydalar söz konusudur. Onları şöyle sıralayabiliriz:

a) İbadeti sık sık hatırlamaya vesile olur ve Allah'ı anmamızı ilham eder.

b) Cami kavramının kalp ve kafalarda iz bırakmasını sağlar.

c) Çevreye saygı telkin eder.

d) Şehre gelen yabancı misafirlerin dikkatini çeker, onlara güven ve huzur verir.

e) Aynı zamanda Müslümanların evlerinden ve iş yerlerinden fazla ibadet yerlerine önem verdiğini gösterir.

Manevî yükseltme ise, camileri evlerimizden ve iş yerlerimizden çok daha fazla düzenli ve temiz tutmamız, ibadet için gelenlere her bakımdan huzur ve ferahlık verecek şekilde düzenlememiz ve ibadetimizle şenlendirmemiz ile yorumlanır.

O bakımdan ilim adamlarımız bu âyetin tefsirinde üç farklı yorum ortaya koymuşlardır:

1- Camilerin yüksekçe inşa edilmesi,

---

[167] Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslam, 18.

[168] Nur, 36.

2- Camilere her zaman sevgi ve saygı gösterilmesi,

3- İbadet yerlerinin her türlü pislik, süprüntü ve dağınıklıktan uzak tutulması tavsiye anlamında bir emr-i ilâhîdir.[169]

CAMİ LAMBALARI

Gecenin üçte biri geçene kadar camideki lambayı açık bırakmakta bir sakınca yoktur. Daha fazla bırakılmaz. Ancak yakma izni var veyahut o yerde adet ise olur. Caminin lambasını herhangi bir kimse evine getiremez, evinden camiye getirir.

Namaz dışında camide oturmakta bir beis yoktur. Fakat bu sebeple camiden bir şey telef olmuş olsa öder.[170]

CAMİLERDE KÜTÜPHANE

Cami, müslümanlar için bir mektep (okul) teşkil etmektedir. Bu itibarla çoğu müslümanların kendilerine ait yeteri kadar ilmi kaynakları bulunmamaktadır. Özellikle ilmî ufuklarını genişletecek kitapları satın almaya maddî imkanları elverişli olmayanlara hizmet edecek tarzda bir kütüphanenin camide (cami müştemilatı içinde) bulunması zorunludur.

Bilindiği gibi memleketimiz sathında kütüphanecilik pek yaygın değildir. Bir çok şehirde halkın ihtiyacına cevap verecek kütüphaneler de bulunmamaktadır. Bu yönden cami külliyesi içerisinde tesis edilecek kütüphane hem cami cemaatinin itikat, ibadet ve yüce İslâm'ın esaslarını öğrenmelerine zemin olacak, hem de orta dereceli okullarla, üniversitelerin çesitli fakültelerinde öğrenim gören müslüman gençlerin yararlanabileceği ilmî kaynakların mevcudiyeti halinde onlara da en iyi hizmeti verecektir. Bu vesile ile camiden, cami havasindan mahrum gençlerin öze dönmeleri sağlanmış olacaktır.

Çağımız teknoldji çağıdır. Çağa ayak uyduramayan milletlerin geri kalması söz konusu olduğu için gelecekleri hüsrandır. Maddî yönden güçsüzleşenler ezilip sömürülmeye mahküm olurlar. O itibarla her gün yeni yeni buluşlar, keşifler ortaya çıkmaktadır. Binaenaleyh sözü edilen kütüphanenin de çağa uygun, en son teknik cihazlarla -bilgisayar, fotokopi, mikrofilim, mikrofiş, CD Rom, Video, Teyp cihazları ve saire ile-donanması gerekir. Böylece müslüman gençliğin ihtiyaçlarına cevap verilmiş olur. Cami külliyesinde bu evsafta yapılmış kütüphaneler bulunduğu ve bunun yaygın hale getirilmesi sağlandığı takdirde; gençliğimizin hem içine düştüğü bunalımdan kurtulmasına hem de yeni neslin yaşayacak oldukları çağa göre yetişmesinde büyük katkısı olacağı şüphesizdir.

Artık İslâm cemaatinin bu hayırlı hizmetin gereğine inanması ve vatan sathına yayılması için kolları sıvamasının zamanı gelip geçmektedir. Bu işe daha fazla ilgisiz kalmak; gelecekteki nesillerin bedduasına sebep olur.

Demek istediğimiz odur ki, bugün yeniden inşa edilen camilere baktığımızda İslâm'a uymayan birçok gereksiz harcamaların yapıldığını görüyoruz. Bunların ne ölüye ve ne de diriye bir yararı olmadığı da her basiret sahibinin malumudur. Bunların yerine İslâm'a ve insanlığa hizmet götürecek kütüphanelerin yapılması herhalde çok daha faydalı olacaktır.

Bugün merkezi camilerde bile, Kur'an tefsirleri, sahih hadis kitapları, muteber İslâm fıkhı kitapları, İslâm tarihi ve İslâm ahlâkına ait yazılmış kaynak teşkil eden kitaplar bulmak imkânsız değil ise de çok zorlaşmıştır.

[169] Celal Yıldırım, Asrın Kur'an Tefsiri, 8/4229-4230.
[170] Fetava-i Hindiyye, 1/110.

Cami kütüphanelerine hediye edilecek eserlerin mutlaka bir ehline danışarak seçilmesi gerekir. Bunlar, İslâm'a ve müslümanlara zararlı değil, aksine İslâm'a ve müslümanların yükselmesine, vatanın kalkınması ve milletin saadet ve selâmetine yönelik sağlam ve sahih bilgiler içeren ve müslüman alimlerince onaylanmış eserler olması lazımdır.[171]

CAMİLERİN SADE OLARAK İNŞA EDİLMESİ

Cami ve mescidlerin prensip olarak sade bir görünümde olması kabul edilmiştir. Sadelikten uzak süslemeler, dikkat çekici yazılar ibadet esnasında kişiyi meşgul edeceği ve namazın önemli unsurlarından olan huşuu zedelemesine sebep olabileceği için mekruh sayılmıştır. Ancak başta Hanefiler olmak üzere bazı alimler camilerin kıble duvarı dışındaki bölümlerine vakıf malından harcamamak, övünme ve gösteriş maksadı taşımamak, israftan uzak olmak şartıyla yazı yazılmasında, süsleme yapılmasında sakınca görmemişlerdir. Namaz kılınacak yerin temiz olması namazın şartlarından birini oluşturduğuna göre camilerin temiz tutulması müminler için başta gelen bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'e "Allah'ın evi" diye nitelendirilen Kâ'be'yi temiz tutmaları emredilmiştir.[172] Yine Kur'an'da Allah'a nisbet edilen[173] ve birer ibadet yeri olan camilerin bakım ve temizliğine özen gösterilmesi ilahi buyruk şeklinde yer almıştır. Konu ile ilgili olarak birçok hadis de mevcuttur.[174] Camilerin temizliği yanında camiye girenlerin de vücut ve elbise temizliğine dikkat etmeleri gerekir. Kur'an'ı Kerim'de camilere güzel elbiselerle gidilmesi emredilmiştir.[175] Özellikle cemaatin diğer zamanlara nisbetle daha kalabalık olduğu cuma ve bayram günlerinde yıkanarak camiye gitmenin sünnet olması da bunu göstermektedir.[176]

Yukarıda belirtildiği gibi, camilerin kıble duvarı ve mihrap dışındaki bölümlerine yazı yazılmasına, süsleme ve yaldız yapılmasına şartlı olarak cevaz veren Hanefî alimleri vardır. Bunların ileri sürdüğü şartların başında vakıf malının böyle işlerde harcanmamasıdır. Aksi takdirde bu harcamayı yapan mütevelli veya dernek yöneticisi ve üyesinin yaptığı masrafı, başka bir ifade ile vakıf malına verdiği zararı cebinden ödemek zorunluluğu vardır.

Buna rağmen camilerle ilgili bu günkü tatbikat, her yönden verilen cevaza uymamaktadır. Yapılan süsleme, yaldızlar ve nakış işlemeleri hem vakıf malından yapılmakta ve hem de kıble ve mihrap üzerine işlenerek yoğunluk kazanmaktadır.

Bugün hayır sever müslümanlardan kuruş kuruş toplanan paraların önemli miktarı bu gibi yerlere harcanmaktadır. Bunun sakıncaları hakkında kitabımızın "Camileri gereksiz süsleme" bölümünde geniş bilgi verilmiştir.

Tarih boyunca yapılan bu yanlış uygulamaya karşı çıkmak isteyenler olmuşsa da etkili olamamışlardır. Böylece bu hatalı tatbikatın aynı zamanda avamın yanlış anlayışına da sebep olmuştur. Şöyle ki efkarı umumiyede bunun daha sevaplı bir iş olduğu kanaatini vermektedir.

BİR KASABA VEYA SEMTTE BİRDEN FAZLA CAMİ

Bir kasaba, köy veya semtte mümkün olduğu takdirde cemaatin hepsini alacak büyüklükte bir tek cami yapmak ve onunla yetinmek, İslâm'ın birlik, beraberlik, amaç ve hikmetine çok daha uygundur. Birtakım ilgisizlikler nedeniyle, hayır sever müslümanlar ve kurulan dernekler, kendi imkanları nisbetinde bulundukları semt ve mahallelerde birer mescit yaparak, müslüman

[171] Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslam, 31.
[172] el-Bakara, 125; el-Hac, 26
[173] el-Cin, 18
[174] Wensinck, Miftahu künuzi's-Sünne, "mesacid" maddesi.
[175] el-A'raf, 31
[176] T. D. V. İslam Asiklopedisi, 7/91

cemaatin bir araya gelme hikmetini kısmen de olsa zedelemiş olurlar.[177]

Suyûtî "el-Emru bi’l ittiba' ve'n-Nehyu Ani’l-İbtida'" adlı eserinde şunları kaydeder:

"Bir mahalle veya semtte (zaruretsiz) çok sayıda caminin bulunması, sonradan meydana gelmiş bid'atlerdendir. Zira bunun, toplumu birbirinden ayırmak, namaz kılanların cemaatini dağıtmak, ibadette birbiriyle kaynaşanların ahengini bozmak, onların o güzel çoğunluğunun verdiği parlaklığı gidermek, cemaat olmayı meşru' kılan hikmetlerden; ibadetleri yerine getirmekte seslerin tek vücut halinde birleşmesi, birbirine karşı faydalı ve dayanışma içinde bulunmalarına ters düşmek, eski camiye zarar vermek veya şöhreti sevmek, zaruri olmayan yerlere malı harcamak gibi sakıncaları vardır.[178]

Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de geçen tarihî bir olayı nakledelim:

"Medine'de İslâm'dan önce Ebu Amir isminde birisi hıristiyan papazı olmuş ve Resûlullah'ın peygamberliğine haset ederek Uhud ve Huneyn'de ona karşı savaşmıştı. Bu adam müşriklerin mağlûbiyeti üzerine ümit keserek Şam'a kaçtı. Oradan münafıklara, "elinizden geldiği kadar silahlanın, hazırlanın ve benim için bir mabet yapın. Ben Rum Kayser'ine gidiyorum, oradan büyük bir ordu ile gelip Muhammed ve arkadaşlarını sürüp çıkaracağım" diye haber gönderdi. Münafıklar da Kuba Mescidi'nin cemaatini bölmek, mü'minler arasına nifak sokmak ve adı geçen papaza bir mabet hazırlamak maksadıyla bir mescit yaptılar. Resûlüllah Tebük seferinden dönünce, yaptıkları mescitte namaz kılması için onu davet ettiler. Resûlüllah dâveti kabul edip gitmeye hazırlanırken aşağıda meâlini verdiğimiz âyet indi.[179]

"Zarar vermek, küfrün gereğini yapmak, müminleri bölmek; daha önce Allah ve Peygamberi ile savaşanı gözetmek için mescit yapanlar var ya, "biz bununla ancak iyilik arzu ettik" diye yemin ederler. Allah da onların yalancı olduğuna hiç şüphesiz şehadet eder. "

Burada bir diğer tarihî olayı nakletmemizde yarar görüyoruz:

- Amr b. Avf oğulları kendi kabilelerinde bir mescit yaparak, Mecma' b. Cariye'nin imam tayin edilmesi için ikinci halife Ömer'e (r.a.) müracaat ettiler. Hz. Ömer (r.a.) onlara: "Sizin imam edinmek istediğiniz kişi, münafıkların mescid-i dırar'ında imamlık yapan adam değil midir? Onun imamlık yapmasına cevaz vermem" diyerek isteklerini reddetti. Mecma' da: "Ya Emire'l-mü'minin! ben o sırada Kur'an okumasını bilen bir genç idim. Onların o mescidi ne amaçla yaptıklarını bilmiyordum. Allah'a yakın olmak istiyorlar zannıyla onlara imamlık yapmış oldum. Durumu çok sonra öğrenebildim." Bunun üzerine Ömer (r.a.), onun samimi olduğuna kanaat getirerek imamlık yapmasına izin verdi ve bir kabile veya semtte birden fazla mescide gerek olmadığını özellikle hatırlattı.

Hz. Ömer (r.a.) devrinde yapılan ardarda fetihler yeni ülkeleri İslâm devleti sınırları içine katıyordu. Halife, fethedilen her yerde ihtiyaca cevap verecek şekilde büyük bir mescidin yapılmasını, aynı semtte birden fazla mescit yapılmamasını emretmiştir.[180]

Yüce Allah Hz. Ömer'e ülkeleri fethetmeyi müyesser kıldığı zaman; Müslümanlara camiler inşa etmelerini emretti. Bununla beraber, biri diğerine zazar verecek tarzda (birbirine yakın) iki cami inşa etmemelerini de emretmişti. Fethedilen yerde ihtiyaca cevap verecek cami yapılmış ise, cemaati bölmek zararlı davranış olur. Şayet mevcut cami küçük, ihtiyaca cevap vermekten uzak ise genişletilmesi veya cemaate yeterli cami inşa etmek sünnet olur.[181]

Yakınındaki camiye zarar vermek amacıyla cami inşa etmek haramdır. Mevcut caminin darlığı,

---

177 Asrın Kur'an Tefsiri, 5/2596.

178 Muhammed Cemaluddin el-Kasımî, Islahu'l-Mesâcid, 96.

179 Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Tevbe Sûresi âyet 107 ve açıklaması. Ayrıca bak: Esbab-ı nüzül, 149; Sabunî, Safvetü't-Tefâsir, 1/557.

180 Asrın Kur'an Tefsiri, 5/2596; Lübabu't-Te'vil, 2/263.

181 Mirkatü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh, 1/459.

cemaatin bir tek camide toplanması halinde bir fitne korkusu müstesnâ; eski caminin yanıbaşında cami inşa etmek de haramdır. Açıkcası zarar verme maksadı yoksa bile durum böyledir. (Yani gereksiz yere cemaati bölmek, parçalamak olur).

Selef-i salihin, Mescid-i dırara benzeyen camide namaz kılmayı mekruh sayarlardı. Eski camiyi yenisinden daha faziletli görürlerdi. Çünkü eski camilerin takva üzerine kurulma ihtimalleri daha kuvvetlidir. Bundan dolayı Cenab-ı Hak: "Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır".[182] Ve yine "İnsanlar için kurulan ilk ev (ma'bed), Mekke'deki (Kâ'be) dir".[183] buyurmuştur. Zira caminin eskiliği içinde çok ibadet yapıldığı için faziletinin fazlalığını gerektirir[184] ve tercih edilme sebebi de bundan dolayıdır.

ZEKÂT PARASI İLE CAMİ İNŞA ETMEK

Cami, mescit, yol, köprü, çeşme ve benzeri temlik bulunmayan şeylerin inşa ve tamirine zekat harcanmaz.[185]

GAYRİ MÜSLİMLERİN MALLARI İLE CAMİ İNŞA ETMEK

S. Gayri müslimlerin yaptıkları teberru ile camiler inşa etme hususunda dinin görüşü nedir?

C. Bazı tefsir kitaplarında şöyle gelmiştir: Gayri müslimlerden bazıları, müslümanlar için cami inşa eder veya cami tamiri için teberru'da bulunurlarsa; dinî veya siyasî bir zarar yoksa müslümanların bu mescidi veya teberru edilen malı kabul etmeleri gerekir.

Ezher Üniversitesi fetva komisyonu yayınladığı fetvaya göre; Hanbelî, Şafiî ve Hanefî mezhepleri; bir hıristiyanın inşa ettiği camide cuma namazı ve diğer namazları kılmakta bir mani görmediğini bildirmiştir.

Bundan anlıyoruz ki, cami inşasına iştirak için gayri müslimlerin teberrularını kabul etmeye engel bir husus yoktur.[186]

KİLİSE YERİNE CAMİ İNŞA ETMEK

Kilise ve benzeri yerlerde cami inşa etmenin caiz olduğuna dair sahih hadisler vardır. Bunlardandan bir tanesi Ebu Davud'un rivayet ettiği hadis-i şeriftir.

Resul-i Ekrem (s.a.v.) Osman b. Ebu'l-As'a: Taif halkının mescidini; putlarının olduğu yere yapmasını emretti.[187]

---

182 Hac, 33.
183 Al-i İmran, 96.
184 Kasimî, Islahu'l-Mesâcid, 97.
185 İbn Humam, Şerhu Fethi'l-Kadir, 2/208; Fetavai Hindiyye, 1/188; İbn Abidin, 2/62; Şerhu'l-Kudurî Lubab -Cevheretü'n-Neyyire kenarı-, 1/165; Zeyleî, Tebyinu'l-Hakaik, 1/300.
186 Dr. Ahmed eş-Şerbasî, Yes'elüneke Fi'd-Din-i ve'l-Hayat, 4/16.
187 Sünenü Ebu Davud, K. Salat, Binau'l-Mesâcid, 1/123; Zerkeşi, el-İ'lam, 347.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
CAMİDE HAYIRLI FAALİYETLER

CAMİLER CENNET BAHÇELERİDİR

Değişen hayat şartları karşısında, insanoğlu bugün bunalımdan bunalıma giriyor. Hele manevî yönden dayanacağı bir desteği yoksa bunalımı daha da artar. Bu itibarla kafasını dinlendirip yorgunluğunu giderecek, sağlığına ve zevkine uygun yerler arayıp durmaktadır. Fakat sarfettiği çabaların daha çok maddî yönden yoğunluk kazandığını müşahede ediyoruz. Oysa manevî yönden takviye edip kendini huzura kavuşturacak bir ortama şiddetle ihtiyacı vardır. İşte camiler ruhî ve manevî yönden mümini tatmin edip huzura kavuşturan en müsait mekânlardır. Diğer bir ifade ile manevî havanın teneffüs edilebileceği en uygun yerler camilerdir.

Yüce Peygamberimiz: "Cennet bahçelerine uğradığınız zaman yararlanın! Bunun üzerine soruldu:

- Ey Allah'ın Resûlü! Cennet bahçeleri nelerdir?

Cevap verdi:

- Camilerdir.

- Yararlanmak nasıldır? diye sorulunca da şöyle buyurdu:

- Sübhanellahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber'dir".[188]

Yüce Peygamberimizin bu mübarek sözünden camilerin cennet bahçesi olduğunu öğrenince; mümkün olduğu kadar erkenden gidip orada vaktimizin biraz daha fazlasını geçirmeyi temin etmeliyiz. Sokakta ihtiyaçtan fazla vakit geçirmemeliyiz. Camide iken yanlış düşünce ve davranışlardan uzak, cami adabına ters düşecek bir hareket içine düşmemeliyiz. Mü'min, farkında olsa da olmasa da camide olduğu sürece Allah'ın evinde ve huzurundadır. Büyüklerin yanında edebini muhafaza etmeyen gözden düşer.[189] Camiye cemaate devam Allah'a daha çok yaklaşmak için olur. Oysa cami adabına uymayan O'ndan uzaklaşır. İbn Ataullah el-İskenderî şöyle der: "Zahirî cünüblük, seni Allah'ın evine girmekten, kitabını okumaktan men' eder. Batınî cünüplük -olan gaflet- ise, seni ondan O'nun manevî huzuruna girmekten ve kelâmını anlamaktan men' eder.[190]

Yukarıda mealini verdiğimiz hadis-i şerifi açıklarken Ali el-Karî şunları söylüyor: "Camiye uğradığınızda boş durmayın. Bilakis kalp veya dil ile Allah'ı zikredici olun, irfan ehli ile buluşarak, ilim, marifet, zikir ve çeşitli ibadetlerden elde edilen faydayı ganimet bilin. Bundan dolayıdır ki, Hz. Ali (k.v.): "Eğer bana cami ile cennet arasında seçim hakkı verilse camiyi tercih ederim" buyurdu. İhtimalki caminin cennette üstün rütbeye ulaştırdığı veyahut orada nefse muhalefet kalbe muvafakatle Rabbin rızası elde edildiği için bunu söylemiştir.[191]

Bir hadis-i şerifte: "Camiler, ahiret çarşılarından bir çarşıdır. Kim camiye girerse Allah'ın misafiridir. İkramı mağfiret, hediyesi de keramettir. Camilerde "yayılmaya" bakınız. Sormuşlar: "Yayılmak nasıl olur?" Dua ve Allah Tealâ'ya meyil etmekle olur"[192] buyurmuştur.

---

[188] Hadisi Tirmizî rivayet etmiştir. Mirkatü'l-Mefâtîh, 1/466.
[189] Şa'rânî, Levakîhu'l-Envar el-Kudsiyye, 1/64.
[190] Nefislerin Terbiyesi, 87-88.
[191] Mirkatü'l-Mefatîh Ş. Mişkati'l-Mesabîh, 1/466.
[192] Ramuzu'l-Ahadis, 234; Levamiu'l-Ukul, 2/659-660.

Camilerde oturmanın faziletini Resûl-i ekrem (s.a.v.) şöyle izah buyuruyorlar: Camileri seven, ibadet için orada oturmayı çokça yapan insanlar vardır. Kazığın yere çakılı olduğu gibi onlar da orada sabittirler. Bunlar meleklerle "Camilerin kazıkları vardır. Melekler onlarla beraber oturur. Uzaklaştıklarında onları ararlar, hasta olduklarında ziyaret ederler, bir ihtiyaç içinde iseler onlara yardım ederler."[193] Yani beraber oturur, kaybolurlarsa onlardan bahsederler hasta olurlarsa ziyaretlerine giderler.[194] "Camide oturan kimse üç haslet üzeredir: Ya bir din kardeşi kazanır ya bir hikmetli söz öğrenir veya rahmet kazanır."[195] Çünkü cami rahmetlerin iniş mahallidir. Orada devamlı olarak cemaatle namaz kılınır. Cemaat rahmet, ayrılık azaptır. Yüce Allah "Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın" buyurdu.[196] Cenab-ı Allah (c.c.) mü'minleri, birbirleriyle ülfet etsinler diye bir marifet ve şeriat üzerine topladı.[197]

"Yerlerin en hayırlısı camiler, en şerlisi ise sokaklardır" Çünkü camiler, ilâhî rahmetin dolup taştığı, nimetlerin çoğaldığı, dünyevî her türlü pisliklerden uzak, Allah'ın zikrine tahsis edilmiş yerlerdir.[198]

Taberânî Kebirinde, İbn Hibban sahihinde Abdullah İbn Ömer'den rivayet ettikleri hadis-i şerifte şöyle nakl edilmiştir:

"Adamın biri Resûl-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den yerlerin en hayırlısı ile en şerlisini sordu. Allah'ın Resûlü bilmem, dedi. Cebrâil Aleyhisselâm'a sorayım, Cebrâil Aleyhisselâm'a sordu; o da bilmem, dedi. Mikâil'e sorayım , dedi. Hemen (sordu) geldi: "Yerlerin en hayırlısı camiler, en şerlisi ise sokaklardır"[199] buyurdu.

Buharî ile Müsilim'in rivâyet ettikleri hadis-i şerifte de Resûlüllah (s.a.v.) yöyle buyurmuştur:

"Her kim sabah ve akşam camiye gitmeyi adet edinmiş ise Allah ona her gidiş gelişi için cennette bir misafir ikramı hazırlar"[200]

CAMİ SEVABI

Adam camiye gider, namaz kılar, Allah indinde sivri sinek kanadı kadar kıymeti olmaz. Kiminin de namazının Uhud dağı kadar kıymeti olur. Bunun sebebi, ikincinin birinciden daha akıllı olmasıdır. "Akılca güzel nasıl olur?" diye soruldu. Buyurdu ki: Eğer haramdan kim daha çok sakınıyorsa hayra kim daha çok haris ise, o daha akıllıdır.[201]

CAMİYE HİZMET

İbn Abbas, "İmran'ın karısı şöyle demişti: Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur"[202] 'dan maksat, camiye hizmet etmek suretiyle saygı göstermeye işaret ediyor, der. Geçmiş ümmetlerde de bu meşru' idi. Görmüyor musun ki; Cenab-ı Allah (c.c.), Hz. Meryem'in annesi Hanne'den hikâye ederek; hamile olduğu zaman "Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım" diyerek Mescid-i Aksa'ya hizmet etmesini kasdetmişti. Camilere hizmet etmek, Allah'a yaklaştıran ibadetlerdendir. Şayet böyle olmasaydı

---

[193] Fethu'r-Rabbânî, 3/49.
[194] Fethu'r-Rabbânî, 3/49.
[195] Fethu'r-Rabbânî, 3/49-50.
[196] Ali İmran, 103.
[197] Levamiu'l-Ukul, 3/194.
[198] Feyzu'l-Kadir, 3/470.
[199] Et-Tergib ve't-Terhib, 1/64; Mirkatü'l-Mefâtîh, 1/471.
[200] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/161; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/132; Beğavî, Mesâbihu's-Sünne, 1/281, hadis no: 486.
[201] Ramuzu'l-Ehadis, 39.
[202] Al-i İmran, 35.

bunu adamış olmazdı. İbn Abbas da tefsirinde bunu böyle zikreder.[203] Netice olarak deriz ki, Yüce Allah sevdiği kulunu camiye hizmetçi, sevmediğini hamamcı yapar. Bir hadis-i şerifte Yüce Peygamberimiz "Allah bir kulu sevdiğinde, mescide kayyım eder. Sevmezse hamama hizmetçi eder"[204] buyurmuştur. Cami ile ilgilenmek imanın alametlerindendir. Zira Resul-i Ekrem (s.a.v.): "Bir kimseyi, camilere devamı itiyad edinmiş gördüğünüzde, onun imanına şehadet ediniz. Zira Allah Tealâ: "Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse imar eder"[205] buyurmaktadır.[206]

CAMİYE İÇ HUZURU VE VAKAR İLE YÜRÜMEK

Camiye giderken koşmamak müstehaptır. Çünkü camiye giden kimse namaza çıktığı andan itibaren namazda sayılır. Ebu Katade anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) ile beraber namaz kılarken bir gürültü duydu. Namazı kılınca: "Durumunuz nedir?" dedi.

Namaza acele yaptık, dediler. "Yapmayın, namaza geldiğiniz zaman vakar ile gelmeniz gerekir. Kavuştuğunuzu kılın ulaşamadığınızı tamamlayın" buyurdu.[207]

Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Kaameti duyduğunuz zaman namaza sekine ve vakar ile gidin. Aşırı gitmeyin, ulaştığınızı kılın, kavuşamadığınızı tamamlayın".[208]

Yine Ebu Hüreyre'den: Allah Resulü'nden duydum şöyle buyuruyordu:

"Namaza başlandığı zaman koşarak gelmeyin. Vakar ve sekinetle gelin. Kavuştuğunuzu kılın, ulaşamadığınızı tamamlayın".[209]

CAMİDE BEKLEMENİN ADABI

Müslüman kardeşim, camide bekleyen kimsenin şu niyette olması gerekir ki, ameli takva sahiplerinin amelinden olsun ve bununla beraber gözdelerin derecesine ulaştırılmış olsun.

1- Caminin Yüce Allah'ın evi olduğuna itikat etmek. Camiye giren Allah'ın ziyaretçisidir. Gayesi Mevlâ'sını ziyaret etmek, Allah Resûlü'nün camide bekleyen kimse hakkındaki va'dini reca etmek. Şöyle buyurdu: "Camide oturan Allah (c.c.)'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret edilenin ziyaretçisine ikramı haktır".[210]

2 - Namazdan sonra niyeti diğer namazı beklemek olmalıdır ki; bu bekleyişi namazda imiş gibi sayılsın ve Cenab-ı Hakk'ın "ve rabitu"[211] kavli şerifinin anlamı cümlesi içinde olmuş olsun.

---

[203] Ayni, Umdetu'l-Kari, 4/232.
[204] Ramuzu'l-Ehadis, 85.
[205] Tevbe, 18
[206] Ebu Said El'Hudri'den rivayet edilmiştir. Müsned, Ahmed b. Hanbel, 3/68-76; Darimi, Sünen, 1/278, K. Salat; Tirmizi, K. İman, 5/12; K. Tefsiri'l Kur'an, hadis no. 3093; İbn Mace, Sünen, K. Mesacid, hadis no: 802.
[207] Buhari, Fethu'l-Bari, 2/390.
[208] Buhari ve Müslim rivayet etmiştir, Fethu'l-Bari 2/392. Mülahaza: Bazı kimseler uzak olmasına rağmen ezan okunduktan sonra camiye yürürler. Bu yüzden geç kalırlar. Cemaate kavuşsunlar diye Hz. Peygamberin hal ve gidişine muhalif olarak koşarlar. Birinci safta kılmak için cemaatin omuzlarına basa basa ilerlerler.
[209] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/156.
[210] Irakî, Tahricu'l-İhya, 4/317'de İbnu Hibban "Zuafa" da Selman'ın hadisinde rivayet etmiştir, derken Beyhakî Şuabu'l-İman'da, Sahabeden bir cemaatin rivayetinden benzerini söylüyor. Sahih isnad ile isimlendirmediler. Ebu Huzeyfe, Adabu'l-Mescid, 35.
[211] Rabitu, cihad için hazırlıklı ve uyanık bulunun, anlamındadır.

3 - Gözü kulağı ve diğer uzuvları duyulabilecek seslerden alıkoymak.

4 - Bütün fikrini Allah'a, sırrını ahiret düşüncesi için gerekli kılmak, camiye çekilmekle ahiret endişesinden uzaklaştıran bütün düşünceleri ortadan kaldırmak.

5 - Allah'ı zikretmek ve zikrini dinleyip öğüt vermek için soyunmak.

6 - Emir bi'l-maruf ve nehy'i ani'l-münker maksadı ile ilim elde etmek. Çünkü cami, namazında yanlış hareket eden veya kendisine helâl olmayan işe girişenden boş değildir. Böylesine doğru yolu gösterir. Bununla beraber öğrettiği hayırda ona ortak olur, hayırları kat kat olur.

7 - Allah yolunda din kardeşi kazandırır. Bu ise büyük bir ganimettir. Cami Allah için birbirini sevenlerin yuvasıdır.

8 - Allah'tan utanarak, günâhları terk etmiş olur. Ondan haya ederek evinin hürmetini zedeleyecek davranışta bulunmaktan kaçınmış olur. Hz. Ali (k.v.)'nin oğlu Hz. Hasan (r.a.) şöyle der: Camiye devam edene Allah yedi hasletten birini verir:

1- Allah yolunda elde edeceği bir din kardeşi,

2- İnen ilahî rahmete nail olmak,

3- Müstazraf ilim,

4- Hidayete delalet eden bir kelime öğrenmek,

5- Bayağılıktan kurtulmak,

6- Allah korkusu,

7- Hayasından dolayı günâhları terketmek.

Bunlar niyetleri çoğaltmanın yoludur. Diğer taat ve mubahları buna kıyas et.

Her ibadet birçok niyetler taşır. Ancak bunlar mü'minin kalbinde hayrı talep etmekte ciddi olduğu, gayret gösterdiği, kafasını çalıştırdığı ölçüde bulunur. Ameller bununla tezkiye edilir ve sevaplar kat kat olur.[212]

CAMİYE GİRİP OTURMAK

Kişinin sağ ayağı ile camiye girmesi onun adabındandır. Hz. Peygamber (s.a.v.) yapabildiği kadar bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi. İbn Ömer (r.a.) de camiye girerken sağ ayağı ile girer, çıkarken de sol ayağı ile çıkardı.[213]

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz camiye girdiği zaman:

Ya Rabbi! Bana, rahmet kapılarını aç! desin. Çıktığı vakit de Ya Rabbi! Ben senden fadlını dilerim, desin!".[214]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.v.) camiye girerken şöyle dua ederdi:

"Euzu billahi'l-Azim ve bi vechihi'l-Kerim ve sültanihi'l-Kadim mineş-şeytanir-recim". Bu duayı böyle okuduğu zaman, şeytan günün diğer taraflarını da benden korudu, der".[215]

Ebu Katade anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) ile beraber namaz kılıyorduk. Bir gürültü duydu. Durumunuz nedir? diye sordu.

-Namaza kavuşmak için acele yaptık, dediler.

---

[212] Adabu'l-Mescid, 35-36.
[213] Fethu'l-Bari, 1/523.
[214] Sahih-i Müslim, K. Salati'l-Müsafirin, 2/155; Beğavi, Mesabihu's-Sünne, 1/283, hadis no: 491.
[215] Ebu Davud rivayet etmiştir, isnadı sahihtir. Tebrizi, Mişkatü'l-Mesabih de almıştır. El-Mescidü fi'l-İslâm, 50-51.

-Hayır öyle yapmayın, buyurdu. Namaza geldiğiniz zaman vakar ile gelin. Kavuştuğunuzu (imam ile) kılın. Kavuşamadığınızı sonra tamamlayın"[216] buyurdu.

Camiye gelen kimse, orada namaz kılanların huzurunu bozmaması için gürültü yapmadan vakar ile girmesi gerekir.

Namaz vaktini beklemek, vaaz dinlemek, ilim öğrenmek, Kur'an okumak veya itikâf gibi ibadet niyetiyle camide oturup beklemek müstehaptır, değil ise mubah olur.

Ebu'd-Derda Hazretleri oğluna şöyle tavsiyede bulundu: Cami evin olsun. Çünkü ben Resulüllah'dan işittim şöyle buyuruyordu: "Camiler takva sahiplerinin evleridir. Yüce Allah, cami kuşu olanların bedenen ve ruhan rahatını ve sırattan Cennete geçmesini garanti etmiştir".[217]

Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Sizden biriniz kendisini namaz hapsettiği ve ailesi nezdine dönmekten kendisini ancak namaz men ettiği müddetçe namazda olmakta devam eder."[218] Yani namazda imiş gibi sevap kazanır. O kimseye melekler şöyle dua eder: "Allah'ım! buna mağfiret eyle! Ya Rabbi bu kuluna rahmet eyle".[219]

TAHİYYETÜ'L-MESCİD

Camiye girildiği zaman iki rek'at namaz kılmak sünnettir. Buna "Tahiyyetü'l-Mescid" denir. Tahiyye, selâmlama demektir. Bu selâmlama zahirde bu kutsal mabed'e ise de hakikatte onun gerçek sahibi Yüce Allah'a saygıdır.

Camiye girildiğinde hemen kılınan farz ve diğer sünnet namazlar da tahiyyetü'l-mescid yerine geçer. Her gün bir defaya mahsus olmak üzere bu namazı kılmak yeterlidir. Hanefi'lere göre bu namaz oturmakla da sakıt olmaz. Bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz camiye girdiği zaman iki rek'at namaz kılsın"; yani iki rek'at tahiyyetü'l-mescid veya onun yerine geçecek farz veya sünnet namazlardan kılsın. Bize göre bu namazın mekruh olmayan vakitte kılınması gerekir.[220] Münavi: Maksat camiye ta'zimdir, bundan dolayı özürsüz terki mekruh kılınmıştır.[221]

İbn Nüceym, Bahrı Raik adlı eserinde bu konuda şunları yazıyor: Tahiyyetü'l-Mescid'den mutlaka bahsetmemiz gerekirse deriz ki; bu ifade muzafın hazfi iledir. Yani mescide değil, mescidin Rabbini selâmlamak demektir. Maksat camiye değil Allah'a yaklaşmaktır. Örneğin, insan hükümdarın evine girdiği zaman evini değil, evin sahibi hükümdarı selâmlar. Allame Halebi'nin ifadesi de böyledir. Ulema tahiyyetü'l-Mescid'in sünnet olduğuna ittifak etmiştir. Ancak ashabımız kerahet vakitlerinde kılınmasını mekruh görmüştür.

Camiye tekrar tekrar girip çıkana her gün için iki rek'at yeterlidir. Gaye kitabında zikredildiği gibi; ashabımıza göre oturmakla sakıt olmaz Gaye sahibi diyor ki: Hâkim hüküm için camiye girdiği zaman; ister tahiyyetü'l-mescidi girdiği vakit, isterse çıkıp giderken kılar, bize göre serbesttir. Oturmakla sakıt olmaz. Çünkü o, camiye ta'zim ve hürmet içindir. Bundan dolayı onu ne zaman kılarsa maksat hasıl olur. Zahiriyye uleması tahiyyetü'l-mescid hakkında: Oturup sonra kalkar kılar, yoksa oturmadan mı kılar diye ihtilâf etmiştir. Bazılarına göre oturur sonra

[216] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/156.
[217] Hadisi, Taberani Kebiri ve evsatında ve Bezzar rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.
[218] Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/129.
[219] Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/129.
[220] İbn Abidin, 1/456; Mirkatü'l-Mefatih Ş. Mişkati'l-Mesabih, 1/453. Hadis-i şerif için ayrıca bak: Ayni, Umdetü'l-Kari, 4/15; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, 1/537.
[221] Feyzu'l-Kadir, 1/337.

kılar. Cumhuru ulema camiye girdiği gibi kılar dediler. Derim ki, amme kavli şahittir ki sahih olan da budur, Kınye'de olduğu gibi.

Ebu Katade el-Ensari'den; Resul-i Ekrem (s.a.v.) "Sizden biriniz camiye girdiği zaman iki rek'at kılıncaya kadar oturmasın" buyurmuştur. Oturmakla sakıt olmaz dedik çünkü İbn Hibban Sahihinde Ebu Zer'den şöyle rivayet etti: "Camiye girdim, Allah Resulü orada yalnız oturuyordu. Bana "ya Eba Zer mescidin tahiyyesi vardır. Onun tahiyyesi iki rek'at namazdır kalk iki rek'at namaz kıl" buyurdu. Hemen kalkıp iki rek'at kıldım".

Bedayi' ve diğer muteber fıkıh kitaplarında olduğu gibi; fukaha camiye girerken kılınan farz veya sünnet her türlü namaz, niyet yapmaksızın "Tahiyyetü'l-Mescid' yerine geçer buyurulmuştur.[222]

Tehiyye, mekâna değil, mekânın sahibinedir, dedik. Mescidi Haram müstesna. Onun tahiyyesi tavaftır.[223]

İTİKÂF

İtikâf ibadet maksadıyla oruçlu ve niyetli olarak camide kalmak demektir. İtikâf sünnet-i müekkededir. Nafile olarak itikâfın en azı bir saattir. Kadın da evinin mescidinde yani namaz kıldığı yerde itikâf yapar. İtikâfta olan kimse cuma namazı, büyük-küçük abdest gibi şer'i bir ihtiyaç için ancak camiden çıkabilir. Özürsüz olarak bir saat camiden çıkmış olsa itikâf bozulur. Yemesi, içmesi, uyuması, alış-verişi camidedir. Bunlardan dolayı da camiden çıkmış olsa itikâf bozulur. Çünkü camide caiz olan işler için çıkmasında zaruret yoktur.

İtikâfın güzellikleri çoktur. Bir defa kalbi dünya kailelerinden tamamen boşaltıp nefsi Mevlâ'ya teslim etmek, Yüce Allah'ın evinde devamlı kalmanın büyük meziyetleri vardır. İtikâfçı muhtaç olduğu büyük bir şeyi elde etmek için ihtiyaçlarını yerine getirmek amacıyla uğraşan gibidir. Muhtaç olduğu en büyük şey Rabbinin evinde kalarak ilahî mağfirete nail olmaktır. Halis niyetle yapılan itikâf, amellerin en şereflisidir.

Hz. Peygamber'in Medine-i Münevvere'ye hicretinden irtihaline kadar ramazan-ı şerifin son on gününde itikâfa devam etmesi, itikâfın sünnet-i müekkede olduğuna delildir. Zuhrî, insanlara hayret ediyorum, itikâfı nasıl terkederler, der.[224]

Ebu Hanife'den gelen rivayete göre; görevli imam ve müezzini olup içinde beş vakit cemaatle namaz kılınan her camide itikâf sahihtir.

İtikâf'ın en faziletlisi Mescid-i Haram'da, sonra Mescid-i Nebevi'de, sonra Mescid-i Aksa'da, sonra Mescidü'l-Cami'de, sonra cemaati çok olan büyük camilerde yapılan itikâftır.[225]

Hürmet yönünden camilerin en büyüğü Mescid-i Haram, sonra Medine-i Münevvere Mescidi, sonra Beytü'l-Makdis (Mescid-i Aksa), sonra cami-i kebirler, sonra mahalle mescidleri, sonra caddelerdeki camiler. Zira onlar rütbe bakımından en hafifidir ki, onların görevli imam ve müezzinleri olmadığı zaman onlarda kimse itikâfa girmez, sonra evlerdeki mescidler, kadınlar müstesna onlarda itikâf caiz olmaz.[226] Dürrü Muhtar'da cami sıralaması şöyle yapılmaktadır: Camilerin en faziletlisi Mekke, sonra Medine, sonra Kudüs, sonra Kuba, sonra eski camiler, sonra büyük camiler, sonra yakın camiler, ders aldığı hocasının camisi veya vaaz ve hadis dinlediği cami faziletlidir. Mahalle mescidi camiden efdaldir.

Sahih olan kavle göre; Medine-i Münevvere mescidine yapılan ilave, fazilette ona tabidir. Evet

---

[222] İbn Nüceym, Bahru'r-Raik, 2/38.
[223] Tahtavi, 215.
[224] İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik, 2/322 .
[225] İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik, 2/323 .
[226] Fetava-i Hindiyye, 5/321; Eşbah ve'n-Nezair, 369.

uygun olan, ilk inşa edilen yüz çarpı yüz zira' olanı araştırıp orada namaz kılmaktır. Camide dilenmek haram, dilenene bir şey vermek mekruhtur. İçinde zikir bulunan şiirler müstesna, şiir okumak veya cemaatin omuzlarına basa basa ilerlemek mekruhtur.[227]

CAMİDE ZİKİR

Şüphe yoktur ki, kalplerin hayatı, ruhların iyi hâli; kulun ancak Rabbi ile devamlı olarak bağlantılı olması sayesinde gerçekleşir. Bu bağlantı, gizli, aşikâr, gece gündüz, rahatlık ve sıkıntı hallerinde Allah'ı zikretmeye devam etmekle tahakkuk eder.

"Arzda hiçbir mevki yoktur ki, orada Allah'ın ismi zikredilince o yer ferahlanmasın ve Allahın zikri ile yerin yedi kat altına kadar ve etrafındaki yeryüzü kıtalarına karşı da iftihar arzetmesin. Bir mümin bir yerde namaz kılmak isterse yer bezenir ve süslenir. (Gönül paslı olmasa bu görülebilir)"[228]

Zikir bu denli ehemmiyetli olduğu içindir ki, Allah Resûlü onu akşam sabah, sağlık ve hastalık hallerinde yapmaları gerekli olan dua ve zikirleri ashabına öğretmişti.

Kul, devamlı zikir sayesinde Yüce Allah'a gerçek ubudiyyetini açıklamış olur. Bu da Cenab-ı Allah'ın: "Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla sükûnet bulur"[229] buyurduğu gibi, imanın kalpte sabit olup yerleşmesine sebeptir.

Zikrullah'ın faydalarını saymaya kalkacak olursak onları sayamayız. Ancak İbn Kayyım el-Cevzî'nin bunlardan zikrettiği nefis birkaç cümleyi burada açıklayalım:

1 - Zikir, şeytanı kovar başına vurup dalını kırar.

2 - Zikir, Allah'ın rızasını kazandırır.

3 - Zikir, kalpten keder ve üzüntüyü giderir.

4 - Zikir, kalbe sevgi ve sevinç celp edip kazandırır.

5 - Zikir, kalp ve bedeni takviye eder.

6 - Zikir, kalp ve yüzü aydınlatır.

7 - Zikir, rızkı celbeder.

8 - Zikir, zikredene heybet, helâvet ve parlaklık verir.

9 - Zikir, sahibine sevgi verir.

10 - Zikir, muraKâ'be verir.

11 - Zikir, zikredenin tevbe edip Hakka dönüşünü sağlar.

12 - Zikir, Allah'a yakın olmayı sağlar.

13 - Zikir, sahibine marifet kapılarından büyük bir kapı açar.

14 - Zikir, sahibine Allah korkusu verir.

15 - Zikir, sahibine Allah'ı hatırlatır.

16 - Zikir, sahibine kalp diriliği verir. Kalp için zikirin önemi; balık için suyun durumu gibidir. Sudan ayrıldığı zaman balığın hali ne olur?

17 - Zikir, kalp ve ruhun gıdasıdır.

18 - Zikir, kalbe cilâ verir.

---

[227] ed-Durrü'l-Muhtar ve Reddü'l-Muhtar, 1/443.
[228] Ramuzu'l-Ahadis, 381.
[229] Ra'd, 28.

19 - Zikir, sahibinin hatalarını indirip giderir.

20 - Zikir, kul ile Rabbi arasındaki vahşeti giderir.

21 - Zikir, şiddet anında sahibine Rabbini hatırlatır.

22 - Kul, rahat ve mutlulukta Rabbini zikrettiği zaman Allah da ona şiddet anında kendini tanıtır.

23 - Zikir, azaptan kurtuluştur. Bir hadis-i şerifte "İnsan, kendisini Allah'ın azabından kurtarıcı olarak, "Zikir" den iyi hiçbir amel işlemedi".[230]

24 - Zikir sekinetin nüzulüne vesiledir.

25 - Zikir, dili gıybetten, söz taşımaktan, yalandan ve çirkin sözlerden meşgul eder.

Kul mutlaka bir şeyler konuşacaktır. Eğer Allah'ı zikretmez, O'nun emirlerinden bahsetmezse bu gibi haramlara dalmış olacaktır. Bunlardan kurtuluş ancak zikrullah ile mümkün olur. Tecrübe ve gözlemler buna şahittir. Dilini "zikrullah"a alıştıran kimse, batıl ve faydasız şeyler konuşmaktan onu korumuş olur. Lisanı zikrullah'dan kuruyan kimse; çirkin, luzumsuz ve batıl şeylerle ıslanır. Günâhtan dönüp, ibadete yönelmek ancak Allah'ın kudretiyle olur.

26 - Zikir meclisleri, meleklerin meclisidir. Gaflet ve faydasız meclisler ise şeytan meclisleridir. O halde kul, bunlardan hoşuna gittiğini ve kendine layık olanı tercih etsin. Çünkü dünya ve ahirette o meclis ehli ile beraber olacaktır.

27 - Allah'ı zikreden, zikri ile mes'ût ve bahtiyar olduğu gibi; onunla oturanlar da mes'ût ve bahtiyardırlar. Zikir nerde olursa olsun mübarektir. Gaflet ve boş şeylerle uğraşan kimse gafleti ile bedbaht olurken, meclisindekiler de bedbahttır.

28 - Zikrullah, kıyamet günü kulu hasret çekmekten kurtarır, emin kılar. Zira kulun, Rabbini zikretmediği her meclis, kıyamet günü korku ve hasret içine düşmesine vesile olacaktır. Bir hadis-i şerifte "Ademoğlunun "Zikrullahsız" geçirdiği hiçbir saat yoktur ki, ondan dolayı kıyamet gününde hasret duymasın"[231] buyurulmaktadır.

29 - Halvette (tenha yerde) ağlayarak Allah'ı zikretmek; Allah Tealâ'nın büyük ve hararetli günde kulunu Arşının gölgesinde gölgelendirmesine sebeptir. Arasatta insanlar, güneşin kızgın sıcağında kıvranırken; Allah'ı zikreden bu kul Arşı Rahman'ın gölgesinde gölgelenmektedir.

30 - Zikir ile meşgul olmak; bağış talebinde bulunanlara Allah'ın vereceği bağışın en faziletlisinin verilmesine sebep olur. Hadis-i kudsî'de Allah Tealâ Hazretleri şöyle buyurur:

"Beni zikretmesi kendisini Benden bir şey talep etmekten alıkoyan kimseye, o istemeden Ben nasip ederim".[232]

31 - Zikir, ibadetlerin en kolayı olduğu halde, sevap yönünden en büyüğü ve faziletlisidir. Şüphe yoktur ki, dilin hareketi diğer uzuvların hareketinden daha hafif ve kolaydır. İnsan, gece ve gündüz dilini hareket ettirdiği kadar uzuvlarından bir uzvu hareket ettirse gayet meşakkatli olur, belki de bu mümkün olmaz.

32 - Zikir, cennetin dikili ağacıdır. Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem: "Miraca çıkarıldığım gece İbrahim ile karşılaştım. "Ya Muhammed!" dedi, "benden ümmetine selâm söyle ve onlara bildir ki cennetin toprağı güzel ve suyu tatlıdır; cennet birtakım ovalardan ibarettir ve bunların dikili ağacı "Sübhanellahi ve'lhamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber"[233] dır.

---

[230] Münavî, F. Kadir, 5/457.

[231] Ramuzu'l-Ehadis, 383.

[232] Ramuzu'l-Ehadis, 329.

[233] Tirmizî Tercm., 6/77; Beğavî, Mesabih, 2/163.

"Her kim, "Ulu Allah'ı hamdiyle beraber tenzih ederim!" derse cennette kendisi için bir hurma ağacı dikilir".[234]

33 - Zikir üzerine terettüp eden bağış ve fazilet; salih amellerden diğerleri üzerine terettüp etmez.

34 - Zikre devam etmek; Allah Tealâ Hazretlerini unutmaktan emin kılar. Bilindiği gibi zikir, Allah'ı anmaktır. Bu itibarla zikreden kimse için Allah'ı unutmak söz konusu değildir.

35 - Zikir gibi, vakitleri kaplayan hiç bir amel yoktur.

36 - Zikir, dünyada, kabirde ve ahirette sahibi için nurdur ve sırat üzerinde önünü aydınlatarak gider.

37 - Zikir kapısı kime açılmış ise, Yüce Allah'ın huzuruna girme kapısı açılmıştır.

38 - Zikrullah'dan başka hiç bir şey kalpteki ihtiyaç ve gediği kapatamaz.

39 - Zikir, azmi toplar, keder ve üzüntüyü dağıtır, dünyadan uzaklaştırıp ahirete yaklaştırır.

40 - Zikir, kalbi gaflet uykusundan uyandırır, uyuklamaması için ikaz eder.

41 - Zikir, marifetler meyvesi veren bir ağaçtır.

42 - Zakir, zikredilene yakındır. Zikredilen kendisi ile beraberdir. Bu beraberlik; yakınlık, itaat, muhabbet, yardım ve tevfik[235] meyvesi verir.

43 - Takva sahiplerinin Allah katında en şereflisi; dili devamlı O'nun zikri ile ıslanan kimsedir. Zira o Allah'ın emir ve yasakları hususunda O'ndan en fazla korkan ve zikrini şiar edinendir. Takva onun cennete girmesini, cehennemden kurtuluşa ermesini gerektirir. İşte ecir ve sevap budur. Zikir ise onun Allah'a yaklaşmasını ve nezdinde mertebe kazanmasını gerektirir. Derece işte budur.

Ahiret için amel edenler iki kısımdır:

1) Onlardan kimisi, ecir ve sevap için amel eder.

2) Kimi de derece ve mevki kazanmak için amel eder. Allah katındaki makam ve mevkide başkası ile yarışır. Yüce Allah ikisini de hadid süresinde zikretmiştir: "Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdikleri kat kat artırılır ve onlara şerefli bir mükafat vardır". İşte ecir ve sevap sahipleri bunlardır. Sonra şöyle buyurdu: "Allah ve Peygamberine iman edenler, (evet) işte onlar, Rableri yanında sözü özü doğru olanlar ve şehitlik mertebesine erenlerdir." İşte bunlar da derece ve mevki kazananlardır.

44 - Zikir şükrün başıdır. Allahı zikretmeyen ona gereği gibi şükretmemiştir.

"Musa Aleyhisselâm şöyle niyazda bulundu: Rabbim! bana çok nimetler verdin. Buna mukabil sana çok şükretmemi bana göster, dedi. Yüce Allah buyurdu ki: Beni çok zikret. Beni çok zikredersen çok şükretmiş olursun. Beni unuttuğun zaman da Bana nankörlük etmiş olursun.[236]

CAMİDE TESBİH

Kelime olarak tesbih, Allah'ın yüce ve münezzeh olduğunu beyan, şanına layık ifadelerle O'nu anmak demektir. Biz bu zikri yaparken sayısında eksik-artık yapmamak için kullandığımız alete (ipe geçirilmiş boncuk dizisine) de "tesbih" deriz. Bu itibarla, riya yapmamak şartıyla

[234] Tirmizî Tercm., 6/79

[235] Tevfik: Allah'ın, kuluna kötülük yolunu kapayıp iyilik yolunu kolaylaştırması, demektir. Deyim olarak şöyle de tarif edebiliriz. "Cenab-ı Allah'ın, kullarının fiillerini sevip hoşnut olduğuna uygun kılmasıdır" (Tarifat-i Seyyidi).

[236] İbn Kayyım el-Cevzî, el-Vabilu's-Sayyib, 94.

tesbih edinmek ve yanımızda bulundurmakta bir sakınca yoktur.[237] Sa'd b. Ebi Vakkas anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber bir kadının yanına girdiler. Kadının önünde tesbih çektiği hurma çekirdeği veya çakıl taşları vardı, onlarla tesbih çekiyordu". Bu hadis-i şerif Hz. Peygamberin takriri ile tesbihin caiz oluşuna sahih bir delil teşkil etmektedir. Çünkü bunlar tesbih anlamında idiler. Sayı temin etme hususunda; dizilmiş ile dizilmemiş arasında bir fark yoktur. Bu itibarla tesbihi bid'at sayanın sözüne itibar yoktur. Meşayih'i Kiram "Tesbih şeytanın kamçısıdır" buyurur. Rivayete göre, intiha (son) halinde iken Cüneyd-i Bağdadî'nin elinde tesbih görüp soranlara; biz bununla Allah'a ulaştık onu nasıl bırakabiliriz? dedi. Umulur ki; bu söz tasavvuf ehlinin "nihayet bidayete rücudur" sözünün anlamından biridir.[238]

Bir hadis-i şerifte Yüce Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bir kimse her namazın sonunda Allah'a otuzüç defa tesbih, otuzüç defa hamd eder, otuzüç defa da tekbirde bulunursa bunların mecmuu (toplamı) doksandokuz eder. Yüzün tamamında da: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yalnız O vardır. Şeriki yoktur. Mülk Onundur; Hamd de Ona mahsustur, hem O her şeye kaadirdir; derse günâhları denizin köpüğü kadar bile olsa (yine) affolunur".[239]

Burada mealini verdiğimiz hadis-i şerif ile diğer hadisler; farz namazdan sonra, tesbih, tahmid ve tekbirin meşruiyetine delalet eder. Sayı verilmesinin de şüphesiz bir hikmeti vardır.

Acaba zikir hususundaki bu muhtelif sayıların hikmeti nedir?

Ulemanın beyanına göre bunlardaki hikmet sırrını bilmesek bile her şeyden evvel emre uymak gerekir. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in sözleri hikmetten hali değildir.

Aynî diyor ki: "Tesbihlerin sayısı hakkındaki ihtilaf şahıslara, hal ve zamanlara göre değişiktir. Bunlar şöyle izah olunabilir. Namazdan sonra bir defa zikirde bulunmayı emretmesi bir adedi en küçük sayı olup ondan aşağı başka sayı bulunmadığındandır. Altı defa zikir emredilmesi günlerin sayısı altı olduğu içindir. Binaenaleyh namaz sonunda altı defa zikirde bulunan kimse haftanın her gününde bir defa zikir etmiş ve bütün günlerini zikir bereketi ile doldurmuş gibi olur. On defa zikir tavsiye edilmesi her hayır on kat sevapla muKâ'bele göreceğindendir. Onbir de öyledir. Bunda on adetinin muhakkak olduğuna kat'i surette hüküm hasıl olsun diye bir de ziyade vardır. Yirmibeş defa zikir tavsiye edilmesi günle, gecede yirmidört saat bulunduğundandır. Onbirde olduğu gibi bunda da yirmidört adeti kat'i olarak anlaşılmak için üzerine bir sayı daha ilave edilmiştir. Şu hâlde namazdan sonra yirmibeş defa zikir ve tesbihde bulunan kimse günle gecenin her saatinde zikir etmiş gibi olur. Zikrin otuzüç adet yapılmasının tavsiye buyurulması bu sayı üçle çarpıldığı zaman doksandokuz ettiği içindir. Binaenaleyh bu miktar zikirde bulunan kimse Allah Tealâ'yı doksandokuz ismi ile zikretmiş gibi olur. Zikrin yetmiş defa yapılmasının emir buyurulması bire on hesabı ile yetmişe karşı yediyüz sevap hasıl olacağı içindir. Nitekim Cühenî hadisinde bu cihet belirtilmiştir.

Yüz defa zikirden ise çoklukta mübalağa kastolunmuştur. Çünkü yüz yedi sayıların üçüncü derecesidir.

Bu sayıların hangisinin tercihe şayan olduğu meselesine gelince: Zikrin her çeşidini otuzüçer defa yapmak yani otuzüç defa "Sübhanallah", otuzüç defa "Elhamdülillah", otuzüç defa da "Allahu Ekber" demek hepsinden evladır. Kadı İyaz: "Bu, Ebu Salih'in te'vilinden evladır" diyor.

Tekbirlerin sonunda "Lailahe illallahu vehdehu La şerike leh..." ila ah... denilir ki, bununla yüz tamam olur. Bir rivayette tekbirin otuzdört adet yapılacağı zikredilmiştir. Bunlar kendilerine güvenilen raviler tarafından yapılma ziyadeler olduğu için kabul edilmeleri gerekir. Nevevi'nin beyanına göre; insan ihtiyatla hareket etmeli ve otuzüç defa tesbih, otuzüç defa tahmid,

[237] İbn Abidin, 1/437; Tahtavî, 372; İbn Humam, Fethu'l-Kadir, 5/233.
[238] Ali el-Karî, Mirkatu'l-Mefatîh, 3/54.
[239] Sahîh-i Müslim, K. Mesâcid, 2/98; Beğavî, Mesabîh, K. Salat, 1/361, hadis no: 688.

otuzdört defa da tekbirde bulunmalı; en sonunda da tehlili yapmalıdır. Bu suretle ona göre bütün rivayetlerin arası cem' edilmiş olur.

Acaba zikredilen adetlerden az veya çok tesbih veya tahmidde bulunulursa va'd edilen sevap hasıl olur mu?

Ulemadan bazılarına göre ziyade veya noksan kasten yapılırsa vaad edilen sevap hasıl olmaz. Çünkü olabilir ki, bu sayıların bir hikmeti ve hassası (özelliği) bulunur da adet noksan bırakılmak veya ziyade edilmek sureti ile bu hikmet ve hassa zayi' olur. Fakat diğer bazı ulema bu mütalaayı doğru bulmamış istenilen adet doldurulduktan sonra yapılan ziyade o adet vaad buyurulan sevabı gidermez; demişlerdir. Bu kavil daha makbul görünmektedir.[240]

Tirmizi ve Hakim'in sahih senedle rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte, kadınlara hitaben Hz. Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: "Kadınlar, tesbih tehlil (tevhid) ve takdise devam edin (Subhanellah, Lailahe illallah, Subbûhun kuddûsun Rabbu'l Melaiketi verruh, deyin). Tesbih adetini parmaklarla sayın. Zira parmaklar (sahiplerinin amelinden) mes'ul ve sorgulanmıştırlar. Sakın gaflet etmeyin ki sonra rahmetten mahrum kalır unutulursunuz". Bu hadis-i şerif tesbihin müstehab oluşunun aslını teşkil eder.

Tesbih Sahabe-i Kiram arasında biliniyordu. Abdullah b. Ahmed tahric ettiğine göre; Ebu Hüreyre'nin ikibin düğümlü bir ipliği vardı. Onunla tesbih çekene kadar uyumazdı. Deylemi'nin rivayet ettiği hadisde "Tesbih ne güzel hatırlatıcıdır" buyurulmuştur. Lakin müellif, Celal el-Belkınî'nin bazı çağdaşlarından naklettiğine göre; tesbihi parmak boğumlarıyla çekmek bu hadisin zahirine göre daha faziletlidir, diye bazıları tarafından nakledilmiştir. Fakat yanılmaktan emin olmayan kimsenin tesbih kullanması daha evladır. Allah'ın veli kullarından çoğu tesbih edinmişti. Cüneyd-i Bağdadî'nin elinde tesbih görenler; senin gibi bir zat da mı elinde tesbih taşıyor? diye sorunca; buyurdu ki: "Rabbime vasıl olduğum bir yoldur bundan ayrılmam". Yine Bağdadî'den bir rivayet daha "Bidayette kullandığımız bir şeydir, nihayette de onu terketmeyiz. İstiyorum ki Allah'ı kalbim, elim ve dilim ile zikredeyim". Tesbihin kerahetine dair selef ve halef hiçbirinden nakledilmiş bir şey yoktur.[241] Ancak yukarıda da açıklandığı gibi gösterişten son derece sakınmak gerekir. Binaenaleyh tesbihi bir imtiyaz aracı olarak elde bulundurmamalı. Şaşırma endişesi yoksa tesbihi el ile saymak daha faziletlidir. Son zamanlarda, bazı camilerde tesbih asmak için özel askıların ihdası ibadet huzurunu bozması açısından doğru değildir.[242]

TENBİH!

Allame İbn Abidin İbn Hacer'den şunları naklediyor: Namazdan sonra çekilen tesbih sayısında ilave yapmak, bir görüşe göre mekruhtur. Çünkü bu şeriat nizamına aykırı edep dışı bir davranış olur. Tıpkı ilacı doktorun tavsiyesinden fazla kullanmak gibi.

Diğer bir görüşe göre mekruh değildir. Tesbihi fazla yapmakla da tayin edilmiş sevap elde edilir. Bilakis kerahet inancı helâl olmaz. Cenab-ı Allah: "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır"[243] buyurmuştur. En uygunu, şüphelenerek fazla çekilirse özürdür, sakıncası yoktur. Fakat kulluk etmek için ise mekruhtur. Çünkü kanun koyucusunun eksiğini tamamlamak gibi bir hata işlenmiş olur ki bu memnu'dur.[244]

---

[240] Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/538-539; ayrıca bak: Feyzu'l-Kadir, 6/148; Fethu'r-Rebbanî, 4/62.
[241] Münâvî, F. Kadir, 4/35.
[242] El-Mescidü fi'l-İslâm, 320.
[243] En'am, 160.
[244] İbn Abidin Haşiyesi, 1/356.

HUŞU'

Huşu' namazın binası, ihlâs ise ruhudur. Huşu' ve tezellül kalp işlerindendir. Bu bakımdan evla olan onu baş eğmek suretiyle değil, kalp ile icra etmektir. Müstehab da denilmiş çünkü namazın binası huşu' üzerinedir.[245] "...Ey kurra cemaati, başınızı kaldırın. Kalptekinden fazla huşu' yapmayın. Yol açıktır, Allah'dan korkun talebinizi güzel yapın. Müslümanlara yük olmayın".[246]

Hz. Ömer (r.a.), başını eğmiş birisini gördü. Kamçı ile onu döverek, başını kaldır; kalbine işaret ederek: huşu' buradadır, dedi.[247]

Bir gün Musa Aleyhisselâm yanındakilere vaaz ederken; birisi ayağa kalkıp bağırarak üstü başını parçalamaya başladı. Cenab-ı Allah Musa Aleyhisselâm'a vahyederek; ona söyle, benim için yakasını değil kalbindekini parçalasın, buyurdu.[248]

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur:

"Nifak huşu'undan Allah'a sığının" Ey Allah'n Resulü, nifak huşu'u nedir? diye sordular. Buyurdu ki: "Beden huşu'da, kalb ise nifak içinde".[249] Yani dıştan görünen huşu' hali, içeriye hulül etmiş değil ise hiçbir anlamı yoktur. Bir söz vardır; ya göründüğün gibi ol, ya olduğun gibi görün. Belki insanları bir an için kandırmak mümkün olabilir fakat Yüce Allah'ı hiçbir kimse kandıramaz.

"...Mü'minleri Allah ile, münafıkları sultan ile, müraileri insanlar ile korkutun".[250]

Taberani'nin Şeddad b. Evs'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Yüce Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "İnsanlardan ilk kalkacak olan şey huşu'dur". Diğer bir hadis-i şerifte: "Bu ümmetten ilk kalkacak şey, huşu'dur. Öyleki içlerinden huşu' edeni göremezsin".[251] Burada zikredilen huşu' iman huşu'udur. Kalplerin Allah korkusu ile dolu, uzuvların sakin ve mutmein olması demektir. Bazılarına göre namazda huşu' namaz için bütün himmeti toplamak, O'ndan başkasından yüz çevirmek, gözünü namaz kıldığı yerden ayırmamak, oraya buraya dönmemek, faidesiz amelden kaçınmak... gibi şeylerdir.[252]

Hazret-i Aişe (r.a.) anlatıyor: Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile konuşurduk. Namaz vakti geldiği zaman; sanki birbirimizi hiç tanımaz hale gelirdik. Münâvî'nin huşu'u tanımı şöyledir:

İman huşu'unun karşıtı nifak huşu'udur.

Birincisi; haya, vakar, mehabet ve saygı ile Alah'ın azameti karşısında boyun eğerek huşu' içinde olmaktır. İkincisi, Kalpte huşu' olmadığı halde zorlayarak organlar üzerine oluşturmak istenen yapmacık huşu'dur.[253]

CAMİDE İKİ DİREK ARASINDA NAMAZ KILMAK

Teknik imkanların bugünkü seviyede olmadığı eski çağlarda cami yapısının sağlam olarak ayakta durabilmesi için, daha fazla cami sütunları ve direklerine ihtiyaç vardı. Bunun en

[245] İbn Abidin, 1/431.
[246] Beyhakî, Şuabu'l-İman, 5/365.
[247] İbnu'l-Hac, el-Medhal, 1/52.
[248] İbnu'l-Hac, el-Medhal, 2/8.
[249] Beyhaki, Şuabu'l-İman, 5/365, hadis no: 6967; Islahu'l-Mesâcid, 179; el-Mescidü ve Neşatuhu'l-İctimaiyyü Alâ Medâri't-Tarîh, 260.
[250] Beyhaki, Şuabu'l-İman, 5/365, hadis no: 6969. Hükema sözüdür.
[251] Münavî, F. Kadir, 3/88.
[252] Hasan Basri Çantay, Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim, 2/615. Mü'minun süresi ikinci ayetin tefsirinden.
[253] Münâvî, F. Kadir, 3/88.

muşahhas örneğini Selçuklu mimarisinde görmekteyiz. Fakat bugün teknoloji ve teknik bir hayli mesafe kat etmiştir. Koskoca bir köprüyü direksiz ayakta tutmak imkân haline gelmiştir.

Bilindiği gibi camide sık direklerin mevcudiyeti, safların düzenine engel teşkil eder. Hz. Enes (r.a.)'in açıkladığı gibi; sahabe-i kiram direkler arasından menedilirlerdi. Safların mükemmel olmasına engel olacak direk ve sütun bulunmayan yerde namaz kılmayı araştırırlardı. Ancak nafile namaz kılmak istedikleri zaman; camide mevcut direkleri sütre yaparlardı. Hz. Ömer (r.a.) iki direk arasında namaz kılan bir adamı görünce onu tutup direğe yaklaştırdı ve ona: "Direğe doğru kıl"[254] dedi.

İmam ve tek başına kılan için iki direk arasında namaz kılmak câizdir. Buharî ve Müslim'in İbn Ömer (r.a.)'den rivayet ettikleri hadise göre; Resûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem Kâbe'ye girince iki direk arasında namaz kıldı. Said b. Cübeyr, İbrahim et-Teymî ve Suveyd b. Ğufle iki sütun arasında cemaate imam olmuşlardı. Cemaatin ise, genişlik olduğu zaman safları keserek direkler arasında kılması mekruhtur. Sıkışık anlarda ise mekruh değildir. Enes (ra)'ten rivayet olunduğuna göre, Enes (ra) şöyle demiştir: "İki direk arasında namaz kılmaktan nehyolunmuştuk. Sonra tekrar serbest bırakıldık."[255] Muaviye b. Kurre, babasından rivayeten şöyle demiştir: "Biz Resûlüllah zamanında iki direk arasında saf tutmaktan nehyolunmuştuk. Sonra tekrar serbest bırakıldık." (Hadîsi İbn Mace rivayet etti. Hadisin senedinde bilinmeyen bir adam vardır. Saîd b. Mansur "Sûnen-i Hûda" kitabında hadisi İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Huzeyfe'den rivayet etmiştir.) İbn Seyyidü'n-Nas: "Sahabeden bunlara muhalefet eden bilinmemektedir" demiştir.[256]

CEMAATLA NAMAZ KILMANIN FAZİLETİ

Cemaat, insan topluluğu demektir. Bir hadis-i şerifte "Topluluk rahmettir, ayrılık azaptır[257] buyurulmuştur. Fertleri bir araya gelip birleşen, bağdaşan, birlik ve dirlik içinde yaşayan milletler kalkınmış, varlıklarını koruyabilmiştir. Birleşmiyenler hüsranda kalıp zamanla yeryüzünden silinip kaybolmuştur.

Müslümanları bir araya getiren, onları rûhen birbirine bir kardeş gibi bağlayan âmillerden biri de, cemaatle namaz kılmaktır. Toplu halde yapılan bu ibadet, zenginle fakiri, hademe ile müdürü, erle kumandanı yanyana, omuz omuza getirmek sûretiyle ictimaî alanda sosyal adaletin en güzel örneğini verir. Buna işaretle; sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyorlar:

"Kişinin cemaatle namaz kılması, evde ve çarşıda yalnız başına kıldığı namazdan yirmibeş derece üstündür. Evet, o, güzel bir abdest alır, namaz kılmak üzere camiye çıkarsa, attığı her adımla bir derecesi yükselir ve hatası affolunur. Namaz kılınca da câmide eğleştiği müddetçe melekler ona dua eder: Ya Rab! Bu kulu yarlığa, bu kula merhamet et; derler. İkinci namazı (iştiyakla) beklediği müddetçe de namazdaymış gibi sevap kazanır".[258]

"Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmiyedi derece daha faziletlidir".[259] Diğer bir hadis-i şerifte: "Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmibeş derece (fazla)'ya denk olur".[260]

---

[254] Sahih-i Buharî, 1/127; el-Mescidü fi'l-İslâm, 20-21.

}[255] Hadisi Hâkim rivayet etmiş ve sahihlemiştir.

[256] Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne Tercm., 1/262.

[257] Münavî, Feyzu'l-Kadir, 3/357.

[258] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/158-159; Sahih-i Müslim K. Mesâcid, 2/128-129; Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 4/23.

[259] Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/122.

[260] Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/122.

Cemaatle kılınan namazın fazileti hakkında pek muhtelif rivayetler vardır. Bu rivayetler cemaatle kılınan namazın yalnız kılınan namazdan efdal olduğunu bildirmekte müttefik iseler de derece sayısı husûsunda birbirlerinden farklıdırlar. Bazılarında cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmibeş derece faziletli olduğu beyanedilmiş; diğerlerinde yirmiyedi derece yerine kimi yirmiyedi cüz; kimi yirmi küsûr derece, bâzılarında yirmibeş derece, diğer bazılarında yirmibeş cüz, bir takımlarında yirmibeş namaz, ötekilerinde yirmibeş kat; yirmidört namaz ve elli derece...gibi tâbirler kullanılmıştır.

Vasıtî'nın "Fedâilü'l-Kuds" adlı eserinde rivayet ettiği Ebu'l-Hattâb hadisinde:

"Kabilenin mescidinde kılınan bir namaza yirmialtı dere, Mescid-i Aksa'da kılınan bir namaza ellibin namaz sevabı; Kâbe'de kılınan bir namaza yüzbin namaz sevabı verilir"buyurulmuştur.

Ulemâ bu muhtelif derece bildiren rivayetlerin aralarını bulmak hususunda ihtilaf etmişlerdir. Yirmiyedi derece ile yirmibeş derecenin arasını bulmak için bazıları: "Yirmiyedi derece bildiren hadis daha sonra vârid olmuştur. Galiba Allah Tealâ, Resûlüne evvelâ yirmibeş derece sevabı vermiş sonra ziyadesini de bildirmişdir" demişlerdir.

Bir takımları: "Mescidde camaatle kılınan namaz yine mescidde yalnız kılınan namazdan yirmiyedi derece faziletlidir" demiş; fakat bu kavil reddedilmiştir. Çünkü rivayetlerin bazılarında:

"Kişinin cemaatle kıldığı namazı, evinde ve pazar yerinde kıldığı namazından yirmibeş kat daha dereceli olur" buyurulmuştur.[261]

Cemaatle kılınan namazın münferiden kılınan namazdan kaç derece efdal olduğuna dâir olan rivayette ihtilaf vardır. Kütüb-i Sıhah'da-burada olduğu gibi- yirmibeş derece rivayetleri yanında yirmiyedi derece rivayetleri de vardır. Çeşitli sevapları takdir eden usullerin sırrı ancak nübüvvet nuru ile keşfedilir özelliklerden olduğu için bu iki adetin tarafını beyan konusundaki yönlendirmelerinden bahsetmek abes olur. Yalnız ziyade-i ilim hasıl olmak için şunu söylemek isteriz ki, Sünen-i Ebu Davud ile İbn Hibban'daki bir hadise göre ıssız, tenha, kır yerde münferiden kılınan namazın elli namaza bile muadil olduğu zikredilmiştir. Fazl-ı ilâhîyi tahdit edecek hiçbir kayıt yoktur. Cemaatin miktarına göre sevabın arttığına dair eserler de vardır. Nitekim Buharî'nin "Tarîh"inde: "Biri imam olan iki kişinin namazı Allah katında ard arda dört kimsenin namazından, biri imam olan dört kişinin namazı, sekiz kişinin namazından, biri imam olan sekiz kişinin namazı, yüz kişinin namazından efdaldır" olduğuna dair bir hadis olduğu gibi İbn Ebi Şeybe'nin "Musannaf"ında sened-i sahih ile İbn Abbas'dan rivayet edilmiş bir hadisde de cemaatle namazın, yalnız başına kılanın namazından yirmibeş derece efdal olduğu ve daha fazla iseler camidekilerin adetine göre fazilete nail olacakları zikredilmiştir. Bu hadisdeki rivayete nazaran: "Camide onbin kişi varsa yine böyle mi? diye sorana İbn Abbas Hazretleri "Evet" cevabını vermiş.[262]

CEMAATLE NAMAZ KILMENIN HÜKMÜ

Erkekler için, cemaatle namaz kılmak -vacib kuvvetinde- sünnet-i müekkededir. Hz. Peygalber (s.a.v.) "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmiyedi derece daha

[261] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/668-669.
[262] Tecrid-i Sarîh Tercümesi, 2/424-425.

faziletlidir".[263] Bir rivayette "yirmibeş derece daha faziletlidir"[264] buyurmuştur.

Özürsüz cemaati terk etmek caiz değildir. Şayet bir şehir halkı özürsüz cemaati ihmal ederlerse bunu yerine getirmeleri emredilir. Kabul ederlerse mesele yok, değil ise kendileriyle savaşılır. Çünkü cemaat İslâm şeairi ve bu şerefli dinin özelliklerindendir. Namazdan anlayan (mümeyyiz)[265] bir çocuk veya bir kadınla bile olsa cemaat sevabı elde edilir. Velev ki evde de kılınsa durum böyledir.

Burada bahsettiğimiz cemaaten maksat, cuma ve bayram dışındaki cemaattir. Cuma ve bayramdaki cemaat, namazın cevazı için şarttır.[266]

İmamlık

İmamlık bizce müezzinlikten faziletlidir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) hazretlerinin ve Hulefa-i Raşidin (r.a.ecmaîn) hazretlerinin imamlığa devam etmeleri buna işarettir. Hadis-i şerifte: "İmam "damin" (kefil) müezzin ise "mü'temen" (emniyet edilen)'dir. Ey Allah'ım, imamları irşad et, müezzinleri de mağfiret buyur".[267]

En faziletlisi: İmamın aynı zamanda müezzin olmasıdır. İmam Ebu Hanife hazretleri imamlık meziyyeti ile müezzinlik faziletini cem' etmişlerdir.

Namazı cemaatle kılmak, özürsüz olan hür erkekler için esas olan kavle göre vacibe benzeyen kuvvetli sünnet-i müekkededir. Çünkü cemaat üzerine muvazabet-i seniyye vakı' olmuştur. Daha önce de açıklandığı gibi; yirmibeş veya yirmiyedi derece daha faziletlidir. Mukellef olan kimseye özürsüz cemaati terk etmek olmaz.

Cemaatin meşru' oluşunun hikmeti: Namaz kılanlar arasında iyi münasebet ve dostluğun düzenli olarak ayakta durması, bilgisizin bilgililerden namaza ait bilgileri öğrenme imkanı bulması.[268]

Cemaatle namaz kılmak kitap, sünnet ve icma' ile meşru kılınmıştır. Kitaptan delil Allah Tealâ'nın: "Sen onlar arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığın zaman..."[269] mealindeki ayetidir. Allah Tealâ, cihat esnasında, korkulu anlarda dahi cemaatle namaz kılmayı emretmiştir. Korkulu anlarda cemaat emredilirse, güven hâlinde pek tabii olarak cemaatle namaz kılınması gerekir. Eğer cemaatle namaz kılmak önemsenmeseydi, korkulu anlarda bunun kılınmamasına ruhsat verilir, cemaat için bundan ötürü namazın vaciplerini ihlal etmek caiz olurdu.

Sünnetten delil, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmiyedi derece daha faziletlidir"[270] hadisidir. Bir rivayete göre ise "yirmibeş derece daha faziletlidir."[271]

---

263 Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/157; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/122.

264 Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/157; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/122.

}265 Mümeyyiz yaşı yedidir. Ona sabi-i âkıl de denir. Cevhere sahibi onu namaza aklı eren çocuk diye açıklamıştır. Bu meseleyi izah eden şunları kaydediyor: Bundan müteneffil (nafile kılan) muktedi ile dahi cemaat fazileti elde edileceği anlaşılır.

266 Merakı'l-Felah, Tahtavi kenarı, 156.

267 Ramuzu'l-Ehadis, 191

268 Mehmet Zihni, Nimetü'l-İslam, 439-442.

269 En-Nisa, 102.

270 Bu hadisi Nesaî ve Ebu Davud dışında cemaat İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Camiu'l-Usul, 250.

271 Bu rivayet Ebu Hüreyre'ye aittir. Buharî bu hadisi Ebu Said el-Hudrî'den, Ahmed b. Hanbel İbn Mes'ud'dan rivayet etmişlerdir. Neylü'l-Evtar, 3/126 ve el-Mecmu'da şöyle denilmektedir. Bu iki hadis arasında tezat yoktur. Çünkü az çoğu yok etmez. Yahut Hz. Peygamber önce azını haber vermiş sonra Allah Tealâ ona çoğunu bildirmiştir. Yahut bu fazilet namaz kılan cemaatin çokluk, yahut azlığına göre değişir. Şevkanî demiştir ki: Bana göre doğrusu, birinci ifadede beş yediye dahildir.

İcmaya gelince: Sahabe hicretten sonra cemaatle namaz kılmanın meşru olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. İmam Gazalî'nin ihyau'l-Ulûm adlı esrinde Ebu Süleyman ed-Darnî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir kimse cemaatle namaz kılmayı ancak işlediği bir günâh sebebiyle kaçırır. Selef, cemaatle namazın ilk tekbirini kaçırdığı zaman üç gün, cemaati kaçırdıkları zaman yedi gün birbirine tâziyede bulunurlardı".[272]

İMAMET-CEMAAT

Cemaatle namaz kılmak sunnet'i muekkede'dir

İmamlığa lâyık olan namaz ahkamını yani namazla ilgili meseleleri daha iyi bilen kimsedir. Daha sonra kıraeti daha iyi olan, sonra vera' sahibi[273] olan, sonra yaşlı olan kimsedir.

Kölenin, bedevinin, fasıkın, bid'atçinin, amanın (gözü görmeyenin), veled-i zinanın imamlık yapması mekruhtuur.

Namazı uzatmak ve kadınların cemaati de mekruhtur. Eğer cemaat olurlarsa imam olan, çıplaklar gibi imam olan saf ortasında durur. Yani öne gecmez.

Cuma namazı dışında cemaatin en azı iki kisidir; imam ile beraber bir kişi. Çünkü cemaat ictimadır. İki kişi ictimanın en azıdır. Zayıf bir hadiste "İki ve daha fazlası cemaattir" buyurulmuştur.[274] İmam ile birlikte cemaat olan kimse, erkek, kadın olsun, hür olsun köle olsun, aklı başında cocuk olsun. Akıllı olmayana itibar yoktur. Evinde hanımı, cariyesi ve cocugu ile beraber kılan cemaat sevabına ermiş olur.[275]

Huluvani'ye soruldu: Arasıra ailesiyle cemaat olup namaz kılan kimse cemaat sevabına nail olur mu olmaz mı? Olmaz diye cevap verdi. Çünkü bid'attir, özürsüz mekruh olur, dedi.[276]

CEMAATLE NAMAZIN MEŞRUİYET VE HİKMETİ

Cemaatle namazın meşru kılınışının hikmeti şöyle izah edilmektedir:

1- Namaz kılanlar birbirini tanıyıp sever. Aralarında ülfet nizamı oluşur. Bu hikmetten dolayıdır ki mahalle ve semtlerde camilerin inşası istenmiştir. Namaz vakitlerinde semt sakinleri ve komsular bu mekânlarda her karşılaştıkça birbiri ile ilgilenir, ülfet ve muhabbet içinde kaynaşır, yardımlaşıp dayanışma içinde olurlar, birlik temin ederler, kat kat sevap elde edip Allah'a yaklaşırlar.

2- Yalnız ibadetler değil, ictimai konudaki ahlâki görevler de ifa edilmis olur.

3- Bilgisizler, bilgililerden namazla ilgili meseleleri öğrenip istifade eder.[277] Çünkü süt vücudun gıdası olduğu gibi, ilim de ruhun gıdasıdır.[278]

CEMAAT EHL-İ SÜNNET'İN ŞİARIDIR

Mümin "Ehl-i sünnet ve'l-cemaat"in gereğini yaptığı zaman Allah (c.c.) duasını kabul buyurur,

---

[272] İslam Fıkhı Ansiklopedisi, 2/268-269.

[273] Vera'; şüpheli şeylerden daha çok kaçınan demektir. Vera' ile takva arasındaki fark; Vera' şüpheli şeylerden kaçınmak, takva ise haramlardan sakınmak demektir. İbn Nuceym, Bahru'r-Raik, 1/368.

[274] Elbani, el-Camiu'l-Mufehres, 1/55.

[275] Bahr, 1/366.

[276] Bahr, 1/367.

[277] Bak Ali Nasif, Et-Tac, 1/247; Bahru'r-Raik, 1/367

[278] Mirkat, 5/535

ihtiyaçlarını yerine getirir, bütün günâhlarını affeder, onun için ateşten ve nifaktan beraet yazar.

Abdullah b. Ömer (r.a.)'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'den verdiği haber şöyledir:

"Her kim sünnet ve'l-cemaat uzerinde olursa Allah duasını kabul buyurur, attığı her adıma mukabil on sevap yazar ve on derecesini yükseltir. Ya Resulallah kişi ehl-i sunnet ve'l-cemaatten olduğunu ne zaman anlar? dediler.

Kendinde on haslet bulduğu zaman o şahıs sünnet ve'l-cemaat üzerinedir, buyurdu.

1- Beş vakit namazı cemaatle kılması,

2- Sahabe-i kiram'dan hiçbirini kötülükle anmayıp kusur bulmaması,

3- Sultana karşı kılıçla cıkmaması,

4- Imanında şüphe etmemesi,

5- Kadere, hayır ve şerrin Allah'dan olduğuna inanması,

6- Allah'ın dininde münakaşa ve mücadele etmemesi,

7- Tevhid ehlinden hiç kimseyi tekfir etmemesi,

8- Kıble ehlinden ölen kimsenin cenaze namazını terketmemesi,

9- Sefer ve hazerde mest uzerine mesh etmenin caiz olduğuna inanması,

10- İtaatkâr ve günâhkâr arkasında namaz kılması.[279]

SAF DURUMU

Cemaat bir kişi ise imamın sağında, iki kisi iseler arkada dururlar. Önce erkekler, sonra erkek çocuklar, daha arkada kadınlar saf olurlar. Mustehat bir kadın, cemaatle namaz kılarken erkekle yan yana durursa erkeğin namazı bozulur. Yani arada perde yok iken bir mekânda tahrime ve edada ortak namazda, imam kadının imametine niyet etmis ise erkeğin namazı bozulur.

Kadınlar cemaatlere katılmazlar.[280] Erkeğin kadın imama veya çocuğa uyması namazı ifsat eder. Temiz olanın özürlü olana uyması da namazı ifsat eder. Okumasını bilenin bilmeyene uyması fasittir. Giyinmis olanın çıplak olana, ima ile kılmayanın ima ile kılana, farz namazı kılanın nafile veya başka bir farz kılana uyması namazı ifsat eder. Abdestlinin teyemmüm ile kılana uyması böyle değildir, yani namazı ifsat etmez. Ayaklarını yıkayanın, mest uzerine mesh edene uyması, ayakta duranın oturana veya kanbura uyması namazı ifsat etmez. İma ile kılanın ima ile kılana uyması ifsat sebebi degildir. Nafile kılan farz kılana uyması da ifsat etmez, yani namazı bozmaz.

İmamın abdestsiz olduğu meydana çıkarsa namaz iade edilir. Okumasını bilmeyenle bilen, okumasını bilmeyene uysalar veya imam son iki rek'atta ümmî olan birini istihlâf etse hepsinin namazı bozulur.[281]

CEMAATE MANİ OLAN ÖZÜRLER

Yürüyüp camiye cemaate gidemeyecek kadar çok yaşlı güçsüz, hasta, yatalak, halsiz, (elinden tutup camiye getirecek bir kimse bulsa bile) a'ma olmak (İmam A'zam'a gore baskasının

279 Tekmile Bahru'r-Raik, 8/207

280 Cenab-ı Allah "Evlerinizde karar kılın" buyurur. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Kadının evinin en tenha kos.... daha faziletlidir. " hadis tamamen yazılacak.

281 İbn Nuceym, el-Bahru'r-Raik, İmamet babı, 1/364-388 arası.

kudretine itibar yoktur), çok soğuk ve çok karanlık. Bunlar cemaate mani özürlerdir.

Siracu'l-Vehhac adlı muteber fıkıh kitabında sunlar zikredilmektedir: Yağmur, gece karanlığında rüzgâr (gündüz esen rüzgâr özür sayılmaz), büyük ve kücük abdest sıkıntısından her ikisi veya birisi, cemaate çıkacak olursa borçlu olduğu alacaklısının tutup kendisini haps etmesinden korkmak. Karanlıktan korkmak veya namaz başlamakta iken yolculuğa hazır olup kafileyi kaçırma korkusu. Hasta bakıcısı, malının telef olmasından korkmak. Karnı aç (canı da yemek istiyor ve aksam yemeği de hazır) iken yatsı vaktinin gelmiş olması. Yatsı namazı dışında hazır olan yemeklerde de durum aynıdır.[282]

İMAMLIĞIN İSLÂM'DAKİ YERİ

Her caminin başlıca iki görevlisi vardır, imam ve müezzin. İmamlık mı daha faziletli yoksa müezzinlik mi? diye ulema arasında görüş ayrılıkları vardır. Başda Hz. Peygamber, sonra hulefa-i Raşidin hepsi imamlık görevini üstlenmişlerdir. Tabii ki imamlık daha faziletli olmamış olsaydı bunu tercih etmezlerdi. Maamafih hem imam, hem müezzin olmak her iki fazileti elde etmek bakımından önemlidir.

İMAMLIĞIN ŞARTLARI

Şurunbilâli'nin Nuru'l-Izah adlı eserinde imamlığın şartları şöyle izah edilmiştir: Sağlığı yerinde olan erkeklerin imamlık şartları altıdır:

1- Müslüman olmak,

2- Baliğ olmak,

3- Aklı başında olmak,

4- Erkek olmak,

5- Okumak (namaz caiz ulacak şekilde kıraatı yerinde olmak). Bu husus iki şekilde düşünülebilir: Birincisi ezbere bilmek, ilk akla gelen de budur. İkincisi, tecvid kurallarına uygun olarak Kur'an'ı güzel okuyabilmek.

6- Özürlü olmamak.[283]

İMAMET-CEMAAT

İmamın Sıfatları

Cami imamının müslüman toplumundaki rütbesi yüksek, mertebesi büyüktür. Bunun en büyük delili; ilk müslümanların imamı, örneği, adaletli hâkimi cesur kumandanı, terbiye edici muallimi etkili hatibi Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem olduğudur. Bundan dolayıdır ki, insanlara imamlık yapması için cami imamında arayacağınız bazı şartları aşağıya sıralıyoruz. Müslüman cemaati tatmin etmek için bu vasıfların mutlaka bulunması gerekir.

1) Önce, cemaate imamlık yapacak şahsın ezberinde Kur'an'dan yeteri kadar ayet ve sürenin bulunması. Kur'nı Kerimi tamamiyle ezber biliyorsa (hafız ise) daha iyi ve daha güzeldir. Özellikle cehrî (açıktan okunan) namazlarda cemaati dinletecek tarzda olması (başka bir deyimle edası, sadası yerinde olması). Zira namaz kılarken okunan Kur'an'ın insanlara etkisi ve faydası gerçekten büyüktür.

Cemaate va'z-u nasihat yapabilecek kadar bilgisi ve kabiliyete sahip olması.

---

[282] Bahru'r-Raik, 1/367.
[283] Bahru'r-Raik, 1/368.

İmamlığı sırasında yeri geldikçe okuduğu ayetlerdeki ilahî hükümleri açıklayacak tarzda olması. Fakat hafız değil de sadece bazı kısa süreleri ezber biliyorsa cemaat bir çok hayırdan mahrum oluyor demektir.

İmamlığın ehemmiyetini bize açıklayan Yüce Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Üç kişi bir arada bulunduğu zaman birisi onlara imamlık yapsın. Bunlardan en layıklısı en iyi okuyanıdır". "Kavme Allah'ın kitabını en iyi okuyan imam olur".[284]

2) Resulüllah'ın sünnetini de bilmesi, özellikle temizlik ve namazla ilgili meseleleri bilmesi . Yüce Peygamberimizin bir hadis-i şerifi bunu tekit etmektedir: "Kıraatte eşit iseler sünneti daha iyi bilen imam olacak".[285] Çünkü namazın şartları rükünleri, vacibleri, sünnetleri ve namazı bozan şeyleri vardır. Bu itibarla sahih bir şekilde insanlara imamlık yapabilmek için bu konulara vakıf olup bilmesi gereklidir. Bu hususları iyice bilmeyen kimse insanlara imamlık nasıl yapabilir? Taharet ve namaz meselelerini bilmeden imamlık yapmak insanı günâha düşürür. Yüce Peygmberimiz ne güzel buyurmuş:

"Her kim bir cemaate imam olup tamam yaptı ise, kendisi için de tamam, cemaat için de tamam. Tamam yapmadı ise cemaat için taman, kendisi için günâh vardır".[286] Bundan dolayı imam için gerekli olan; sevap kazanıp günâhtan kurtulmak için namazın edasını tam ve mükemmel yapabilecek şekilde bir ilme sahip olmadan bu sorumlu görevi kabul etmemesidir.

3) Cemaatin susup kendisini dinlemesi icin sesi guzel, Kur'an'ı tecvid üzere okuma yeteneğine sahip olması. Okuyuşu usanç vermemesi. Hz. Peygamber (s.a.v.) güzel sesle Kur'an okumasını severdi. Ebu Musel'Eş'ariye bundan dolayi şöyle demişti: "Ey Ebu Musa, andolsun ki sana Al-i Davud'un düdüklerinden bir düdük verildi" Ve "Allah (c.c.) Kur'an'ı açıktan güzel sesle okumasına izin verdiği gibi hiçbir Peygambere vermemiştir".[287]

4) Dördüncü vasıf, Akaidi iyi bilmesi, itikadi meseleleri, özellikle hatip ise insanlara açıklaması için batıl mezhepleri de müslümanlara izah etmesi, onların hedefini ve vesilelerini, müslümanları bunlardan sakındırması için şerefli, şan ve şöhret sahibi itibarlı heybetli, tecrübe görmüş olması, salih, müttaki, vera' sahibi olması, açıktan günâh işlememesi, söylediğini yapan kimse olması. Çünkü bu vasıflar; yapılan nasihatın daha iyi tesir edip kabul görmesine vaaz ve irşadından istifade edilmesi açısından çok önemli hususlardır.

5) Cami imamının muhtaç olduğu vasıflardan beşincisi, dinleyenleri teshir edebilmesi için hitabete yetenekli bulunması. Allah Resulünün olduğu gibi; gür sese güzel öğretme kabiliyetine sahip olması. Büyük sahabi Cabir b. Abdullah Allah Resulünü şöyle anlatır:" Konuştuğu zaman gözü kızarır, sesi yükselir, öfkesi şiddetlenir, sanki orduyu uyarır gibi: Sabah ve akşamınız!".[288]

SAFLARIN DÜZENİ

Namazda safların düzeni; zengin-fakir, âmir-memur, rütbeli- rütbesiz, güçlü-güçsüz, kültürlü-kültürsüz, yan yana gelip omuz omuza vererek kenetlenmiş bir duvar gibi tek bir saf olmalarının; eşitliği, yardımlaşma ve dayanışmayı, İslâm'ın kardeşlik ve kuvvetini ruhlara ilham etmesi bakımından önemi büyüktür.

Bununla beraber, safların düzgünlüğü, namazın dosdoğru kılınma öğelerindendir. Numan b. Beşir anlatıyor: Resûl'i Ekrem (s.a.v.) bizim saflarımızı düzeltir, onları oklar gibi oluncaya kadar tesviye ederdi. Ta biz anlayıp öğreninceye kadar böyle yapmakta devam etti. Sonra bir

[284] Sahih-i Müslim, Ebu Said'den, K. Mesacid ve Mevaizu's-Salat, 1/464.
[285] Sahih-i Müslim, K. Mesacid ve mevaizu's-Salat, 1/465.
[286] Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, İbn Mace ve Hakim rivayet etmişlerdir.
[287] Buharî, 8/214, Bab :"Kur'anı' seslerinizle tezyin edin".
[288] Sahih-i Müslim, K. Cum'a, 3/11.

gün (mescide) çıktı ve namaza kalktı. Tam tekbir alacağı sırada göğsü saftan çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine:

"Ey Allahın kulları ya saflarınızı düzeltirsiniz yahut Allah yüzlerinizi başka taraflara çevirir"[289] buyurdular.

Safların Düzgün Olmasının Hükmü

Namazda safları düzeltmek İmam Azam, İmam Şafiî ve İmam Malik hazretlerine göre sünnettir. Zahirilerden İbn Hazm farz olduğuna kaildir. Hz. Ömer (Radıyallahu anh) safları düzeltmek için hususi adamlar görevlendirmişti. Kendisi imam olduğu zaman bu zevat safların düzeldiğini haber vermedikçe namaza niyetlenmezdi. Hz. Osman ile Hz. Ali (r.a.)'nin da bu duruma pek dikkat ettikleri rivayet olunur. Hatta Hz. Ali namaza duracağı vakit safları teftiş eder; bir safta eğrilik görürse, "Ey filân, sen biraz ileri çık; ey filân, sen de biraz geri çekil" dermiş.[290]

Saf Durumu

Cemaat bir kişi ise imamın sağında, iki kişi iseler arkada dururlar. Önce erkekler, sonra erkek çocuklar, daha arkada kadınlar saf olurlar. Müştehat (yetişkin) bir kadın cemaatle namaz kılarken erkekle yan yana durursa erkeğin namazı bozulur. Yani arada perde yok iken bir mekânda tahrime ve edada ortak namazda, imam kadının imametine niyet etmiş ise erkeğin namazı bozulur.

KADINLARIN CEMAATE KATILMALARI

Bu konuda Müslim'in rivayet ettiği birkaç hadisi zikredelim. Resul-i Ekrem (s.a.v.) "Birinizden zevcesi mescide gitmek için izin isterse onu menetmesin!". Abdullah b. Ömer şöyle demiş: Resul-i Ekrem (s.a.v.): "Kadınlarınız mescidlere gitmek için sizden izin istedikleri vakit onları mescidlerden menetmeyin" buyururken işittim.

Bunun üzerine Bilal b. Abdullah:

"Vallahi biz onları pekâlâ menederiz"dedi. Müteakiben Abdullah ona dönerek kendisine öyle çirkin bir sövdü ki ona böyle sövdüğünü hiç işitmemiştim. Abdullah:

"Ben sana Resulüllah (s.a.v.)'den hadis haber veriyorum, sen hâlâ: Vallahi biz onları menederiz diyorsun, dedi".[291]

Kadınlar cemaatlere katılmazlar.[292] Kadınların (cemaatle namaz kılmak için) camilere çıkıp çıkamaması ulema arasında ihtilaflı bir meseledir. Hanefiyye ulemasından "el-Hidaye" sahibi: "(Genç kadınlara cemaat namazlarına katılmak mekruhtur.) Zira genç kadının cemaate katılması sakıncalı bir durum doğurabilir. İmam Ebu Hanife'ye göre (yaşlı kadının sabah, akşam ve yatsı namazlarına çıkmasında bir sakınca yoktur. Diğer iki imam, "Kadın yaşlı olursa

---

[289] Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Buharî, K. Ezan; Sahih-i Müslim, K. Salat,. 2/31; Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/196.

[290] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/197.

[291] Sahih-i Müslim, 2/32.

[292] Cenab-ı Allah "Evlerinizde vakarınızla oturun" (Ahzab, 33) buyurur. Bir kadın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: "Ya Resulallah, seninle beraber namaz kılmayı çok istiyorum" dedi. Resulullah: "İsteğini anlıyorum. Ancak odanda namaz kılman, mahallenin mescidinde namaz kılmandan daha iyidir. Mahallenin mescidinde namaz kılman, cemaat mescidinde namaz kılmandan daha iyidir" buyurdu. Hadisi Ahmed, Taberanî rivayet emişlerdir. Fıkhu's-Sünne, 1/194.

bütün namazlara çıkabilir" demişlerdir)"[293]. Umumiyetle hanefî fıkıh kitaplarında, Cuma, bayram, küsuf ve istiska gibi namazların hepsine şamil olması için "Hanımlar cemaatlere katılmazlar, katılmaları mekruhtur"[294] deyimi kullanılmaktadır. Bunun sebebi kadınların dışarıya çıkmasıyla fitne ve fesad zuhur edeceğinden ve bunun da haramla neticeleneceğinden duyulan endişedir. Harama sebep olan bir şey de haram olur. Şu hâlde Hanefiyye ulemasının buradaki mekruhtan muradları haramdır. Zamanımız şöyle dursun, bundan yüzlerce asır evvel yetişen ulema kendi zamanlarındaki fitne ve fesatları göstererek: "Bahusus bu zamanda kadınlar mescidlere çıkamaz. Çünkü zamanımız insanları arasında fitne ve fesad yayılmıştır" demişlerdir. Bununla beraber İmam Azam'a göre gece emniyet zamanı olduğu için ihtiyar kadınların sabah, akşam ve yatsı namazlarına çıkmalarında bir beis yoktur. İmam Ebu Yusuf 'la, İmam Muhammed'e göre ise yaşlı kadınlar bütün namazlara çıkabilirler. Çünkü rağbet olmadığı için onlar hakkında fitne sözkonusu değildir.

İmam Şafiî'den bir rivayete göre kadınların cemaate çıkmaları mubahtır.

İmam Malik "Kadınlar sizden izin istedikleri zaman onları camilerdeki nasiplerinden menetmeyin" mealindeki hadis-i şerif ile emsali hadislerin yaşlı kadınlara hamledildiğini söylemiştir. Şafiîlerden Nevevî: "Kadın için, yaşlı da olsa, evinden daha hayırlı bir yer yoktur" demektedir.

Buharî ile Müslim'in, Ümmü'l-Mü'minin Aişe (r.a.)'dan rivayet ettiği şu hadis bu konuda fazla söze hacet bırakmaz. Mezkür hadisde Hz. Aişe:

Resulüllah (s.a.v.) kadınların yeni çıkardıkları modalara yetişseydi, Beni İsrail kadınlarının menedildikleri gibi onları mescidlerden muhakkak menederdi" demiştir.[295]

Hanefî mezhebinin müteahhirin (sonradan gelen) alimlerince fetva verilen görüşe göre, bayram, cuma ve vaaz için de olsa kadınların, yaşlı da olsalar, cemaatle namaza katılmaları mekruhtur. Çünkü zaman bozulmuştur, fasıklık açığa çıkmıştır.[296]

CUMA NAMAZI

Cuma günü ezan okunduğu zaman; mükellef her müslümana alışverişini, bütün işlerini bırakıp cuma namazına dönüp gitmesi Yüce Allah'ın kesin emridir. Cuma namazı farz-ı ayndır ve iki rek'attır. Cuma günü öğle namazı vaktinde cemaatle kılınır. Cuma'nın iki rekât farzından önce dört, farzından sonra yine dört rek'at namaz kılınır. Bunlar sünnet-i müekkededir. Cuma namazının iki türlü şartları vardır:

Farz Olmasının Şartları:

1 - Erkek olmak (kadınlara farz değildir. Fakat kendisine Cuma farz olmayan kimse cuma yerine öğle namazını kılar. Cuma'yı kılarsa sahih olur ve öğle namazı kendisinden sakıt olur. Ancak kadın için evlâ olan öğle namazını evinde kılmasıdır. Çünkü, yaşlı olsun genç olsun kadına cemaate katılma izni yoktur.)[297]

Bir mazeretten dolayı cumaya gidemeyen kimse için sünnet olan; imam cuma namazını bitirinceye kadar öğle namazını ertelemesidir. Bundan önce kılması tenzihen mekruhtur.

2 - Mukim olmak (yolcuya farz değildir).

3 - Hür olmak (kölelere, esirlere farz değildir).

---

[293] El-Hidâye Tercümesi, 1/128; Fethu'l-Kadir, 1/317

[294] İbn Humam, Fethu'l-Kadir, 1/317; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik, 1/380; Zeyleî, Tebyinü'l-Hakaik, 1/139-140; Mecmau'l-Enhur, 1/109; El-İhtiyar, 1/59; Kudurî Şerhi, Meydanî ve Cevheretü'n-Neyyire, 1/78.

[295] Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/206.

[296] Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Tercm., 2/273.

[297] Beyanûnî, Ahkamu't-Tahareti ve's-Salât, 104-105

4 - Sıhhatli olmak (hastalara farz değildir).

5 - Kör olmamak.

6 - Ayakları sağlam olmak (kötürüm olanlara farz değildir).

7 - Namaza gitmeye engel, gitmemeyi mubah kılan bir özrü bulunmamak.

8 - Büluğ çağına gelmiş olmak (mürahik da olsa çocuğa farz değildir. Fakat çocuğun velisine, diğer farzlar gibi cumayı da emretmesi vaciptir).

Sahih Olmasının Şartları:

1 - Cumayı öğle namazının vaktinde kılmak.

2 - Namazdan evvel hutbe okunmak.

3 - Cuma kılınan yer herkese açık bulunmak.

4 - İmamdan başka en az üç erkek cemâat bulunmak.

5 - Cuma namazı kıldıranın resmen izinli bulunması (cuma namazı kıldırmaya resmen izinli olanlar yerlerine başkasını vekil edebilirler).

6 - Cuma kılınacak yer, şehir veya şehir hükmünde olmak.

Cuma Namazına Giden Kimsenin Camideki Davranışı:

Cuma namazı, kalabalık bir cemaatle eda edilmesi, her yaştan ve her kültüre sahip insanlardan oluşan cemaatin bir araya gelmesi sebebiyle davranışların önemini daha fazla ortaya koymaktadır. O halde Cuma namazı kendisine farz olan müslümanın ilk ezanı işittiği gibi hemen elindeki işini bırakıp camiye koşmasının farz olduğunu yukarıda da söylemiştik. Bu farzdır, Yüce Allah'ın emri gereğidir. Biraz erkenden gusletmesi, misvak tutunması, temiz elbisesini giymesi ve güzel koku sürünüp gitmesi sünnettir. Camiye gittiği zaman birinci safa geçeceğim diye müslüman kardeşlerinin üstüne başına basarak eziyet etmemelidir. (Ön safta bulunan boş yere, kimseye zahmet vermeden geçilebilir). Nerede yer bulursa hemen oraya geçmeli ve dört rek'at cuma namazının sünnetini kılıp oturmalıdır.

Hatip minbere çıkmak üzere yerinden kalktıktan itibaren, hutbe ve namazın sonuna kadar konuşmak, konuşanı susturmaya çalışmak câiz olmadığı gibi, namaz kılmak da câiz değildir. Hutbeden önce kılınması gereken sünnet farzdan sonra da kılınabilir. Hatip hutbeye başladıktan sonra konuşmanın her çeşidi haram olur. Namazda haram olan her şey hutbede de haramdır. Bu hususta hatibe yakın olanla, uzak olup sesini duymayan arasında fark yoktur. Çünkü o esnada emredilen sükût durup hutbeyi dinlemektir. Selâm verip alınmaz. Peygamberimizin mübarek ismi şerifi okundukça içten salaâtü selâm getirilir. Aksırana da içinden "Elhamdülillah" der.

İmamın hutbeye çıkışından namazın sonuna kadar duaların kabul edileceği "İcabet saati" olduğu için kalpten dua edilir. Hutbe esnasında etrafa bakınmak doğru değildir. Uyumak da mekruhtur. Hatip hutbeye çıkmadan evvel başlanmış olan cuma sünneti uzatılmadan bitirilir. Cuma namazına "Teşehhüd"de yetişen kimse onu cuma olarak tamamlar.[298]

"Kim cuma günü müslümanların enseleri üstünden aşarsa cehenneme giden bir köprü kurmuş olur".[299]

Cuma günü imam hutbe okurken söz söyleyen kimse kitaplar yüklenmiş eşek gibidir. Ona sus! diyenin de cuma sevabı yoktur, buyurulmuştur.[300]

---

[298] Mehmet Şahin Musannifoğlu, Öz İlmihal, 54-57.

[299] Mirkat Ş. Mişkat, 2/224; Tirmizî Tercümesi, 1/350.

[300] Tecrid-i Sarih Tercm., 3/102.

Camide dünya kelâmı konuşmak mekruhtur.[301] Ateş odunu yakıp kül ettiği gibi hesenatı yer bitirir. Zahiriyye ve diğerlerinin kavline göre camide konuşmak için oturduğu zaman böyledir ve mubah olan söz kastedilmektedir. Mubah olmayan söz konuşmanın günâhı ise büyüktür.[302]

CUMA GÜNÜ HATİBİN HUTBEYE ÇIKIŞI

Hatibin hutbeye çıkacağı zaman müezzinin "İnnellahe ve melaiketehü..." ayeti Kerimesini okumasına "terkiye" tabir olunur ve âyetin emrine uyarak salat-ü selâm getirilmesinde sakınca yok ise de müezzinlerin hutbe esnasında müezzin mahfelinde halka olup hatip minbere çıkarken ve hutbe esnasında avaz avaz bağırarak türlü türlü nağmeler ve tahrifler, salatü selâm getirmek, terziye (radiyallahü anh diyerek dua etmek), âmin demek ve hamd etmeleri şer'an ve aklen edep dışı işlenen çirkin bid'attir.[303]

İbn Nuceym bu husta şunları yazıyor: Hatibi minbere çıkarmak için müezzinlerin bağıra çağıra, nağme ve teğanni ile yaptıkları tarziye, dua, âmin hibe ve sairelerin hepsi Ebu Hanife mezhebine göre haramdır. Bundan daha garip olan şey; Hatibi yukarıya çıkaran okuduğu hadis-i şerif uyarınca emir bi'l-maruftan men'eder bir tavır içine girmektedir; bir taraftan "cuma günü imam hutbe irad ederken arkadaşına (yalnız) dinle desen (yine) lağvetmiş olursun"[304] anlamındaki hadis-i şerifi okur sonra "susun Allah size merhamet etsin" der. İmamlarımızın kitaplarında bu murakkî hakkında herhangi bir nakil görmedim.[305] İbn Abidin, Minhetü'l-Halik adlı eserinde; bunun sünnette aslı olmadığını, Allah Resûlü'nün önünde yapılmadığını nakleder.[306]

CAMİDE VAAZ

Va'z: Sözlükte; nasihat ve öğüt manalarına gelir. Terim olarak; Camilerde yapılan dinî irşat konuşmalarından birisinin adıdır. Namazlardan önce veya sonra cemaatı dini konularda aydınlatmak ve onları iyiliğe teşvik maksadıyla, din görevlileri tarafından yapılan eğitici ve öğretici konuşmalara vaaz denir.[307]

Va'z-u nasihatın müslüman hayatındaki önemi büyüktür. Cenab-ı Allah Habibine hitaben: "Sen (sade Kur'an ile) va'z et. Çünkü şüphesiz öğüt mü'minlere menfaat verir".[308] buyurmuştur. Yani vaaz fayda yönünden iman edenlerin iyiliğini artıran hususların başında gelir.

Yüce Peygamberimiz "Din nasihattır"[309] buyurdu. Önemine binaen bunu üç defa tekrarladı. Bu itibarla caminin bir tarafında vaaz yapılıyor, diğer bir tarafında Kur'an okunuyor ise Kur'an ayetlerinin manalarını anlamayan, anlamları hakkında düşünemeyen, hikmetli öğütlerinden öğüt alamayan kimsenin vaaz dinlemesi daha uygun olur.[310]

---

[301] İ'lâu's-Sünen, 5/136.
[302] Dürrü Muhtar, 5/269.
[303] Düryekta Şerhi, 112-113.
[304] Sahih-i Buharî, K. Cuma, 1/224; Sahih-i Müslim, K. Cuma, 3/4; Beğavî, Mesabihu's-Sünne, 1/471, hadis no: 972.
[305] İbn Nuceym, el-Bahru'r-Raik, salatu'l-Cuma, 2/168.
[306] İbn Abidin, Minhetü'l-Halik Alel-Bahri'r-Raik, Bahru'r-Raik kenarı, 2/168.
[307] İslamî Bilgiler Ansiklopedisi, Hikmet Yayınları.
[308] Zariyat, 55.
[309] Müslim, K. İman; Beğavî, Mesabîh, 3/367, hadis no.: 3863.
[310] El-Hediyyetu'l-Alâiyye, 288.

KADINLARA VAAZ

Müslüman kadınlar her zaman mescid bağışına, cami nimetlerine iman içinde iman ruhuna muhtaçtır. Bugünün müslüman kadınlarının, öncekilerden daha fazla vaaza ihtiyaçları vardır. Çünkü nereye bakarsa, ne tarafa yönelirse her türlü fitnelere hedef olmaktadır. Nereye kulak verirse büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Umulur ki caminin verdiği yaygın hizmet ve manevî ruh onun için koruyucu bir unsur olur. Bundan dolayı "Kasımî" şöyle der:

Kadınların bugün vaaz ve nasihata ihtiyaçları ne kadar çoktur. Özellikle aralarında yayılan bid'atler, haram işler, sapık inançlar, kocalarına muhalefet, sayısız hurafe ve sakıncaların geçerlik bulduğu günde...[311]

Mir'atü'l-Aile yazarı kitabının başında yazdığı şu sözler dikkate değer sözlerdir:

Kadınlarını terbiye ve ta'lim etmeyen millet, evlatlarını manevî bir öksüzlüğe mahküm etmiş demektir. Kadınlarının terbiyesi mükemmel olan akvam (milletler) ileri gider. Kadınlar, milletin en müzeyyen (süslenmiş) ayine-i ahlâkıdır (ahlâk aynasıdır).

Hz. PEYGAMBERİN KADINLARA TAHSİS ETTİGİ DERSLER:

Hz. Peygamber verdiği derslerden kadınların da yararlanmasını sağlamak üzere, onlara ayrı ders yerinde ve ayrı günlerde lazım gelen dinî bilgiyi bizzat vermiştir. Kadınlara mahsus bu kursun mahiyetini Ebu Said el-Hudrî, şöylece anlatmaktadır:

"Bir kadın Hz. Peygambere gelip dedi ki: Sözlerini dinlemeye bize fırsat düşmüyor sözlerini erkekler götürüyor. Bizzat bize bir gün tayin et de o gün sana gelelim, sen de Allah'ın sana öğrettiğini bize öğret". Hz. Peygamber bu müracaatı müsbet karşıladı ve kadınlara ayrı ders vermeyi kabul ederek buyurdu ki: "Filân gün filân yerde toplanınız". Onlar da toplandılar. Hz. Peygamber de onlara gelip Allah'ın kendisine öğrettiğinden öğretti..."[312]

Hadis-i şerifte "Erkekler senin sözlerini götürüyor..." sözünden maksadı: Onlar daima senin yanında bulunuyor, din hususunda bilgi alıyorlar. Biz kadınlar bunu yapamıyoruz. Bize de bir gün ayır senden dinimize ait bilgi alalım, dedi.[313]

Kadınların Bayram namazının kılındığı yer olan musallaya çıkmalarına dair Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiği hadis-i şerifte, Hz. Peygamber bayram günü va'zu nasihat etti. Sonra yürüdü, hanımların yanına gelince onlara da "tasadduk"la ilgili nasihatta bulundu.[314]

Kadınlara va'z-u nasihat ederek, İslâm'ın ahkamını, farzlarını, vaciblerini, müstehablarını v.s.'yi onlara öğretmek, sadaka vermeye teşvik etmek müstehabdır. Yalnız, bunu onlara mahsus bir yerde yapmak icab eder. Fitne ve fesaddan emin olmak da şarttır.

Kadınlar, erkeklerle birlikde namaza ve diğer toplantı yerlerine geldikleri vakit fitne ve fesaddan, birbirlerine bakmaktan veya kötülük düşünmekten kaçınmak için onlardan uzakta bulunmaları icab eder.[315]

Muhammed b. Temmam vaaz için şunları söylüyor:

Va'z-u nasihat Allah'ın ordusundan bir ordudur. Misali, çamura benzer; duvara çarpılır, tutarsa

311 El-Mescid ve neşatuhu'l-İctimaî Ala Medari't-Tarih, 52.

312 Sahih-i Buhari, 1/34; Sahih-i Müslim, K. Birri ve's-Sıle, 8/39; İslamiyette Kadın öğretimi, 26-27; Hüsnü'l-Üsve, 527.

313 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 10/601.

314 Sahih-i Müslim, K. 'İdeyn, 3/20-21; Mirkat Ş. Mişkat, 2/20-21.

315 Daha fazla bilgi için bak: Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/11; Mirkat Şerhu Mişkati'l-Mesâbîh, 2/248-249.

fayda verir, düşerse iz bırakır.

Hz. Ali (k.v.)'nin sözlerinden biri şöyledir:

Elem vermekte mübalağa etmen müstesna, sakın nasihat fayda vermeyenlerden olma! Akıllı adam edeple öğüt alır, hayvanlar ise ancak dayak ile öğüt kabul ederek doğru yola girerler. Cahiz şu şiiri okudu:

Kendinize yapılan vaaz'u nasihat sizi menetmez,

Hayvanları çoban meneder de boyun eğerler.

Adamın biri dostuna şöyle yazdı:

İnsanlara sözünle değil, davranışlarınla öğüt ver. Yüce Allah'ın sana yakın olduğu ölçüde ondan haya et. Sana olan kudreti nisbetinde ondan kork, vesselâm.[316]

Verilen vaaz'ı sükûnet içinde huşu' ile dinlemek gerekir. Kur'an ve va'z dinlerken ses yükseltmek mekruhtur. Aşk ve muhabbet iddia edenlerin yaptıkları şeyin aslı yoktur. Bağırıp çağırmak suretiyle yaka paça yırtanlar engellenir.[317]

Abbasî Halifesi Harun-ür-Reşid'in Vaaz Dinlemesi:

Harun-ür-Reşid'in (766-Tus 809) vaaz dinlerken çok etkilendiğini İslâmî kaynaklardan öğrenmekteyiz. İnce kalpli olduğu için vâizlerin sohbetlerini dinlediği zaman çabuk duygulanır göz yaşı dökerdi. Bir gün Vâiz İbn Semmâk[318] yanına girdi. Harun-ür-Reşid: Bana öğüt ver dedi. İbn Semmâk: Ey Müminlerin Emiri! Şeriki olmayan yalnız Allah (c.c.)'dan kork. Bilmiş ol ki, sen yarın O'nun huzurunda duracak, sonra iki meskenden birinde olacaksın, bunun üçüncüsü yoktur: Cennet, Cehennem. Bunun üzerine Harun-ür-Reşid duygulandı ve sakalları ıslanacak şekilde göz yaşı döktü.[319]

Bugün bir meclise vardım oturmuş pend eder vâiz,

Okur açmış kitâbını bu halkı ağtadır vâiz.

İki bölmüş cihân halkın birini cennete salmış,

Eliyle kürsüden birin Tamûya sarkıdır vâiz.

Çıkar ağzından âteşler yakar şeytân-ı mel'ûnu,

Sanasın yedi Tamûnun azâbı kendidir vâiz.

Tamûya şöyle doldurmuş içinde yok duracak yer,

Ana yerleştirir halkı aceb hizmettedir vâiz.

Yaraşur vâ'z ana hakka ki yanar yakılur her dem,

Niyâzî'nin hemen ancak cihanda adıdır vâiz.

Niyâzî Mısrî

Zaman şimdi fesat oldu işittim va'z eder vâiz,

---

[316] el-Müstatraf fi külli fennin müstazraf, 1/123.

[317] Fetava-i Hindiyye, 5/319.

[318] İbn Semmâk: Aslen Kûfe'li olup âbid, zâhid çok sadakatlı, güzel konuşan, etkili sohbetler veren meşhur bir zat idi. 183 h. yılında vefat etmiştir. (el-Ensâb 3/289).

[319] Et-Tarihu'l-Kavîm li-Mekke'te ve Beytüllahi'l-Kerîm, 5/238.

Lisanı söyleyip resmi amelden bî haber vâiz.
Benim gibi bir vâiz zamane vâizi olmuş,
Açar ağzın satar elfaz sanasın misli yok vâiz.
Behey vâiz kelâmın bendü hem yağ ile baldır,
Muradın kalbin içinde hakikat sîmü-zer vâiz.
Gel ey vâiz ki bend eyle o dersi kendine söyle,
Cemaattan vefa gelmez kemâl izhar eder vâiz.
Ki üç fırka edüp halkı birini cennete salmış,
İkisin hem cehennemde muhallet eyledi vâiz.
Cemaat ağzını açmış kulağın vâize vermiş,
Sekiz cennet yedi tamû sanasın sahibi vâiz.
Nasihat eylemek farzdır olursa ilmile âmil,
Şeriat mürşid-i kâmil olur takva pehey vâiz.
Hasan Hilmî sözün helva ne çare müşteri yoktur,
Kızıl yakut durur mercan satarsın almasun vâiz.
Hasan Hilmi

BİR CAMİDE CEMAATİN TEKRARLANMASI

Hanefîlere göre: Bir mahallenin mescidinde ezan ve kametle birlikte cemaatin tekrarlanması mekruhtur. Ancak böyle bir mahalle mescidinde, o mahallenin halkından olmayan seferî bir topluluk cemaatle namaz kılmışlarsa yahut o mahallenin sakinleri ezanı sessizce okuyarak kılmışlarsa yahut mahalle halkı cemaati ezan ve kametsiz tekrarlamışlarsa yahut bu, yol üzerinde bulunan bir mescit ise yahut daimî imam ve müezzini bulunmayan, insanların ayrı ayrı namaz kıldığı bir mescit ise o takdirde cemaatin tekrarında kerahet yoktur. En faziletlisi, her cemaatin kendi başına ezan ve kaamet getirerek namaz kılmalarıdır.

Mahalle mescidinden maksat, belli bir imamı ve belli bir cemaati bulunan mescit demektir. Böyle bir mescitte kerahet, ezan tekrarlandığı zaman söz konusu olur. Bir topluluk mahallenin mescidinde ezansız olarak cemaatle namaz kılacak olursa bu mubahtır. Fakat Hanefîlerde zahirü'r-rivayete göre, bunu yapmak mekruhtur. Yine Hanefîlere göre, bazı mescitlerde bir kaç imam ve değişik cemaatlerle düzenli olarak namaz kılmak mekruhtur.

Hanefîlerin bu meselede dayandıkları delil şudur: "Hz. Peygamber (s.a.v.) bir topluluğu sulh etmek için çıkmıştı. Daha sonra mescide döndüğünde mescit halkı cemaatle namaz kılmıştı. Bunun üzerine evine döndü ve ailesini toplayarak namaz kıldırdı."[320] Eğer bir mescitte cemaatin tekrarlanması caiz olacak olsaydı evinde namaz kılmayı mescitte cemaatle kılmaya tercih etmezdi. Bu durum aynı zamanda cemaatlerin çoğalmasına sebeptir. Bir mescitte cemaatlerin tekrarlanması kerahetsiz olarak mubah görülecek olursa insanlar bir araya gelemezler ve cemaatler dağılır. Çünkü halk nasıl olsa cemaat sevabını kaçırmadığını bilir ve ona göre gevşek davranır.

Yol kenarlarında inşa edilen mescitlere gelince: Burada cemaatle namaz kılma konusunda bütün insanlar eşittir. Belli bir guruba tahsis edilmiş değillerdir. Buna göre, yollar üzerinde inşa edilmiş bulunan ne imamı ne de belirli bir cemaati bulunmayan mescitlerde cemaatlerin

320

tekrarlanması mekruh değildir.[321]

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılan odur ki zahiri rivayete göre, cemaatin tekrarı mekruhtur. Ancak İmam Azam ile İmam Ebu Yusuf'tan bir rivayette mekruh değildir. Mezhep ehline göre racih olan görüş cemaatin vacib olmasıdır. Bu itibarla kaçırılması ile günâh işlenmiş olur. Bundan dolayı vaktin evvelinde veya camide değil, bilâkis cemaatin ifası için ayak ile yürüyüp gitmek vacib olur.

Netice olarak, görevli imam ve müezzini bulunan bir camide namaz kılındıktan sonra tekrar cemaat halinde ezan ile, ikamet ile, namaz kılınması mekruhtur. Fakat tekrar ezan ve kaamet bulunmaksızın caminin mihrabından başka bir tarafında mahdut kimselerin tekrar cemaatle namaz kılmaları, sahih olan görüşe göre mekruh değildir.[322]

NAMAZDAN SONRA SÜNNET

1- Kendisinden sonra nafile kılınmayan namazda imam ve cemaat me'sur zikirle meşgul olur. Bunun için muayyen bir mekân yoktur. Bilakis isterlerse yerlerini terkederler, isterlerse bekleyip zikrederler.[323]

2- Şayet imamın, cemaate bir şeyler öğretme veya öğüt verme adeti varsa; müstehap olan cemaate dönmektir. Eğer mesûr olan zikre ilâve yapmayacaksa; yüzünü tamamiyle cemaate döner mi yoksa vazgeçip sağ tarafını cemaate, sol tarafını kıbleye getirip dua mı yapar? İkinci şık ekseri şafiiyyenin kesin kıldığı husustur. Muhtemeltir ki, bu zaman kısa ise kıbleye doğru aynı tarzda duaya devam etmesi daha uygun olur. Birinci ihtimali dua ve zikrin uzamasına verilir. Tehanevî neticeyi şöyle bağlıyor:

Sözün özü: Memleketimizde (Pakistan) cereyan eden gelenekte, imamın bazı namazların ardından kıbleye dönük olarak dua etmesi bid'at değildir, aksine sünnette yeri vardır. Her ne kadar imamın her namazdan sonra sağa veya sola dönmesi daha evla ise de. Çünkü Semure ve diğerlerinin hadisinden akla sür'at eden budur. Hz. Peygamberin çoğunlukla bu yerdeki fiili bu idi.

Aynî, Zehire'den (kitap) naklen Umdetü'l-karî adlı eserinde şunları yazıyor: Fukaha ittifak etti ki; imam namazını tamamladığı zaman, kıbleye dönük olduğu halde yerinde beklemezdi. Bu konuda bütün namazlar aynıdır. Zehîre'nin ibaresindeki bu hükümden maksadın uzun zaman beklemek olduğu anlaşılabilir. Durum böyle olunca, bu hüküm; zikri geçen Hafız İbn Hacer'in sözüne de uygun olur[324].

SÜTRE

Sütre, perde, örtü, perteleyecek şey, namaz kılarken kıble yönünde duvar ve benzeri birşey olmadığından, önden geçenlerin namaza zarar vermemeleri için, ön tarafa dikilen engeldir. Sütre, sağ kaşın hizasına konulur ve sütreye yakın durulur. Önünden canlı bir varlığın geçmesi ihtimali bulunan böyle açık bir yerde cemaatle namaz kılanlar sadece imam için konulan sütre ile yetinirler. Kâ'be'de sütre gerekmez. Kâ'beyi tavaf ederken namaz kılanın önünden geçmek

---

[321] İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, Tercm., 2/281.

[322] İbn Abidin, 1/265; Büyük İslâm İlmihali, 242.

[323] Ben diyorum ki, metindeki hadis-i şerifler hakkında dikkatle düşünen kimse için yerinde beklemenin daha faziletli olduğunun anlaşılmasında bır gizlilik yoktur. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) hadis-i şeriflerinin bazısında sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, bazısında ikindiden sonra güneş batıncaya kadar beklemenin daha faziletli olduğunu açıklamıştır. (Tehanevî)

[324] Tehanevî, İ'lâu's-Sünen, 3/163.

mahzurlu değildir. Bunun dışındaki açık yerlerde namaz kılan kimsenin kasden önünden geçen kimse günâh işlemiş olur. Kişinin bu durumda önünden geçen kimseyi engellemesi müstehaptır. Bu engelleme ya göz işaretiyle ya el işaretiyle veya 'sübhanallah' kelimesiyle yapılabilir. Erkekler kıraat ederken seslerini yükselterek bu ihtarı yaparlar, kadınlarsa sağ ellerini sol elleri üzerine vurarak ihtarda bulunurlar.

Namaz kılan bir kimse, bazılarına göre bir arşın, bazılarına göre de arşının üçte ikisine eşit yükseklikte herhangi bir nesneyi önüne koyarsa bu kimsenin önünden geçenler namaza herhangi bir zarar vermezler. Kısacası sütre namaz kılanın önüne konulan nesnedir.

Genellikle kabul gören tanıma göre sütre, namaz kılan bir kişinin önüne kürsü, değnek, kanepe veya benzeri şeyler koymasıdır. Sütrenin sabit veya sabit olmayan bir nesne olup olmaması durumu değiştirmez.[325]

Namaz Kılanların Önünden Geçmenin Günâhı

Kütüb-ü Sitte'de yer alan bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Namaz kılanın önünden geçen kimse ne derece vebâl yüklendiğini bilse. Onun için kırk yıl beklemek (namaz kılanın) önünden geçmekten daha hayırlı olurdu".[326]

Namaz kılan bir kimsenin önünden geçmek çirkin bir şeydir ve günâhtır. Nevevî: "Bu hadisde namaz kılanın önünden geçmenin haram kılındığına delil vardır" diyor. Önünden geçmenin hududu ihtilâflıdır. Bazılarına göre; memnû olan yer namaz kılan kimse ile secde edeceği yer arasıdır. Bazıları bunun namaz kılandan itibâren üç arşın, bir takımları da bir taş atımı kadar bir mesafe olduğunu söylemişlerdir.

Rivayetlerin bâzısında kırk yıl mes'elesi sene zikredilmeksizin sâdece kırk, diye itlak edilmiş, bâzısında kırk yıl yahut kırk ay yahut kırk sabah yahut kırk saat denilmiş; bir takımlarında bunun yerine daha başka deyimler kullanılmıştır. Meselâ İbn Hibban'ın Hz. Ebu Hüreyre'den tahric ettiği rivayette: Resûlüllah (s.a.v.):

"Biriniz namaz kılarken din kardeşinin önünden geçmekte ne derece büyük günâh olduğunu bilse, yüz sene yerinde durması onun önünden bir adım atmaktan kendisine daha hayırlı gelirdi" buyurdular... denilmiş.[327]

CAMİDE MÜBELLİĞ GÖREVİ

Mübelliğ: Tebliğ eden, bildiren, duyuran anlamlarını taşır. Büyük camilerde imamın dileklerini ve sesinin ulaşmadığı yerlere ulaştıran kimse demektir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) son namazını oturarak kıldı. Arkasındaki cemaat ayakta idiler. Ebu Bekir (r.a.) Allah Resûlü'nün aldığı tekbiri arkadaki cemaate duyuruyordu. Bundan anlaşılıyor ki, mübelliğin sünnet-i seniyyede yeri vardır. Ancak herkesin bildiği gibi; bu görev yerli yerince yapılmamaktadır. Aynı zamanda namazı ifsad etmeğe kadar da varabilir. Zira haddinden fazla bağırmak uzatmak, imamı cemaat durumuna koymak gibi sakıncalı tarafları da vardır.

Malikilere göre, efdal olan, imamın duyurucuya (mübelliğe) ihtiyaç bırakmayacak şekilde sesini yükseltmesidir.

Şafiî mezhebinin ileri gelenlerine göre: İmam ve imam gibi mübelliğ için sünnet olan; ihtiyaç görüldüğü takdirde, tekbir ve tesmi' (semiallahu limen hamideh)'i yüksek sesle yapmalarıdır. Şayet sözkonusu yüksek sese ihtiyaç yoksa mekruh olur. İmam ve duyurucu aldıkları tekbir ile

---

[325] İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi, 3/146.

[326] Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/129; Sahih-i Müslim, K. Salat, 2/58.

[327] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/324-325; İbn Abidin, 1/427-428.

yalnız zikir veya i'lam (bildirme) ile zikir kasdederse imamın namazı sahih olur. Zikir değil, yalnız bildirmek veya tekbiri kayıtsız şartsız alırsa itimad edilen görüşe göre batıl olur. Binaenaleyh, müezzin veya mübelliğ her tekbir alışta zikir kasdetmek şarttır. Yani önce niyet edip sonra tekbir alır. Çünkü imamın sesini duyamıyanlar bunun sesiyle namaza uyanlar olur.

Ebu Suud haşiyesinden naklen İbn Abidin şunları yazar:

"Bilmiş ol ki, imamın sesinin arkadaki cemaate ulaşıp da ihtiyaç olmadığı halde mübelliğ görevi yapmak mekruhtur. Siret-i Halebiyye'de; dört imamın bu konuda ittifakı vardır, bu takdirde tebliğ münker bid'attır. Yani mekruhtur. Fakat tebliğe ihtiyaç olduğu zaman müstehaptır.[328]

İmamın arkasındaki cemaate duyurabilmek için iftitah tekbirini açıktan alması müstehaptır.[329]

İmam ihtiyaçtan fazla sesini yükseltirse isaet etmiş olur. Yani bozuk ve kötü iş yapmış olur, demektir.[330]

Namazda cemaat halinde tebliğ, sünnete muhalefet etmeğe sebep olur. Zira imamın arkasında mübelliğ görevi yapanlar, tekbiri uzatırlar, imam ise takip eden rükne intikal edebilmesi için onların bitirmesini beklemek zorunda kalır ve böylece cemaat durumuna düşmüş olur.[331]

Yukarıda açıkladığımız Müslim'in rivayet ettiği hadis-i şerif delalet ediyor ki; cemaatin duymasını sağlamak için İmamın arkasında tekbir alanın sesini yükseltmesine, müktedinin (cemaat) de tekbir alanın sesine tabi' olmasına delalet etmektedir.[332]

İmamın sesi arkadaki cemaate erişmediği takdirde arkadaki cemaatten birinin tebliğ görevi yapması müstehaptır. Fakat imamın sesi cemaat tarafından duyulduğu zaman; müctehid imamların ittifakı ile mekruh ve bid'attir.[333]

SELÃM

Selâm mü'minlere verilir. Şöyle verilir: "Selâmün aleyküm" veya "Esselâmü aleyküm". Lâfız ve cümleleriyle selâm, ancak mü'min olanlara verilir. Gayrı-ı müslime selâm lâfzı ile selâm vermek caiz olmaz. Fakat müslim ve gayr-ı müslim karışık bulunan meclise verildikte, kalbinde müslümanlara selâm vermeyi niyet ederek, hepsine birden "Selâmünaleyküm" diyerek selâm vermek caiz olur. İmam Tirmizî, Üsame b. Zeyd (r.a.)'den rivayet etmiş olduğu bir hadiste, Üsame (r.a.) demiştir ki: "Resûl-i Ekrem (s.a.v.), müslümanlarla yahudiler karışık bulundukları bir meclise selâm verdi."[334]

Babaya ve Hocaya Selâm Verilecektir

Bir müslümanın, babasına ve hocasına selâm vermesi lazımdır. Bazı kimseler: "Babaya ve hocaya selâm verilmez" derler. Fakat bu söz doğru değildir. Cahillerin uydurmuş oldukları cahilâne bir safsatadır. Böyle sözlere kulak verip, uymak caiz değildir. Çünkü; selâm vermek, dua ve tazimdir ki, en fazla babaya ve hocaya dua ve tazim etmek borcumuzdur. Ashab-ı kiram,

---

[328] İbn Abidin haşiyesi, 1/319-320; Ali Mahfuz, El-İbda', 82-83.
[329] İslam Fıkhı Ansiklopedisi, 1/497
[330] İbn Abidin, 1/397.
[331] Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslâm, 204.
[332] Tehanevî, İ'lau's-Sünen, 2/160. Hadis için bak: Sahih-i Müslim, K. Salat, 2/19. Daha fazla bilgi için, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/144.
[333] Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne, 1/207.
[334] Hâzin Tefsiri, 1/377; M. Es'ed Dilâveroğlu, Savabu'l-Kelâm,192-193.

Peygamber (s.a.v.) Efendimize her zaman selâm verirlerdi. Ancak hocası ders ile meşgul olursa, tabii diğer insanlar gibi, ona da ders esnasında selâm verilmez. Fakat bu, onun hocası olduğu için değil de ders ile meşgul bulunduğu içindir. Ders ile meşgul bulunan hiçbir kimseye selâm vermek caiz olmaz.[335]

Çocuklara da Selâm Verilecektir

Aklı idrak eden murahık sabilere selâm vermek lâzımdır. İmam Buharî ve Müslim, Hz. Enes (r.a.)'den rivayet etmiş oldukları bir hadiste Enes (r.a.) demiştir ki: "Peygamber (s.a.v.) hazretleri, çocukların yanından geçti ve çocuklara selâm verdi."[336] Peygamber (s.a.v.)'in yapmış olduğu bir şeyin sünnet olarak yapılması lazım olduğu açıktır.[337]

Selâm vermek musafaha ile tamam olur

Selâm verip almakta tam fazilet, musafaha etmekle hasıl olacağından, selâmlaşan müminler musafaha da yapmalıdırlar. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Selâmlaşmanın tamam olması, elini tutmak ve sağ el ile musafaha etmektir."[338]

Musafaha edip, selâm verdiği kimsenin elini sıkmak, sevgiye, kabule, sulh olup, dost olmağa delâlet eder. Selâm vermek, musafaha ile tamamlandığı gibi, musafaha da dört el bir araya gelmekle tamamlanır. Şöyle ki, selâm veren sağ elinin içini, musafaha ettiği kimsenin sağ elinin içine tutup, sol elini de onun elinin üzerine koymakla musafaha tamamlanır.[339]

CAMİDE SELÂM

Selâm: Sözlükte "kurtuluş, selâmet, esenlik, maddî ve manevî her türlü kötülüklerden uzak kalma, dünya musibetlerinden ve ahiret azabından kurtulmak" gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak, "karşılaşan iki müslümanın birbirlerine sevgi, dostluk ve iyi temennilerini ifade etmek üzere dua mahiyetinde söyledikleri özel cümleler"dir.

Yüce Peygamberimiz: "Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (tam) imân etmiş olmazsınız. Ben size bir şey göstereyim mi; onu yaparsanız sevişirsiniz? Aranızda selâmı yayınız"[340] buyurmuştur.

Selâm'ın Tarihçesi:

Sahih rivayetlerden edindiğimiz bilgiye göre, ilk selâm verme sünnetini koyan Âdem Peygamberdir. Cenab-ı Hak onu yarattıktan sonra şöyle buyurdu: "Git de şu oturan bir grup meleğe selâm ver ve sana nasıl karşılık verecelerini iyice dinle! Çünkü bu hem senin hem zürriyetinin birbirini sevgi ve saygı ile selâmlaması olacaktır. "Bu emir üzerine Âdem Peygamber meleklere gidip "es-Selâmu aleyküm..." dedi. Onlar da: "Ve aleykümü's-Selâm ve rahmetullahi..." diye karşılık verdiler.[341]

Yüce Rabbimiz bir ayet-i kerimede meâlen şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler, kendi evlerinizden başka evlerde izin istemeden ve (ev) sahiplerine selâm vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için hayırlıdır."[342]

Bir diğer ayet-i kerimede ise:

---

335 Reddü'l-Muhtar, 1/577;Savabu'l-Kelâm, 190.
336 Sahih-i Buharî, 7/131; Sahih-i Müslim, 7/5.
337 Savabu'l-Kelâm,191.
338 Ramuzu'l-Ahadis, 257. Hadisi, Hakim Ebu Ümame'den rivayet etmiştir.
339 Levamiu'l-Ukul, 3/109; Münavî, 1/449. Bak: Savabu'l-Kelâm, 207.
340 Celal Yıldırım, Asrın Kur'an Tefsiri, 3/1414-1415; Buharî, K. Enbiya, 1- isti'zan; Müslim, K. Cennet, 11
341 Sahih-i Müslim K. İman, 22; Mesabihu's-Sünne, K. Adap, 3/267.
342 Nur, 27

"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman siz ondan daha güzeli ile karşılık verin veya aynıyla muKâ'bele edin. Şüphesiz Allah, herşeyin hesabını hakkıyla arayandır."[343]

Bir müslüman kardeşimizi gördüğümüz zaman onu mütebessim bir çehre ve selâmların en güzeli olan Allah'ın selâmı ile selâmlamamız veya kardeşimizin verdiği selâma en güzel bir şekilde muKâ'belede bulunmamız gerekir. Bu, İslâmî kardeşlik görevimizdir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde mealen şöyle buyuruyorlar:

" Bir müslümanın diğer bir müslümana karşı beş vazifesi vardır:

Selâmı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazesinin arkasından yürümek, davete icabet etmek ve aksırana: 'Allah merhamet etsin' demektir."[344] [345]

Selâmlaşmak:

"es-Selâm", Allah'ın isimlerinden birisidir. Selâm "Allah'ın ismi senin üzerine olsun" yani, sen Onun himayesi altındasın demektir. Tıpkı Allah seninle birlikte olsun, Allah yanında olsun, demek gibidir.

Selâma önce başlamak sünnettir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) efendimiz: "Aranızda selâmlaşmayı yayınız"[346] buyurmuştur. Tek kişinin selâmı alması farz-ı ayn, topluluk arasından birilerinin selâmı alması ise farz-ı kifayedir.

CAMİ GENİŞLETME

Selef-i Salihin camileri çoğaltmak yerine; artan cemaati bir tek camide toplayıp bir mahalle ve semtin insanını, tanışmalarını bir kabile, bir aile ve bir kitle halinde oluşmalarını sağlamak için daralan camileri genişletme yolunu tercih ediyorlardı. Bu mümkün olmazsa o zaman ayrı bir cami yapma yolunu araştırırlardı.

Bugünkü müslümünların ne zaman bir cami daralırsa hemen yakınına başka bir cami inşa etmeye kalkışmakta olduklarını görmekteyiz. Bu yeni cami dindar bir müsülmanın vakfettiği küçük bir oda veya bir dükkândan ibaret de olabiliyor. Bunu yapan kimse de iyi bir iş yaptığını zanetmektedir. Oysa bu yaptığı işin gereksiz yere müslüman cemaatini parçalamaya yönelik yanlış bir davranış olduğunu anlayamıyor.

Şam'ı ziyaret edenler bazı eski mahalle ve semtlerde adım başında küçük küçük camilerin bulunduğunu görebilirler. Bunların en büyüğünde bile az bir cemaat ancak namaz kılabilir. Bu camiler nerde, ecdadımızın inşa ettiği Emevi camisi nerde? İstanbul'daki durum bundan farklı değildir.

Müslümanlar, uzak da olsa mümkün olduğu kadar büyük camide namaz kılmayı tercih etmeleri gerekir. Yüce Peygamberimiz bir hadis'i şerifte şöyle buyuruyor: "Şüphesiz ki namaz hususunda insanların en büyük ecre nail olanı, mescide derece derece en uzak olanlarıdır".[347] Özellikle cuma günü cemaati büyük bir camide toplamak için, mü'minlerin arasına ayrılık sokmaya yönelik inşa edilen caminin kapatılması uygun olur.

Hz. Ömer (r.a.) halifelik döneminde genelge yayınladı. Basra valisi Ebu Muse'l-Eşarî'ye

---

[343] Nisa, 86.

[344] Riyazu's-Salihin, 2/260.

[345] İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi, Selâm maddesi.

[346] Müslim, Ebu Davud, Tirmizî ve İbn Mace, Ebu Hüreyre'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: "İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir işi size göstereyim mi? Aranızda selâmlaşmayı yayınız." et-Tergib ve't-Terhib, 4/203; Beğavî Mesabihu's-Sünne, 3/267, hadis no: 3581.

[347] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/159; Sahih-i Müslim, K. Mesacid, 2/130.

mektup yazarak; cemaat için bir mescid edinilmesini, cuma günü olunca bir camide toplanıp cuma namazını kılmalarını emretti. Ordu kumandanlarına da her şehirde bir tek cami edinmelerini emretti.

Suyutî: Bir mahallede çok caminin bulunması bid'atlardandır. Çünkü bunda cemaati birbirinden ayırma, ibadetteki topluluk halkasının kulpunu çözüp müslümanlar arasındaki ahengi bozmak, cemaatlerin meşruiyetlerine ters bir davranışın içine düşmek, yani ibadetlerin edasında seslerin birleşmesi ve bundan dolayı sağlanacak menfaatlere mâni olup eski camilere zarar verme ve benzeri sakıncalar vardır. Yakınındaki camiye zarar vermek amacıyla cami inşa etmek haramdır, der.[348]

CAMİYİ HAVALANDIRMA, ISITMA, TEMİZLEME VE AYDINLATMA

Allah Resûlü, mahalle ve semtlerde camiler inşa edilmesini, temizlenip güzel koku ile kokulandırılmasını emretmiştir. Semure b. Cündeb (r.a.) anlatıyor:

Resûl'i Ekrem (s.a.v.) mahalle ve semtlerde camiler edinmemizi ve onları temiz tutmamızı bize emretti.[349]

Bir rivayette, camileri yerleşim yerlerimizde yapmamızı ve san'atını ıslah edip temizlememizi emretmiştir.

Bugün müslümanların beş vakit namaz kıdığı camilerin büyük bir kısmı yılda bir defa bile havalandırılmıyor. Pencereler kapalı, yaygılar uzun zaman yerinden kaldırılmıyor. Bu yüzden camiye giren herkes; bazı cemaatin kirli elbiselerinden, kirli çoraplarından, vücut terlerinden meydana gelmiş çirkin kokularla karşılaşıyor. Temizlik nerde, camilerin güzel koku ile havalarının değiştirilmesi nerede?

Bazı camilerde kışın ısıtma cihazı yoktur. Bu itibarla soğuk havalarda namaz kılan cemaatin orada eğlenip kalması zor oluyor. Bazı camilerde de ısıtma cihazı olarak soba kullanılıyor. Bu da safların önüne, caminin ortasına konuluyor. Bu ise ya safların düzenine engel oluyor ya da namaz kılanlar ateşe ve ateş alevine doğru namaz kılmak zorunda kalıyorlar. Oysa uygun olan caminin arka kısmına veya saflara zarar vermeyecek şekilde caminin bir köşesine konmasıdır. Böylece namaz kılanlar fitneden korunmuş olurlar. Bahusus ateşe doğru namaz kılmakta mecusilere benzeyiş vardır. En iyisi, büyük camilerde merkezî sistemde bir kalorifer tesisinin yapılmasıdır. Böylelikle modeli geçmiş tesise ihtiyaç kalmaz.

Bugün camileri havalandırma, soğutma veya ısıtma imkânları Allaha şükür çoktur. Caminin temiz olması cami havasının temizlenmesine bağlıdır.[350]

Camiyi Aydınlatma

Mescid-i Nebevî, Resûl-i Ekrem zamanında yapraklı hurma dalları ile aydınlatılıyordu. Hicretin dokuzuncu yılı Temim Darî gelinceye kadar böyle devam etti. Temim Darî, Şam'dan kandiller, zeytin yağı ve ipler getirdi. Hizmetçilerinden birine emir vererek kandilleri mescid'in direklerine astırdı ve bununla Mescid'i Nebevî'yi aydınlattı. Allah Resûlü bundan dolayı çok sevindi. Halebî'nin rivayetine göre, mescide ilk lambaları koyan Hz. Ömer (r.a.)'dir. Deniliyor ki; Hz. Ömer, teravih namazı için cemaati bir imamda topladığı zaman camide ilk aydınlatmayı ve kandilleri yakan oldu. Hz. Ali (k.v.) caminin parladığını görünce: Ey Hattab'ın oğlu Ömer! Camilerimizi aydınlattığın gibi Allah da senin kabrini aydınlatsın, dedi. Aydınlatma masrafları

---

348 Kasımî, Islahu'l-Mesâcid, 96; El-Mescidü fi'l-İslam 34- 35.

349 Ahmed, Tirmizî tashih ederek rivayet ettiler.

350 Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslam'a bak.

her ay devlet hazinesinden ödenirdi.[351]

Bugün aydınlatma hususunda çoğu camilerde alışılmış bir adet var; minarelerdeki lambaların sabaha kadar yanması. Özellikle cuma gecesi, pazartesi gecesi, ramazan-ı şerif'in son on gecesi veya tamamı, şaban'ı şerif'in onbeşinci berat gecesi, mevlid gecesi, bayram geceleri.

Bu iş Allah ve Resûlünün yasak ettiği bir davranıştır. Bilindiği gibi israf, dinimizce haramdır. Bir hadis'i şerifte Yüce Peygamberimiz[352] Allah'ın (c.c.) gereksiz yere malı kaybetmeyi yasakladığını beyan buyuruyor.

İsraf, hiçbir akıl sahibinin faydalı olduğunu kabul etmeyeceği bir şekilde malı sarfetmektir. Bu da hem fertler hem de cemiyet için tehlikelidir. Fertlerin malları kaybetmesi ve israfı, kendisi için ne kadar zararlı ise, millî serveti ziyan ettiğinden dolayı toplum için de öyle zararlıdır. Fertlerin kazancı ve tasarrufu, cemiyeti ne derece takviye ederse, israf da aksine olarak o nisbette zaafa uğratır.[353]

İtikad etmeseler bile; yakılacak şeylerin fazlalığında görünüşteki manzarada ateşperestlere benzeme vardır. Çünkü ateşe tapanlar ateşi yakıp, ibadet amacıyla etrafında toplanırlar.

Nevevî bu konuda şunları söylüyor:

"Şaban'ı şerifin onbeşinci (berat) gecesi gibi senenin belli (kandil) gecelerinde büyük bir israfla beldelerin çoğunda işlenen kandil yakmalar, dince meşru' olmayan bid'atlerdendir. Bu sebeple ateşe önem verip onu çoğaltmakta mecûsîlere benzemek, gereksiz yere malı ziyan etmek gibi zarara götüren sakıncaların yanında; işsiz güçsüzlerin, çocukların toplanarak camiyi kirletmeleri; seslerini yükseltmek sûretiyle caminin kudsiyetini hiçe sayıp ihlal etmeleri gibi; her birinden camiyi korumanın gerekli olduğu sakıncalar meydana gelmiş olur".[354]

---

351 Halebî, İnsanu'l-Uyun, 2/278; Semhudî, Vefau'l-Vefa, 2/670; Dr. Muhammed Esseyyid El-Vekil, El-Mescidü'n-Nebevî aberet-Tarih, 82; Muhammed Ed-Davudî, el-Mescid-ü fi'l-Kitabi. ve's-Sünneti ve Ekvali'l-Ulemai, 105.

352 Sahih-i Buharî, K. fi'l-İstikraz, 3/87; Sahih-i Müslim, K. Akdiye, 5/130-132; Beğavî, Mesabîhu's-Sünne, K. Adâp, 3/349.

353 Tecrid-i Sarih Tercm., 7/303.

354 Nevevî, Kitabu'l-Mecmu', 2/181; Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslam, 274-275.

BEŞİNCİ BÖLÜM:
CAMİNİN TEMİZ TUTULMASI

TEMİZLİK

İslâm Dini temizliğe büyük önem vermiş ve müslümanların her zaman temiz olmalarını istemiştir. Dinimiz temizlik üzerine kurulmuş bir dindir. Peygamberimiz Hz. Muhammed her konuda olduğu gibi temizlik konusunda da insanlara örnek olmuştur.

Bu konudaki "İslâm Dini temizlik üzerine kurulmuştur", "Temizlik imanın yarısıdır", "Temizlik imandandır" sözleriyle temizliğin önemini dile getirmiştir.

İmanımızın olgunluğa erişmesi, ibadetlerimizin kabul olması ve sağlığımızın korunması temizliğe bağlıdır. İbadet yapacak kişinin önce temiz olması gerekir. Hz. Muhammed'e Allah tarafından gelen ikinci emir "Elbiseni temiz tut" olmuştur. O halde, müslümanın kalbinin temiz olması yanında vücudunun, elbisesinin, evinin, sokağının, bahçesinin, mahallesinin ve özellikle umuma açık olan camilerinin, hastahane ve okullarının, kısacası çevresinin temiz olması lazımdır. Peygamberimiz daima temiz giyinir, güzel kokular sürünür, saçlarını sık sık tarar, ayna, tarak ve misvaklarını her zaman yanlarında taşırlardı. Her abdest alışında, her yatış ve kalkışlarında mutlaka dişlerini fırçalar, yemekten önce ve sonra mutlaka ellerini yıkardı.[355]

Camilerin Temiz Tutuluması

Umuma açık ve özellikle müslümanlara hizmet veren mabedhanelerin tertemiz tutulmaları önemlidir. Çünkü bunların temiz tutulmaları o semtte yaşayan müslümanların iman değerini gösteren en belirgin mihenk noktasıdır. Yüce Allah'ın, mabedlerin merkezi durumunda olan Kâbe-i Muazzama'nın temizliği hususundaki emri şöyledir:

"Biz İbrahim ve İsmail'e: "Evimizi, tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû' ve secde edenler için tertemiz tutun" diye vahyettik".[356]

Müslüman cemaati, birlik şuuru içinde gönül gönüle verdiği Kâbe'de üç türlü temizliğin en güzel örneğini ortaya koymalıdır, şöyle ki:

1. Başta Kâbe-i Muazzama olmak üzere bütün mabedlerin dip-bucak temizlenmesi,

2. Hem kalbin hem de bütün mabedlerin her türlü put ve şirkten, yalan ve hayasızlıktan arındırılması,

3. Mabedlere özellikle Kâbe-i Muazzama'ya temiz bir kalp, kir ve pastan paklanmış bir elbiseyle gitmenin sağlanması...

Bunun içindir ki Cenab-ı Hak, İbrahim Peygamberle İsmail Peygambere: "Evimi, tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû' ve secde edenler için tertemiz tutun!" buyurmuştur.

Şüphesiz ki bu emir medenî yaşamanın ilk emridir. Yukarıda belirtilen üç türlü temizliğe kavuşmayan milletler ve cemiyetler, başka alanlarda ilerleseler bile, medeniyetin temelini kuramamış sayılırlar. Mabedlerin, toplantı yerlerinin temizliği beden ve elbise temizliğiyle birleşince dış temizlik meydana gelir. Gönül temizliğiyle de fikir ve anlayış berraklığı gerçekleşir.

---

[355] İslami Bilgiler Ansiklopedisi
[356] Bakara,125.

O halde milletlerin ümitsizlikten uzak, huzur dolu bir hayat sürmeleri mabede bağlanmıştır. Mabedlerin bu huzur havasını estirebilmesi ise, her türlü şirkten, puttan ve resimlerden temiz tutulmasına bağlıdır. Gönüller ise ancak böyle olan mabedlerde manevi temizliğe kavuşabilir ve lüzumlu gıdasını alabilir.[357]

CAMİ TEMİZLEME

İslâm nezafet dinidir. Binaenaleyh temizliğe en çok itina gösterilmesi gereken yerlerin başında müslümanların camileri gelir. Resul-i Ekrem (s.a.v.) camiyi kirletmekten hiç hoşlanmazdı. "Camiye tükürmek hatadır"[358] buyurmuştur. Eziyet ve zarar veren şeyleri yoldan uzaklaştırmak, amellerin en güzellerinden olduğuna itibar etmiştir. Yüce Allah da Beytinin temiz tutulmasını emrederek şöyle buyurmuştur: "Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma: tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rukû ve secdeye varanlar için Evim'i temiz tut."[359] "İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibadete kapananlar, ruku' ve secde edenler için Evim'i temizleyin" diye emretmiştik."[360]

Yine Allah Resulü çok kere, namaz kılınacak yerlerin hoş ve temiz tutulmasını teşvik buyurmuştur. Onlardan bir tanesi; Hz. Aişe validemizin rivayet ettiği hadis-i şerifte şöyle buyurdu: "Allah Resulü mahalle ve semtlerde (bölge) camilerin inşasını ve bunların hoş ve temiz tutulmasını emretmiştir".[361]

Ebu Zer anlatıyor: Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ümmetimin güzel ve çirkin amelleri bana gösterildi. O amellerin güzelleri içinde; yoldan uzaklaştırılan eziyet verici şeyleri buldum. Çirkinleri içinde de camide defnedilmeyen balgamı gördüm"[362] buyurdu.

Semure b. Cündeb'den: Allah Resulü "Bize bölgelerde camiler edinmemizi, temiz ve hoş tutulmalarını emretti."[363]

Ashab-ı kiram, caminin temizliğine ve hoş tutulmasına devam ederlerdi.

Hz. Ömer minbere çıkıp oturduğu zaman Abdullah camii güzel koku ile kokuluyordu.[364].

İmam A'zam (r.a.), cami içerisinde pabuçlarını silkeleyen birisini gördü. Ona: Eğer onları sakallarına silseydin senin için daha iyi olurdu, dedi.[365]

CAMİLERİ ÇİRKİN KOKULARDAN UZAK TUTMAK

Günde beş vakit cemaatle dolup taşan camilerin mutlaka temiz tutulması gerekir. Caminin havasını bozacak diğer bir ifade ile onu kirletecek her şeyden korumak cemaat olarak müslümanların görevidir. Kirli iş elbisesi ile, kirli çorapla, ağız kokusunu bozmuş sigara, çiğ olarak yenmiş soğan, sarmısak, pırasa, turp ve benzeri şeylerin kokusu ile camiye girmemelidir. Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bu konudaki ihtarını birkaç hadis-i şerif meali ile izleyelim.

Hz. Cabir (r.a.)'den: Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Her kim sarmısak veya soğan yemiş

---

357 İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, 1/347-348.
358 Buharî, K. Mesâcid, 1/428; Müslim, K. Mesâcid, 552
359 Hac, 26.
360 Bakara, 125.
361 Ahmed, Ebu Davud ve İbn Mace rivayet etmişlerdir. (Sahih).
362 Müslim, K. Mesâcid, 553.
363 Tirmizi, 594-595; İbn Mace, 708 Mesacid; Ebu Davud 455 ve Şuayb Arnavud Sünnet şerhinde (2/399) isnadını tashih etmiştir. Adabu'l-Mescid, 44.
364 Ebu Davud rivayet etmiştir.
365 el-Hediyyetü'l-Alaiyye, 290.

ise bizden ve bizim camimizden uzaklaşsın, evinde otursun".[366]

Yine Cabir (r.a.)'den Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim şu bakladan; sarmısak, soğan ve pırasadan yedi ise camimize yaklaşmasın. Çünkü melekler ademoğlunun rahatsız olduğu şeyden rahatsız olur".[367]

Ebu Said'den, Allah Resulü Şöyle buyurdu: "Kim şu habis şecereden bir şey yedi ise sakın camilere yaklaşmasın! Ey insanlar! Şüphe yok ki bu, Allah'ın helâl kıldığını haram kılmak değildir. Fakat o kokusundan hoşlanmadığım bir ağaçtır".[368]

"Her kim, şu iki habis sebzeden yedi ise camilerimize sakın yaklaşmasın. Şayet siz mutlaka onları yiyici iseniz pişirmek suretiyle onları öldürün".[369]

Ömer b. Hattab: Ey insanlar! Sizler muhakkak habis gördüğüm iki sebzeden yiyorsunuz: Bunlar soğan ve sarmısaktır. Andolsun ki Allah Resulü'nün bunların kokusunu bir adamda bulduğu zaman emir verip hemen Beki'e çıkarıldığını gördüm. Onları kim yerse pişirmek suretiyle öldürsün, dedi.[370] Taberanî mu'cemi'nin Evsat'ındaki rivayette hadis-i şerif şöyle yer alır: "Şu iki kokmuş bakladan, onları yiyip camilerimize girmekten sakının! Şayet yemek zorunda iseniz onları ateşle öldürmek suretiyle öldürün".[371] Tabii ki mazeretli olanları dikkate almak icabeder.[372]

Yasağın müessir sebebi; meleklere ve müslümanlara eziyet verip rahatsız etmektir. Bu husus sadece Mescid-i Nebevî'ye ait değildir. Bütün camiler bu hususta eşittir. Yenilsin yenilmesin; çirkin kokulu maddelerin hepsi yasak kapsamına dahildir.

Ulemadan bazıları; ağız kokusu, yarası olup çirkin kokan, kasap, balıkçı, cüzzamlı ve alatenli hastaları da evleviyetle bu hükme dahildir. Yukarıda meallerini verdiğimiz hadisleri delil göstererek; dili ile insanları rahatsız eden herkesi de bu yasağa ilave etti. İnsanların toplandığı yerleri camiye kıyas edenler de vardır.[373]

Bir gün Allah Resûlü mescid'de sarmısak kokusu buldu: "Bu habis şecereden kim yedi ise sakın mescidimize yaklaşmasın!"[374] buyurdu.

Bütün bu hadis-i şerifler camilerin faziletine delildir. Binaenaleyh camilerin temiz tutulmasına son derece dikkat!

Sözün özü "temizlik imanın yarısıdır" hadis-i şerifinin sırrı müslümanda tezahür etmelidir ki gerçek iman ehli olduğu fi'len isbat edilmiş olsun. Zevk-i selim sahibi olmayan bazı kimselerin elbiselerini temizlemeden ve temiz elbise giymeden kirli elbiselerle camiye geldiklerini müşahede ediyoruz. Bu halleri ile etrafındaki insanları rahatsız ederek, onları tiksindirirlerse, ibadet gayesiyle camiye gelmiş saf ve temiz duygulu müslümanları ibadet zevkinden mahrum etmiş olmazlar mı? Elbette ki olurlar. Tabii ki böyle bir durumu kimse tasvip etmez. Bu durumun cuma ve bayram namazlarında olduğunu düşünürsek işin vehametini daha da iyi anlarız. Yüce Peygamberimiz bundan dolayı cemaat arasına gireceklerin boy abdesti alıp güzel koku sürünmelerinin gerekli olduğunu sık sık öğütlemiştir. Müslümanın bu hususları dikkate

---

[366] Buharî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

[367] Hadisi, Tirmizî rivayet etmiş, sahihtir. Mecmau'z-Zevaid, 2/18.

[368] Müslim, K. Mesacid 1/395; Müsned, Ahmed b. Hanbel, 3/62 h. 337 el-Fethu'r-Rebbanî; Taberanî fi'l-Kebir, 18/998, hadis no.: 177;. Heysemî , ricali sahihtir, dedi.

[369] Sünen-i Nesaî, 3/43, bab 17; Buşra'l-Abid bi Fadli'l-Mesâcid, 41.

[370] Buşra'l-Abid bi Fadli'l-Mesâcid, 41. Ahmed b. Hanbel de Müsnedinde hadisi bu ifade ile rivayet etmiştir. Müslim'de de aynısı vardır. Bak, et-Tâc, 1/241.

[371] Buşra'l-Abid bi Fadli'l-Mesâcid, 41. Heysemî, ricali mevsuktur, diyor. Mecmau'z-Zevaid, 2/17. Bab fi men ekele sûmen ve nahvehu.

[372] Buşre'l-Abid, 42 ve dip nota bakılsın.

[373] Tehanevî, İ'lâu's-Sünen, 5/137-138; İbn Melek, Şerhu Meşarik, 1/38.

[374] Müsned, Ahmed b. Hanbel, 2/429.

alması lazımdır. Aksi takdirde hem kendisine ve hem de başkasını rahatsız etmekle haram ve günâh işlemiş olur.[375]

Bu konuda önemli bir hususa işaret gerekir:

Camilerle ilgilenmek belli kişilere mahsus değildir. Bu işi sadece muayyen kimselerin sırtına bırakmak da haksızlık olur. Müslümanım diyen herkesin gücü nisbetinde cami temizliği, onarımı, eşyasının korunması ve diğer işleri ile ilgilenmesi gerekir. Bunun sorumluluğunu taşımalıdır. Bunu yaparken tıpkı kendi evi gibi davranmalıdır. Bilakis cami insanın kendi evinden de daha önemlidir. Çünkü cami Allah'ın evidir.

Allah Tealâ'nın müslümanlara emri vardır: Her mescide gidişinizde zinetli elbiseleri giyin. Bu ancak, Allah'ın evleri temiz kalsın, onlardan hoş kokular etrafa yayılsın ki orada itikâf isteği doğsun ve dinin korunmasını gerekli kıldığı ilâhî emirler orada huzur içinde ifa edilsin. Bütün bunlar el birliği ile başarılacak işlerdir.

CAMİ İŞLERİ İLE İLGİLENMENİN SEVABI

Camilerin inşası, imarı, temizliği, tefrişi, aydınlatma ve benzeri işleriyle ilgilenmenin sevabı gayet fazladır ve iman gereğidir.

Buharî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor:

"Mescid-i Nebevî'nin temizliği ile ilgilenen siyah bir kadın vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onu kaybetti. Günlerden sonra kendisinden sorunca öldüğünü haber verdiler. "Bana haber vermeli değil mi idiniz?" dedi. Kabrine gidip üzerine namaz kıldı".[376]

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu kadına merhamet ettiğinden bunu yaptı. Aynî, bu hadis-i şerifin akabinde şöyle der:

Bu olayda, cami temizlemenin fazileti vardır. İbn Battal: Bunda camilerin temizliğine (havalarının hoş tutulmalarına) sevk ve teşvik vardır. Çünkü, defnedildikten sonra üzerine cenaze namazı kılmaya bundan dolayı ancak izin verilmiştir. Hz. Peygamberin de cami temizliği ile ilgilendiği rivayet edilmiştir. Cami ile değerli insanlar ilgilenir. Kaybolduğu zaman hizmet edenin hali sorulur. Kendini müslümanların menfaati olan işlere adayana dua ve merhamet edilerek mükafatlandırılır. Değerli insanların cenaze namazlarında hazır bulunmaya rağbet vardır.

Enes anlatıyor: Hz. Peygamber, caminin kıblesinde bir balgam görmüştü. Öfkesinden yüzü kızardı. Ensardan bir kadın kalkıp onu kazıdı ve yerini düzeltti. Allah Resulü: "Bu ne güzel oldu" buyurdu.[377]

İlim adamları, bu açıklamalara kıyasla camileri kötü sözlerden de korumanın gerekli olduğunu açıklamaktadırlar. Caminin etrafında da olsa tükürükten onu korumalıdır. Böyle bir şeyi camide yapmak günâhtır. Eğer caminin zemini toprak ise keffareti onu örtmektir. Hasır ve başka bir şeyle onu örtmek yeterli değildir. Bu hatayı yapan kimse farkında değil ise bunu gören başkasının onu izale etmesi gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) camiye tükürmeyi, balgam atmayı yasaklamıştır. Çünkü camiyi kirletir. Camiyi temiz şeyle de olsa, kirletmek haramdır. Çünkü Allah'ın evinde edebe riayet etmek son derece önemlidir. Hz. Enes anlatıyor, Allah Resulü şöyle buyurdu: "Camiye tükürmek günâhtır, keffareti ise onu örtmektir".[378] Yine Enes'den: "Ümmetimin güzel ve çirkin amelleri bana gösterildi, güzelleri içinde yoldan uzaklaştırılan

---

[375] Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 89-91.
[376] Buharî ve Müslim rivayet etmiştir. Umdetu'l-Kari, 4/49; Buharî, 1/118.
[377] Sünen-i Nesaî, 2/52-53.
[378] Buharî, Fethu'l-Bârî, 1/511.

eziyet veren küçük şeyler, çirkinleri içinde de camiye atılıp örtülmeyen balgamı buldum".[379] Yine Enes anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) (cami) kıblesinde balgam gördü, o kadar zoruna gittiği yüzünden görüldü. Hemen kalktı mübarek eliyle onu kazıdı ve şöyle buyurdu "Şüphe yok ki sizden biriniz namaza kalktığı zaman Rabbine münacat ediyor- veya kıble onun Rabbi ile kendi arasındadır. O halde hiçbiriniz kıble yönüne tükürmesin"[380] buyurdu.

Burada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta daha vardır. Çoğu kez, camilerimizin abdest alınan yerlerinin çirkin bir şekilde kirlendiğini, abdest alan bilgisiz ve eğitimsiz kişilerin atıp da temizlemedikleri; nefisleri tiksindirecek balgamları görüyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu günâhın keffareti yapılan kirletmeyi izale edip temizlemekle mümkündür.

Burada Kurtubi'nin tesbitini nakledelim:

Camiye balgam atmakla değil, örtmeyip öyle bırakmakla günâh işlenmiş olur.

Said b. Mansur Ubeyde b. Cerrah'dan rivayet ediyor:

Bir gece camiye balgam bırakmıştı. Örtmesini unutarak evine gitti. Aklına geldiği gibi, eline hemen bir ateş meş'alesi alıp camiye geldi. Aradı buldu kapattıktan sonra şöyle dua etti: "Aleyhime bu gece günâh yazmayan Allah'a hamdolsun".

Kurtubi, bu hadise de delalet ediyor ki, günâh onu terkedene aittir. Yasaklanmanın müessir sebebi de bunu gösteriyor. Çünkü mü'min bundan rahatsız oluyor, der.

Bundan daha kötüsü işemektir...

Ebu Hüreyre (r.a.)'den: "Şu camiye kesinlikle bevledilmez. Cami ancak zikrullah ve namaz için inşa edilmiştir".[381] İbn Ömer (r.a.)'den, Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Kıbleye atılan balgam, kıyamet günü sahibinin yüzünde olduğu halde diriltilecektir".[382]

Mekhül (r.a.)'den gelen rivayette, Allah Resulü "Cami kapılarında bevledilmesini yasaklamıştır".[383]

Netice olarak Müslüman kardeşlerim!

Camilere saygı esastır ve müslümanın görevidir. Bu itibarla onları, saygınlıklarına gölge düşürüp zarar verecek her şeyden uzak tutmak gerekir. Cami çevresine çöp atmak veya herhangi bir şeyle oraları kirletmek; tükürmek, duvarlarına balgam atmak, duvarları diplerinde ateş yakmak, hafriyat toprağı dökmek, cami bahçesini yol edinmek camiye saygısızlık ve günâhtır. Ayrıca cami yanında sonuna kadar yüksek sesle müzik ve her türlü çalgı çalmak gibi davranışlar hem camiye (onun sahibine), saygısızlık ve hem de namaz kılanların kafasını karıştırıp huzurlarını bozmak açısından son derece sakıncalı ve en hafif tabiriyle camiye, onun esas sahibine en büyük saygısızlık olur.[384]

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir kişinin cami ile ilgilendiğini görürseniz ona iman şehadetinde bulununuz. Çünkü Allah, "Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namaz kılan ve zekât verenler imar ederler"[385] buyurur.

---

[379] Hadisi Müslim rivayet etmiştir.

[380] Buharî, Fethu'l-Bârî, 1/508.

[381] Hadis hasendir, Sahihu'l-Cami', rakam 2202.

[382] Hadis sahihtir, Sahihu'l-Cami', rakam 2910.

[383] Ebu Davud Merasilinde Mekhül'den rivayet etmiştir. Sahihu'l-Cami', rakam 6813.

[384] Ebu Hüzeyfe İbrahim b. Muhammed, Adâbu'l-Mescid, 49.

[385] Hadis Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilmiştir; Müsned, Ahmed b. Hanbel, 3/68-76; Sünen-i Darimî, K. Salat, 1/278; Sünen-i Tirmizî, K. İman, 5/12; Sünen-i İbn Mace, K. Mesacid, 1/263, hadis no. 802; Beğavî, Mesabîh, 1/288, hadis no. 510.

CAMİLERİ TÜTSÜLEME

İbn Arabî, camileri ilk tütsüleyen; Beni Bermek, Yahya b. Halid, Muhammed b. Halid'dir. Bunlar mecusiliği ihya eden Bâtınîlerden idiler. Camilerde buhur tütsüsü yaptılar. Ancak bunların buhuru güzel ve hoş koku cinsinden bir çeşit olan halûk[386] ile yapılmıştır.

Bazı tarihçiler Beramike; mabetlerin en büyüğu olan Kâ'be-i Müşerrefe'ye buhurdanlığı Harun Reşid için süsleyerek müslümanlar munis olsunlar diye koydular. Oysa ateş mecusilerin tapınağıdır. Zahir olan; Beramike mecusi ordusunun reislerinden idiler. Gayeleri İslâmı yıkmak suretiyle Arap egemenliğini kurmaya çalışmaktı. Yani otoriteyi mecusilere vermekti. Ancak Harun Reşid onlara haksızlık etti. Çünkü onların bozukluklarını anladı. Sözün kısası, camilerde ateş yakmak, Selef-i salihin'in işi değildi. Camilerin süslenmesinden de değildi. Ateş ile süslenme ihdas edildi. Nihayet onunla ramazana saygı cümlesinden olmaya dönüştü. Havasın onları red etmeyişi avam itikadına vesile oldu.

Ben derim ki; camilerde buhur yakmakta hıristiyanlara benzeyiş vardır. Cami hizmetçisinin hatası neticesi yangın tehlikesi de buna ilave edilebilir. Yanan odunları kolayca yanabilecek tahtalı yerlere koyabilir ve caminin tamamen yanmasına da sebep olabilir. Ateşin bazı kıvılcımları seccade veya halı üzerine düşüp seccade ve halılar da yanabilir. Camiyi kokulatmak, bazı güzel kokuların kullanılmasıyla olabilir.[387]

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resul-i Ekrem (s.a.v.) mescidlerin evlerin içine yapılmasını ve temizlenmesini, kokulanmasını emretti".[388]

İbn Hacer: Bundan anlaşılıyor ki, Camiyi buhurla tütsüleyip dezenfekte etmek müstehaptır. Malikî bunu mekruh görüp muhalefet etmektedir. Hz. Ömer (r.a.) minbere çıkıp oturduğu zaman Abdullah Mescidi buhurluyordu. Selef-i salihin'den bazıları mescide za'feran ve güzel kokulu bir şey sürmekten hoşlanırdı.[389]

BATILI DÜŞÜNÜRLERİN GÖZÜ İLE MÜSLÜMANLARDA TEMİZLİK VE SAĞLIK DUYUSU

Burada batılı bazı insaflı yazarların temizlikle ilgili Müslüman Türkler hakkındaki müşahede ve takdirlerini kaydedelim.

"Hem vücutlarını tertemiz tutmak hem sıhhatlerini idame etmek için Türkler, hamama çok giderler. Onun için şehirlerde birçok güzel hamamlar mevcut olduğu gibi, hiç olmazsa bir tek hamamı olmayan bir köy yoktur. Bütün hamamlar hep aynı şekilde yapılmıştır ve aralarında bazılarının daha büyük ve mermerlerle daha çok süslenmiş olmasından başka hiçbir fark yoktur.

Türkler çok yaşarlar ve az hasta olurlar. Bizim memleketlerdeki böbrek hastalıkları ve daha bir sürü tehlikeli hastalıkların hiçbirini bilmezler. Öyle zannediyorum ki Türklerin bu mükemmel sıhhatlerinin başlıca sebeplerinden biri de sık sık hamama gitmeleri ve yiyip içmedeki itidalleridir. Çünkü az yemek yerler, hıristiyanlar gibi karma karışık şeyler yemezler.

---

386 Halûk: Terkibinin çoğu safran olan güzel ve hoş kokulu bir maddedir. İbn Manzûr: Halûk, safran ve diğerlerinden elde edilen güzel kokulu bir maddedir. Kendisinde kırmızı ve sarı renkler hâkimdir. Bazan mubah, bazan da yasak olduğuna dair hadisler varid olmuştur. Yasaklayanı daha çoktur ve sabittir. Yasak edilmesi onu erkeklerden çok kadınların kullandığı güzel kokulardan olduğu içindir. İbn Esîr: Yasaklayıcı hadisler nâsihtır, der. (İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab ve İbnu'l-Esîr, en-Nihaye, 2/71).

387 Hayruddin Vanlı, El-Mescidü fi'l-İslâm, 296-297. Not: Burada anlatılan kokulama yöntemi, bizim memleketimizde yapılan bir şey değildir. Bu husus Arabistan ve diğer İslâm ülkelerinde yapılan kokulama metodudur.

388 Mirkat Ş. Mişkat, 1/459; Beğavî, Mesâbîhu's-Sünne, 1/287, hadis no: 505; Sünen-ü Ebi Davud, K. Salat, 1/124, hadis no: 455. Münzirî, Et-Tergib ve't-Terhib, 1/59.

389 Mirkatü'l-Mefatîh, 1/459; Fethu'r-Rebbanî, 3/79.

Umumiyet itibariyle içki alemleri yapmazlar ve daima idman yaparlar".[390]

"Türkler yaşayış tarzlarının harici manzarası itibariyle hakikaten çok temizdirler. Gerek yıkanmaları gerek dinen mükellef oldukları diğer vecibelerinin ifası itibariyle iptila derecesinde takayyütkar ve intizamperverdirler. Yıkandıkları suyun vücutlarındaki kirlerle beraber günâhlarından doğan manevi pislikleri de temizlediğine inanmayan Türk yok gibidir.

Yemeklerden evvel ve yemekten sonra ellerini yıkamak, Türkler arasında o kadar umumi bir adet halini almıştır ki, insanların el yıkamalarına vesile olmak üzere Allah'ın gıdaları yaratmış olduğundan adeta bir darb-ı mesel şeklinde bahsederler".[391]

"Türklerin mutfakları çok temizdir. Mutfak takımları da güzellik ve parlaklık itibariyle eşsizdir. Gerek sofra takımları gerek yemekleri azami nisbette tertemizdir.

Türkler ve umumiyetle Asyalılar temizliği çok sevdikleri için ne kendi üzerlerinde ne de etraflarındaki insanlarda en hafif bir kire tahammül edemezler.

Türkiye'de sofradan kalkılır kalkılmaz mutlaka ellerle ağızlar yıkanır, önünüze sıcak su ile sabun getirilir, büyüklerin konaklarında ya gül suyu veyahut güzel kokulu başka bir su da ikram edilir. Bunlarla da mendilinizin bir ucunu ıslatırsınız".[392]

Temizliğin o kadar dindarane bir şekilde telkin edilmesi, İslâm mimarisinin şehrin birçok yerlerinde ve bilhassa camiler civarında "edephane" denilen birçok umumi helâlar inşasına mecbur etmiştir. Bu tabir, "haya yeri" manasına gelir ve Türklerin pek çok kullandıkları "edepsiz" kelimesi de aynı köktendir.

Umumi helâlar çok temizdir. Çünkü bunları kirletmemeye herkes itina ettikten ve bilhassa "maidağı-meydancı" denilen tanzifatçı da haftada en az bir kere perşembe günleri temizledikten başka, umumi helâların her hücresinde temizlik için mütemadiyen akan bir çeşme ve hiç olmazsa istenildiği zaman açılan bir musluk vardır.

Burada şunu itiraf etmeliyim ki o kadar zaruri bir ihtiyaç olduğu halde bütün Avrupa'da ve bilhassa temizliğin başlıca zinet olarak muhafazası gereken büyük şehirlerde bizim için böyle bir kolaylık ve rahatlıktan eser yoktur. Bizim bütün şehirlerimizde daimî bir hal olan ve halkı sıkan vaziyete şarkta kat'iyyen tesadüf edilmez. Oralarda mabedlerin dış tarafları ancak hürmetle yaklaşmaları lazım gelenlerin idrarları ve sair pislikleriyle kirletilmez.

Marsilya'da sokaktan geçenlerin başlarına oturakların (lâzımlık) boşaltıldığını yazan muharrir eserinin 275 ve 276. sahifelerinde de şunları ilave eder:

"Türkler, Avrupa'da ekseriyetle tesadüf edildiği gibi insanların yemek yedikleri veyahut yıkanıp temizlendikten sonra tekrar yiyecekleri kaplarda köpeklerin yemesine müsaade etmezler. Frenklerin bu hali, sık sık caiz görmelerinden dolayı, onlardan "köpekler" diye bahsederler. Çünkü Avrupa'da çok kere sofraya köpeklerin de kullanmış oldukları kaplarla yemek getirilir".[393]

---

[390] Ahmed Gürkan, İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, 205. M. de Thevenot'un "Relation d"un voyage fait au Levant" adlı eseri, Paris, 1665, sahife 58 ve 70' den naklen.

[391] a. g. e. Avcı Sultan Mehmet devrinde İngiltere'nin İstanbul sefareti kâtiplerinden meşhur Türk düşmanı Ricaut'un "Histoire de l'etat Present de ı'Empire Ottoman" adıyla fransızcaya tercüme edilmiş eseri, Paris, 1670,. sahife 284-285. den naklen.

[392] J. B. Tevernier'in "Nouvelle relation de L'iterieur duserrail du Grand Seigneu" adlı eseri, Amsterdam, 1678, sahife 77-78, 117 ve 133; İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, 206.

[393] İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, 207. Not: Bu yazı, 1975 yılında nur yayınları tarafından Ankara'da basılmış 3. baskısından alınmıştır.

ALTINCI BÖLÜM:
CAMİDE İŞLENEN BİD'ATLER

CAMİDE İŞLENEN BİD'ATLERDEN BAZILARI

Camiler Allah'ın evleridir. Allah'ın ismi orada anılır ve O'na orada ibadet edilir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Muhakkak ki bütün camiler, allah'a ibadet için kurulmuşlardır. O halde Allah ile beraber başka birine ibadet etmeyin; (ancak O'na ibadet edin)".[394] Allah Resûlü: "Camiler ancak namaz ve Allah'ın zikri için inşa edilmiştir"[395] buyurmuştur. Bu itibarla, mealini verdiğimiz ayet ve hadis-i şeriften camilerin kuruluş gayesi anlaşılınca; camilerde işlenmesi yasak edilmiş, alışveriş, kayıp arama, yemek yeme ve benzeri bid'atler için inşa edilmedikleri de kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Camide itikâf, Kur'an okuma, ilim öğrenme, vaaz dinleme veya namaz vaktini beklemek için oturmak müstehaptir. Ebu'd-Derdâ' (r.a.) şöyle anlatıyor: Ben Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Cami her takva sahibinin evidir. Kim cami kuşu olursa, Allah onun bedenen ve rûhen rahatını ve sırattan cennete geçmesini tekeffül etmiştir".[396] Yüce Allah kendi arşı'nın gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmadığı kıyamet günü arşı'nın gölgesinde gölgelendireceği yedi sınıf insandan biri de "kalbi camilere bağlı olan kimsedir".[397] Kalpleri camilere bağlı, namaz hiçbir zaman akıllarından çıkmayan kimselerdir. Kalbin camiye bağlanması, namaz vakitlerini beklemekten kinayedir. Namaza devam eden kimseler camiden çıkar çıkmaz ondan sonraki namazın vaktini beklerler. Bu da onların namazı cemaatle kılmalarını istilzam eder.[398] Selef-i salihîn, bundan dolayı demiştir ki, kendileri sokakta fakat kalpleri camide olanlardan ol.[399] Yine Hz. peygamber: "Sizden biriniz, namaz kıldığı yerde abdesti bozmadan oturduğu müddetçe, melekler ona: İlâhî! O kimseyi mağfiret ve ona rahmet et, diye dua ederler".[400] Hadis-i şerif, abdestsizliğin çirkin kokusu melekleri incittiği için; ceza olarak sahibi onların duasından mahrum olduğuna işaret etmektedir. Kimin günâhı çok olur da meleklerin duası sayesinde ondan arınmak isterse, camiye, cemaatle namaz kılmaya devam etmeyi bilsin. Çünkü meleklerin duasının kabulü ümit edilir. Cenab-ı Allah (Onlar) Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler"[401] buyurmuştur. Ebu Hüreyre'den Resûl-i Ekrem (s.a.v.): "Size Allah'ın günâhları neyle imha ettiğini ve dereceleri neyle yükselttiğini göstereyim mi? buyurmuş ashab:

- "Hay hay ya Resûlallah!" demişler.

- "Güçlüklere rağmen abdesti yerli yerince almak, mescitlere doğru adımı çok atmak ve

394 el-Cin, 18
395 İbn Mace, K. Tahare, 1/176.
396 et-Tergib ve't-Terhib, 1/65; Mecmau'z-Zevaid, 2/22. Hadisi Taberanî Kebirinde ve Evsatında rivayet etmiştir. Ayrıca Bezzar da rivayet etmiştir. Bezzar, isnadı hasendir, dedi. Heysemî, ben derim ki: Bezzar'ın bütün ricali sahih ricaldir.
397 Müslim, K. Zekât, 3/93.
398 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/423.
399 Ali el-Karî, Mirkatu'l-Mefatih, 1/449.
400 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/385.
401 Enbiya, 28.

namazdan sonra (diğer) namazı beklemektedir. "İşte sizin ribatınız budur" buyurmuşlar.[402]

Ribat; nöbet yeri mânâsınadır. Esas itibarı ile bir şeye kendini hapsetmek demektir. Namaz kılan, camiye giden ve orada namaz vaktini bekleyen de kendini bu taatlere hapsetmiş gibidir. Cihadın efdalı nefisle yapılan cihattir, denildiğine göre; ibadet ve taatler hususunda yapılan ribatın en faziletli ribat olması muhtemel olduğu gibi bu da ribat nevilerinden bir nevidir, demek istenilmiş olması da ihtimal dahilindedir.[403]

Sahabe-i kiramdan bazıları, camiler Allah'ın evleridir. Orada Allah'ı ziyaret edene ikram etmek Allah'a haktır, der. Sonra Yüce Allah şöyle buyurur: Allah'ın mescitlerinde O'nun isminin anılmasını engelleyenlerden ve onların tahribine çalışanlardan daha zâlim kim olabilir?"[404] Camileri tahrip, onları yıkmakla olduğu gibi; orada namaz kılıp ibadet yapmak isteyenleri engellemekle de olur. Bu itibarla, vaktin evveli dışında çoğu camilerin kapatılmaları hiç şüphesiz haram olan bid'alerdendir. Bu durum çoğu kez vaktin evvelinde camiye gelememiş olanların namaz kaybına sebep olabilir. Bu da Yüce Allah'ı evinde ziyaret etmekten alıkoyup camilerin tahribine koşmaktan başka bir şey değildir.

Hayır sever insanlar, camileri; müminler her zaman girip ibadet etsinler, itikâfa girsinler ve namaz vakitlerini beklesinler diye inşa etmişlerdir. Durum böyle olunca cami kapılarını ibadet edenlerin yüzüne kapatmak çok yanlış bir davranış olur.[405]

Yukarıda mealini verdiğimiz âyet-i kerime'ye göre camiyi kapatmak namaza mâni olma gibi hatalı bir davranışa benzediği için haramdır. Ancak caminin halısı, kilimi ve diğer eşyanın çalınması veya zarar görme endişesi zaruretinden dolayı; namaz kılındıktan sonra kapatılmasında bir sakınca görülmemektedir. Bununla beraber; akşam, yatsı gibi birbirine yakın olan vakitlerde kapatılması uygun olmadığı da kaydedilmektedir. Yatsı namazı kılındıktan sonra sabah vaktine kadar, güneşin doğumundan öğle vaktine kadar kapatılabilir hükmü de ilâve edilmektedir.[406]

Netice olarak şunu da ilâve edelim ki, manevî sorumluluktan kurtulabilmek için; cemaate kavuşmayıp sonradan gelenlerin ibadetlerini ifa edebilecekleri son cemaat yeri dediğimiz bölümde müsâid bir yerin devamlı açık tutulması gerekir.

Camide Kur'an

Camiler, Allah'ı anmak, namaz kılmak ve Kur'an okumak için inşa edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mescid-i Nebevî'nin içine küçük abdest bozmaya kalkışan bedevîye "şüphesiz; bu camilere böyle bevl ve pisliklerden hiçbir şey yaraşmaz, onlar ancak zikrullah, namaz ve Kur'an okumak içindir."[407] buyurmak sûretiyle bedeviyi uyarmıştır.

Camilerde bunlardan başka bir şey yapılmayacağına hadis-i şerif delildir. Yalnız zikir lâfzı umumidir. Kur'an okumaya ilim öğrenmeye ve cemaata va'zu nasihat etmeye şamildir. Namaz da farz ve nafilelere şamildir. Lâkin nafileyi evde kılmak efdaldir. Bundan başka her şey meselâ; dünyaya ait konuşmak, gülmek, itikâfa niyet etmeyerek durmak, dünya işi ile meşgul olmak mubah olmasa gerekir. Nitekim şafiiler'den bazılarının kavli de budur. Fakat sahih kavle göre ibadet için yahut ders okumak veya okutmak, va'z dinlemek ve namaz beklemek gibi sahih bir maksatla camide oturmak müstahaptır. Bunlardan dolayı kula sevap yazılır. Bunlardan

402 Sahih-i Müslim, K. Tahare, 1/151.
403 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 2/347.
404 el-Bakra, 114.
405 Ali Mahfuz, el-İbda', 71-72.
406 İbn Abidin, 1/441; Zeylaî, Tebyinu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik, 1/167; İbn Humam, Şerhu Fethi'l-Kadir, 1/367; Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid bi-Ahkâmi'l-mesâcid, 340.
407 Sahih-i Müslim, K. Tahare, 1/163; Beğavî, Mesabih, K. Tahare, 1/230; Fethu'r-Rabbanî, 3/68.

başka bir şey için camide durmak mubahsa da terki evlâdır.[408]

İbn Salah: "Kur'an okumak Cenab-ı Allah'ın insana lütfettiği çok şerefli bir iştir. Meleklere bu verilmediği için onu insanlardan dinlemeyi şiddetle arzu ederler, ulaşan haberler arasında yer alır", der.[409] Buna paralel olarak Yüce Peygamberimiz: "Evlerinizi namaz ve Kur'an okumakla aydınlatın"[410] buyurur.

Kur'an Okumak İçin Toplanmanın Fazileti

Resûl-i Ekrem (s.a.v.): "...bir kavim Allah'ın evlerinden bir evde toplanarak Kur'an-ı Kerim'i okurlar ve onu aralarında müzakere ederlerse; üzerlerine sekinet iner. Allah'ın rahmeti onları kaplar. Bir kimseyi ameli yavaşlatırsa, nesebi onu hızlandırmaz"[411] buyurdular.

Sekinet: Asıl itibariyle vakar, itminan ve mehabet mânâlarına gelirse de Kaadı Iyaz burada ondan murad rahmettir, demiştir. Maamafih Nevevî, Kaadı'nin bu tefsirini zayıf bulmuş, ona vakar ve itminan mânâsı vermenin daha güzel olduğunu söylemiştir. Bu hadis camide toplanarak Kur'an okumanın faziletine delildir. Cumhurun mezhebi budur. İmam Malik'in bunu kerih gördüğü rivayet olunmuşsa da Malikiye ulemasından bazıları onun sözünü te'vil etmişlerdir. Bu fazileti elde etmek için medrese, kışla ve sâire gibi yerlerde toplanmak da cami hükmündedir.[412]

Nağme İle Kur'an Okumak

Nağmesiz olarak Kur'an'ın okunmasında mahzur yoktur, fakat efdal olan Kur'an okurken sesi güzelleştirmektir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Kur'anı seslerinizle süsleyiniz" veya: "Seslerinizi Kur'an ile süsleyiniz"[413] buyurmuştur.

Nağme ile Kur'an okumaya gelince: Eğer sözleri uzatmakta, harekeleri yerli yerince söylemekte aşırıya gitmeyecek olursa bunda bir mahzur yoktur. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Kur'an okurken terci' yapmış, sesini alçaltmış yükseltmiştir. Şayet kelimeleri uzatmakta ve birini diğerine katmakta haddi aşacak olursa o takdirde bu mekruh olur.[414]

Kur'an Okumakta Bid'at

Kur'an-ı Kerim'in nasıl okunacağını yine Kur'an'dan öğreniyoruz:

Hatasız Kur'an okumak için tecvit ilmine ihtiyaç vardır. Yani tecvidi çok iyi bilmek gerekir. Bu da yeterli değildir; tatbikat için Kur'an ehlinin ağzından bunu almak lâzımdır. Aksı halde okuyucu hataya düşüp bid'at işlemiş olur. Yüce Allah Resûl-i Ekrem'ine hitaben: "Kur'an'ı güzel âhenkli tane tane oku".[415] buyurmuştur. Yani ağır ağır, harflerini belli ede ede. Dinleyenler onun harflerini sayabilsinler.[416] Zira Kur'an okuyanlar bu tarzdaki okuyuşa riayet

---

[408] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 2/439.
[409] Suyûtî, el-İtkan, 1/129.
[410] Münâvî, F. Kadir, 6/290.
[411] Sahih-i Müslim, K. Zikir ve Dua, 8/71.
[412] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 11/33
[413] Ahmed, Ebu Davud, Nesâî, İbn Hibbân, İbn Mace ve Hâkim, el-Berâ b. Azib'den rivayet etmişlerdir. el-Camiü's-Sağîr.
[414] Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi Tercm., 4/379, el-Muhezzeb, II, 328; el-Muğnî, IX, 179 vd. naklen.
[415] el-Müzzemmil, 4.
[416] Çantay Tefsiri, 3/1105.

etmeleri lazımdır.

KUR'AN ETRAFINDA İŞLENEN BİD'ATLER

Kur'an-ı Kerim etrafında işlenen bid'atleri anlamak için önce bu yüce Kitabın inzalindeki ulvî gayeyi iyice bilmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'in Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e nazil oluşundaki hikmet; insanları içinde bulundukları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp hidayete erdirmek olan en yüce ve üstün gayeye müsteniddir.

Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'i, başkasına boyun eğme zilletinden kalpleri temizleyip ferdi ve toplumu üstün ve şerefli mevkilere ulaştıracak salih amellere sevketmek için gönderdi. Böylece Kur'an'da insanları heva ve şehvet tuzağına düşme felâketinden koruyacak sağlam akidelere, faydalı ilimlere ve faziletli ahlâka ve salih amellere işaret buyurdu: "Size Allah'dan bir Nur (Hz. Muhammed a.s.) ve aydın bir kitap (Kur'an) geldi. Allah, rızasına uyanları onunla selâmet yollarına iletir ve onları, izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp doğru yola (İslâm'a) götürür."[417]

"Ey insanlar! İşte size, Rabbinizden bir öğüt, kalplerdeki şüphelere bir şifa ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet olan Kur'an geldi."[418]

Kur'an, imanı zayıflatacak şüphe, bozulmaya ve mahvolmaya sevk edecek şehvet gibi, insan hayatını bulandıracak kalp hastalıklarının şifasıdır. Kur'an, beşeriyeti bu tür hastalıklardan tedavi edecek ilâhî hüküm ve irşadlarla doludur.

Evvelki müslümanlar bu hakikati anlamakta ihtilafa düşmediler. Bilâkis buna inanarak Kur'an'ın inişindeki gayeyi sınırlayıp onun hıfzına yöneldiler. Sonra kalpleri batıl akide ve fasit ahlâk pisliğinden tedavî edip toplumu hayır ve kurtuluş yoluna sevkettiler. Bundan, Kur'an-ı Kerim'in evvelki müslümanların hayatına verdiği yön ve tesiri anlıyoruz. Lâkin sonradan, -Allah Tealâ'nın koruduğu müstesna -ki onlar da nekadar azdır!- müslümanlar Kur'an'dan ve onun iniş gayesinden sapmakta gecikmediler. Eski müslümanlardan hiçbirinin sapmadığı yöne saptılar. Bugün, Cenab-ı Hakkın koruduğu pek azı müstesna, müslümanların hidayet ve irşad kitabı olan Kur'an-ı Kerim'den uzaklaşmış olduklarını, aralarında Kur'an-ı Kerim'in kudsiyet fikrinin inzalindeki esas gayeye ters düşen başka yönlere yönelmenin yaygın hale geldiğinden anlamaktayız. Bunlar:

a) Kur'an'la bedenî hastalıkları tedavi,

b) Kur'an okumak suretiyle ölülerin ruhları üzerine rahmet yağdırmak,

c) Kur'an-ı vesile ederek fakirlerin onunla dilenmesi yönüdür ki...

Bu üç bid'at veya üç münker, müslümanları Kitabullah'ın iniş gayesinden uzaklaştırmaya sebep oldu. Bu üç çirkin davranış, beşeriyeti evham ve hurafelerden kurtarmak için gönderilen bu ebedî ve ilâhî mu'cizenin yerini bilmeyen müslümanların iman duygularını sömürmeye yönelik açılmış çok kötü bir çığır olduğu gibi aynı zamanda Cenab-ı Allah'ın sebepler içerisinde ortaya koyduğu nizamı ve gösterdiği yolda yürümeyi bilmemeye vesile oldu. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'i beşeriyeti evham ve hurafelerden kurtarmak için bir yol kılmış iken bir gurup müslüman davayı tersine çevirip onu evham yollarından bir yol, ilâhî esrar ve nizamı bilmemeye delil kıldılar. Din ile akıl bu sapmayı tasvip etmez.

Asıl şaşılacak şey; Kur'an âyetlerini bir kaba yazıp su ile silerek hastaya içmesini emretmek veya küçük bir parça kâğıda yazıp katladıktan sonra hastaya yutmasını emretmek veya yakıllıp

[417] Maide, 15-16.
[418] Yunus, 57.

defalarca tütsülenmesini söylemek veyahut bir beze koyup hasta şahsın bir yerine asmasını emretmek.

Bu ve buna benzer gidişle deccallar, Kur'an-ı Kerim'i, imanın kabul etmediği ve müslümanların çoğunun tasdik etmediği yoldan ekmek kazanma vesilesi yaptılar. Bu durumda Kur'anla, onun iniş gayesinden sapmakla beraber zayıf akılları ifsat etmek, sahiplerini sağlıklı ve doğru tedavi yapma yolundan alıkoyarak, sebeplere bağlı ve sebeplerle meydana gelecek Allah'ın kanununu değiştirmek, haksız yoldan insanların mallarını alıp yemek için hileye baş vurdular. Bunu ne din kabul eder ne de akl-ı selim bundan razı olur.

Biz bu şekilde, köylerde-kentlerde Kur'an'la ve zayıf akıllarla eğlenen bu deccalları kendi hallerine bırakırsak; Kahire'de veya diğer büyük şehir sokaklarında dolaşırken, yol kavşaklarında veya insanların kalabalık bulundukları yerlerde; cami ve türbe kapıları üzerinde oturmuş Kur'an okuyarak el açmış dilencileri bile görmemiz gayet tabii olacaktır. Bu görüntü canlılar arasında görülecek en çirkin manzaradır.

Kabristanlara gidildiği zaman görülen manzara daha dehşetli ve acıdır. Kur'an okuyan fakirlerin mezarlığa koşmalar, ziyaretçi erkek ve kadın gurupları arasına sokulmaları, okuyacakları Kur'an ve alacakları para miktarı üzerinde pazarlığa girişmeleri daha da çirkin bir mazara!

Bütün bu tablolarda işitilecek şey Kur'an değil, sür'atle kıraet kurallarının bozulmasıdır. Güzellik nişanesi Kur'an-ı Kerim'in; dinleyicilerin nazarında Allah tarafından indirilmiş hidayet ve irşat yolu olmaktan uzaklaştırılması, kalpleri yaralayan ve ruhları rencide eden çirkin bir görüntüye hedef olmasıdır.

Cenab-ı Allah bedenî hastalıklar için; içinde şifa hassası bulunan ilâç hammaddeleri yaratmış ve onlarla tedâvi etme yolunu göstermiştir.

Yüce Peygamberimiz bir hastayı ziyarete gitmişti. Hastanın durumunu görünce, ailesinden onu bir doktora göndermelerini istedi. O esnada birisi:

-Ya Resûlallah! Sen de mi bunu söylüyorsun? dedi. Hz. Peygamber:

-"Evet, Cenab-ı Allah (c.c.) indirdiği hastalığın ilâcını da inrdirmiştir" buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu ümmetine yol göstermek için yapmıştı. Zira bedenî hastalıkların tedâvisi; ancak tıp yolu ile ilacını bilen uzman doktorlar tarafından yapılır.

Kur'an'a sıra gelince; Cenab-ı Allah onu bedenî hastalıkların tedâvisi için değil, buyurduğu gibi; gönüllerdeki manevî hastalıkların tedavisine şifa olarak göndermiştir.

Bedenî hastalıklar maddî olunca, onların tedavisi de maddî ilâçlarla yapılır. Kalp hastalıkları ise mânevîdir. Şifası da manevî ilâçlarla yapılır.

Kur'an, cehalet hastalığını ilim ile, şüphe hastalığını delil ile, şehvet hastalığını hikmetle tedâvi etmiştir.

Ölülere Kur'an Okumak

Ölüler üzerine rahmet inmesini talep etmek; Allah rızası için olmak şartıyla, ancak dua, sadaka gibi meşru' ameller suretiyle olur.

Ama Allah'ın meşru' kılmayıp yapılmasına izin vermediği veyahut meşru' kılıp da mukabilinde ücret alınarak yapılırsa sevabı, alınan ücret olacağı için Allah katında sevabı yoktur. Okunan Kur'an'ın Allah katında sevabı olmayınca okuyanın da sevabı olmaz. Çünkü kiralayıcısından ücretini almıştır. Kiralayanın da sevabı yoktur. Çünkü o bir şey okumamıştır. O halde bu okuyuştan ölülere ulaşacak olan şey nedir?

Şüphe yoktur ki, merhameti sonsuz olan Yüce Allah, ölülere rahmeti kendine seçmiştir. Bize

göre bu, gizli olan işlerden bir iştir. Bunun yollarını yalnız kendisi bilir. Yüce Kitabı Kur'an-ı Kerim'inde o yolların bizim bilmemize ait olan kısmını açıklamıştır. Kişinin bu konuda kendiliğinden yapacağı her şey; görünmeyen o sahaya izinsiz girmek, ilimsiz Allah'a karşı yalan uydurmak olur. Allah'ın hükmü olmayan işde kendiliğinden tasarrufta bulunmak olur.[419]

MEVLİD

Mevlid: Doğma, doğum, dünyaya gelme; doğum zamanı veya doğum yeri anlamlarına gelen mevlid terimi Hz. Peygamber'in doğumunu kastetmek için kullanılan özel bir manaya sahiptir. Peygamberimiz'in doğduğu Mekke'deki evin bulunduğu sokak mevlid sokağı diye anıldığı gibi, O'nun doğumunu, bu sırada meydana gelen olağanüstü durumları, olayları anlatan eserlere de mevlid adı verilmiştir. Zaman içinde, Resûlüllah'ın doğumu için yapılan törenlere de mevlid merasimi isimleri verildiği gibi, halk arasında daha çok başka sebeplerle yapılan merasimlere de mevlid veya mevlid okutmak denilmiştir. Bunun bir sebebi de bu tür törenlerde Süleyman Çelebî'nin Mevlid adıyla şöhret bulan Vesiletü'n-Necat isimli ve Peygamberimizin doğumunu işleyen manzum eserinin okunmasıdır. Ayrıca, Osmanlılar zamanında Hz. Peygamber'in doğum tarihi olan Rebiülevvel ayının 12. gecesinde devlet tarafından mevlid alayları düzenlenirdi. Son olarak şunu da belirtmek gekir ki, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti artırdığı sürece mevlid okumak ve okutmak güzel bir iştir. Fakat bunun dinde olmadığı halde, önemli bir ibadet şekline sokulması bid'attir. İslâm alimleri özellikle ölülerin kırkıncı, elli ikinci gecelerinde, günâhlarının bağışlanması için mevlid okutulmasının onlara bir fayda sağlamayacağını, önemli dinî bir ibadet gibi görülmesinin ise İslâm'a zarar vereceğini belirtmektedirler. Özellikle Mevlid okumanın Kur'an okumakla aynı şey olduğunu düşünmek büyük bir yanlışlıktır.[420]

Bazı Büyük İslâm Alimlerinin Mevlid Hakkındaki Görüşleri

İbn Hacer el-Askalanî: Mevlidin aslı bid'attir. Hicrî üçüncü asrın sonuna kadar, Selef-i Salihinden hiçbir kimseden mevlid hakkında nakledilmiş herhangi bir şey yoktur. Fakat bununla beraber güzel ve güzel olmayan şeyleri içermektedir. Kim mevlid işinde güzellikleri araştırır, çirkinliklerden kaçınırsa bid'at-i hasene işlemiş olur, der.

Sehavî: Bunda şeytanı aşağılayıp burnunu kırmak, müslümanlardan iman ehlinin sevincini arttırmaktan başka bir şey olmamış olsa bile yeterlidir. Haçlılar peygamberlerinin doğumunu büyük bayram ediyor, İslâm ehli ise hürmet ve saygı göstermeğe daha lâyıktır. Bu mübarek ayın gece ve gündüzlerini bayram edinenlere Allah rahmet etsin, der.

Allame Fethullah el-Bünanî: Şüphesiz ki, günümüzde işlenen bid'atlerin en güzeli -Ebu Şame ve diğerlerinin de dediği gibi- Hz. Peygamberin doğum gününe rastlayan günde her sene verilen sadakalar, açıklanan zinet, sevinç ve yapılan iyiliklerdir. Şüphe yoktur ki bunlar fakirlere yapılan iyilikle birlikte, bunu yapanın kalbindeki Hz. Peygambere saygı ve sevginin mevcudiyetini bildirmektedir, der.

Allame Kastalanî: Üçüncü asırdan sonra müslümanlar, her sene Hz. Peygamberin doğum günü münasebetiyle törenler tertip ettiler, yemek ziyafetleri verdiler, kutlu doğum gecesi törenlerinde de çeşitli sadakalar verip sevinç izhar edip fazlasıyla iyiliklere devam ettiler. O şerefli Peygamberin mevlid kıssasını okumaya önem verdiler.[421]

Mevlid-i Nebevî Töreni

[419] Ezher Ulemasından büyük alim Mahmud Şeltüt, el-Fetava, 206).
[420] İslamî Bilgiler Ansiklopedisi, Mevlid maddesi.
[421] Hüsnü'l-Maksıt fi Ameli'l-Mevlid, 16.

Soru: Mevlid-i Nebevî Hakkında Dinin Görüşü Nedir?

Cevap: Allah (c.c.) Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.) insanlık için kâmil örnektir. Bu fani hayatta o, yegâne örnek alınabilecek bir varlıktır. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Andolsun ki, Resulüllah'da, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlara ve Allah'ı çok zikredenlere en mükemmel bir örnek vardır."[422] Yine buyurur: "Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir da'vetçi ve nur saçan bir kandil olarak (gönderdik).[423] Yine buyurur: "Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. Çünkü o, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."[424] Ve yine şöyle buyurur: "(Resûlüm!) Biz seni, ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."[425]

Allah Resûlünün önderliği; insanların, büyüklerine saygı göstermeğe devam edegeldikleri veya adet ve geleneklerinde, kuvvet ve otoritelerinden yardım istedikleri, doğum gününü kutlamak, vefatını anma veya hükmünde üstün gelme ve benzeri zatların liderliği gibi değildir.

Mevlid töreni, ne Hz. Peygamber döneminde ne de sahabe devrinde bilinen bir şey değildi. Sonradan ortaya çıktı. Bu itibarla bunu din gerekli veya meşru' kıldı veyahut tayin ve teşvik etti dememiz mümkün değildir.

Ancak -düzgün ve tam yapıldığı zaman- bu tören güzel bir adet olur. Hz. Peygamberi ihlâs ve samimiyetle sevenlerin yapmak istedikleri ve kâinatın efendisinin sünnetini, ahlâkını, davranış ve şahsiyetini anmaya güzel bir fırsattır, diyebiliriz. Mevlid töreni, dince uygun olmayan hareketlerden uzak, Yüce İslâm'ın prensiplerine uygun davranışlar içerisinde tamamlanırsa, şüphe yok ki o zaman imanlı ruhlara bırakacağı netice övülmeye değer güzel bir netice olur. Bunun Kur'an'daki ifadesi şöyledir: "Sen öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir".[426] Öğüt ile tercüme edilmiş ayet-i karimedeki "zekkir" kelimesi aynı zamanda hatırlatmak manasına da gelmektedir. İşin hakikatini Allah bilir.[427]

İbn Hacer-i Mekkî'nin[428] mevlid hakkındaki görüşünü özetle kaydetmekte fayda mülahaza ediyorum:

"Bizde yapılan mevlidlerin -azı müstesna- çoğunda; dinin tasvip etmediği günâhlar işlenmektedir. Kadınların namahrem erkeklerle bir araya yanyana gelmeleri, teklifsiz konuşup görüşmeleri İslâm'ın tasvip edeceği bir husus değildir.

Nadiren bazı mevlidlerde günâh işlenmeyebilir. Hiç şüphe yok ki, birinci kısımdaki sakınca islamî açıdan menedilmiştir. İslâm hukukunda bir kaide vardır: "Def'i mefasid, celbi menafi'den evlâdır" denilmektedir. Yani zararı defetmek, yararı kendine çekmekten önce gelir. Başka bir ifade ile, günâhtan kaçmak sevap işlemekten evlâ ve öncedir. Çünkü İslâm'ın günâhtan sakınmaya karşı itinası, yapılması emredilen emirlere riayete itinasından daha faydalıdır. Binaenaleyh, yapacağı işde kötülüğün içine düşeceğini bildiği halde onu yapan kimse âsi ve günâhkâr olur. Söz gelimi yapılan iş arasında hayır da işlenmiş olabilir. Fakat hayır ile şer eşit olmaz. Yüce Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurur: "Size bir şeyi emrettiğim zaman gücünüz yettiği kadar onu yapın, bir şeyden menettiğim zaman da ondan sakının".[429] Hadis-i şerifin anlamı üzerinde dikkat edilecek olursa, kötülük az da olsa işlenmesine izin

[422] Ahzab, 21.
[423] Ahzab, 45, 46.
[424] Tevbe, 128.
[425] Enbiya, 107.
[426] Zariyat, 55.
[427] Dr. Ahmed eş-Şerbasî, Yes'elüneke fi'd-Din'i ve'l-Hayat, 4/417.
[428] İbn Hacer-i Heytemî, Fetava-i Hadisiyye, 150.
[429] El-Banî, El-Camiu'l-Mufehres li-Etrafi'l-Ahadis, 1/80; Tamamu'l-Minne, 135'den naklen.

yoktur. Fakat iyi işlerin azı da yeterlidir.

İkinci kısım, özel ve genel zikirler hakkında varid olan zikirler kapsamına girmek suretiyle sünnettir. Yüce Peygamberimiz: "Bir kavim Allah (Azze ve Celle)'yi zikir için otururlarsa, onları melekler kuşatır, rahmet kaplar, üzerlerine sekinet iner ve Allah kendi katındakilere anar"[430] buyurmuştur.

TEBRİR

Kerahetle haram arasında dolaşan ve camide işlenen bid'atlerden biri de "Tebrir"dir. Tebrir, bazı İslâm ülkelerinde bir alimin ölümü dolayısıyla; müezinlerin minare ve benzeri yüksek yerlere çıkıp yüksek sesle İnsan Sûresinin şu mealdeki ayetleri okumalarına verilmiş isimdir. "İyiler ise, kafur katılmış bir kadehten (cennet şarabını) içerler".[431]

Bazan birkaç müezzin bir minare şerefesinde dolaşarak nağme ile mealini verdiğimiz ayetleri, birlikte okurlar veya birisi bir ayeti, diğeri öbür ayeti kapmak suretiyle okurlar. Bu şekilde Kur'an-ı okumanın bid'at olduğuna itiraz eden yoktur. Cumhur-u ulemaya göre mekruhtur, bid'attir. Çünkü bu okuyuş normal değil, kapmaca bir tarz arzeder. Ve bunda huşu' ve tefekkkür yoktur. Kur'an okumakta sünnet olan hüzün, huşu' ve sukün ile olmasıdır. Bu itibarla tebrir bu yönden mekruh olur.

Bundan başka mekruh olan bid'at yönü de vardır. O da nazm'ı Celil-i Kur'an'ı anlamayı engelleyen şarkı-türkü ezgisine benzeyen teğannidir. Denildiği gibi: "Kur'an teğannileriyle zevklenen kimse Kur'an'ı anlamaktan mahrum olur". Telhin ile (hatalı) Kur'an okumanın bid'at olduğunda itiraz eden yoktur. Keraheti ise cumhuru ulemanın tercihidir.

İmam Malik, Şafii ve Ahmed (r.a.): Kur'an'ı geliş gayesinden, huşu' ve anlayıştan çıkardığı için (mekruh ve bid'at olduğuna ittifak etmişlerdir).[432]

Kadı Iyaz diyor ki: Ebu Hanife ve selef-i salihinden bir cemaat, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen hadis-i şerife dayanarak, Telhin'in fahiş uzatma ve fazla nağme olmadığı takdirde mubah olduğuna hüküm verdiler. Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle anlatıyor: Ben Allah Resulü'nün şöyle buyurduğunu işittim: "Yüce Allah Kur'an'ı nağme ile okuyan bir peygambere verdiği kadar, hiç bir şeye ihsanda bulunmamıştır".[433] Hadis-i şerifteki izin; dinlemek, o da razı olma ve kabule işarettir. Yüksek sesle tercüme ettiğimiz teğanninin tefsiridir, denilmiş. İmam Şafii bunun anlamı: Kıraatı güzelleştirmek süslemektir, der. Diğer bir hadis-i şerif de buna şahittir: "Seslerinizle Kur'an'ı tezyin edin", yani med ve tertil ile okuyun demektir. Güzel sesle okunan Kur'an, kalplere rikkat ve haşyet verip ruhları dinlemeye yönlendirir. Burada anlatılan nağmeden maksat, Kur'an'ın nazmına zarar vermeyen, artık veya eksik olup, harfleri arabi konumlarından çıkaracak tarzda fahiş uzatma ve teğanniye sebebiyet vermeyen okuma şeklidir. Aksi takdirde; Nevevi, Maverdi ve diğerlerinin de naklettikleri gibi bilittifak haramdır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi, tebrir bu sınıra vardı mı haram olur, değil ise mekruhtur. Çünkü zikredilen bozukluğa sebep olur.

Kur'an, ulemanın ölümünü bildirmek için inmemiştir. Şayet tebrirden maksat, bu ölünün mutlaka kafur katılmış bir kadehten cennet şarabını içen iyilerden olduğunu haber vermek ise; deriz ki, bu niçin sadece alimlere şiar edindi ki avam; iyilerin sadece alimler olduğunu sanacaklar. Takva sahibi veliler, kahraman mücahidler, iyilik sever cömert insanlar ve adaletli

[430] Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 11/32.

[431] El-İnsan, 5.

[432] Ali Mahfuz, el-İbda', 165-167.

[433] Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Buharî, K. Fezaili'l-Kur'an; Müslim, K. Salati'l-Misafirin; Beğavî, Mesabîh, 2/128, hadis no: 1569. Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 4/344

idareciler için neden yapılmamıştır?[434]

CAMİ VE KABİR

Cami içinde kabir, cahil müslümanların geçmiş dinlerden miras aldıkları putperestliğin en büyük görüntülerinden biridir. Cenab-ı Allah (c.c.) bu sebepten dolayı o batıl dinlerin mensuplarına lanet etmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.v.) şifayab olamadığı ölüm hastalığında iken şöyle buyurmuştu:

"Allah yahudilerle hıristiyanlara lânet etsin! Peygamberlerinin kabirlerini mescid yaptılar"

Hz. Aişe validemiz: "Eğer bu endişe olmasaydı Peygamber (s.a.v.)'in kabri açıkta bulundurulacaktı. Lakin onun da mescid ittihaz edilmesinden korkuldu" demiş.[435] Sahih-i Müslim'deki rivayette şunları da görüyoruz:

"...İyi bilin ki, sizden önce geçen milletler peygamberlerinin ve (aralarındaki) salih kimselerin kabirlerini mescid ittihaz ediyorlardı. Dikkat edin! Sakın siz kabirleri mescid edinmeyin! Ben sizi bundan menediyorum".[436]

Yine Buharî ile Müslim' de rivayet edildiğine göre;

Ümmü Habibe ile Ümmü Seleme Habeşistan'da gördükleri, içinde resimler bulunan bir kiliseyi Resulüllah (s.a.v.)'e anlatmışlar. Resul-i Ekrem (s.a.v.):

"Hakikaten onlar, içlerinde iyi bir kimse bulunur da vefat ederse, onun kabri üzerine bir mescid yaparlar. O resimleri bu mescide asarlar. Onlar kıyamet günü Allah katında mahlukatın en kötüleri olacaklardır" buyurmuşlar.[437]

Ahmed'in rivayetinde Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet koparken hayatta olanlar ile mezarları mescid edinenler, insanların fenalarındandır."[438]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.v.):

"Kabirlerin üzerine oturmayın; onlara doğru namaz da kılmayın"[439] buyurmuştur.

Yukarıda meallerini naklettiğimiz hadis-i şeriflerden, kabirleri mescid edinmenin sakıncaları ve bunu yapanların Allah katında şiddetli bir cezaya çarptırılacakları anlaşılmıştır. O halde sözkonusu sakıncaları anlamalıyız ki onlardan kaçınalım.

Bunlardan anlamamız gerekli üç anlam vardır:

1) Kabir üzerine namaz kılmak, üzerine secde yapmak anlamındadır.

2) Kabre doğru secde yapmak, namaz ve dua ile ona doğru yönelmek,

3) Kabir üzerine cami inşa etmek, içinde namaz kılmak anlamını taşır.[440]

Ulemanın bu konudaki sözleri:

---

[434] El-İbda', 73-74.

[435] Hadis-i Şerifi Buharî ile Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Sahih-i Müslim, K. Mesacid, 2/67.

[436] Sahih-i Müslim, 2/68. Hadis-i şerifi Buhari "Namaz, cenaze ve Meğazi" bahislerinde; Ebu Duvud "Cenaze" bahsinde; Nesai de "Kitabu'l-Vefat"da muhtelif rivayetlerden tahric etmişledir. Sahih-i Müslim Tercüme ve şerhi, 3/374.

[437] Sahih-i Müslim, 2/66; Tercüme ve Şerhi, 3/369.

[438] Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l Fevaid, 2/27.

[439] Sahih-i Müslim, 3/62; Ebu Davud, 1/71; Nesai, 1/124; Tirmizi, 2/154; Tahavî, Şerhu Maani'l-Asar, 1/515; Beyhaki, 3/435; Ahmed, 4/135; Şerhu Meşariki'l-Envar, 1/210; İbn Asakir, 2/151-152. Ebu Mersed-i Ganevi'den. Ahmed, hadisin isnadı ceyyiddir, dedi.

[440] Elbani, Tahziru's-Sacid, 21.

İbn Hacer el-Heytemi "Ez-Zevacir"[441] adlı eserinde, Kabri mescid edinmek; üzerinde veya ona doğru namaz kılmak, demektir.

San'ani de "Subulüsselâm" adlı eserinde aynı şeyleri söylemektedir.[442]

Allame Ali el-Karî Mirkat adlı kıymetli eserinde[443] bu yasağın sebebini şöyle izah etmektedir: "Burada tam bir hürmet vardır; kabir sanki bir mabut derecesine konulmaktadır. Eğer bu hürmet hakikaten mezara veya orada yatan kabir sahibine yapılıyorsa bu hürmeti gösteren kimse kâfir olur, kendini buna benzetmesi ise mekruhtur. Namaz kılanların kıblesine konulan cenaze de bu anlamdadır. Bilakis bundan daha da mekruhtur. Mekke halkının mübtela olduğu durumlardan birisi de budur. Şöyleki: Cenazeyi Kâ'be'nin yanına koyup, sonra ona dönerek namaz kılarlar".

Bugün maalesef bazı cahillerin türbe duvarlarına veya pencerelerinin parmaklıklarına yapışarak onlara yüzlerini, gözlerini sürdükleri, onları öptükleri, hatta bazı büyüklerin kabirlerine secde ettikleri görülmektedir. Bu hal eski putperest milletlerin ibadetlerini andıran ve netice itibariyle küfre varan pek çirkin bir şeydir.[444]

CAMİ VE ÇAN

Müslüman, caminin çan ile ne ilgisi var, camide çan olur mu? diye sorabilir. Camide bir müddet oturup bekledikten sonra, çanları üzerinde taşıyan saatlerin kilise çanlarına benzer zil seslerini duyunca hak verir. İnsana öyle geliyor ki, bunlar sanki kiliseyi ve onun çan sesini hatırlatmak için konulmuşlar. Bunlardan bazısı her onbeş dakikada bir, bazısı yarım saatte, bazısı da saatte bir çalar.

Bazı camilerde bir tane değil birkaç tane çalar saat bulunabiliyor. Bu itibarla da zil sesleri devamlı çalar durur. Müslümanlar bu olaya adeta seyirci. Sanki büyük bir kilise içinde olduklarından habersiz. Kimisi de bunun güzel bir şey olduğunu, bu zilli saatleri camiye hediye edenin büyük bir sevap işlediğini kabul eder. Kendilerine bu çanlar nedir? diye sorarsanız, size; namaz vaktini bize hatırlatıyor, diye cevap verirler. Oysa namaz kılmanın farziyetine inanmış huşu' içindeki müslümanın saat şu kadar olmuş şu kadar vakit geçmiş diye yapılacak bir hatırlatmaya ihtiyacı yoktur. Fakat huşu' nerede? Çan sesleri her taraftan kendini sarmış da haberi yok!

Yapılacak iş zil çalan bu saatlerin zillerini çalışmaz pozisyona getirmek, yani iptal etmektir. Böylece bu karışık durum ortadan kalkmış olur.[445]

Bütün bu açıklamalar; ibadeti, zarar verecek hir türlü engellerden uzak tutarak yerine getirmek içindir.

MİKROFON

Mikrofon kullanmanın sakıncalı olup olmadığı.

Bu aletin icadından günümüze kadar hakkında çeşitli sözler söylenmiş, yazılar yazılmıştır. Buna rağmen bütün islam dünyası bunu kullanmaktadır. Biz lehte veya aleyhte bir hüküm verecek değiliz.

---

[441] Ezzevacir, 1/121.
[442] Subulü's-Selam, 1/214
[443] Mirkatu'l-Mefatih, 2/372.
[444] Selamet Yolları, 2/309.
[445] El-Mescidü fi'l-İslam, 21-22.

Vaktiyle Hindistan'ın Kalkuta şehrindeki müslüman topluluğun Ezher fetva kurulundan sorusu üzerine verilmiş fetvayı kaydetmekle yetineceğiz. Bu fetva, daha önce Ankara'da çıkan İslâm Dünyası adlı derginin 24. 4. 1953 tarih ve 57. sayısında yayınlanmıştı. Fetva şöyledir:

"Mikrofon, sesi büyülten bir alet olup, kullanılmasında büyük menfaat vardır. Vaaz ve irşadı büyük topluluklara kolayca duyurur. İhtiyaç halinde kullanılması şeran matluptur. Çünkü: Şeriatçe, ibadete davet, hutbe, vaaz ve emsalinin gayet açık ve tamamlıkla güzelce duyurulması matluptur. Bundan ötürü ezan, cuma hutbesi, vaaz vesairenin gerek cami ve mescidlerdeki cemaate ve gerek hariçteki topluluklara duyurulmasını bid'at ve nehy olunmuş saymak makasidi şeriata muhaliftir". Fetvanın mahiyeti bundan ibarettir. Ancak namaz kılarken bu cihazı kullanmakta fıkhî kurallara dikkat ederek hareket edilmesi gereklidir. Nasıl olsa ben imamın sesini duyabiliyorum, cemaat parçalanmış bölümlere ayrılmış da olsa farketmez, nasıl olsa bu cihaz aradaki mesafe farkını ortadan kaldırıyor, o halde imam ile aramda mesafe bakımından yakınlık uzaklık sözkonusu değildir, deyip hareket etmek kesinlikle yanlış olur. Dikkat edilirse, fetvada ihtiyaçtan söz edilmektedir. Bu itibarla, sesin bütün mahalleye yayılacak şekilde gereksiz yere cihazı sonuna kadar açmanın çirkin bid'atlerden olduğunu söylemeliyiz.

CAMİDE HATİBİN ÖNÜNDE TERKİYE

Terkiye: "innellahe ve melaiketehu yusallûne alennebiyyi" âyeti ile "Arkadaşına sus dersen hata etmiş olursun" hadisini okumaktır. İmam hutbeye çıktıktan sonra bunu yapmak konuşmak haram olduğundan bid'at olup tahrimen mekruhtur. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre caizdir. Malikilere göre, mescidin vakıf şartnamesinde bunu yapmayı şart koşmadıkca bid'at ve mekruhtur. Şafiîlere göre bu bid'at-i hasenedir. Böyle yapmakla hayrı hatırlatmak vardır. Hanbeliler hatip minbere çıkıp oturmuş beklerken ve iki hutbe arasında otururken konuşmayı caiz görmüşlerdir.[446]

Mehmet Zihni Efendi bu konuda şunları yazıyor:

Bütün fıkıh kitaplarında açıklanmış olduğu gibi; hatibin minbere çıkacağı zaman müezzinin "İnnellahe ve melaiketehu..." ayeti kerimesini okumasına terkiye tabir olunur ve ayetin emrine uyarak salat-ü selam getirilmesinde sakınca yok ise de müezzinlerin hutbe esnasındaki "tarziye" (Radiyallahü anh diyerek dua etmeleri) Salavat ve aminleri mekruh bid'attir.[447]

İbn Nuceym bu hususta şunları yazıyor: Hatibi minbere çıkarmak için müezzinlerin bağıra çağıra, nağme ve teğanni ile yaptıkları tarziye, dua, âmin hibe ve sairelerin hepsi Ebu Hanife mezhebine göre haramdır. Bundan daha garip olan şey; hatibi yukarıya çıkaran okuduğu hadis-i şerif uyarıncıa emir bi'l-maruftan men'eder bir tavır içine girmektedir; bir taraftan "cuma günü imam hutbe irad ederken arkadaşına (yalnız) dinle dersen (yine) lağvetmiş olursun"[448] anlamındaki hadis-i şerifi okur sonra "susun Allah size merhamet etsin" der. İmamlarımızın kitaplarında bu murakkî hakkında herhangi bir nakil görmedim.[449] İbn Abidin, Minhetü'l-Hâlik adlı eserinde; bunun sünnette aslı olmadığını, Allah Resûlünün önünde yapılmadığını nakleder.[450]

}[446] Prof.Dr.Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 2/397.

[447] Mehmet Zihni, Ni'metü'l-İslâm,.794; Dürrüyekta Şerhi, 112-113.

[448] Sahih-i Buharî, K. Cuma, 1/224; Sahih-i Müslim, K. Cuma, 3/4; Beğavî, Mesâbîhu's-Sünne, 1/471, hadis no: 972.

[449] İbn Nuceym, el-Bahru'r-Raik, Salatü'l-Cuma, 2/168.

[450] İbn Abidin, Minhetü'l-Hâlik Alel-Bahri'r-Raik, Bahru'r-Raik kenarı, 2/168.

HUTBENİN BİD'ATLERİ

Bid'atlerden önce cum'a hutbesinin sünnetlerini açıklarsak, bid'atler kendiliğinden anlaşılır.

Cuma'a hutbesinin sünnetleri onbeş olup şunlardır:

1) Hutbe okurken taharet üzere bulunmak. Abdestsizin hutbe okuması mekruhtur.

2) Hutbeyi ayakta okumak.

3) Yüzü cemaate karşı bulundurmak.

4) Hutbeden önce içten **"eûzü"** çekmek.

5) Hutbeyi cemâate duyuracak şekilde sesli okumak. Fakat cemâat hutbeyi işitmemiş olsa dahi hutbe sahih olur.

6) Hutbeye "Elhamdü lillah" ile başlamak.

7) Allah'ın şânına uygun şekilde övgü ve senâda bulunmak.

8) Şehâdet getirmek. (Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne mühammeden abdühû ve resûlühû demek.)

9) Peygamber üzerine salât-ü selâm getirmek.

10) Va'z-u nasihatta bulunmak.

11) Kur'an'dan âyet okumak. Okuyuş ya bir uzun âyet veya üç kısa âyet miktarı olmalıdır. Kırâeti terk eden günâh işlemiş sayılır.

12) İkinci hutbede Allah-u Teâlâ hazretlerine hamd ve senâyı tekrarlamak ve yine Peygamber üzerine salât-u selâm getirmek.

13) Bütün müslümanlara (erkek ve kadın) duâ etmek.

14) Hutbeyi uzatmamak. Hutbeyi uzun yapmak mekruhtur. Vaktin ve cemâatin durumu ve bulunan şartlar icabı hutbenin ölçülü okunması gerekir.

15) İki hutbe arasında oturmak. Bu oturuş, üç âyet okuyacak kadar olmalıdır. Az bir miktar oturmak da sünneti yerine getirme bakımından kifayet eder.

Ayrıca hatibin hutbeden önce oturması, minber üzerinde bulunması sünnettir.[451]

Namazda haram olan her şey hutbede de haramdır. Binaenaleyh İmam hücresinden çıkıp hutbe ve namaz bitinceye kadar hutbe esnasında emir bilmaruf nevinden de olsa konuşmak, selâm alıp vermek veya namaz kılmak yoktur. Bu huusussta hatibe yakın olan ile ondan uzak olan arasında fark yoktur. Çünkü o esnada emredilen şey susmak ve hutbeyi dinlemektir. Hz. Piygamberin ismi okundukça içinden salat-ü selâm getirir. İmamın çıkışından önce başlamış olduğu cum'a sünnetini uzatmayarak vacib yerine gelecek şekilde bitirir.[452] İbn Ebi Şeybe'nin Musannef adlı eserinde; Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Ömer'den rivayet ettiği hadis-i şerifte: İmam hutbeye çıktıktan sonra namazı da konuşmayı da kerih görürlerdi. Şüphe yoktur ki sahabî kavli hüccettir. Sünnetten onu yasaklayan başka bir şey yoksa bize göre taklidi gerekir.[453]

Bir hadis-i şedifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim cum'a günü imam hutbe okurken konuşursa, o, sırtında kitap taşıyan eşeğe benzer. Ona "sus!" diyen kimse için de (o gün kâmil bir) cuma sayılmaz".[454]

---

[451] A.Fikri Yavuz, İslâm İlmihali, 209-210.

[452] Nimetü'l-İslâm, 793,795; Hadimî, Birika Şerhu't-Tarika, 1084-1088.

[453] Ali el-Karî, Mirkat Ş. Mişkat, 2/234.

[454] Münzirî, et-Tergib ve't-Terhib, 1/134. Hadisi Ahmed, Bezzar ve Taberânî rivâyet etmiştir.

Hutbe okunurken konuşanın kitap taşıyan eşeğe benzetilmesi, kendisi için en faydalı olan şeyden istifadeyi elden kaçırdığı içindir. Halbuki cuma namazına gidiyorum diye gücünü sarfetmiş; kendisini yormuştur. Bunca işini gücünü bırakarak ve birçok zahmetlere katlanarak cuma namazına gittikten sonra ondan hiçbir istifadesi olmayanın hali, gerçekten en faydalı kitapları taşıyarak yorulduğu halde, onlardan hiçbir yararı olmayan eşeğe benzer.[455]

Kelâm (konuşmak) mutlak olarak zikredilmiştir. Faydalısına da diğerlerine de şamildir. İki bölümden oluşan hutbe iki rek'at yerindedir. O itibarla aralarında konuşmak haramdır. Ebu Hanife, Malikî, Ahmed ve Evzâî'nin görüşü bu yöndedir. Şafiî'nin bu hususta iki kavli vardır. Birinde haram, diğerinde ise kerahet-i tenzihi ile mekruhtur.[456]

Hatip hutbede iken bir adam diğer birine selâm verirse, kalbiyle onun selamını cevaplandırır. Aksıran bir kimse de içinden hamdeder. Ebu Yusuf'a göre, hiçbir şekilde cevaplandırmamaktır. Çünkü farz olan susmayı ihlal eder. Fetva da buna göre verilmiştir.[457]

Namaz denilince; tahiyyetü'l-mescide de diğer sünnetlere de şamildir.

Hatibin minbere çıkmadan duası ve hutbe bid'atleri.

İmam Nevevî "Erravza" adlı eserinde şunları yazar: "Bilgisiz hatiplerin hutbede uydurdukları mekruh bid'atler:

İkinci hutbede sağa sola dönmesi.

Zeyleî: ahvet olan susmaktır. Muhalefet mahalli; başlamadan öncedir. Hutbeye başladıktan sonra konuşmak kerahet-i tahrimi ile mekruhtur.

Sünnet olan, hatip yüzünü cemaate dönüp hutbeyi okumasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle yapardı.[458]

Dürer'de, hutbenin tamamına kadar demedi. Hidaye'de dediği gibi; Muhit ve Gayetü'l-Beyan'da tasrih edildiği gibi, onlar imam hutbeye çıktıktan, namazı bitirinceye kadar sessiz beklemelidir.

Hatiplerin hataları:

İkinci hutbede bir basamak aşağı inip sonra avdet etmek çirkin bid'attir.[459]

---

[455] Bülûğü'l-Meram Tercümesi ve Şerhi, 2/140.
[456] F. Rabbanî, 6/98, 102-103.
[457] Tarikat-i Muhammediyye Tercümesi, 374.
[458] İbn Abidin, 1/544.
[459] İlâveli Enisü'l-Abidin, 75.

YEDİNCİ BÖLÜM:
EN ÇİRKİN BİD'ATLER

EN ÇİRKİN BİD'ATLER

Bid'atler çoktur. Gün geçtikçe de çoğalmaktadır. Bunlardan en çirkinleri on tanedir:

1- Ücretle Kur'an okumak.

Zikir, dua, namaz, tesbih ve benzeri şeyleri para ile yapmak da çirkin bid'atlerdendir. Dünya menfaatı talep etmek gayesiyle namazdan sonra Kur'an okumak da bu hükme girer.[460]

Kur'an-ı Kerim'in ücret karşılığı okunamıyacağı Kitap, Sünnet, icma ve kıyas delilleriyle sabittir.

Kur'an-ı Kerim: "Ayetlerimi değersiz karşılıklarla satmayın".[461]

Sünnet: "Kur'an-ı Kerim'i okuyun fakat onunla kazanıp yemeyin".[462]

"Kur'an-ı okuyun onunla amel edin. Ondan uzaklaşmayın. Haddi aşmayın. Onunla yemeyin ve dünyalığa alet etmeyin".[463] Yani Kur'an-ı geçiminize, dünya menfaatini çoğaltmaya vesile yapmayın.[464]

"Her kim Kur'an okursa, mukabilinde (ne ihtiyacı varsa) Allah'dan dilesin. Çünkü bir takım milletler gelecektir ki, Kur'an'ı okuyacaklar ve onu alet ederek insanlardan dileneceklerdir."[465] Mealini verdiğimiz bu hadis-i şerif, Kur'an'ı alet ederek insanlardan dilenip bununla geçim sağlamayı yasaklamaktadır.[466]

İcma': Ümmet ittifak etmiştir ki, sevap ancak halis niyetle elde edilebilir. Çünkü niyet insanı işi işlemeye sevkeden amildir. Burada Allah rızası sözkonusu olmadığına göre sevap da yoktur. Binaenaleyh olmayan şey satılmaz...

Kıyas: Kur'an okumak, namaz, oruç gibi bedeni bir ibadettir; bunları para mukabilinde yaptırmak caiz olmadığı gibi; onu da yaptırmak caiz değildir."[467]

"Zamanımızda yaygın hale gelen ücret karşılığı cüz okumak (hatim okumak) caiz değildir. Çünkü bu işde okumak emri ve sevabını okutana vermek isteği vardır. Mal karşılığında okumanın sevabı olmayınca, para ile okutana sevap nereden nasıl ulaşacak? Para olmasaydı, bu zamanda kimse kimseye okuyacak değil. Kur'an-ı Kerim'i kazançlarına alet, dünyalık

---

[460] Hadimi, Tarıkat-i Muhammediyye şerhi, 1/122.

[461] El-Bakara, 41; El-Maide, 44. Bazıları bunun 45 dirhemden aşağıya okunmaz, fazla olursa okunur, diye anlamışlardır. Bu bir Bektaşi anlayışıdır ve batıldır.

[462] Zeyli, Nasbu'r-Raye li-Ahadisi'l-Hidaye, 4/135.

[463] Feyzu'l-Kadir, 2/64; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 4/73. Heysemi Ahmed'in ricali sıkadır. İbn Hacer F. Bari'de, senedi kuvvetlidir, der. F. Rabbani, 15/125.

[464] Münavi, F. Kadir Şerh el-Camiu's-Sagir, 2/64; El-Fethu'r-Rebbani, 15/125.

[465] Müsned, Ahmed b. Hanbel, 4/432-433; Sünen-i Tirmizi, K. Fezaili'l-Kur'an. Metin Tirmizi'ye aiddir. Imran b. Husayn (r.a.)'den rivayet edilmiştir: İmran, Kur'an okuyan ve sonra el açan bir okuyucuya rastladı ve bunun üzerine musibet anında okunan "inna lillahi ve inna ileyhi raciun" ayetini okudu. Çünkü işlenen bu iş bid'attir, masiyet meydana çıkmaktadır, kıyamet alametidir. Mirkatu'l-Mefatih, 2/625; Beğavi, Mesabihu's-Sünne, 2/135; Beyhaki, Şuabu'l-İman, 2/533-534, hadis no: 2628.

[466] Fethu'r-Rebbani, 15/125.

[467] İbn Abidin, Şifau'l-Alil ve Bellu'l-Galil fi hükmi'l-Vasiyyeti ve't-Tehalil, 181-182.

toplamaya vasıta kıldılar; inna lillah...[468]

Ücret karşılığı Kur'an okumanın caiz olmadığına dair Şer'i delilleri gördükten sonra, muteber fıkıh kitaplarında yer alan bu konudaki hükümlenin bir kısmını meselenin önemine binaen açıklamakta yarar vardır.

"Bir kimse, mezarı başında Kur'an okuyana bir şey verilsin diye vasiyet etse, bu vasiyet batıldır. Bazıları, okuyan kimse belli olunca, ücret değil, sıla[469] yoluyla vasiyetinin caiz olması gerekir, dediler. Sahih olan, okuyan belli de olsa caiz olmaz. Bu vasiyetin de okuyana okuması için sılanın da manası yoktur. Çünkü bu, ücret durumundadır. Oysa bu hususta ücret batıldır, bid'attır. Halifelerden hiçbiri bunu yapmamıştır."[470]

"Ücret karşılığı okunan Kur'an'ın sevabı yoktur ne ölüye ne de okuyana".[471]

"Dünya menfaatı için Kur'an okuyan men edilir, ücret alan da veren de günâhkârdır."[472]

Burada, üzerinde durulup kavranılması gereken önemli bir mesele vardır. İnsanların çoğu bundan habersizdir. Mesele şudur: Malımdan şu kadarını veya üçtebirini vasiyet ettim demek suretiyle yapılan mutlak vasiyetten zengine helâl olmaz. Çünkü sadakadır, sadaka ise zengine haramdır.[473]

Velhasıl, menfaat karşılığı okumak ve okutmak caiz değildir, alan ve veren günâh işlemiş olur. Ruhuna Kur'an okunsun ve zikir yapılsın diye terikeden bir miktar vasiyette bulunmak batıl ve günâhtır.

Bir kimse, dostunun veya bir arkadaşının kabrini ziyaret edip yanında Allah rızası için Kur'an'dan bir şey okusa, o gayet güzeldir. Fakat bunu vasiyet etmekte bir mana yoktur. Çünkü bu, ücret durumundadır. Oysa bu hususta ücret batıldır, bid'attır. Halifelerden hiçbir kimse bunu yapmamıştır.[474]

Aslında imamlık, müezzinlik, Kur'an öğreticiliği gibi ibadetlerin menfaat karşılığı ifası da caiz değilken, bunlar zaruret sebebiyle tecviz edilmiştir. Ölü üzerine Kur'an okutmakta böyle bir zaruret yoktur. Her müslüman bildiğini okur ve dua edebilir.

İmam A'zam, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'den nakledilen rivayetlerde; ibadetlerin ücret karşılığı yapılmasının batıl olduğu görüşünde üçü de beraberdir. Fakat onlardan sonra gelen müctehidler, zaruretten dolayı ücretle Kur'an öğretiminin sahih olduğuna fetva verdiler. Çünkü, İslâmiyetin başlangıç devresinde, Kur'an muallimlerine devlet hazinesinden bahşişler veriliyordu, kesildi. Kur'an öğreticileri geçimlerini sağlamak için çalışıp geçinmek zorunda idiler. Şayet Kur'an öğretimi için ücret verme ve alma durumu sahih olmasaydı, Kur'an ortadan kalkardı. Kur'an kalkmakla da din kaybolurdu. Daha sonra gelen yine onların ayarındaki müctehidler; şeair-i dinden olan müezzinlik ve imamlık için de zaruretten dolayı ücretin sahih olduğuna fetva verdiler

İşte bunlar hanefilerden müteahhirin alimlerinin verdigi fetvalardır. Çünkü onlar biliyorlardı ki,

---

468 İbn Abidin, Şifau'l-Alil, 180.

469 Sılanın manası; okuyanın para için değil, Allah için okuması, parayı verenin de, okuduğu için değil, Allah rızası için vermesi demektir.

470 Tebyinu'l-Meharim, yz. Süleymaniye Ktp., Hacıbeşirağa, no. 210, vrk. 155/b; Tatarhaniye, yaz. Sül. Ktp. , Sül. bölüm no: 660, varak 524/a.

471 Mahmud Ayni, Şerhu'l-Hidaye, yz. Sül. Ktp. Kadızade Mehmed efendi böl., no. 186, vark. 18/b; Tebyinu'l-Meharim, vark. 21/a; Tacu'ş-Şeria, Şerhu'l-Hidaye, yz. Sül. Ktp., Kadızade M. Ef., no. 207, vark. 121/a.

472 İbn Abidin, 5/35; Tebyinu'l-Meharim, vark. 156/a.

473 Tebyinu'l-Meharim, vark. 21/a.

474 Muhit-i Burhani, yz. Sül. Ktp., Reisu'l-Küttab böl., no: 394, vrk. 730/b; Fetava-i Ve'l-Valeciyye, yz. Sül. Ktp., Laleli böl., no: 1279, vrk. 164/b.

Ebu Hanife ve arkadaşları eğer kendi yaşadıkları asırda olsaydılar onlar da, evvelki kavillerinden (görüş) dönüp bu şekilde hüküm vereceklerdi. Zikredilenler müstesna, bütün metinler, şerhler ve fetva kitapları; ibadetlerin ücret karşılığı yapılmasının batıl olduğu hükmü üzerinde ittifak halindedirler. Buna da Kur'an'ın ortadan kalkıp dinin kaybolması korkusunu zaruri sebep gösterdiler ve zaruri sebebi böyle açıkladılar.

Söz konusu zaruret ortada yokken, ücret karşılığı Kur'an okumak müteahhirin'e göre sahihtir denilebilir mi? Uzun zaman geçmiş olsa da kimse kimseye ücret karşılığı Kur'an okutmamış olsa hiç bir zararı olmaz. Zarar ancak ücret karşılığı Kur'an okumak ve okutmaktadır. Öyle ki Kur'an bir kazanç vasıtası, kendisi ile ticaret yapılan bir meslek oldu. Bunu meslek edinenlerden Kur'an okuyan, Allah rızası için değil, ancak ücret için okur oldu. Menfaat niyeti ile okumak ise halis riyadır. Çünkü riya, ameli Allah rızasından başka bir maksatla yapmaktır. Durum böyle olunca, ölüsüne hediye etmek niyetiyle para verip Kur'an okutana sevap nereden hasıl olsun ki ölüsüne hediye etsin? Parayı veren kimse eğer sevap hasıl olmayacağını bilse okuyana bir tek kuruş bile vermez. İşte Kur'an'ı vesile ederek haram dünya malı elde etme imkanını buluyorlar. İnsanlar bugün bunun en büyük ibadetlerden olduğuna inanıyorlar. Halbuki, yetimlerin malını yemek, eşyalarından yararlanmak, fakir mirasçıların hakkını almak gibi kötülükler; ücret karşılığı Kur'an okumanın sahih olduğu hükmü üzerinde ortaya çıkıp işlenen en büyük kabahatlerdendir.[475]

Tarikat-i Muhammediyye şerhi, Rumuzu'l-Künüz 'de bu konuda şunları yazar: "Alacağı parayı aklından geçirdiği halde, Kur'an'ı Kerim'i birkaç kuruş karşılığı okuyup da dilenen; ben Allah rızası için okuyorum (aldığım ücret değil hediyedir) deyip kurnazlıkla parayı alan kimse, Allah bilir ki o dünya menfaati olmasaydı okuyacak değildi. Yüce Peygamberimiz (s.a.v.): "Ameller ancak niyete göredir. Herkese ancak niyet ettiği şey vardır."[476] buyurdu. Durum böyle olunca niyet nasıl bulunabilir? Bu şekilde niyetsiz okunan Kur'an'ın sevabı olmayınca; bütün sırların ortaya döküleceği o kıyamet günü menfaat sahibine acaba ne verilecektir?

Müminler için gerekli olan, Kur'an-ı Kerim'in ahkamiyle amel etmek, helâlini helâl, haramını haram kılmak, emsal ve kıssalarından ibret almak, onu ahiret sermayesi ve Allah Tealâ'nın rızasını kazanmaya ve ona yakın olmaya vesile edinmek, günâh ve hataların affı için şefaatçı kılmaktır.

Ücret karşılığı Kur'an okuyan, kendini ve kendinden başka bazı gafil ve cahilleri aldatabilir. Hakikati bilen uyanık müminleri aldatamaz. Faraza onları da aldatmış olsa; gizliyi de aşikarı da bilen, göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O'nun ilminden kaçmayan, her şeyi işiten ve her şeyi hakkıyla bilen alemlerin Rabbini nasıl aldatabilir?

Ne kadar hayret verici iştir ki, Yüce Allah'ın hakkında: "Ona tertemiz (abdestli) olanlardan başkası el süremez. (O) alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir".[477] buyurmuş olduğu bu kadri yüce ve büyük olan Kur'an-ı Kerim'i cüz'i bir menfaat için, talibi köpekler olan mel'un ve murdar birkaç kuruştan dolayı kazanç vasıtası ve dünya malını elde etmeğe bir vesile yapılmaktadır.

Bu ve benzeri batıl şeylerden Allah'a sığınırız. Gaflet uykusundan uyanıklık vermesini, nefis ve şeytanların şerrinden korumasını O'ndan dileriz. Şüphe yok ki O merhametlilerin en merhametlisidir.[478]

Kurra-i seb'a'dan Hamza Kur'an okutma karşılığında ücret almazdı. Bir gün kuyuya düştü. Kuyudan çıkarmaya yardımcı olarak gelene; benden okudun mu? diye sorar. Evet cevabını alınca yardımından çekinirdi. Ondan okumayanı bulmakta zorluk çektiler. Nihayet bir bedevi

---

[475] İbn Abidin, El-Ukud-u Resmi'l-Müfti, 13-14.
[476] Sahih-i Müslim, 6/48.
[477] Vakıa, 79-80.
[478] Rumuzu'l-Künuz 'ale't-Tarikati'l-Muhammediyye, yz. Sül. Ktp., Fatih böl., no: 2687, varak 651/b.

buldular da onun yardımı ile kuyudan çıkardılar.[479]

2 - Ölü yemeği hazırlamak ve yemek.

Kebirler üzerine mum yakmak. Cenaze ve gelin alayı önünde yüksek sesle zikir yapmak. Kabir üzerine bina yapmak, onu süslemek ve orada yatmak.[480]

Matemin bid'at oluşu:

Terkedilmesi ve kendisinden uzaklaşılması gerekli hususlardan biri de cehaletin üstün gelmesinden dolayı insanların taziye için ölü evlerinde toplanıp ziyafet vermek, övünüp böbürlenerek malları harcamak suretiyle işledikleri bid'attır. Selef-i salihin baş sağlığı dilemek için evlerde toplanmazlardı. Onlar kabristanda, sokakta rast geldikleri yerde birbirini taziye ederlerdi. Cenaze sahibini kabristanda veya sokakta rast gelmek mümkün olmadığı takdirde evine gidip baş sağlığı dilemekte bir sakınca yoktur. Bid'at olan özel bir toplantı tertip etmektir.[481]

Ölünün yakınları veya komşularının, cenaze günü ölü ailesine Allah rızası için yemek hazırlamaları müstehabtır. Yüce Peygamberimiz, amcasının oğlu Cafer vefat ettiği zaman kendi ailesine: "Cafer'in ailesi için yemek pişirin; çünkü başlarına, kendilerini meşgul edecek durum geldi."[482] buyurdu. Ölü ailesinin başkaları için yemek hazırlamaları mekruhtur.[483] Bu hususta vasiyet yapmak da sakıncalıdır. İslâm Fıkhı kitaplarında bunun izahı şöyledir:

Günâh işlemeye yardımcı olan vasiyetler batıldır. Binaenaleyh, bir kimse, vefatından sonra nayıhalar (ölüye sesli ağlayan kadınlar) için üç gün yemek verilmesini vasiyet etse sahih olmaz. Nitekim vefatından sonra insanlara ziyafet verilmesini vasiyet etmesi de muteber değildir. Şu kadar var ki vefatında yemek hazırlanarak techiz ve taziyetle uğraşacak yakınlarına, dostlarına yemek verilmesi hakkındaki vasiyeti terikenin üçte birinden caiz olur. Bu durumda evleri uzak, yani bir günde gidip gelmesi mümkün olmayan techiz ve taziyet sahipleri için o yemekten yemek helâl olur. Bunlar ister fakir ister zengin olsunlar.[484]

Ölünün velisinin yemekler yapıp ziyafet vermesi (helva yapması ve lokma dökmesi) mekruhtur, çirkin bid'attır.[485] Hele varisler içerisinde küçük yaşlılar (yetimler) veya hazırda olmayanlar varsa haramdır.[486] Böyle ziyafelerde bulunan kimse en büyük günâh ve bid'at işlemiş olur.

Hadimi merhuum, Kurtubi'den naklen şunları yazıyor:

Henüz cenaze defnedilmeden ölü ailesinin evinde toplanmak, cenaze sahiplerinin toplananlara yemek hazırlamaları, ölüye merhameten ailesinin yedinci gününde yemek pişirip ziyafet vermeleri, bunların hepsi cahiliyet adetleridir. Bir müslümanın küfür ehline uyması yakışmaz. Binaenaleyh, inanan herkesin aile fertlerini bu gibi toplantı ve ziyafetlere katılmaktan men etmesi gerekir. Çünkü bunlar, ahirette nasibi olmayan topluluğun işidir. Cerir b. Abdullah'dan sahih rivayetle gelen hadis'de, Cerir şöyle demiştir: "Ölü ailesinde toplanmayı ve onların yemek yapmalarını biz haram niyaha'dan (ölünün arkasından sesle ağlayıp sızlama) sayardık".[487]

---

479 Ali El-Kari, Mirkatu'l-Mefatih, 5/56.
480 Hadimî, Tarikat-i Muhammediyye şerhi Berika, 1/123.
481 Ebubekir Cabir el-Cezairi, Minhacu'l-Müslim, 244.
482 Tirmizi Tercümesi, 2/203.
483 Minhacu'l-Müslim, 245.
484 Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, 4/401.
485 Mehmed Zihni, Ni'metü'l-İslam, 867.
486 Mirkatu'l-Mefatih, 2/393.
487 Hadimi, Berika, 2/1020.

Musibet günlerinde ziyafet için yemek hazırlamak mekruhtur. Çünkü o günler üzüntü günleridir. Binaenaleyh sevinçli günlerde yapılan işleri o günlerde yapmak yakışmaz. Varislerin hepsi baliğ iseler, fakirler için yemek hazırlamaları güzel olur. Şayet vereseler içerisinde küçük yaşlılar (yetimler) varsa terikeden böyle bir şey olmaz.[488] Olduğu takdirde yetim malına el sürülmüş ve haram işlenmiş olur. Varisler arasında şuuru yerinde olmayan veya o an için orada hazır bulunmayanlar varsa durum yine böyledir. Ölünün ardından fakirler için hazırlanan yemek ölü için bir sadakadır. Bu itibarla günümüzdeki adetlerin burada kaydettiğimiz Kadıhan fetvasına uygun olarak işlendiğini zan etmek çok yanlış ve batıl bir zandır. Zira bugün, düğün ve sünnet düğünlerinde olduğu gibi zengin, fakir ayırmadan davet edilmektedir. Bilakis davetlilerin çoğu zenginlerden meydana gelmektedir. İşte bu hususta yapılan bu günkü ziyafetlerin bundan başka anlamı var mıdır? Sonra Kadıhan'ın maksadı, hazırlanan yemeği fukaraya göndermektir. Yoksa onları ölü evine davet edip toplamak değildir.[489]

Sözün özü; günümüzde ölünün kırkıncı, elli ikinci, günleri ile, altıncı ayında veya sene-i devriyesinde yapılan adetlerin hiçbirinin dini dayanağı yoktur. Bid'at olan bu işlere günümüzün insanının sünnet'e vermediği değeri vermesidir.

ÖLÜ İÇİN SADAKA VERİP DUA ETMEK MÜSTAHABTIR

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: Ashab'tan biri Resulullah Efendimize:

- "Annem füc'eten (ansızın) öldü. Zanediyorum ki, eğer konuşsaydı tasadduk edecekti. Onun namına sadaka verirsem sevabı ona varır mı? diye sordu. Peygamber Aleyhisselâm:

- "Evet" buyurdu.[490]

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu:

"Bir insan öldüğünde ameli kesilir (defteri kapanır). Ancak sadaka-i cariyesi (çeşme, köprü, hastahane, cami, mektep... yaptırmak, ağaç dikmek...), fayda veren ilmi bir eseri veya kendisine dua eden hayırlı bir evladı olan bir kimsenin defteri kapanmaz".[491]

Bir müslüman, camide veya evinde oturup Allah rızası için Kur'an okur, bitirdikten sonra Kitabullah'dan okuduğu o Kur'an sebebiyle ölü için Allah'dan rahmet ve mağfiret dileyebilir.

Ancak okuyucuların Kur'an okumak için ölü evinde toplanarak okudukları Kur'an'ın sevabını ölüye hediye etmeleri, buna karşılık ölü sahibinin onlara ücret vermesi çirkin bid'attır, Allah'ın razı olmadığı gayrı meşru' bir iştir. Bu çirkin işi terk etmek, müslüman kardeşleri bundan sakınıp uzaklaşmaya çağırmak gerekir. Zira bu ümmetin ilk rehberleri olan selef-i salihin bunu böyle bilmedi ve yapmadı. Olur diye de hüküm vermedi. Bu ümmetin selef-i salihin'i için din olmayan, sonradan gelenler için de hiçbir şekilde din olmaz.[492]

KABİRLERİ ZİYARET

Mezarları çiğnemeden, erkek ve kadın için kabirleri ziyaret etmek mendubtur. Kadınların ziyaretinin fitne korkusundan uzak olması şattır. Kabir ziyareti ayakta ve oturarak olur. Ziyaretçi için müstahap olan oturup "Yasin-i şerif" okumaktır. Ayakta ziyaret ederken onbir "İhlas-ı şerif" okunur. Kabirler üzerine oturmak, onları çiğnemek, üzerlerinde abdest bozmak,

---

488 Fetava'i Kadıhan (Hindiyye kenarı), 3/405, Kitabu'l-Hazer ve'l - İbaha .

489 Bu konuda daha fazla bilgi için: Hadimi, Berika, 2/1020'e bakınız.

490 Hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Riyazu's-Salihin Tercümesi, 2/303.

491 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/303.

492 Minhacu'l-Müslim, 245.

yaş ot ve ağaçları koparmak mekruhtur. Ancak kuru ot ve ağaçları koparmakta bir sakınca yoktur.

Kadınların, evvelki cahiliyyet zamanındaki kadınlar gibi süslenerek ince elbiseler giyerek, açılıp saçılarak kabir ziyaretine çıkmaları haramdır. Bu şekil ziyaretlerden kabirlerdeki ölüler rahatsız olur.

Kurtubi: Genç kadınlara kabir ziyareti haramdır. Fakat yaşlılarına bu mubahtır. Erkeklerden ayrı çıkarlarsa, kabir ziyareti hepsine caiz olur" demiştir.[493]

Kabir yanında yatmak, üzerinde kandil, mum ve benzeri şeyler yakmak çirkin bid'atlerdendir. Kabir ziyareti ile ilgili yanlış davranışlar ekseri kadınlardan meydana gelmektedir. Yüce Peygamberimiz (s.a.v.): "Kabirleri ziyaret edip, üzerlerine mescid yapan ve kandil yakan kadınlara lanet etti".[494] İmam Birgivi (r.a.) diyor ki: Resulullah'ın lanet ettiği her şey kebair günâhlardandır. İslâm bilginleri kabir üzerinde kandil veya mum yakmanın haram olduğunu açıklamışlardır. Şayet mubah olmuş olsaydı onu işleyene lanet edilmezdi. Lanet ediliyor, çünkü faydasız yere mal kaybediliyor. Putpereslere benzercesine mezarlara saygı gösteriliyor. Alimler bundan dolayı, kabirler için ne mum ne yağ ve ne de başka bir şey adamak caiz değildir dediler. Çünkü bu, yerine getirilmesi bilittifak caiz olmayan bir günâh adağıdır. Bu amaçla vakıf da yapmak caiz değildir. Bu çeşit vakıf sahih olmadığı gibi, yerine getirilip gerçekleştirilmesi de helâl olmaz.[495]

İbn Abidin, Dürrü Muhtar ve haşiyesinde bu konuda özetle şunları kaydetmektedir:

Ekseriyetle avam tarafından türbelere; para, mum, yağ ve benzeri şeylerden yapılan adaklar bilittifak batıl ve haramdır. Bu adağı yapan, sanki oradaki yatıra; efendim, şayet kayıp eşyam bulunur veya hastam iyileşirse veya işim görülürse sana şu kadar altın şu kadar gümüş para, şu kadar yemek veya şu kadar mum ve yağ vereceğim, der gibi batıl bir inanışın içine düşmüş oluyor. Bunun batıl ve haram oluşu şu sakıncalardan dolayıdır:

a) Adağı mahluka yapmıştır. Oysa adak bir ibadet olduğu için yaratılmışa yapılması caiz değildir,

b) Kendisine adak yapılan ölüdür. Ölü ise malik değildir,

c) Şayet o kimse, talep edilen işlerde tasarruf sahibi ölüdür (haşa) Allah değildir sanarsa bu itikadı küfürdür.[496]

Kadınların cenaze arkasından gitmeleri tahrimen mekruh olduğu gibi; yüksek sesle zikir yapıp Kur'an okuyarak cenazeyi getirmek de kerahet-i tahrimi ile mekruh ve çirkin bid'attır. Cenaze gömüldükten sonra, kabir üzerini süslemek, bina yapmak haramdır.[497]

3 - NAFİLE NAMAZLARI CEMAATLE KILMAK.

Ramazan ayında teravih namazı ve onunla beraber vitir namazı cemaatle kılınır. Ramazan ayı dışında, vitir namazı olsun diğer sünnet ve nafile namazları olsun cemaatle kılınması mekruhtur. Farz namazlarını cemaatle kılmak erkekler için sünnet-i müekkede'dir. Nafile namazları cemaatle kılmak sünnet değildir. Birbirini çağırarak toplanmak sûretiyle buna devam etmek bi'attir. Regaib, berat ve kadir gecelerinde kılınan nafile namazları cemaatle kılmak mekruhtur. Regaib, Receb-i şerif ayının birinci cuma gecesidir. Bu gecede "regaib" adıyla kılınan namaz, hicretten 480 sene sonra ihdas edilmiş bir bid'attir. İlim adamları bunun asılsız

---

493 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/260.
494 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/260.
495 Ali Mahfuz, El-İbda' Fi Madarri'l-İbtida', 88.
496 İbn Abidin, 2/128.
497 Daha fazla bilgi için bak: Hadimi, Berika, 2/1455.

olduğu hakkında birçok kitap ve makaleler yazmalarına rağmen, çok yerlerde bu bid'ati işleyenlerin çokluğuna aldanmamalıdır. Bu mübarek geceleri ihya etmek için camide toplanmak mekruhtur.[498] Bid'atleri sünnet gibi işlemenin en büyük sakıncalarından biri de sünnetleri unutturup bid'atleri sünnet yerine koymaktır. Netice olarak, Regaib, Berat, Kadir ve Tesbih namazlarını cemaatle kılmak çirkin bid'atlerdendir. Teravih namazından başka, bu mubarek kandil gecelerinde kılınması için rivayet edilen namazlar tek başına evde kılınır. Kaza namazı zimmetinde kalmış olan kimse için kaza kılması önemlidir.

Zeyd b. Sâbit'den Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ey insanlar evlerinizde kılın! Zira farz namaz müstesnâ; namazın en fazîletlisi kişinin evinde kıldığı namazıdır."[499]

"Farz namaz müstesnâ, kişinin evinde kıldığı namaz benim bu mescidimde kıldığı namazdan daha faziletlidir."[500]

Meallerini verdiğimiz her iki hadis-i şerif; nafile namazların evde kılınmasının, camide kılınmasından daha fazîletli olduğuna delalet etmektedir. Keza yine delalet ediyorlar ki; cemaat farz namaza mahsustur. Nafile namazlarda aslolan onları gizlemektir ve tek başına kılmaktır. Öyle olmasaydı evde kılınması daha fazîletli olmazdı. Temeli cemaat ve açıktan yapılmasına dayanan farz namazların camide kılınması daha faziletlidir.

O itibarla nafile namazları cemaatle kılmak aslına muhalefet olur. Aslına muhalif olarak eda edilen ibadet kerahetten hali değildir. Öyle ise nafilelerde cemaat mekruhtur.

Hz. Peygamber (s.a.v.) revatip sünnetleri tek başına evinde kılarlardı. Vitir de böyledir.

Abdullah b. Şakîk'den naklen varid olan habere göre demiştir ki: Hz. Âişe'ye, Resûlüllah (s.a.v.)'in, nâfile namazını sordum. Şöyle cevap verdi:

"Resûlüllah (s.a.v.), benim evimde öğleden evvel dört rek'at (nafile namaz) kılar, sonra (mescide) çıkar cemaata namaz kıldırır; sonra (tekrar benim evime) girerek iki rek'at (nafile daha) kılardı. Cemaata akşam namazını kıldırır; sonra (benim evime) girerek, iki rek'at nâfile kılardı. Cemaata, yatsıyı kıldırır ve (yine benim evime) girerek, iki rek'at (nafile) kılardı. Geceleyin içlerinde vitir de dâhil olmak üzere dokuz rek'at namaz kılardı. Bâzı geceler, namazı ayakta, uzun kılar; bâzı geceler de oturarak uzun kılardı. Ayakta kılarken okursa, ayakta iken rükû' ve sücûd eder; otururken okursa, oturduğu yerden rükû' ve secde ederdi. Fecir doğunca, iki rek'at (nâfile namaz) kılardı."[501] Revatip sünnetler farzlara tabi oldukları için cemaatle kılınmalarının meşru' olması, diğerlerinden daha uygun idi. O ki onların cemaatle kılınması meşru' olmadı bir defa da olsa onları cemaatle kıldığına dair varid bir eser olmayınca; diğerlerinin cemaatle kılınmamaları daha uygundur.[502]

İbn Kayyim "Zadü'l-Meâd" adlı eserinde şunları yazmaktadır: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ibadet hususundaki hal ve gidişi; bir engel olmadıkça farz namazları camide eda etmek, sünnet ve nafileleri ise evde kılmaktı. O halde üzerine devam ettiği için, farz namazlarda cemaat sünnet-i müekkede; nafile namazları tek başına kılmak da yine sünnet-i müekkededir. Durum böyle

---

498 Daha fazla bilgi için: İbn Abidin, 1/461-476; Haşiyetu't-Tahtavi, 219; İbn Nuceym, el-Bahru'r-Raik, 1/366.

499 Nesâî ceyyid senedle, İbn Huzeyme Sahihinde rivayet etmişlerdir. Tergib-Terhib'de de böyledir. 1/80.

500 Irakî: İsnadı sahihtir, der. Ebu Davud Zeyd b. Sabit'den bu lafızla K. Salatin'da rivayet etti. Beğavî, Mesabîhu's-Sünne, 1/450, hadis no: 923; Buharî ile Müslim ittifakla yine Zeyd b, Sabit'den başka ilaveli ifade ile rivayet ettiler. Buharî, K. Ezan; Müslim, K. Müsafirin; Beğavî, Mesâbîh, 1/448, hadis no: 918; Neylu'l-Evtar'da da böyledir. bak: İ'lâu's-Sünen, 7/77.

501 Sahih-i Müslim, K. Müsafirin, 2/162; Ebu Davud aynı hadise "sonra çıkar cemaata iki rek'at sabah namazını kıldırırdı" ilavesiyle rivayet etti. Bak: Beğavî, Mesâbîh, 1/416, hadis no: 828; Mirkatü'l-Mefâtîh, 2/112.

502 İ'lau's-Sünen, 7/78.

olunca; sünnet-i müekkedeye, hulefa-i raşidin ve sahabe-i Kiram'ın ameline uygun olmadığı için, nafilelerde cemaat mekruhtur. Çünkü onlar revatip sünnetleri ve mutlak nafileleri cemaatle hiç kılmadılar. Kıldılar diye iddia edene açıklık getirmesi gerekir. Cemaat İslâm şeairinden olduğu için; temeli açıktan yapılmasına dayanır. O da farz ibadetlere mahsustur. Nafilelerde ise gizlemek asas olduğu için cemaat onun şiarından değildir.

Bu delilin gereği, vitir ve nafilede cemaatin kayıtsız şartsız mekruh olmasıdır. Ancak biz bunu tedaî ile kayıtladık. Tedaî: Birbirini çağırmak demektir. Fukaha bunu çoklukla tefsir etti. Tedaisiz Hz. Peygamberin ara sıra nafile namazı cemaatle kıldığı varid olmuştur.[503]

Buharî ile Müslim'in İtban b. Malik'ten bu husustaki rivayeti şöyledir:

İtban şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! gözlerimde hayır kalmadı. (Halbuki) kavmime namaz kıldıran benim. Yağmurlar yağdığı zaman onlarla benim aramızda olan dere akar da mescitlerine gidip namaz kıldıramaz oluyorum. Yâ Resûlallah, gönlüm ister ki, bana gelip evimde namaz kıldırasın da senin namaz kıldığın yeri namazgâh ittihaz edeyim"[504] dedi.

Fıkıh kitaplarında bu husus yer alırken, hiçbirinde buna cevaz verilmemiştir. Şemsu'l-eimme-i Serahsî'nin bu konudaki açıklaması şöyledir:

Birbirini çağırmak sûretiyle nafile namazı cemaatle kılmak mekruhtur. Ama bir kişi, bir kişiye veya iki kişi bir kişiye uyarak kılınırsa mekruh olmaz. Üç kişi bir kişiye uyarak kılındığı zaman ihtilâflıdır. Eğer dört kişi bir kişiye uyarak kılarlarsa ittifakla mekruhtur.[505]

Şemsu'l-Eimme-i Helevanî de bu hususta farklı olarak şunları söylüyor: "İmamdan başka üç kişi bulunması halinde bilittifak mekruh olmaz, dört kişi olmaları halinde meşayıhın ihtilafi vardır derken; Tehânevî: Metinler kayıtsız şartsız nafile cemaatine mâni ve mekruh üzerindedir. Mezhebin görüşü de budur. Meşayıh-ı Kiram bunu tedaî (birbirini çağırmak) ile kaytdetti. Tefsirinde ihtilaf ettiler; üstüne düşmek sûretiyle nafile namazı cemaatle kılmak bilittifak mekruhtur. Birbirini çağırmaksızın olduğu zaman, Helevanî gibi bazıları caiz görürken; imamdan başka dört kişi olduğu zaman diğer bazıları caiz görmemişlerdir.

Bu iktida ile cemaat fazileti elde edilir mi? sorusuna cevaben:

Nafilede cemaat sünnet değildir, sözü sevap elde edilemeyeceğini ifade eder. Bu gibi nafile namazları cemaatle kılmanın şeair-i İslâm'dan olmadığını insanlara bildirmek için terk eden kimsenin davranışı güzeldir.[506]

Ali el-Karî Şemail şerhinde şunları kaydeder:

Füru' kitaplarında açıklandığına göre; imamdan başka dört kişi olduğu zaman nafile namazlarında cemaatin keraheti hususunda fukahanın görüş birliği vardır.[507]

4-TA'DİL-İ ERKANI TERKETMEK

Ta'dil-i erkan, namazın bütün rükünlerini, esaslarını usulüne uygun olarak yerine getirerek ve namazın tertip düzeninin hakkını vererek kılmak demektir. Meselâ: Kıyamda iken dosdoğru, rüku'da iken dümdüz durmak; rüku'dan kalktığı zaman belini iyice doğrultmak ve "Sübhanallah" diyecek kadar öylece durmak; secdeden kalktığı zaman da iki secde arasında "Sübhanallah" diyecek kadar oturmaktır. Ta'dil-i erkan, İmam Ebu Yusuf'a göre farz, İmam

[503] Tehânevî, İ'lâu's-Sünen, 7/78.
[504] Sahih-i Buharî, K. Ezan, 1/204; Tecrid-i Sarih, 2/364, 12/181; Sahih-i Müslim, K. Mesacid, 2/126; Sahih-i Müslim Tercüme. ve Şerhi, 4/9.
[505] Düreru'l-Hükkam Şerh Gureru'l-Ahkam, 1/87; İbn Abidin, 1/476; İ'lâu's-Sünen, 7/81; İbn Humam Fethu'l-Kadir, 1/409; İbn Nuceym el-Bahru'r-Râik, 2/75.
[506] İbn Abidin Haşiyesi, 1/476.
[507] Tehanevî, İ'lâu's-Sünen, 7/83.

Azam ve İmam Muhammed'e göre vacibtir. Bu itibarla buna çok dikkat etmek gerekir. Yanılarak ta'dil-i erkanda hata eden kimseye "secde-i sehiv" lâzım geldiği halde, kasden terk etmek pek kerahetli olduğu için namazın iadesi (yeniden kılınması) gerekir.

Kıldığı namazdan manevi zevk alan zatlar; ta'dil-i erkan'a riayet eder, acele etmekten sakınırlar. Acele etmeyi ta'zime, adaba aykırı görürler. Hayatın en faydalı, en kıymetli saatleri ibadet ile geçen vakitlerdir. Boş yere veya fani bir faide uğruna saatlerini, günlerini sarf eden insanların namaz gibi ulvi bir ibadetten, ebedi bir saadet vesilesinden, lâhuti bir huzur neşvesinden bir an evvel çıkıp kurtulmaya çalışmaları pek acınacak bir hal değil midir?

5 - NAMAZDA İMAMI GEÇMEK VE ONA MUHALEFET ETMEK

İmam ile beraber cemaatle namaz kılan kimsenin, imamın her davranışına uyması, ona muhalefet etmemesi vacibtir. İmama muhalefet ise haramdır. Yüce Peygamberimizin bu konudaki hadis-i şerifleri şöyledir:

"Başını imamdan önce kaldıran kimse Allah'ın onun başını eşek başına çevireceğinden korkmuyor mu?[508] "Namazı esnasında başını imamdan evvel kaldıran kimse Allah'ın, onun suretini eşek suretine çevirmesinden emin olamaz."[509]

Hz. İbn Mes'ud (r.a.) rivayetinde:

"Başını imamdan önce kaldıran kimse Allah'ın onun başını köpek başına çevirmesinden emin olmaz"[510] buyurmuştur.

Hz. Enes anlatıyor: Bir gün Allah Resulü (s.a.v.) bize namaz kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü bize çevirerek:

"Ey cemaat! Ben sizin imamınızım. Öyle ise rüku', sücud, kıyam ve namazdan çıkma hususlarında beni geçmeyin! Çünkü ben sizi önümden de arkamdan da görüyorum" buyurdular. Ve sonra şunu ilave ettiler:

"Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki siz benim gördüğümü görmüş olsanız hakikaten az güler çok ağlardınız."

Cemaat: Ne gördün, ya Resulallah? dediler. Allah Resulü (s.a.v.):

"Cennetle cehennemi gördüm" buyurdular.[511]

Mealini verdiğimiz son hadis, cemaatin bütün namaz fiillerinde imama tabi olmaları lâzım geldiğine delildir. Hanefilere göre imama tabi olmak üç surete şamildir:

1 - Cemaatin fiili (davranışı) imamın fiiliyle beraber olur. İmamla beraber niyetlenmek, beraber rükua gitmek ve beraber selâm vermek gibi. İmamdan önce rükua giden ve rükuda imamı bekleyen kimsenin hükmü de budur.

2 - Evvela imam niyet eder, hemen arkasından cemaat da niyetlenir. Rükû' ve secdeler de böyle yapılır.

3 - Cemaat imamdan hayli sonra niyetlenir veya sonra rüku' sücud eder, ancak imam o rüknü bitirmeden cemaat kendisine yetişmiş ve o rüknün bir cüzünde birleşmiş olurlar.

İşte bu suretlerin üçüne de mütabaat, yani imama uyma denilir. Mesela: İmamdan ileri gitmemek ve geri kalmamak şartıyla imamla birlikte rükû' eden yahut imamdan pek az sonra veya biraz gecikerek rüku'a varan yahut imam rükudan doğrulduktan sonra henüz secdeye

---

[508] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/185.
[509] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/185.
[510] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/185.
[511] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/185.

gitmeden rükû eden cemaat imama tabi olmuş sayılırlar. Namazın farzlarında imama tabi olmak farz, vaciblerinde mütabaat vacib, sünnetlerinde mütabaat da sünnettir. Mesela: İmamdan önce rükû edip doğrulan ve tekrar imamla rükû etmeyen kimsenin namazı batıl olur. Çünkü farz olan bir rükünde imama tabi olmamıştır.[512]

6 - SAFLARI DÜZELTMEMEK.

Safları düzeltmek namazın kemalindendir. Düzeltmemek ise çirkin bid'atlardandır. Safların düzensiz ve intizamsız olmasının çirkin bid'at oluşundan başka cemaat açısından da çok zararı vardır. Resul-i Ekrem Efendimiz safların düzenli olması hususunda gösterdiği titizliği şu mübarek sözlerinden öğreniyoruz: Ebu Mes'ud şöyle anlatıyor: Resulullah (s.a.v.) namazda (namaza başlanacağı zaman) omuzlarımıza dokunur ve: "Doğrulun karışık durmayın ki kalpleriniz de karmakarışık olmasın. Benim arkama aklı başında olanlarınız, daha sonra derece itibariyle onlardan sonra gelenler onların arkasına daha sonra gelenler dursun!"[513] buyurdular.

Enes İbn Malik'ten:

"Saflarınızı düzeltin! Çünkü saffı düzeltmek namazın tamamındandır".[514]

"Ya saflarınızı düzeltirsiniz yahut Allah yüzlerinizi başka başka taraflara çevirir".[515]

Ashabtan Numan b. Beşir şöyle anlatıyor:

Resulullah (s.a.v.) bizim saflarımızı düzeltir, onları oklar gibi oluncaya kadar tesviye ederdi. Buna, ta biz anlayıp öğreninceye kadar böyle yapmakta devam etti. Son bir gün (mescide) çıktı ve namaza kalktı. Tam tekbir alacağı sırada göğsü saftan çıkmış bir adam gördü. Bunun üzerine:

"Ey Allah'ın kulları ya saflarınızı düzeltirsiniz yahut Allah yüzlerinizi başka başka taraflara çevirir"[516] buyurdular.

Safların düzeltilmesinden murad; bir safta bulunan cemaatin tamamiyle bir hizada durmalarıdır. Safların aralarındaki boşlukları doldurmaya da tesviye denir.

"Ya saflarınızı düzeltirsiniz yahut Allah yüzlerinizi başka başka kılıklara çevirir" buyurması, safları düz tutmayanlar hakkındaki tehdittir. Cemaat muhtelif yönlere dönerek safları bozunca, cezaları suçları cinsinden olmak üzere yüzleri başka kılıklara döndürülecektir. Bazıları bu cümleyi "Allah aranıza düşmanlık ve kin sokar, kalplerinizi değiştirir" şeklinde tefsir etmişlerdir. Çünkü cemaatin safları bozması zahiri (dış) bir muhalefettir. Zahirin muhalefeti ise batının (iç) muhalefetine sebeptir, derler.

Namazda safları düzeltmek İmam Azam, İmam Şafii ve İmam Malik hazaratına göre sünnettir. Zahirilerden İbn Hazm farz olduğuna kaildir. Hz. Ömer (r.a.) safları düzeltmek için hususi adamlar tavzif (görevlendirmek) etmiştir. Kendisi imam olduğu vakit bu zevat safların düzeldiğini haber vermedikçe namaza niyetlenmezdi. Hz. Osman ile Hz. Ali'nin (r.a.) de bu cihete pek dikkat ettikleri rivayet olunur. Hatta Hz. Ali namaza duracağı vakit safları teftiş eder; bir safta eğrilik görürse: "Ey filân, sen biraz ileri çık; ey filân, sen de biraz geri çekil" dermiş.[517]

İbn Ömer (r.a.)'den Ebu Davud'un sahih bir senedle rivayet ettiği hadis-i şerifte Resul-i Ekrem

---

[512] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/183-184.
[513] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/193.
[514] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/195.
[515] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/196.
[516] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/196.
[517] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi 3/197.

(s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Safları doğrultunuz; omuzlarınızı aynı hizaya getiriniz ve aralıkları doldurunuz. Safları düzeltmek için kardeşlerinizin ellerini tuttuğunuzda şiddet göstermeyiniz; uysal bulununuz. Safları açık bırakıp şeytanın girmesine meydan vermeyiniz. Safı bitiştireni Allah sevabına kavuşturur. Safları açık bırakanlara karşı da lütuf ve ihsanını keser."[518]

Yine Ebu Davud'un Hz. Enes'den rivayet ettiği sahih bir hadis-i şerifte Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Saflarınızı güzelce bitiştiriniz. Safları birbirine yaklaştırınız. Omuzlarınızı bir hizaya tutunuz. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki safların açık yerlerinden şeytanın siyah koyun gibi girdiğini görüyorum."[519]

Yine Ebu Davud Enes'den: Yüce Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

" Evvela ilk safı, sonra geridekilerini sıra ile doldurunuz. Eksiklik varsa son safta kalsın."[520]

Namazda safların meşru kılınmasının hikmeti, insanın, o korkunç ve dehşetli toplantı yeri olan kıyamet gününde Allah'ın huzurunda saf halinde duracağını hatırlaması içindir. Peygamberler, melekler ve müminlerden şefaatçı olanlar; namazda safların önüne geçen imamların mevkiindedirler. Müminlerin namazda saf bağlamaları, Allah katında saf saf duran meleklere benzer. Hak sühanehu ve Tealâ hazretleri, bize ubudiyette saf saf duran melekler gibi namazda saf bağlamamızı emretmiştir.[521]

Namazda düzgün ve intizamlı saf bağlamanın bu derece önemli olmasına rağmen, günümüzde özellikle cuma, bayram ve ramazan aylarında teşekkül eden kalabalık cemaatlerde safların intizamına gereken özenin verilmemesi elbette çirkin bid'at işlemekten başka bir şey değildir. Safların düzgün ve sık olmasının önemi ile ilgili bir hadis-i şerifin mealini vererek saf mevzuuna son verelim:

"Hiçbir adımın, safta bulunan aralığı kapatmak için kişinin yürüyüp gittiği adımdan daha büyük sevabı olamaz".[522]

7 - Şarkı-türkü söylemektir.

Şarkı-türkü söylemek ve dinlemeğe, Kur'an-ı Kerim okurken, zikir yaparken yapılan teğanni de dahildir. Raks (dans) etmek ve sağa sola sallanmak en çirkin bid'atlerdendir. Bu hususun fıkıh kitaplarındaki izahı şöyledir:

Eğlence maksadıyla şarkı-türkü söylemek bütün dinlerde haramdır. Özellikle kadının şarkı söylemesi. Kadının esasen normalin üzerine sesini yükseltmesi haramdır. Üstelik yüksek sesle şarkı söylemesi tabiatıyle daha çirkin olur.[523] Resul-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Şu üç şeyden başka, mü'minin eğlencesi yoktur: Atını terbiye için eğlenmesi, oku (silâhı) ile nişan alıp eğlenmesi ve zevcesi ile eğlenmesi".[524]

"Çalgı aletlerini dinlemek günâhtır, o gibi yerlerde oturmak dinin yasak ettiği şeyleri işlemektir.

---

518 Riyazüs-Salihin Tercm., 2/405.
519 Riyazüs-Salihin Tercm., 2/405.
520 Riyazüs-Salihin Tercm., 2/406.
521 Münavi, Feyzu'l-Kadir, Ş. Camiu's-Sağir, 2/75.
522 Münzirî, Et-Tergib ve't-Terhib, 1/88; Minhacu'l-Müslim, 210; El-Camiu'l-Mufehres li-etrafi'l-Hadi ennebeviyye li'l-Ebani, 206; Tamamu'l-Minne, 286.
523 Tebyinü'l-Meharim, yz. Sül. Ktp., Hacıbeşirağa, no: 210, vrk. 229/b.
524 Şerhu Fethi'l-Kadir, 8/450, Sa'di Çelebi haşiyesi.

Onlardan zevk almak ise küfürdür". Yüce Peygamberimizin burada; çalgıdan zevk almak küfürdür buyurması, zahiri manasına göre değil, tehdit içindir. Yani küfran-ı nimettir, demektir. İnsanın, kulak gibi en değerli uzvunu yaradılış gayesinin dışında kullanması, elbetteki büyük nankörlük olur. Ancak, ansızın çalgı ve benzeri şeyleri dinleyen kimse günâhkar olmaz. Fakat dinlememeğe gayret göstermelidir. Bir hadis-i şerifte: "Gına (şarkı-türkü), su baklayı yeşerttiği gibi nifak (ve kötülükleri) yeşertir" buyurulmuştur.[525]

Rivayete göre Resul-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz müzik sesi duyduğunda parmaklarını kulaklarına tıkadı.[526] Nikâhın ilânı ve yayılması için düğünde tef çalmakta bir sakınca yoktur.[527] Bayram gününde de tef çalınmasında bir sakınca yoktur.[528] Düğün ve bayram günlerinde şehveti tahrik edecek bir anlam taşımayan şiirleri sesli olarak okumak caizdir. Ancak günümüzde şehveti tahrik eden, edebe aykırı ifadeler taşıyan şarkı ve türkülerin caiz olmasına dinen hüküm vermek mümkün değildir.

İçinde fıkıh bilgisi, hikmetli sözler ve ibret verici ifadeler bulunan şiirleri okumakta da bir sakınca yoktur.[529]

Teğanninin en kötüsü, Kur'an, zikir ve duada yapılanıdır. Fıkıh alimleri teğanni ile okuyan ve onu dinleyenin günâhkâr olduğunu açıklamışlardır. Sesi dalga dalga yükselterek Kur'an okumak günâhtır. Okuyan da dinleyen de günâhkâr olur.[530] Kur'an'da teğanni yapmak ve sesi dalgalandırmak, kelimeyi yerinden bozup çıkarmıyorsa, bilakis güzelleştiriyorsa, kıraati süslüyorsa, namazda da onun dışında da müstehabtır. Yok eğer kelimeyi yerinden bozup çıkarıyorsa, bu namazın bozulmasını gerektirir ki böyle okumak menedilmiştir.[531] Kur'an'ın i'rabında hata yapan, tecvid kaidelerini bilmeyen kimseyi dinlemek kulak afetlerinden biridir. Dinleyici te'sir edebileceğini anlarsa onu okumaktan men' etmeli, değilse kalkıp gitmelidir. Buna işaretle Cenab-ı Allah buyuruyor ki: "Ayetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları gördüğün zaman- onlar Kur'an'dan başka bir sözle meşgul oluncaya kadar- kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan seni unutturursa, o halde hatırladıktan sonra artık o zalimler güruhu ile beraber oturma".[532]

Netice olarak, bayram ve düğünler haricinde halkı eğlendirmek için şarkı ve türkü söylemek haramdır. Zamanımızın sofilerinin cami'lerde ve ziyafetlerde şiir, zikir ve kasideler okuyup teğanni etmeleri ve bir sürü hayasız, bid'atçı, tüysüz genç ve sapıklarla bağırıp çağırarak zikir yapmaları da haram olan teğanniye dahildir. Ve belki sofilerin bu hali diğer teğannilerden daha şiddetlidir. Çünkü bunda bir de ibadet ediyorum itikadı vardır.[533]

8- Hutbe okunurken konuşmak

En çirkin bid'atlerden biri hutbe okunurken salat-ü selâm getirmek, radiyallahu anh demek, âmin demek v.b. sözler söylemektir.

---

525 Camiu's-Sağır, 2/73. Daha fazla bilgi için, Tebyinü'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik (Zeylei), 6/13-14; Fetava-i Bezzaziye (Hindiye kenarı),.6/359.

526 Fetava-i Kadıhan (Hindiye kenarı), 3/406; Ali el-Kari, Mirkatu'l-Mefatih, 4/621; Fetava-i Bezzaziye (Hindiyi kenarı), 6/359; el-İhtiyar, 4/166.

527 El-İhtiyar, 4/166.

528 Fetavai Hindiyye, 5/352.

529 Tebyinu'l-Meharim, yz. Sül. Ktp., Hacıbeşirağa böl., no.: 210, vrk. 229/a; Tebyinu'l-Hakaik (Zelyei), 6/14.

530 Şerhu Fethi'l-Kadir, 8/450.

531 Tarıka-i Muhammediyye Tercümesi (C. Yıldırım), 341

532 En'am, 68.

533 Tarikat-i Muhammediyye Tercm., 338; Fetava-i Hindiyye, 5/352. (Sünnet-Bid'at notları, 44-45'den alınmıştır).

Bütün hutbeleri içine alması için, burada hutbe mutlak olarak ifade edilmiştir. Cuma hutbesi, bayram hutbesi, hac'da okunan hutbe ve diğer hangi hutbe olursa olsun okunurken sessizce durup dinlemek lâzımdır.

Hutbe okunurken konuşmaktan başka, tesbih çekmek, salat-ü selâm gitirmek veya iyilikle emir ve benzeri bir şey yapmak çirkin bid'at olur. Namazda mekruh olan şeyler, hutbeyi dinleyene de mekruh olur. Bir hadis-i şerifte Yüce Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına "sus" diyecek olursan, (menedilmiş) boş bir söz konuşmuş olursun." Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor: "Kim cuma günü imam hutbe okurken konuşursa, o, sırtında kitap taşıyan eşeğe benzer. Ona "sus!" diyen kimse için de (o gün kâmil bir) cuma sayılmaz."[534] Okunan hutbeyi duyamayacak derecede uzakta bulunulsa bile yine sükût durmak gerekir.

9 - İsraf eden kimseye sadaka vermek

En çirkin bid'atlerden biri de israf eden kimseye sadaka vermek, camide dilenmek, oynamak, raks (dans) için yemek tertip etmek en çirkin bid'atlerdendir.

Gereksiz yere harcama yapan kimse günâh işlemiş olur. Çünkü israf haramdır. Bu itibarla masiyet sahiplerine sadaka vermek mekruhtur. Ubbi diyor ki: "Namaz kılmayan bir kimseye sadaka vermek isteyen mutlaka onun namaz kılmasını şart koşmalıdır. Zekâtı alan kimsenin: (Ben namaz kılarım) demesi kafidir".[535]

Başkasına el açıp dilenmek, insanın onurunu zedeleyen bir davranıştır. Hele bunu, vücut sağlığı yerinde, eli ayağı tutan kimsenin yapması, varlıkların en şereflisi olan insana hiç yakışmaz. Merhum M. Akif'in de dediği gibi: "Ayıp dilencilik etmek tutar iken el ayak." Bir de bunu cami içinde yapmak elbetteki çok çirkin bir hareket ve en çirkin bid'at olur. İnsanın dilenerek geçimini sağlamak değil, helâlinden çalışıp kazanmak suretiyle şeref ve haysiyyetini muhafaza etmesi gerekir.

Dilenciliği yeren birçok hadis-i şerif vardır. Birkaç tanesinin mealini vermekte fayda mülahaza ediyorum: "Eğer sizler dilenmekte olan (zarar ve günâhı) bilmiş olsanız hiçbiriniz bir kimseye gidip avuç açmazdı".[536]

Dilencilik esasen memnu'dur. İhtiyaç halinde ancak mubah olur. Şu sakıncaları vardır:

a) Mahluktan istemek, isteyen için zillettir. Bu ise kulun kendi nefsine zulmetmesidir.

b) Avuç açılana eziyet yapmak. Bu da kullara zulüm yapmak cinsindendir.

c) Allah'dan başkasına boyun eğmek. Bu ise şirkin çeşitlerindendir.

Bu durumda az bir basireti olan kimsenin böyle sakıncalı ve zararlı işe yanaşmaz.[537]

Dilenmenin çirkinliği hakkında da Yüce Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin bir sırt odun toplaması ve onu sırtına yüklenerek satması, kendisi için versin vermesin, bir adama el açmaktan daha hayırlıdır"

Hadis-i şerif çalışıp kazanmaya iktidarı olan bir kimsenin mutlaka helâlinden kazanarak yemesinin gerektiğini bildiriyor. Görülüyor ki, sırtla odun taşıyarak yahut hamallık ederek geçim te'min etmek ne ayıptır ne de günâh. Ayıp hatta haram olan meslek, el ayak tutarken

---

[534] Birinci hadisi, Buhari ile Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir. Sahih-i Buhari, K. Cuma, 1/224; Sahih-i Müslim, K. Cuma, 3/4; Beğavi, Mesabih, 1/471, hadis no: 972. İkinci hadis Mirkatu'l-Mefatih, 2/226; El-Fethu'r-Rebbani, 6/97-98.

[535] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/403.

[536] Sünen-i Nesai, 5/94-95; et-Tac, 2/36.

[537] Münavi, Feyzu'l-Kadir, 5/317-318.

dilencilik etmektir. Dilencilik bir kazanç te'min etse de etmese de çirkin bir iştir. Resulullah (s.a.v.): "verse de vermese de..." buyurmakla buna işaret etmiştir.[538]

"Her kim geçineceği kadar malı varken dilencilik ederse ancak ve ancak ateşini çoğaltmış olur, buyurdu. Ashab: Ya Resulallah geçineceği şeyden murad nedir? diye sordular. Resul-i Ekrem (s.a.v.) sabah ve akşam yiyeceği kadar malı olmaktır, buyurdular".[539]

Hz. Ömer (r.a.) akşamdan sonra dilenen birisini duyunca; akrabasından birine, bu adama akşam yemeğini yedir, dedi. Adama akşam yemeğini vermesine rağmen ikinci defa dilendiğini işidince; sana o dilenen adama akşam yemeğini ver, demedim mi? dedi. Ben ona akşam yemeğini yedirdim, deyince, Hz. Ömer baktı ki dilencinin elinde ekmek dolu torba vardır. Torbayı gören Hz. Ömer, sen dilenci değil ticaretçı imişsin, diyerek elinden torbayı alıp sadaka develerinin önüne döktü ve kamçı ile dilenciyi dövdü. Bir daha bu işi yapma dedi. Şayet dilencinin dilenmesi haram olmasaydı onu kırbaçlayıp elindeki torbayı almazdı.[540]

Hz. Ali (k.v.), Arefe günü (Arafat mevkiinde) bir adamın halktan dilenmekte olduğunu görünce (duanın kabul olacağı zaman ve isteklerin yerine geleceği) bu mübarek gün ve mukaddes yerde Allah'dan başkasından mı istiyorsun, diyerek adamı kırbaçlar. Camilerde dilenmek de buna kıyas edilir. Çünkü camiler (insanlara avuç açmak için değil) ibadet için inşa edilmiştir.[541]

Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Resul-i Ekrem (s.a.v.): "Kim ki, dilencilik etmeğe mâni' miktarda yanında malı bulunduğu halde dilenirse, cehennem ateşinden nasibini artırır" buyurmuştur. Bu hadis-i şerifin ravilerinden biri olan Ebu Davud'un hocası Nufeyli başka bir rivayette şöyle demiştir: Resulüllah (s.a.v.)'e: Mevcudiyetiyle dilenmek caiz olmayan zenginlik nedir? diye soruldu. Resul-i Ekrem cevaben: Sabah akşam yiyecek kadar nafakaya malik olmaktır, buyurdu.

Tibi diyor ki: Bu iki vakit için gerekli yiyeceği bulunan kimsenin o gün nafile sadaka istemesi caiz değildir. Fakat zekât almaya durumu elverişli olan kimse kendisine ve çoluk çocuğuna bir sene yetecek kadar nafaka ve giyecek zekât isteyebilir. Çünkü zekâtın ayırımı senede bir kere yapılır.[542] Görülüyor ki, zaruret olmadıkça dilenmeye baş vurmak dinimizce yasaktır.

Bu konu ile ilgili bazı hükümler:

Helâlinden rızkını kazanmaya kudreti olan kimsenin çalışıp kazanması lâzımdır. Çalışmaktan aciz olanın ise istemesi gerekir. Şayet istemeden açlıktan ölürse günâh işlemiş olur. İstemekten de aciz olduğu takdirde, onun bu halini bilenlerin ona yemek vermeleri veya verecek birini ona göstermeleri farzdır. Yüce Peygamberimiz (s.a.v.): "Yanıbaşında komşusu aç olduğu halde, tok yaşayan mü'min, kâmil mümin değildir"[543] buyurmuştur. Açlıktan ölen kimsenin durumunu bildikleri halde ilgilenmeyenler de onun günâhına ortak olmuş olurlar. Bir günlük yiyeceği bulunan kimsenin dilenmesi helâl olmaz. Cami ve mescid içlerinde dilenenlere sadaka vermek mekruhtur. Eserde şöyle gelmiştir: "Kıyamet günü, Allah'ın sevmediği kimseler kalksın! diye çağrılacak. Hemen camilerde dilenenler kalkacak".[544]

10 - Kadınların yabancı bir evde, ta'ziye veya tebrik için toplanmaları

538 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 5/447.
539 Hadisi Ebu Davud Süneninde ve Ahmed de Müsned'inde rivayet etmişlerdir. Beğavi, Mesabihu's-Sünne 2/36, hadis no: 1309; Sahih-i Müslim Tercüme. ve Şerhi, 5/449-450.
540 Ali Mahfuz, Hidayetü'l-Murşidin, 302.
541 Ali el-Kari, Mirkatu'l-Mefatih, 2/459.
542 Ali el-Kari, Mirkatu'l-Mefatih, 2/456.
543 Münavi, F. Kadir, 5/360, hadis no: 7583; el-Hakim, el-Müstedrek Ale's-Sahihayn, 4/167, hadisin isnadı sahihtir, Zehebi de bunu kabul etti.
544 el-İhtiyar, 4/175-176; Mülteka, 424

Kadınların yükses sesle tevhid getirmeleri, erkeklerin işiteceği bir şekilde açıktan mevlid-i şerifi okumaları da en çirkin bid'atlerdendir.

Kadınlar için tesettür (örtünme) esastır. Bu itibarla erkeklere ezan okuyup kamet getirmek sünnet-i müekkede olduğu halde kadın için mekruhtur. Çünkü ezanın açıkta yüksek yerde ve yüksek sesle okunması gerekir. Kadınlara ise bunların hepsi yasaktır. Binaenaleyh kadınların kendileri için meşru olmayan bir işi yapmaları elbetteki bid'at olur.

Kadının Sesi Avret midir?

İslâm, fitne ve fesada sebep olan her şeyi haram kılmıştır. Bu itibarla bazı erkeklerin kalbindeki şehveti tahrik etmemesi için kadının ayak bileziklerinin sesi duyulacak derecede ayaklarını yere vurmasını nehyetti: "Gizledikleri zinetleri bilinsin diye ayaklarını da (yere veya birbirine) vurmasınlar. (Erkekleri kendilerine meyl ettirmesinler.)"[545]

Hanefiler bu ayet-i kerime'deki yasağa dayanarak kadının sesinin de avret olduğu hükmüne vardılar. Zira kadına, zinetlerini seslendirmek yasak olunca; sesini yükseltmesi daha beliğ bir şekilde yasak olur.

Cessas, tefsirinde şunları yazıyor:

Ayet-i kerime gösteriyor ki, kadının yabancı erkeklerin duyacağı şekilde yüksek sesle konuşması yasaktır. Çünkü onun sesi ayak bileziklerinin sesinden fitneye daha yakındır. Ashabımız bundan dolayı kadının ezan okumasını kerih gördü. Zira ezan yüksek sese muhtaçtır. Kadına ise sesini yükseltmek yasaktır. Bu ayet-i kerime, kadının yüzüne şehvetle bakmanın haram olduğuna da delâlet eder.[546]

Ruhu'l-Beyan Tefsiri yazarı Merhum İsmail Hakkı bu ayet-i kerime'yi açıklarken şunları yazıyor:

Fakir diyor ki: Bu gizli kıyasla, bazı beldelerde kadınların yüksek sesle zikir yapmaları konusu ortaya çıkmaktadır. Bir araya toplanıp ses yükseltmek kadınlar hakkında cidden memnu'dur. Kadınlar bunu yapmakla büyük günâh işlemiş olurlar. Çünkü kadınlar hakkında toplanarak açıkça (Kur'an, zikir ve saire okumaları) mustehap olmuş olsaydı; namaz, ezan, ve telbiye de müstehap olurdu.[547]

İmam Şafii ve diğer bazı imamlara göre; kadın alışveriş yapmak ve hakimler önünde şahidlik etmek hakkına sahip olması itibariyle sesi avret değildir. Bu gibi işlerin yerine getirilebilmesi için mutlaka yüksek sesle konuşmak gerekir.[548]

Alusi: Muteber şafii kitaplarında zikredildiğine göre- benim meylim de bu yöndedir- kadınların sesi avret değildir. O halde onu duymak haram olmaz. Ancak fitne uyandırmasından korkulursa haram olur.[549]

Buradan anlaşılıyor ki, fitne korkusu olmadığı takdirde kadınların sesi avret olmaz. Zira Resul-i Ekrem (s.a.v.)'in muhterem hanımları rivayet ettikleri hadis-i şerifleri; içlerinde yabancıların da bulunduğu erkeklere haber verirlerdi.[550]

İbn Kesir'in bu konudaki görüşü:

Kadına, nazar-ı dikkati çeken veya erkeklerin şehvet hislerini kendine doğru tahrik eden her

---

[545] Nur, 31.
[546] M. Ali Sabuni, Revaiu'l-Beyan, Tefsir-u Ayati'l-Ahkam, 2/166.
[547] İsmail Hakkı Bursevi, Ruhu'l-Beyan Tefsiri, 6/145.
[548] Es-Sabuni, Revaiu'l-Beyan Tefsir-u ayati'l-Ahkam, 2/167.
[549] Alusi, Ruhu'l-Meani, 18/146.
[550] es-Sabuni, Revaiu'l-Beyan, 2/167.

davranış haramdır. Bundan dolayı, kadın evinden çıkarken kokusunu yabancı erkekler alsınlar diye süslenip güzel koku sürünmekten men edilmiştir. Yüce Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Her göz zina eder. Kadın koku sürünür de erkeklerin yanından geçerse o da öyledir (yani bir nevi zina etmiş demektir)".[551] Bilezik ve zinetlerini göstermek için ellerini oynatması da bunun gibidir.[552]

Kadınların Sokağa Çıkması

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberin zevcelerine ve bu suretle bütün mümin kadınlara vakar, sükün ve huzur ile evlerinde oturmaları emrolunur.[553] Bu, kadınlar için evin normal, tabii bir çevre ve vazife yeri olduğunu ifade eder. Fakat kadın hiçbir vechile evden çıkamaz demek değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınlara: "Allah size, ihtiyaçlarınız için çıkmanıza izin verdi" buyurmuşlardır.[554]

Müfessir Sa'lebi ve diğerlerinin zikrettiğine göre: Hz. Aişe validemiz Ahzab süresinin 33. ayetini okuduğu zaman, baş örtüsünü ıslatacak derecede ağlayıp göz yaşı dökerdi.

Hz. Sevde'ye: Kardeşlerinin yaptığı gibi; neden çıkıp hac ve umre yapmıyorsun? diyenlere: Ben hac ve umre yaptım. Yüce Allah, bana evimde vakar ile oturmamı emretti, dedi. Ravi diyor ki; Vallahi Hz. Sevde cenazesi çıkarılıncaya kadar odasından çıkmadı. Allah onlardan razı olsun.[555]

Şu hâlde, kadın zarurî ihtiyaçlarını gidermek için İslâmî kural ve hudutları aşmamak şartıyla sokağa çıkabilir. Zarurî ihtiyaçlardan maksat, kadının mutlaka görmesi gerekli olanlardır. Kadına ait elbise, zinet eşyası ve sair ihtiyaçlarını kocası görebilecek durumda ise kadının bunlar için sokağa çıkmasına lüzum yoktur, kocasının bunları alıp getirmesi gerekir. Çünkü kadının gerekli gereksiz çıkması, günümüzde çoğu kadınların yaptığı gibi; Allah'ın razı olmadığı bir davranışa yol açabilir. Çarşı-pazarda alış-veriş yaparken, yabancı erkeklerle ihtilat edip fısıldaşmak, birbirinin nefsanî hislerini okşarcasına tahrik edici hareketlerle İslâm'ın yasak kıldığı şeyleri işlemeye vesile olabilir.[556]

Kadın şayet şahsî ihtiyaçlarını te'min etmek için bizzat kendisi çıkmak zorunda kalırsa, İslâmî tesettür prensiplerine uyarak üstü başını güzelce örtmek, koku sürünmemek, zinetlerini göstermemek, yüksek sesle konuşmamak şartıyla çıkabilir.

Fakat kadınların renk renk, dar ve kısa etekli elbiseler giyinip güzel kokular sürünerek sokağa çıkmaları, sokakta seslerini yükseltmeleri, böbürlene böbürlene yürümeleri ve saire gibi İslâm adabı ile bağdaşmayan, müslüman erkeğin mertliğine yakışmayan her türlü fitne ve fesada sebep olan yakışıksız davranışlarına erkeklerin izin vermemeleri gerekir. Şüphe yok ki kadınlar yüzünden yayılan fitne ve fesat ancak erkeklerin aldırış etmemesinden, kıskanmamasından, namus ve şerefi koruma hususunda gereken titizliği göstermemelerinden ileri gelir.

Ailesine kıskanmayana Yüce Peygamberimiz "deyyus" ismini vermiştir. Şöyle buyurdu: "Üç kimse Cennete giremez, Cennet'in kokusunu da bulamaz: Kadınlardan erkeklere benzemeye özenen, içki içmeye devam eden ve deyyus. Orada hazır bulunanlar; ya Resulallah "deyyus" kimdir? diye sordular. Buyurdu ki, karısının iffetsizliğine göz yuman kimsedir. Bir rivayette karısına kıskanmayandır".[557]

---

551 es-Sabuni, Revaiu'l-Beyan, 2/167; İbn Kesir Tefsiri, 5/93.
552 Sabuni, Revaiu'l-Beyan, 2/167.
553 el-Ahzab, 33; el-Cessas, Ahkamu'l-Kur'an, 5/229.
554 Bekir Topaloğlu, İslamda Kadın, 229, 3. baskı.
555 Kurtubi, el'Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, 14/180-181; Cessas, Ahkamu'l-Kur'an, 5/229.
556 İbnu'l-Hac, el-Medhal, 1/239, Kadınların sokağa çıkma bölümü.
557 Sabuni, Revaiu'l-Beyan, 2/167; Münavi, F. Kadir, 3/327.

Kadın, zaruretsiz kocasının izni olmadıkça evinden çıkıp bir yere gitmemelidir. Şayet giderse Allah'ın gazabına uğramış olur. Resul-i Ekrem (s.a.v.) bir hadis-i şerifte şöyle buyuruyor: "Hangi kadın (zaruretsiz) kocasının izni olmadan evinden çıkarsa, evine geri dönünceye kadar, kocasının kendisinden razı olmasına kadar Allah'ın gazabında bulunur".[558]

Koca, karısının dinen sakıncası olmayan yerlere gitmesine ancak izin verebilir. Aksi takdirde Allah katında me'ül olur. Ara sıra anne ve babasını gidip ziyaret etmek kadının hakkıdır.

Koca, her cuma kızlarının ziyaretine gelemeyen anne-babasını her hafta gidip görmek isteyen karısına engel olamaz. Müftabih olan kavle göre, kadın kocasının izni olsun olmasın haftada bir defa anne-babasını, senede bir kere diğer mahremlerini gidip ziyaret edebilir. Anne-Baba ve diğer mahremlerinin de aynı müddetle kızlarını ve mahremlerini gelip ziyaret etmelerine koca engel olamaz.

Koca, karısını yabancıları ziyarete ve düğünlere gitmekten men edebilir. Günâh işlenen yerlere izin verirse ikisi de günâhkar olur. Kadının nafakası kocası üzerine vacib olduğundan kazanmak zorunda değildir. Bu itibarla para kazanmak, taayyün etmiş olsa bile ebelik ve ölü yıkamak[559] için evinden çıkmasını koca men edebilir. Çünkü kendi hakkı farz-ı kifayeden öncedir.[560]

Koca, muhtaç olduğu dinî meseleleri kendisine öğretmediği takdirde karısının namaz, abdest meselelerini öğrenmek için ara sıra ilim meclisine gitmesine izin vermesi gerekir. Bir hadise zuhur ettiği zaman koca bizzat gidip fetva sormaktan kaçınırsa, kadın izinsiz gidip fetva sorabilir.[561]

Burada kadınların hangi işler için evden çıkabileceklerini ve hangi hususlarda çıkamayacaklarını gördük. Bunlar dışında ikidebir sokağa çıkmak için sebep aramak doğru olmaz. Çıkmak için gerekli bir ihtiyaç olmalı. Aksi takdirde devamlı evden çıkmaları fitneye yol açabilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi; kadınların, şer'an izin verilen yerlere çıkıp giderken mutlaka örtülü olmaları, kendilerine erkeklerin bakıp meyl etmelerine sebep olacak zinet ve kıyafeti terk etmeleri şarttır. Yüce Allah: "Ağırbaşlı bir şekilde evlerinizde oturun ve cahiliyyet (zamanında süslenerek, ince elbiseler giyerek, açılıp saçılarak sokağa çıkan kadınların) çıkışı gibi çıkmayın"[562] buyurmuştur.[563]

---

558 Münavi, F. Kadir Ş. Camiu's-Sağir, 3/138.

559 İbn Humam, Şerh-u Fethi'l-Kadir, 4/207-208; İbn Abidin, 2/664-665.

560 Ölü yıkamak ücretsiz olur. Bu konuda ücret istemek, kendisinden başka yıkayıcı bulunduğu takdirde caiz olabilir. Başka yıkayıcı bulunmadığı zaman yıkamak işi farz-ı ayn olarak kendisine düştüğü için ücret istemek caiz değildir. Ebelik de böyledir.

561 İbn Abidin, 2/359-365.

562 El-Ahzab, 33

563 İbn Humam, Fethu'l-Kadir, 4/208.

SEKİZİNCİ BÖLÜM:
CAMİDE KÖTÜ FAALİYETLER

CAMİDE YASAK OLAN FİİLLER

* Camide alışveriş, kayıp ilânı, zikir ve namaz müstesna camiyi yol edinmek, camilerde ceza tatbiki yapmak.

* Camiye karar vererek çıktığı zaman iki ellerini birbirine geçirmek. Çünkü namaza niyet edildiği andan itibaren kişi namazda sayılır.

* Ezan okunduktan sonra, namazı kılmadan bulunduğu camiden mazeretsiz çıkıp gitmek mekruhtur. Hadis-i şerifte bu durum nifakla nitelenmektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Özür hariç, ezan okunduktan sonra camiden ancak münâfık çıkar".

Başka bir camide görevli imam veya müezzin bulunur da yokluğu ile cemaatin dağılması söz konusu ise çıkıp gitmekte bir sakınca yoktur. Çünkü bu çıkış sureta terk ise de manen ikmaldir. İtibar ise manayadır. Farz namazı kendi başına kılarak çıkıp giden de söz konusu kerahete dahil değildir. Onun işlediği kerahet yalnız başına farz namazı kılmasından dolayıdır. Çünkü namazı cemaatle kılmak sünnet-i müekkede veya vaciptir.[564]

* Camiye girip iki rek'at tahiyyetu'l-mescit namazı kılmadan oturmak. Namaz başladığı zaman (kavuşamam diye) koşmak. Bilakis, sekine ve vakar ile yürüyüp gitmek gerekir. Zorunlu olmadan direk ve sütunlar arasında saf tutmak.

* Soğan, sarmısak ve benzeri çirkin kokulu herhangi bir şeyi yiyen kimsenin camiye yaklaşması.

* Beraberinde, müslümanlara eziyet verecek bir şey var iken camiye uğramak.

* Şer'î şartlarla birlikte camiye gitmekten kadını menetmek.

* Camiye çıktığı zaman, kadının güzel kokuyu bırakmasını engellemek.

* İtikâfta (camide ibadete çekilmiş) iken kadınlara yaklaşmak, camilerin tezyini, kızıl ve sarıya boyanmasından, süsleme ve namaz kılanları meşgul eden her türlü nakışlardan dolayı övünmek.[565]

Burada sıraladığımız tüm yasaklardan camileri korumak gerekir. Her müslüman bu yasaklara riayet etmeyi önemli bir görev saymalıdır.

CAMİDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid adlı eserinde bu konuda şunları kayt etmiştir:

İmam Ebu Bekir Muhammed b. Ali b. İsmail el-Kaffal[566] eş-Şaşî'ye, camide çocukların

---

[564] Tehanevî, İ'lâu's-Sünen, 7/83-84.

[565] Muhammed Salih el-Müncid, El-Menhiyatu'ş-Şer'iyye, 13.

[566] Kaffal, İmam Ebu Bekir Muhammed b. Ali b. İsmail el-Kaffal eş-Şaşî. Tefsir, hadis, fıkıh ve lugat sahasında söz sahibi dünya imamlarından büyük alim bir zattır. Hicrî 291 yılında berat gecesinde dünyaya geldi, 366 yılında vefat etti. Bu zata "Kaffal-i kebir" de deniliyordu. Çağının tartışmasız imamı idi. Bütün ömrünü ilim tahsili ve neşri yolunda geçirdi. Doğuda, batıda ünü yayılmış meşhur bir alim idi. Güzel eserler yazdı. Bunlardan "Delâilü'n-Nübüvve" ve "Mahasinu'ş-Şeria"yı sayabiliriz. (Sem'anî, el-Ensab, 3/375, 4/533).

eğitiminden sorulan suale şöyle cevap verdi:

Çocuklar genellikle camiye zarar verdikleri için menedilmeleri caiz olur.

Kurtubî: Bazı alimler camide çocukların eğitimini, alış veriş babından gördükleri için menetti, der. Tabiî ki bu, ücretle olursa böyledir. Parasız olduğu zaman yine menedilir. Çünkü çocuklar camiyi pisletmekten ve kirletmekten sakınmazlar. Zira varid olan emir, camilerin temiz tutulmasıdır. Camide sanat icrası, kazanç temin edecek ticarî husus da böyledir.[567]

CAMİDE KONUŞMAK

Önce şunu söyleyelim ki, gereksiz konuşmalar her yerde sakıncalıdır. Özellikle cami içerisinde olursa tabiatıyla daha da sakıncalı olduğunda hiç şüphe yoktur. Burada İsa Aleyhisselâm'dan mervi bir olayı nakledelim:

İsa Aleyisselâm, cami içinde alışveriş yapan bir cemaate geldi. Hemen ridasını dürüp vurmak için üzerlerine yürüdü: Ey zehirli yılan çocukları! Allah'ın camilerini çarşı pazar edindiniz. Burası ahiret pazarıdır. Tartuşi aynı hadiseyi biraz daha farklı rivayet eder: İsa Aleyhisselâm bir cemaate uğradı, mescid içinde tartışıyorlardı. Onlara vurmaya başladı ve "Ey zehirli yılan çocukları! Allah'ın camilerini çarşı pazar edindiniz. Burası ancak ahiret pazarıdır", dedi.[568]

Camilere saygı ve hürmet göstermek; imanın sıhhatine, kalplerin takvasına delildir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalblerin takvasındandır."[569]

Camilerde, dünya ile ilgili gereksiz şeyler konuşmak elbetteki doğru değildir. Burada Tartuşi'nin kaydettiği iki rivâyeti nakledelim:

Camilerden bir cami, içinde dünya kelâmı konuşan halkından şikâyet ederek göğe çıktı. Meleklerle karşılaştı: Biz onların helâki için gönderildik, dediler. Tartuşi'nin diğer nakli şöyledir: Rivayet edilir ki, melekler; gıybet edenlerle camilerde dünya kelâmı konuşanların ağız kokularından Allah'a şikâyet ederler.[570]

Bir hadis-i şerifte: "Kim camiye bir şey için geldi ise onun nasibi odur"[571] buyurulmuştur. Yâni dünyevî veya uhrevî herhangi bir maksat için camiye gelen kimsenin nasibi o şeydir. Zira Yüce Peygamberimiz (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifinde "Herkes için ancak niyet ettiği şey vardır" buyurmuştur. Burada niyeti tashih etmek çok önemlidir. Hadis-i şerifte buna işaret edilmektedir. Şöyle ki; camiye gidişte gezme, dost ve arkadaşlarla görüşme ve benzeri dünyevi maksatlar karıştırılmamalıdır. Bilâkis itikâf, camiye girip ibadet yapmak, Allah'ın evini ziyaret edip ilim öğrenmek ve benzeri şeyleri elde etmeye niyet etmek olmalıdır.[572]

Camide mubah söz konuşmak mekruhtur, haseneleri yer bitirir diye açıklanmıştır. Bu kerahet, konuşmak için girildiği zaman ve mubah söz konuşulduğunda böyledir. Mubah söz dışındaki konuşmaların günâhı daha büyüktür.[573] Tavafta da konuşmak doğru değildir. O da namaz hükmündedir. Tirmizi ve diğerlerinin İbn Abbas'dan merfuan rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Kâ'be etrafında tavaf etmek namaz gibidir, ancak siz orada konuşabilirsiniz. o halde her kim

---

[567] Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid, 327.

[568] Kurtubi Tefsiri, 12/270; Tartuşi, el-Havadisü ve'l-Bida', 97.

[569] Hac, 32.

[570] Tartuşî, K. Havadis, 97.

[571] Münâvî, F. Kadir, 6/22; Beğavî, Mesâbîhu's-Sünne, 1/295, hadis no: 516. Ebu Davud, Sünen, 1/320, K. Salat; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, K. Salat, el-Müslimü yebitü fi'l-Mescidi, 2/447.

[572] Mirkatü'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesabih, 1/466.

[573] İbn Abidin, 5/269; el-Hediyyetü'l-Alaiyye, 288; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik, 2/39.

tavafta konuşursa sakın hayırdan, zikrullah'dan başka bir şey konuşmasın".[574] İbn Nüceym "Zahiriyye" adlı Hanefî fıkıh kitabından naklen şunları söylüyor: Camiye ibadet için girer, ibadet için oturur sonra mubah söz konuşursa mekruh olmaz.[575]

Hz. Ömer (r.a.)'in camide konuşan adamı azarladığını, rivayet edilen hadis-i şeriften öğreniyoruz. Halef b. Eyyüp camisinde oturuyordu. Birdenbire hizmetçisi gelip kendisinden bir şey sormak istedi. Hemen camiden dışarı çıkıp ona cevap verdi. Neden böyle yaptın diye soranlara: Ben şu kadar şu kadar zamandan beri camide hiç konuşmadım. Bu gün de konuşmak istemedim, dedi.[576]

İtikâfta olan müstesna, mubah söz konuşmak için camiye girip konuşmak mekruhtur.[577]

Konumuzu noktalamadan önce Yüce Peygamberimizin bir hadis-i şerifini daha zikretmekte yarar görüyorum: "Ahir zamanda bir kavim çıkacak (dünya ile ilgili işleri) camide konuşacaklardır. Allah katında onların değeri yoktur".[578]

Mescidlerde mubah sözler ve dünyevî ve buna benzer işlere dair mubah şeylerden söz etmek caizdir. İsterse bu tür konuşmalar esnasında gülme husule gelmiş olsun; yeter ki, konuşmalar mubah özelliğini muhafaza etsin. Bunun sebebi ise Cabir b. Semura (r.a.)'ın rivayet ettiği şu hadistir: "Resûlüllah (s.a.v.) sabah namazını kıldığı yerden güneş yükselinceye kadar kalkmazdı. Güneş yükselince de yerinden kalkardı. Onlar (ashab-ı kiram) mescitte konuşur, cahiliyye dönemindeki bazı hususları ele alır, kendileri güler, Hz. Peygamber de tebessüm ederdi."[579]

CAMİDE DÜNYA KELHÃMI

Caminin Yüce Allah'ın evi olduğu yukarıda açıklanmıştır. Cami ibadethane olduğu için orada yapılacak işler namaz kılmak, Kur'an okumak, Allah'ı zikretmek ve benzeri ibadetlerdir. O itibarla camiyi amacı dışında kullanmak onu tahribe kalkışmak anlamı taşıdığı için yanlış bir davranış olur. Hakim'in, Hz. Enes (r.a.)'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, Camilerde halka halinde toplanırlar, gayeleri dünyevî olur. Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Bunların arasına girmeyin".[580] İbn Hibban'ın İbn Mes'ud (r.a.)'dan rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte de Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ahir zamanda bir kavim gelecek, konuşmaları camilerinde olacak. Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur".[581]

Bu iki sahih hadis-i şeriften herbiri; camide dünya kelâmı konuşmanın kerahetli olduğuna zahiren delalet vardır. Dünya kelâmı derken; dünya meşguliyeti, zahmeti, yorgunlukları ve benzeri dünyaya ait konuşmalar kastedilmektedir. Şeytan, camide bu gibi yakışıksız sohbete dalanların bu davranışını fırsat bilerek musallat olur. Böylece; gıybet, koğuculuk ve dedikodu yaparak ibadetten uzaklaşır, cami sevabından mahrum olurlar. Allah'ı unuturlar, Allah da onları unutur.[582] İbn Nuceym "Bahru'r-Raik" adlı eserinde naklettiğine göre; bu kerahet, konuşmak

574 Ali el-Kari, İrşadü's-Sari, 110.
575 İbn Nüceym, El-Bahru'r-Raik, 2/39.
576 Kurtubi Tefsiri, 12/269
577 İbn Abidin, Hediyyetü'l-Alaiyye, 288; Ebu Hüzeyfe İbrahim b. Muhammed, Adabu'l-Mescid, 39.
578 Hadisi İbn Hibban rivayet etmiştir. Et-Tergıb ve't-Terhib, 1/169.
579 Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 1/298-299.
580 Hakim, el-Müstedrak Ale's-Sahîhayn, 4/323. Hakim sahihledi, Zehebî de onu kabul etti; el-Hasâisu'l-Kübra, 2/156; İ'lau's-Sünen, 5/136.
581 Münzirî, et-Tergib ve't-Terhib, K. Salat, 1/61.
582 Et-Tergib ve't-Terhib, 1/169 dip notu.

için camide oturulduğu zaman olur. Camiye ibadet için oturup, ibadetten sonra konuşmanın mekruh olmadığını kaydetmek gerekir.[583]

CAMİDE YÜKSEK SES

Namaz kılan, Kur'an okuyan ve herhangi bir ibadetle meşgul olan kimsenin yanında yüksek sesle Kur'an okumak veya herhangi bir şeyle kafasını karıştırıp huzurunu bozmak mekruhtur.[584] Müslüman namazda iken Rabbine münâcat etmektedir. Bu itibarla yanında Kur'an okumak, dua etmek, istiğfarda bulunmak, yüksek sesle zikir yapmak, hatta niyet ederken bile çevresinde namaz kılıp ibadet yapanların kafalarını karıştırıp huzurlarını bozmak caiz değildir.[585] Bundan dolayı namaza başlamadan önce üç kere ihlâs-ı şerif okumak bid'attir. Bu mesele memleketimizin her tarafında yaygın hale gelmiştir. Aslında buna ihtiyaç yoktur. Fakat nedense sünnetlere rağbet edilmezken bid'atler itibar görür. Bunun böyle oluşu İslâm'ın iyi bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.[586]

Camide namaz kılanlar varken namazdan önce bir hafız efendi tarafından Kur'an okumak da bunun gibidir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) namaz kılanların yanında yüksek sesle Kur'an okumayı men etmiştir. Şöyle buyurdu: "Bazınız birbirinize karşı açıktan Kur'an okumasın".[587]

Hanefî ulemasından çok değerli alim Şeyh Sinanuddin Yusuf'un "Tebyinu'l-Maharim"[588] adlı eserinde konumuzu aydınlatıcı önemli açıklama vardır. Teberrüken aşağıya alıyoruz:

"Bilmiş ol ki, yüksek sesle dua yapmak, Kur'an okumak, ancak ortada bir engel yoksa caiz olur. Fakat, namaz kılanların, zikir yapanların, tavaf edenlerin, tefekkürde bulunanların, evradları ile meşgul olanların, ilim tedris edenlerin, velhasıl ibadet içinde bulunan herkesin huzurunu bozup, kafasını karıştırmak gibi sakıncalar sözkonusu ise bu gibi yerlerde yüksek sesle Kur'an okuyup dua yapmak; dört imama göre, menedilmiş yasak bir davranıştır". Zira Hz. Peygamber (s.a.v.): "Bazınız birbirinize karşı yüksek sesle Kur'an okumasın"[589] buyurmuştur. Şüphe yok ki bu davranış namaz kılanlara zarar verir. Allah Resulü: "Zarar ve zarara zararla karşılık vermek yoktur"[590] buyurdu. Ayrıca "Her kim (haksız yere) bir kimseye zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim bir kimseye meşakkat vermeyi kastederse Allah da ona meşakkat verir"[591] buyurmuştur. İbadet edenlerin huzurunu bozan her davranış bilittifak yasaklanmıştır.

Mescidlerde tartışmak, ses yükseltmek, kayıp ilânı, alışveriş, icare ve buna benzer akitler mekruhtur. Çünkü Müslim, Ahmed ve İbni Mace'de Ebu Hüreyre (r.a.)'den şu hadis zikredilmektedir: "Mescitte yitiğini yüksek sesle ilân edip arayan bir kimsenin sesini işiten kimse ona: "İnşaallah onu bulamazsın!" desin. Çünkü bu mescitler bu iş için bina edilmedi." Tirmizî'nin bir rivayetinde ise şu şekildedir: "Mescitte alan veya satan birisini gördüğünüz zaman: "Allah ticaretini kârlı kılmasın" deyiniz. Kaybını ilân eden bir kimse gördüğünüz zaman da: "İnşaallah onu bulamazsın. "deyiniz.

Aynı şekilde Hanefîlerle Malikîlere göre alışveriş mekruh, Hanbelîlere göre ise haramdır. Şayet yapılacak olursa böyle bir alışveriş batıldır. Namaz kılanların şaşırmasına sebep teşkil edecek

---

583 Tehanevî, İ'lau's-Sünen, 5/136-137.
584 Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 317.
585 Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 81
586 Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 204; el-Kasımî, Islahu'l-Mesacid, 105.
587 Islahu'l-Mesacid, 105, 74; Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 204. Hadisi Ahmed b. Hanbel sahih senedle rivayet etmiştir.
588 Tebyinu'l-Maharim, yz. Süleymaniye Ktp., Hacıbeşirağa böl., no: 210, vrk. 231/a-231/b.
589 Hadis için bak: Keşfu'l-Hafa, 1/179; Beyhakî, Şuabu'l-Îman, 2/542; Kasımî, Islahu'l-Mesacid, 74, 105. Hadis sahihtir.
590 Hadis için bak: İbn Mace, K. Ahkam, 2/784, hadis no: 2340-2341; Münavî, Feyzu'l-Kadir, 6/431.
591 İbn Mace, 2/785, hadis no: 2342; Münavî, F. Kadir 6/173.

olursa yüksek sesle zikretmek, Hanefîlerle Hanbelîlere göre mekruhtur. Ancak fıkıh öğrenen kimselerin seslerini yükseltmesi bunun dışındadır. Bunlara göre mubah olmayan sözlerle konuşmak da mekruhtur. Şayet mubah olan sözlerle konuşulursa namaz kılanlar da şaşırmıyor ise, mekruh değildir. Malikîler ise, zikir ve ilimle dahi olsa, mescitlerde sesleri yükseltmek mutlak olarak mekruhtur, demişlerdir.[592]

CAMİDE YÜKSEK SESLE KEHF SÛRESİNİ OKUMAK

Camide işlenen bid'atlerden biri de cuma günü, cemaatin kimi rukû'da, kimi secdede, kimi zikir yapmakta, kimi Kur'an okumakta, kimi tefekkürde olduğu halde yüksek sesle şarkı-türkü nağmelerine benzer hatalı bir okuyuşla (teğanni ile) Kehf sûresini okumaktır.

Kur'an ve mekân hürmetine dikkat etmeden, avamın böyle yüksek sesle hatalı okuyuşu beğenerek işlenen bid'atten sakın! Bu davranışların hepsi yerilmiştir ve şu yönlerden helâl değildir:

1) İbadet edenlerin kafasını karıştırmak. Bu ise bilittifak haramdır.

2) Şer'i bir ihtiyaç yok iken camide seslerin yükseltilmesi. Oysa bu hususun, varid olan yasaklayıcı müeyyidesi vardır. Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Bazınız birbirinize karşı yüksek sesle Kur'an okumasın".[593] Yüce Peygamberimiz Hz. Ali (k.v.)'ye hitaben:

"Ya Ali! İnsanların namaz kıldığı yerde yüksek sesle Kur'an okuyup dua yapma. Zira bu onların namazını ifsat eder". Dürrü Muhtar'da zikredilmektedir ki; fıkıh ilmiyle uğraşan müstesna, camide sesi yükseltmek haram olur.[594] Şafii ulemasından İbnu'l-İmad (r.a.): Namaz kılan ve benzerlerini karıştıracak şekilde açıktan kıraet yapmak da haramdır, der.

3) Peygamber Aleyhisselâm ve onun ashabı döneminde yapılanlara muhaliftir. Gerçek şu ki, ashab-ı kiram, özellikle camilerde yüksek sesle Kur'an okuyup zikir yapmaktan hoşlanmazlardı. Hele karışıklığa sebep olursa haram olmasında şüphe yoktur.

Evet, cuma gecesi ve cuma günü bu sûrenin (Kehf) okunmasının faziletine dair varid olan nas (hadisler) vardır. Fakat bilinen bu şekliyle değil. Bilakis evinde tek başına veya sesi yükseltmeden camide.

Allâme Zeynuddin eş-Şafiî, Kurretü'l-Ayn ve şerhi Fethu'l-Muin'de yazıldığına göre: "Nevevî, kitaplarında açıkladığı gibi; Kehf sûresi ve diğerlerini okurken, uyuyana veya namaz kılana eziyet verecek şekilde yüksek sesle okumak mekruhtur. Hanefî, Hanbelî ve Malikî kitapları; alışılmış bu keyfiyetle sûrenin okunmasının memnu' olduğunu açıklamaktadır. Kur'an'a hürmetin vacib olduğu malumdur. O halde sokaklarda ve meşguliyet yerlerinde okunmaz. Bu gibi yerlerde okunduğu zaman onun hürmetini yitiren, okuyan kimse olur ve günâh; meşgul olanlara değil, yine okuyan üzerine olur.[595]

Fıkhu's-Sünne yazarı es-Seyyid Sabık şunları yazar: Camide namaz kılanları karıştıracak şekilde Kur'an okumak bile olsa sesi yükseltmek haramdır. Ancak ilim dersleri müstesnadır. İbn Ömer (r.a.)'den rivayeten: Resûlüllah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanlar namaz kılarken yanlarına çıktı. Kur'an okurlarken sesleri yükselmişti. Onlara şöyle buyurdu: "Namaz kılan, Rabbiyle fısıldaşıyor. Ne ile niyaz ettiğine dikkat etsin. Bazınız birbirinize karşı açıktan

---

[592] Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 1/297.

[593] Hadis için bak: Keşfu'l-Hafa, 2/179, 371; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2/542; Islahu'l-Mesacid, 74, 105, hadis sahîhtir.

[594] Reddu'l-Muhtar Aleddürri'l-Muhtar, 1/444; el-İbda', 80; Es-Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne, 1/212; İbn Nuceym, el-Eşbah, 371.

[595] Ali Mahfuz, el-İbda', 79-80.

okumasın."[596] Ebu Said'il-Hudrî (r.a.)'ın rivayet ettiği bir hadise göre: Nebi aleyhisselâm, mescidde itikâfa girmişti. Cemaatin, kıraeti açıktan yaptıklarını işitince örtüyü açtı ve onlara: "Dikkat! Hepiniz Rabbinize niyazda bulunuyorsunuz. Birbirinize eziyet etmeyin. Kıraetle birbirinize karşı sesinizi yükseltmeyiniz"[597] buyurdu. Bir hadis-i şerifte; "Okuyucularınız namaz kılanlarınızı meşgul etmesin" buyurulmaktadır.[598]

Cuma Günü Kehf Sûresini Okumak Müstehaptır

Cuma günü Kehf sûresini okumanın fazileti gayet fazladır. İnsanın mana alemini, manevî hayatını aydınlatır. Buna devam edenin imanını Allah muhafaza eder, teslimiyetini artırır, ibadetlerle kalbini nurlandırır, salih ameller içinde gülümser, hayırlarla sevinir, neş'eli bir kalple ibadetlere yönelir. Camius-Sağir'de olduğu gibi; cuma günü ve cuma gecesi okunması mendûbtur:

"Kim cuma günü Kehf sûresini okursa, iki cuma arasını aydınlatacak kadar ona nur verilir".[599]

"Kim cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) Kehf sûresini okursa, kendisi ile Beytü'l-Atik (Kâ'be veya Mescid-i Aksa) arasını aydınlatacak kadar ona nur verilir".[600]

CAMİDE ŞİİR

Nübuvveti, İslâm'ı övücü olursa veya hikmetli sözler ihtiva eder, güzel ahlâk ve buna benzer hayır türlerine dair konuları işlerse böyle şiirleri mescitte okumanın bir mahzuru yoktur. Bunun delili Said b. Müseyyeb'in rivayet ettiği şu hadistir: "Hassan b. Sabit mescitte şiir okumakta iken Ömer b. el-Hattab da oradan geçer ve onun şiir okuduğunu farkeder. (Hz. Ömer bu tutumuna itiraz edince Hassan) şöyle der: "Bu mescitte senden daha hayırlı kimse varken burada şiir okundu". Sonra da Ebu Hüreyre'ye dönüp şöyle dedi: "Allah adına bana söyle! Resulüllah (s.a.v.)'in: "Benim yerime sen cevap ver! Allah'ım sen onu Ruhu'l-Kudüs ile destekle!" dediğini duydun mu?" Ebu Hüreyre: "Evet!" diye cevap verdi".[601] Fakat bir müslümanı hiciv eden, şarabın tavsifine dair olan, kadınlardan ve oğlanlardan söz eden, bir zalimi öven veya hoş olmayan bir övünmeyi ve buna benzer şeyleri ihtiva eden şiirlerin okunması haramdır. Bu gibi şeylerin haram olduğunun delili Hz. Enes'in Müslim tarafından rivayet edilmiş şu hadisidir: "Bu mescitler hiçbir şekilde küçük abdest ve pisliklerden her hangi bir şeye elverişli değildirler. Bu mescitler ancak Allah'ı zikretmek ve Kur'an okumak içindir".[602] Bir başka hadis ise şöyledir: "Peygamber (s.a.v.) mescitte karşılıklı şiir okunmasını nehyetmiştir".[603]

---

[596] Hadisi Ahmed sahih bir senedle rivayet etmiştir. Müsned, 4/344; Beyhakî, Sünen-i Kübra, 3/11-12; Müttakî El-Hindî, Kenzu'l-Ummal, 7/529; Hakim el-Müstedrek, 1/235-236, K. Salat; Beğavî, Mesabihu's-Sünne, 1/333, hadis no: 608.

[597] Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne, 1/212. Hadisi, Ebu Davud, Beyhakî, Nesâî ve Hakim rivayet etmişlerdir, Hakim, 'Buharî ve Müslim'in şartlarına göre hadis sahîhtir', demiştir.

[598] Sünen-i Darimî, 1/1468'den naklen. El-Mescidü ve Neşatuhu'l-İctimaî Ala Medari't-Tarih, 261.

[599] Münzirî, et-Tergıb ve't-Terhib, 2/32. Nesaî ve Beyhaki merfu olarak rivayet etmişlerdir. Hakim merfu' ve mevkuf olarak rivayet etmiştir.

[600] Münzirî, et-Tergıb ve't-Terhib, 2/32; Ali Mahfuz el-İbda', 79-80.

[601] Buharî ve Müslim.

[602] Sahih-i Müslim, K. Tahare, 1/163.

[603] Hasen bir hadis olup Nesei bunu hasen bir isnad ile Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden isnadıyla rivayet etmiştir.

Be yaranler be kardeşler neyleyeyim ben nideyim,

Hak benim kulum değilsin der olursa ben nideyim.

Zelil mağyül ola başım anda hiç dökmeye yaşım,

Mahşer günü içim dışım ot olursa ben nideyim.

Gıybet müsavidir sözüm her dem zina eder gözüm,

Yarın Hak katında yaşım kan olursa ben nideyim.

Fesat ile dolu içim ey havace bağışla suçum

Cehennemde benim için bur olursa ben nideyim.

Ben fesat içinde kaldım Yunus eder arttı derdim

Varacağım sinum kabrim dar olursa ben nideyim.

(Yunus Emre Divanı)

CAMİDE MUSİKİ

Taşköprülüzade Mevzuatü'l-ulum adlı eserinde güzel sanatlardan sayılan ud, kaval, düdük, ney, kanun ve benzeri aletleri anlatırken sonunda şunu söylüyor; bu gibi aletleri anlatırken sözü uzatmayalım. Çünkü bunlar her ne kadar riyazi ilimlerin dallarından iseler de dinimizde haram oldukları için onları saymakla uğraşmak ahiret talipçisinin vaktini ve boşa yere ömrünü yitirmekten başka bir işe yaramaz Ahiret talipçisinin ömrü kıymetli olduğu için bu gibi şeylerle uğraşmaktan daha şereflidir.[604]

Şarkı ve türkünün, batıl eğlencelerden ibaret olduğu şüphesizdir. Bundan dolayı hakkı yerilmektir. Evet, yerilmeyi kaldıracak bir husus kendisine isabet ederse mubah olabilir veya en azından mekruh olarak kalır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Bekir (r.a.)'e hitaben, şarkı söyleyen cariyeyi "Onu bırak zira o bayram günüdür" buyurduğu gibi. Yani bayram günü ondan yerilmeyi kaldırmıştır.

İslâm alimlerinin Sultanı Kâşanî "Bedaiu's-Sanai" adlı eserinde bu konuda şunları söyler: "Musikî sevinçli günlerde, sevinci tekit edip heyecanını yaşatmak için; sevilen husus mubah ise mubah olur. Bayram gününde, düğünde, uzakta bulunan kimsenin dönüşünde, düğün ziyafetinde, doğumda ve benzeri olaylarda insanları evlenmeye teşvik etmek için, nikâhta nefsani ve şehevî olmayan şiirler söylenebilir.

Şevkani, nikâhta tef çalmak, yüksek sesle "size geldik, size geldik" ve benzeri şiirler söylemek caizdir, der. (Neylü'l-Evtar). Ancak kötülüğü körükleyen, nefsani hisleri okşayan şarkı-türkülerle; kadının güzelliğinden, fuhuş ve içkiden bahsedip kötülüğü kamçılayan nağmeler terennüm etmek haramdır. Diğer yerlerde olduğu gibi nikâhta da durum böyledir. Yani böyle gayrı meşru sözler ve eğlenceler haramdır.[605]

TEGANNİ

Teganni iki anlamda kullanılır; celi ve hafi.

a) Celi: Lafızda meydana gelen, manaya ve iraba halel (zarar) veren, esreyi ötre ve üstün okumak ve benzeri hata yapmak. Bununla mana bozulsun bozulmasın.

---

604 Taşköprülüzade, Mevzuatü'l-Ulum, 1/398.

605 Fadlüllahi's-Samed, 263. Not: Et-Tarihu'l-Kavim Limekkete ve Beytüllahi'l-Kerim, 5/28'de bu konuda bilgi vardır.

b) Hafi: Harfe halel veren hatadan ibarettir. İhfayı izharı idgamı-gunneyi terketmek, kalını ince, inceyi kalın okumak, uzatılmayacağı uzatmak, uzatılacağı uzatmamak ve benzeri hatalar yapmak gibi. Şüphe yok ki, bu çeşit hatalar; üzerine şiddetli azap terettüp edecek farz-ı ayn değildir. Ancak bunda cezalanma ve tehdit korkusu vardır.[606]

Kur'an okumakta asıl olan onu tecvid kurallarına bağlı kalarak okumaktır. Sesi güzelleştirmenin de bu ölçüler içinde olması gereklidir. Bir hadis-i şerifte:

"Kur'an okuma bakımından insanların en güzeli, okuduğu zaman Allah'dan haşyet ettiğini gördüğün kimsedir"[607] buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Kıraat cihetinden insanların en güzeli, Kur'an okuyunca hüzünlenen kimsedir".[608]

KUR'AN'I GÜZEL SESLE OKUMAK

Kur'an'ı güzel sesle okumanın ve güzel sesle okuyanı dinlemeyi arzu etmenin müstehab olduğuna dair hadisler:

Ebu Hüreyre (r.a.)'den: Resûl-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz:

"Allah-u Tealâ, güzel sesli Peygamber'in Kur'an'ı teganni ile okumasına razı olduğu kadar hiç bir şeyden razı olmamıştır"[609] buyurmuştur. Yine Allah Resûlü:

"Kur'an'ı ahenkle okumayan bizden değildir"[610] buyurmuştur.

İbn Mes'ud (r.a.)'den: Nebi (s.a.v.) bana, "Kur'an oku:

-"Ya Resûlüllah Sana mı okuyacağım? Halbuki Kur'an Sana inzal buyuruldu" dedim. Resul-i Ekrem (s.a.v.):

-"Ben Kur'an-ı başkalarından dinlemeyi daha çok severim" buyurdu. Onun üzerine kendisine "Nisa" suresini okudum. "Biz her ümmetten hakkıyle bir şahid getireceğimiz onlara da seni hakkıyle şahid kıldığımız zaman, onların hali nice olur?" mealindeki ayet-i kerimeye geldiğimde, "şimdilik yeter" buyurdu. Kendisine baktım, gözlerinden yaşlar akıyordu. Hadiste, Kur'an okumağa, dinlemeğe ve manasını düşünmeye, ilim ve fazilet erbabına tevazu' göstermeye ve onların mevkiini yükseltmeye teşvik vardır.[611]

Ebu Muse'l-Eş'arî (r.a.)'den: Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz:

"Davud'a verilen güzel seslerden sonra sana da verilmiştir"[612] buyurmuştur.

Müslim'in diğer bir rivayetinde:

"Dün akşam senin Kur'an okumanı dinlediğimi görseydin çok memnun olurdun"[613] buyurulmuştur. Resûlüllah Ebu Muse'l-Eş'arî'nin Kur'an okuyuşunu dinlediğinde pek mütehassis olmuşlar ve bu hadisi irad buyurmuşlardır.

RAKS

Raks, kişiden ölçülü hareketlerin meydana gelmesinden bahs eden ilim demektir. Şöyle ki, onu müşahede edeni coşku ve sürura getirir.

---

606 Ali el-Karî, el-Minehu'l-Fikriyye, 28.
607 Ramûzu'l-Ahadis, 1/18.
608 Ramûzu'l-Ahadis, 1/18.
609 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/346.
610 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/347. Ebu Davud rivayet etmiştir.
611 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/348.
612 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/346 Buharî ve Müslim rivayet etmişlerdir.
613 Riyazu's-Salihin Tercm., 2/346

Bu da refahtan şımarmış, zengin, umera ve bunların ayarındaki eğlence sahiplerinin rağbet ettiği bir ilim dalıdır. Bunu çocuklara, cariyelere öğretirler ki kulak ve göz her ikisi lezzet bulsun, onların güzelliğini müşahede etmekle, nağmelerini dinlemekle zevk ve sevinçleri tam ve mükemmel olsun. Hintliler dans oyunlarının çeşitlerine mahirdirler. Bu hususta onların yed-i tulaları vardır. Ancak bu ilim bizim şeriatımızda haramdır.

Denildi ki, musiki, şarkı ve eğlencelerden herhangi biri ile zevklenmek küfürdür.[614]

EĞLENCE

Daha önce de açıklanmış olduğu gibi; mü'minin üç eğlence dışında eğlencesi yoktur. Bu itibarla, ibadet dışında olsun ibadet içinde olsun; nefse hitap eden, nefsin hoşuna yönelik her türlü oyun ve eğlencelerin dinimizde yeri yoktur. Bu fani dünyaya oyun oynayıp nefsi eğlendirmek için gelinmediğini unutmamak gerekir.

İmam Birgivi (r.a.) Tarikat-i Muhammediyye adlı eserinde beden afetlerini açıklarken şunları yazıyor:

"Beden afetleri cidden çoktur. Bunlardan biri raks'dır (sıçrayarak oynamak, dansetmek). Bu hareket ister zikir yaparken ister Kur'an okurken ister tesbih ve tehlil çekerken olsun aynıdır. Bir diğeri de ölçülü olmayan çalkanma hareketidir. Bunların herbiri, Yüce Peygamberimizin "üç oyundan başka her eğlence haramdır..." diye istisna buyurduğu eğlenceler dışındadır. Bundan dolayı bunlar haram sayılır. Zamanımızda bazı sofilerin yaptıkları raks (dans) çalkanma ve dalgalanma bu iki kısım harekete dahildir. Hattâ ibadet itikadıyla yaptıkları için diğer oyunlardan daha kötüdür. Bu sebeple küfürlerinden bile korkulur.

İmam Ebu'l-Vefa İbn Akil diyor ki, raks Kur'an'ın kesin beyanıyla menedilmiştir: "Yeryüzünde kibr-ü azametle yürüme. Çünkü (ne kadar bassan) arzı cidden yaramazsın, boyca da asla dağlara eremezsin!".[615]

Beden hareketleriyle birtakım oyunlar oynamak da salınarak kibirle yürümeğe benzer, belki ondan daha kötüdür.

Tartuşî'den, sofilerin mezhebinden ve raks-u vecdlerinden sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "İbadet namına raks etmeyi, içinde öyle bir şey hissetmediği halde vecde gelmeyi ilk ihdas eden Samiri'nin arkadaşları olmuştur. Altından mamul buzağıyı tanrı edindikleri zaman bu yola sapmışlardır. Buzağıdan sığır sesine benzer bir ses çıktığında onlar onun etrafında toplanıp raksettiler ve yalandan vecde geldiler.

Demek ki raks (bedenî oyun) kâfirlerin adetidir, buzağıya tapanların işidir. Tatarhaniyye kitabında deniliyor ki: "Bir şeyler duyup ta raks yapmak caiz değildir. "Zahire" kitabında böyle yapmanın büyük günâh olduğu kaydedilmiştir.

İmam-ı Bezzazî (rahmetu'llahi aleyh) fetvasında İmam-ı Kurtubî'nin şöyle dediğini naklediyor: "Şarkı türkü söylemek, tanbur, ud ve benzeri çalgıları çalmak, raksetmek bilicma' haramdır. Mezhep sahibi dört imama göre de böyledir."

Sofi taifesinin seyyidi Ahmed Yesevî bunların haram olduğunu tasrih etmiştir.

Ben Şeyhulislam Celalul-milleti ved-din fetvasında şu cümleleri gördüm: "Bilicma' haram olduğunu bildiği halde raksı, helâl sayan kimse kâfir olur."

Şeyh Zamahşerî Keşşaf Tefsirinin birkaç yerinde bu hususla ilgili birkaç cümle kullanmış ki rakseden ve çalgı çalanlar üzerine büyük bir azabın çökeceğini ifade etmektedir. Nihaye

---

[614] Taşköprülüzade, Miftahu's-Saade, 1/398.
[615] İsra, 37.

kitabının sahibi ile İmam-ı Mahbubi'nin bundan daha şiddetli görüş ve hükümleri vardır.[616]

İmam-ı Mahbubi, İmam Ebu Hanife (r.a.)'den naklen: Raksedilen yerde -temizlenip veya toprağı çıkarılmadıkça- namaz kılmak caiz olmaz.[617]

CAMİDE KAYIP ARAMA

Camide kayıp arama demek, yitiği aramak ve ondan sormak demektir. Müslim'in rivayet ettiği hadislerde Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Her kim bir kimseyi camide kayıp ararken işitirse, Allah onu sana geri vermesin; desin! Çünkü camiler bu gibi işler için inşa edilmemişlerdir".[618]

Bir adam camide kayıp aramış ve: "Kırmızı deveyi gören yok mu?" demiş. Peygamber (s.a.v.) de:

"Bulamayasın! Çünkü bu mescidler neye yarayacaksa ancak onun için yapılmışlardır!" buyurmuşlar.[619]

Meallerini verdiğimiz bu hadis-i şeriflerden çıkan hüküm şudur:

Camilerde kayıp aramak yasaktır. Camilerde alışveriş ve icare gibi akitler yapmak, kayıp aramak hükmüne dahildir.

Camilerde yüksek sesle konuşmak İmam Malik ile Ulemadan bir cemaata göre mekruhtur. Velevki tahsil-i ilim için olsun.

Resûlüllah (s.a.v.)'in: "Camiler ancak neye yarayacaksa onun için bina edilmişlerdir" sözün manası: "Mescidler ancak zikrullah, namaz, tahsil-i ilim ve hayır hususunda müzakere için yapılmışlardır. Ve bu hususlarda kullanılmalıdırlar."[620] demektir.

Kaadı İyaz bu cümle ile istidlal ederek mescidde terzilik v.s. gibi san'atların icra edilemeyeceğine kail olmuş, hatta ulemadan bazılarının: "Mescidde çocuk okutmak caiz değildir" dediklerini nakletmiştir. Hasılı camiler ticarethaneye ve iş yerine çevrilemez. Yalnız bütün müslümanları alakadar eden; mesela cihad aletlerini ıslah gibi mescidlerin mehabet ve şanını küçültmeyen şeyleri icabında mescidde yapmakta bir beis yoktur.

Camide kayıp arayanlara: "İnşaallah bulamazsın "mukabelesinde bulunmak onların isyanlarına karşı bir cezadır. Çünkü mescidler bunun için yapılmamıştır.

Ulemadan bazılarına göre mescidde dilenciye sadaka vermek bile caiz değildir.[621]

CAMİDE YER EDİNMEK İÇİN CEMAATİ ENSELEMEK

Camiye giren kimsenin yer bulup oturması için cemaatin ensesine basa basa oturanların arasını ayırmak veya birini kaldırıp yerine oturmak gibi yanlış bir davranışta bulunması kesinlikle caiz değildir. Fakat namaz kılacak yer bulamayan kimse yer açılmasını isteyebilir. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Sakın biriniz cuma günü din kardeşini yerinden kaldırmasın. Sonra gidip onun yerine oturmasın. Fakat; aralanın, desin!"[622] buyurdu.

Nevevî diyor ki: "Bu nehiy (yasak) tahrim içindir. Bir kimse cuma günü olsun, başka bir günde

[616] Tarikat-ı Muhammediyye Tercümesi (Celâl Yıldırım), 469-470.
[617] Hadimi, Tarikat-i Muhammediyye şerhi Berika, 2/1294.
[618] Sahîh-i Müslim, 2/82, K. Mesacid 18.
[619] Sahîh-i Müslim, 2/82, K. Mesacid 18.
[620] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/456.
[621] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/455-456.
[622] Sahih-i Buharî, K. İstizan, 7/138; Sahih-i Müslim, K. Selam, 7/10; Beğavî, Mesabîh, K. Salat, 1/472.

olsun, namaz veya başka bir şey için camide veya başka bir yerde mubah bir yere oturursa, o yerin hak sahibi odur. Başkasının onu yerinden kaldırması haram olur. Delili bu hadistir. Yalnız ulemamız fetva vermek yahut Kur'an veya ulum-u şer'iyye okumak için bir kimsenin alışmış olduğu yeri bundan istisna etmişlerdir. Böylesi o yerde hak sahibidir. O geldiği zaman o yere başkası oturamaz".

Hz. Abdullah b. Ömer'in kendisine ayağa kalkan kimsenin yerine oturmaması, kendi vera' ve takvasındandır. Yoksa oturması haram değildir. Hz. İbn-i Ömer burada iki şeyi nazar-ı itibara almış olabilir:

1- Çok defa yerinden kalkan kimse ondan utanır da içinden razı olmadığı halde kalkarak yerini ona verir. İbni Ömer (r.a.) bu kapıyı kapayarak böyleleri kurtarmıştır.

2- İbadet hususunda tercih mekruh yahut evlânın hilâfıdır. İbn-i Ömer başkasının böyle mekruh veya evlânın hilafı bir şey yapmasına sebep olmamak için oturmaktan kaçınmıştır".[623] Buharî'nin Selman-ı Farisi radıyallahu anhden rivayet ettiği hadis-i şerifin anlamı şöyledir: "Hiç bir kimse yoktur ki, cuma günü boy abdesti alıp elinden geldiği kadar temizlendikten ve (saçını sakalını tarayıp kullandığı) yağından yağlandıktan, yahut evindeki güzel kokudan süründükten sonra (evinden camiye) çıksın, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmasın, daha sonra (Allah tarafından) ona takdir edildiği kadar namaz kılsın, daha sonra da imam söze başlayınca (namaz bitinceye kadar) sesini kessin de o cuma ile öteki cuma arasındaki günâhları bağışlanmış olmasın".[624] Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuşlardır: "Kim cuma günü banyo alır, (mevcut) elbiselerinin en güzelini giyer, yanında varsa güzel koku sürünür, sonra cuma (namazına) gelirse; insanları enselemeden Allah tarafından takdir edildiği kadar namaz kılar, imam hutbeye çıktığı zamandan namazı tamamlayıncaya kadar susarsa o cuma ile önceki cuma arasında işlediği küçük günâhlara keffaret olur".[625] buyurdu.

Cuma günü Resul-i Ekrem (s.a.v.) hutbe okurken birisi cemaati enseleyerek gelmişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) o şahsa: "Otur! Eziyet ediyorsun" buyurdu.

Şeyh Kasımî; camide kendi başına bir yer edinmeyi sevmenin; cehaletten, gösteriş ve şöhretten ileri geldiği şüphesizdir, der. "Filânca, birinci saffın adamıdır veya filân yerde ancak namaz kılar" desinler gibi; mülahazası bile -Allah'a sığınırız- yapılan ibadeti boşa çıkaran bir hatadır.[626]

Netice olarak, camiye giden müslüman, İslâm adabına riayet ederek hareket etmelidir. Cemaatin omuzlarına basa basa birinci safa geçmek gayesiyle ilerlemek bu adaba terstir. Kimseyi kaldırıp yerine oturmamalıdır. Ön saflarda yer almak isteyen kimse erkenden hazırlanıp camiye gelmelidir. Geç kaldığı zaman nerede yer bulursa orada namaz kılmalıdır. Camide yer tahsis etmek mekruhtur. Yani her zaman aynı yerde namaz kılmak isteği hiç doğru değildir. Çünkü ibadetle adetin birbirinden ayrılması lâzımdır. Ayrılmazsa ibadet değil adet olur. Nefis de ibadetten değil adetten hoşlanır. Nefsin hoşlandığı işten hayır gelmez. Nefsin hoşlandığı işten sevap beklemek de boşunadır. Şair bunu şu mısraları ile ifade eder:

İbadet acısın bu nefse tattır, amelden olmağıl hali nidersin,

İç ol zehri ki bal olsun sonunda, sonunda zehr olan balı nidersin.

Sonuç itibarı ile bal olacak zehir içilir, fakat sonunda zehire dönüşecek balı içmek akıl ile bağdaşmaz. İbadet acı fakat sonu tatlıdır. Nefsani istekler öyle değildir, bugün tatlı fakat yarın son derece acı olur.

---

623 Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi, 9/593.

624 Sahih i Buharî, 1/213.

625 Hadisi, Ahmed, Ebu Davud ve Hakim Ebu Said ve Ebu Hüreyre'den rivayet etmişlerdir. Bak, Mesabihu's-Sünne, 1/472; Hâkim, el-Müstedrek, 1/283.

626 Hayruddin Vanlı, el-Mescidü fi'l-İslâm, 62

İslâm kaynakları İbadeti şöyle tanımlar:

İbadet Rabbine ta'zim olduğu için mükellefin nefse muhalif olarak yaptığı iştir.[627]

"Kim cuma günü müslümanların enseleri üstünden aşarsa cehenneme giden bir köprü kurmuş olur".[628]

Camide yer tahsis etmek mekruhtur. Çünkü huşu'a zarar verir.[629]

KIBLEYE DOĞRU TÜKÜRME

Resul-i Ekrem (s.a.v.)'in Sahabilerinden Saib b. Hallad anlatıyor:

Adamın biri bir cemaate imam oldu. Fakat Allah Resulü'nün gördüğü bir anda kıbleye doğru tükürdü. Hz. Peygamber ayrılınca cemaatine, size imamlık yapmasın, dedi. Daha sonra adam yine onlara namaz kıldırmak isteyince cemaat ona mani oldu. Allah Resulü'nün emrini ona haber verdiler. Olayı Hz. Peygambere anlattı. Evet buyurdu. Zanediyorum; sen Allah ve Resulüne eziyet ettin, dedi.[630]

Ebu Davud'un rivayetinde; sen muhakkak Allah ve Resulüne eziyet ettin. Anlam şudur: Sen öyle bir iş işledin ki Allah ve Resulü ondan hoşlanmamaktadır.

Taberanî'nin ceyyid senedle İbn Ömer'den rivayeti şöyledir:

"Allah Resulü adamın birine, insanlara öğle namazını kıldır diye emretti. Adam namazı kıldırırken kıbleye doğru tükürdü. İkindi olunca Allah Resulü başka birini gönderdi. Öğle namazını kıldıran birinci adam, korkusundan kalkıp hemen Resul-i Ekrem (s.a.v.)'e gelip: Ey Allah'ın Resulü! Hakkımda bir şey mi nazil oldu? diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) hayır, buyurdu. Fakat sen insanlara imamlık yaparken önüne tükürdün. Böylece Allah ve meleklere eziyet ettin, buyurdu.[631]

PARMAKLARI BİRBİRİNE KENETLEME

Ka'b b. Acere (r.a.)'den, Resul-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz güzelce abdest alır, sonra camiye niyet ederek çıkar, elleri arasını kenetlemezse o kimse muhakkak namazdadır."[632] Ahmed b. Hanbel'in rivayeti de şöyledir:

"Ka'b anlatıyor: Allah Resulü (s.a.v.) camide yanıma geldi. Parmaklarımı birbirine kenetlemiştim. Bana: "Ey Ka'b camide olduğun zaman sakın parmaklarını birbirine kenetleme. Çünkü sen namazı beklediğin müddetçe namazda sayılırsın", buyurdu."

Değerli müslüman kardeşim, cami yolunda iken sakın parmaklarını birbirine kenetleme. Kalbinle uzuvlarınla camiye yönelmelisin ki Allah'ın rızasını kazanabilesin.[633]

EL ÖPME VE KUCAKLAŞMA

Öpmek, öteden beri insanların bildiği ve aralarında yaygın olagelen eski bir adettir. Ancak İslâm açısından bakılınca bunun çirkini ve ayıp olanı olduğu gibi, güzel ve makbul olanı da

---

[627] Tarifat-ı Seyyidi.

[628] Tirmizî Tercümesi, 1/350; Mirkatü'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesabih, 2/224.

[629] F. Kadir, 3/351.

[630] Mirkatu'l-Mefatih Şerhu Mişkatil-Mesabih, 1/474; Fethu'r-Rebbani, 3/59

[631] Fethu'r-Rebbani, 3/59.

[632] Hadis sahihtir, Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmişlerdir. Sah. el-Cami, rakam 442.

[633] Adabu'l-Mescid, 20.

vardır. Bugün insanların ruhunda beliren nefsanî arzularla, muhtelif gelenek ve göreneklerin etkisi sebebiyle bunun güzeli, çirkini, makbul ve ayıp olanı birbirine karışmış bir duruma gelmiştir. Bu nedenle bugünkü toplumda bunun güzeline de çirkinine de rastlamaktayız.[634]

İlmiyle amel eden gerçek alimlerin, anne ve babanın, adil kimselerin ellerini öpmekte bir sakınca yoktur. Bunlardan başkasının elini öpmeğe müsaade yoktur.[635]

Bir tek izar (peştemal) içinde, erkeğin erkeği kucaklaması ve öpmesi mekruhtur. Görüşüp ayrılırken; kadının kadınla kucaklaşıp öpüşmesi de bu hükme tabidir. Fakat şehvetle olmaksızın, hürmet ve iyilik maksadıyla üzerinde bir gömlek veya cübbe bulunursa kerahetsiz caizdir.[636] Resûlüllah Efendimiz, amcası oğlu Cafer Habeşistan'dan geldiği zaman kucaklayıp iki gözü arasından onu öptü.[637] Sahabiler karşılaştıkları zaman el ele tutuşur, bir yolculuktan döndüklerinde kucaklaşırlardı.[638]

Başkasıyla karşılaştığı zaman, kendi elini öpen cahillerin bu davranışı mekruhtur, dinen buna izin yoktur. Alim ve adil olmayan arkadaşına rast geldiği zaman, elini öpmesi de bilittifak mekruhtur.[639]

Bir erkeğin yabancı kadınla kucaklaşması, el ve ayaklarını öpmesi haramdır, dinimizce kesinlikle yasaktır. Bunu yapan ve rıza gösteren günâhkâr olur. Yabancı kadınlardan maksat; mahrem olmayan, yani kendileriyle evlenilebilen kadınlar demektir. Kendinden emin olduğu zaman; şehvetten kesilmiş, fitne korkusu bulunmayan yaşlı kadınla tokalaşmakta beis yoktur. Ancak her iki tarafın da emin olması şarttır. Yabancı olsun olmasın; şehvetle olan tokalaşma, kucaklaşma ve öpüşmelerin her çeşidi haramdır. İsterse erkek erkekle, kadın da kadınla olsun.

Herbiri döşeğin bir tarafında olsa bile; aralarında engel bulunmadan tek bir çamaşır içinde iken iki kişinin bir yatakta beraber yatmaları caiz değildir. Erkek ve kız çocuklarının da on yaşına varınca yataklarını ayırmak vacib olur.[640]

Her görüşmekte el ele tutuşmak müstehaptır. Resûlüllah Efendimiz: "Her kim müslüman kardeşi ile tokalaşır ve elini hareket ettirirse günâhları dökülür" buyurmuştur.[641]

ABDEST ALMAKTA ŞEYTANIN ALDATMASI

Bu aldatma bir taraftan niyette olabilir; bakarsınız ki, abdestsizliği kaldırıp, namazı mubah kılacağım derken, aynı şeyleri tekrar eder durur. Bu aldanma şeriatı bilmemekten ileri gelir. Çünkü niyet lafız ile değil, kalp ile yapılır. Tekellüf etmek muhtaç olduğu bir emeldir. Sonra lafzı tekrar etmekte bir mana yoktur.

Kimisi abdest alacağı suya bakar. Bu su temiz midir? der ve her uzak ihtimali göz önüne alır. Halbuki, "sağlam bilinen şey, şüphe ile zail olmaz". Şeriatın fetvası yeterlidir. Suyun aslı taharettir. Binaenaleyh, asıl ihtimal ile terkedilmez.

Kimisine suyu çok kullanmak suretiyle vesvese verip aldatır. Bu da beraberinde dört mekruh

---

634 Mahmud Şeltüt, el-Fetava, 224.
635 Zeylei, Tebyinu'l-Hakaik, 6/25; İbn Abidin, 5/245.
636 Zeylei, aynı eser, 6/25; İbn Abidin, 5/244.
637 Tahavi, Şerh-u Maani'l-Asar, 2/362, (Beyrut, 1979/1399 baskısı, 4/281-282); İbn Abidin, 5/244; el-İhtiyar, 5/157; İbn Humam, Fethu'l- Kadir, 8/185.
638 Tahavi, Şerh-u Maani'l-Asar, 2/362.
639 İbn Abidin, 5/245; Zeylei, Tebyinu'l-Hakaik, 6/25.
640 İbn Abidin, 5/245; Zeylei, Tebyinu'l-Hakaik, 6/25.
641 İbn Abidin, 5/244; bak : Mehmet Şahin Musannifoğlu, Öz İlmihal, 95-97.

şey getirir:

1- Suyu israf etmek,

2- Değerli ömrü, vacip ve mendup olmayan şeylerle kaybetmek,

3- Şeriatın koyduğu sınıra (suyu az kullanmak) kanaat etmeyip, saygı göstermediği halde hakkı olmayan bir şeyi elde etmeye çalışmak, yasak ettiği üç sayısından fazlaya girmek.

4- Çoğu kez de abdest işini uzatır. Böylece namaz vaktini veya fazîletli olan vaktin evvelini, yani cemaatle kılmayı kaçırır.

İblisin bu şekilde aldatması; seni sahih olmayan bir ibadete sokar ki namaz sahih olmasın. Eğer yaptığı işi iyice düşünmüş olsa muhalefet ve tefrit içine düştüğünü anlardı.

Biz görüyoruz ki bu vesveseler içine düşen kimse yemesine içmesine bile aldırmaz. Gıybetten de dilini korumaz. Keşke işi tersine çevirmiş olsa.

Abdullah b. Amr b. As'dan rivayet edilen hadis-i şerifte şöyle denilmektedir:

Hz. Peygamber (s.a.v.) Sa'd b. Ebi Vakkas'ın yanına uğradı. Sa'd abdest alıyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.):

- Ey Sa'd bu israf nedir? dedi. Sa'd:

- Ey Allah'ın Resulü! Abdestte de mi israf vardır? dedi. Hz. Peygamber:

- Evet, buyurdu. Akıcı bir nehir kenarında da olsan israf vardır. (suyu yeterinden fazla harcamak uygun değildir).[642]

Dinimiz israfı kesinlikle yasaklamıştır. Her işde olduğu gibi, abdest almakta da israf vardır. Suyu yeterinden fazla kullanmaya izin vermemektedir.

Abdestte kullanılan su, dere suyu veya kendi mülkünde olan su ise israf etmek yahutta üç kereden noksan yıkamak keraheti tahrimi ile mekruhtur. Şayet kullanılan su, cami, medrese suyu ve benzeri hayır kurumlarına ait vakıf suyu ise israf etmek haramdır.[643]

ÖNEMLİ UYARI

Tezyinatı olan camilerde namaz kılmanın kerahetli olduğunu söylersek yanlış olmaz. Yani namaz batıldır demek istemiyoruz. İnşaallah namaz sahihtir. Fakat bu yerlerdeki süsler içinde namaz kılanın gönlünü çalıp kafasını karıştırma bakımından rolü büyüktür. Namaz bozulmasa da namazda aranan huşu'un yok olmasına sebep olduğu için bu yerlerde kılınan namazın kerahetinden söz edilebilir.

Selef-i salihin diye kendilerinden sitayişle söz ettiğimiz bu ümmetin büyükleri, namaza ve namazdaki huzur ve huşu'a o kadar önem veriyorlardı ki; sünnet-i seniyye üzerine namaz kılabilecek camileri tercih ederler ve orada namaz kılarlardı. Çünkü onlar bid'atlardan ve oyalayıcı zinetlerden uzak olarak inşa edilmiş camilerde namaz kılmayı isterlerdi.

Sabit el-Bünani (r.a.) şöyle anlatıyor: Hz. Enes ile beraber bulunuyordum. Bir camiye geldiğimizde ezanı duyar, bu cami yeni midir? diye sorardı. Evet derlerse oradan başka camiye geçerdi.[644]

Mücahid (r.a.), yeni camilerden geçip eskisine giderdi.[645]

---

642 Sünen-ü İbn Mace, 1/147; Fethu'r-Rabbani, 3/3; Mirkatu'l-Mefatih, 1/321; Telbis-u İblis, 166-167.
643 Mecmuatü'z-Zühdiyye, 1/29.
644 Musannef Ebibekir b. Ebi Şeybe, 2/232.
645 Musannef Ebibekir b. Ebi Şeybe, 2/232.

Tezyinatlı Camide Namaz

Tezyinatlı bir camide namaz kılmak zorunda kalan kimse mümkün olduğu kadar süslerden uzak bir yeri tercih edip orada kılmaya çalışmalıdır. Hatta huzur ve huşu'u temin edebilmek için gözlerini kapaması bile uygun olur.[646]

Namaz kılarken zaruretsiz gözleri kapamak mekruhtur. İbn Nuceym bu kerahetin tenzihi olması gerekir, der. Fakat huzur ve huşu' temini endişesi açısından olursa kerahet ortadan kalkar. Bilakis huşu'un kemali için daha da uygun olur.[647]

İbn Hacer El-Heysemi Ezzevacir adlı eserinde; ev, cami ve şehitlikleri ipek ve resimlerle süslemenin haram olduğunu söylemişlerdir, der.[648]

GASBEDİLMİŞ YERE CAMİ İNŞA ETMEK

Gasp ettiği mal ile, cami, köprü ve kervansaray inşa eden kimse bundan bir fayda görebilir mi? Sorusuna cevaben: İbn Akil şöyle diyor:

Ne kendisi ve ne de malın esas sahibi bundan yararlanamaz, sevap elde edemez. Gasp eden, başkasının malı üzerinde yaptığı bütün tasarruflardan dolayı kendisine ceza gerekmektedir. Kıyamet günü mal sahibi hakkını isteyecek, malı kadar, daha doğrusu hakkı kadar sevaplarından alacaktır. Malın esas sahibinin, niyet olmadığı için sevap elde etmesinin vechi yoktur, der.[649]

Mamafih, Fetva bakımından; gasp edilmiş yerde namaz kılmak caizdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, gasp eden kimse zulmünden dolayı ceza görecektir. Allah ile kendi arasındakinden sevap elde eder, kullar ile arasındaki zulmünden ceza görür.[650]

Halebi'nin Münye şerhinden naklen İbn Abidin şunları kaydediyor: Gasbedilmiş yerde inşa edilen cami içinde namaz kılmakta beis yoktur.

Vakiat kitabından, gasbedilmiş yerde inşa edilmiş gibi; şehrin surları üzerinde inşa edilen camide namaz kılmak yakışmaz. Çünkü bunda halkın hakkı vardır. Allah rızasına uygunluğu yoktur.[651]

Rızası yok iken başkasının yerinde namaz kılmak mekruhtur. Bu yer gayr'i müslime aid ise kayıtsız şartsız böyledir. Çünkü bu işe razı olmaz. Müslümana aid ise; ekili olur veya susuz ve bitkisiz arazi olur fakat sahibi ile arasında dostluk, sevgi ve samimiyet yoksa, sahibi kötü huylu ise yine mekruhtur. Bir insanın evinde olup da namaz kılmak isteyen kimse en iyisi ev sahibinden izin almasıdır. İzin almadan kılmasında da bir sakınca yoktur.[652]

---

646 Ebu Yunus Esseyyid Abdu'l-Maksud Abdurrahim, Tahziu'r-Raki' ve's-Sacid min bid'at-i zehrefeti'l-Mesacid, 42. Tashih eden Abdul-Kadir Arnaud.

647 İbn Nüceym, El-Bahru'r-Raik, 2/27.

648 Ez-Zevacir an iktirafi'l-Kebair, 1/126.

649 Cerai, Tuhfetu'r-Raki' ve's-Sacid, 241

650 Fetavai Hindiyye, 1/109.

651 İbn Abidin, 1/255.

652 Haşiyetu't-Tahtavi ala Merakı'l-Felah, 197.

DOKUZUNCU BÖLÜM:
CAMİNİN SÜSLENMESİ

CAMİLERİ SÜSLEME

İslâm'ın önem verip gerekli kıldığı dinî emirler, basiret sahibi her müslümanın malumudur. Buna rağmen, ihmâl edilmiş dinî prensipler, terk edilmiş sünnet ve kötülükler, haktan yan çizmeler, bid'at ve sapıklıklar, şehvetlere dalma ve uyuşmazlıkların içine düşmek gibi olumsuzluklar her yerde zuhur etmektedir.

Bu bid'atler öylesine yayılmış ki, ibadet mekânlarına kadar girmiştir. Bu itibarla, bid'atlerden uzak bir cami bulmak iyice zorlaşmıştır.

Bu bid'atlerden, âlemlerin Rabbi Yüce Allah'ın evlerine giren süsleme, yaldızlama ve gereğinden fazla yükseltme; kitap ve sünnetin kabul etmediği dekorasyonlar gibi bi'atler bu cümledendir.

Allah'ın evlerine tazim iddiasıyla, bütün bunların yapılması uğruna ve özellikle yaldızlama ve tezyinat için önemli miktarda servetin harcanıp israf edilmekte olduğu müşahede edilmektedir.

Öyle ki, öldükten sonra bıraktığı mirasın önemli bir kısmının bu gibi tezyinata harcanmasını vasiyet edenleri de duyuyoruz. Bununla çoğu kez mirasçılar aleyhine suç işlenmektedir (zira kişinin vasiyeti malının ancak üçte biri için geçerlidir). İşin en şaşılacak tarafı insanların bu gibi bid'atlere sanki sünnet imiş gibi ülfet etmeleridir. Böylece ölçüler tersyüz olup onlara göre, bid'atler sünnet, sünnetler de bid'ate dönüştü.[653] "Güç ve kuvvet ancak Allah'a mahsustur".[654]

İslâm'da sâdelik esastır. O itibarla Asr-ı saadette olsun Sahabe-i Kiram döneminde olsun inşa edilen camilerin bu esasa göre inşa edildiğini görüyoruz. Daha sonra, özellikle hicrî altıncı yüz yılından sonra, ihdas edilen birtakım bid'atlarla bu hedeften uzaklaşıldığını müşâhede ediyoruz.

Halifeler, sultanlar, amirler ve ümmetin zengin insanları mü'minlerin mabed ihtiyaçlarını görmek için birtakım vakıflar kurdular, bunlarla yazılı, süslü, nakışlı ve çeşitli uslûplar kullanarak, güzel işleme ve muhtelif zinetleri ihtiva eden camiler inşa ettiler.

Camilerin yapılışındaki esas gaye; içinde huzur ve ihlâsla ibadet yapmak, sağlam ve kalıcı bilgiler öğrenebilmektir. Bunları yaparken dünya işlerinden hiçbir şey kalbi oyalamamalıdır. Bu kutsal görevleri gereği gibi yerine getirecek ortamdan yoksun bulunan camilerde ibadet eden veya ilim öğrenmek isteyenler, caminin her tarafında, işlenmiş nakış ve yaldızlarla oyalanmaktadır. Kalbleri ve fikirleri oradaki câzip yaldızlara yönelmiş, onlarla meşgul olmaktadır.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) camilerin yaldızlanıp süslenmesini bundan dolayı yasaklamıştır. Hz. Ömer (r.a.) Mescid-i Nebevî'yi yenilemek istediği zaman yapıcısına: "Sen, yalnız halkı yağmurdan saklamaya bak. Sakın allı, sarılı zinetler yapıp da halkı fitneye ugratmayasın" demişti. Fitneden maksat, namaz kılanın, namaz esnasında caminin zinetleriyle zihninin meşgul olması demektir.[655]

---

[653] Tahzîru'r-Raki' ve's-Sâcid min Bid'ati Zehrefeti'l-Mesâcid, 3.

[654] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 11/37; Mesâbîhu's-Sünne, 2/157.

[655] el-Mescidü ve Neşatuhu'l-İctimaiyyu Ala Medari't-Tarih, 256-257. Mealini verdiğimiz Hz. Ömer hadisi için bak: Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/115; Tecrid-i Sarih, 2/388.

CAMİLERİN SÜSLENMESİ İLE İLGİLİ HADİSLER

Mescitlerin kırmızı ve sarı renkle süslenmesi, nakış ve tezyini, namaz kılanları meşgul ettiği için mekruh görülmüştür. Çünkü Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ben mescitleri süslü püslü yükseltmekle emrolunmadım" İbn Abbas der ki: "Andolsun, siz mescitlerinizi Yahudî ve Hıristiyanlar (mabedlerini) süsledikleri gibi süsleyeceksiniz.".[656] İbn Abbas'ın bu sözlerinde bir çeşit kınama ve azarlama ifadesi vardır. İbn Abbas'ın söylediği sözler, meşhur olan ve olmayan hadis kitaplarında Peygamber Aleyhisselâm'ın sözlerinden ayırt edilmiştir.[657] Hz. Ömer (r.a.)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte: "Şimdiye kadar hiçbir kavim gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hale gelince mescitlerini süslemeğe kalkışmış olmasın" buyurulmuştur.[658]

Hz. Enes (r.a.)'den rivayet edilmiştir. Demiştir ki: Resûl-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: "İnsanlar mescitler hakkında birbirine karşı övünmeye başlayıncaya kadar kıyamet kopmaz".[659]

Mescitler hakkında övünme, "Benim mescidim seninkinden daha yüksek, daha muhteşem ve daha zinetli" şeklindeki sözlerle olduğu gibi, binayı yüksek yapmak ve zinetlemek suretiyle fiilen de olur.

Hadis-i şerif Peygamberliğin alâmetlerindendir. "Kıyamet kopmaz" tabirinden camiler hakkında övünmenin kıyamet alametlerinden olması manası çıkarılabilir. Bu hadis-i şerifte övünmenin mekruh olduğuna ve kıyamet alametlerinden sayıldığına Allah-ü Tealâ'nın bina itibari ile değil, ibadet itibarı ile camilerin muhkem ve mamur olmasını dilediğine delâlet vardır.[660]

Yukarıda meallerini verdiğimiz hadis-i şerifler, caminin mihrap kısmının ve özellikle namaz kılanın karşısına gelen duvarlarının; nakış, şekil ve benzeri oyalayıcı şeylerle süslemenin kerahetli olduğuna da delil teşkil ederler.

Aynı hadisler, camilerin yaldız, süs ve yükseklikleri hakkında birbirine karşı övünmenin de mekruh (haram) olduğuna ve ayrıca bunun kıyamet alâmetlerinden olduğuna da delâlet ederler.

Şevkânî: Ebu Hanife'den bu hususta ruhsat olduğuna ve Ebu Talib-i Mekkî'nin, mihrabı süslemekte kerahet olmadığına dair rivayet olduğunu söyler. Mansûr-u billah, süsleme işi caminin her tarafında caizdir, der. Bedru'l-Münir, insanlar evlerini modern olarak inşa edip süsleyince; hor görülmekten korumak için camileri de aynı şekilde tezyin etmek uygun olur, der.

Cami zinetine cevaz verenlerin dayandıkları nokta; Selef-i Salihin'den buna karşı çıkan olmaması, bunun "bid'at-i hasene" olması ve camiye rağbet verdirmeye vesile olması hususudur. Bunlar Yüce Allah'ın kalbine iyilik ilham ettiği kimse için güvenilecek hususlar değildir. Özellikle bunun mukabilinde, cami süslemenin Allah Resûlü'nün emri olmadığına, şüphesiz bunun bir nevi haram övünmelerden ibaret olup kıyamet alametlerinden olduğuna delalet eden hadis-i şerifler vardır. Hz. Ali (k.v.)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Cami süsleyip yaldızlamak Yahudî ve Hıristiyan işidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara muhalefet etmeyi

[656] Ebu Davud, İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Sünenü Ebu Davud, K. Salat fi Binai'l-Mesacid, 1/122, hadis no: 448; Buharî İbn Abbas'ın sözünü ta'likan tahric etmiştir. Sahih-i Buharî, 1/115, K. Salat Bünyanü'l-Mesâcid.

[657] Neylû'l-Evtâr, 2/167.

[658] Sünen-ü İbn Mace, K. Mesâcid, 1/244, hadis no: 741.

[659] Sünen-ü Ebu Davud, K. Salat Binau'l-Mesâcid, 1/123. Bu hadisi şerifi ayrıca, Darimî, Nesaî, İbn Mace, İbn Huzeyme, İbn Hibban rivayet etmişlerdir. Nesaî ile İbn Huzeyme'nin rivayet ettikleri metin şu anlamdadır: "İnsanların camiler hakkında birbirine karşı övünmeleri kıyamet alametlerindendir". Bak: Beğavî, Mesabihu's-Sünne, 1/287, hadis no: 507.

[660] Selâmet Yolları, 1/315.

seviyor, herkese bu doğru yolu gösteriyordu.

Selef-i salihinin bu hususu kınamadığı davası doğru değildir. Çünkü tezyin işi müstebit devlet adamlarının, ilim ve fazilet ehlinin uyarılarına kulak vermeden icat ettikleri bir bid'attir. Onları, ulemanın kabul etmediği fakat çekinerek sustuğu birçok bid'atler ihdas ettikleri halde kimse kınayamamıştır. Fakat ahiret ulemasından bir cemaat onların batıl çehrelerine karşı durdular, aralarında feryadı basıp kabahatlerini yayıp teşhir ettiler.

Cami tezyini "bid'at-i hasene"dir sözü de geçersizdir. Zira sahih hadis-i şerifte: "Her kim bizim dinimizde olmayan bir amel işlerse o merduttur"[661] buyurulmuştur.

(Yaldız ve nakışlar) "Camiye rağbeti artırır" davası da hükümsüzdür. Çünkü bu söz ancak maksat ve gayesi o yaldız ve nakışlara bakmak amacıyla gidenler için geçerlidir. Allah'a ibadet niyetiyle camiye giden kimse için geçerli değildir. Çünkü hakikatte ibadet huşu' ile ifa edilendir. Aksi halde meşguliyetten başka bir şey değildir. Peygamber Efendimiz, sahabe-i kiramdan Ebu Cehm'in kendisine hediye ettiği yünlü ve nakışlı siyah elbise ile namaz kıldıktan sonra; bunu Ebu Cehm'e götürün de onun işlemesiz olan kaba elbisesini bana getirin. Çünkü bu işlemeli elbise namazda huzurumu bozmuştur, buyurdu.[662] İlim adamları bu hadis-i şeriften, camilerin mihrap ve duvarlarını, namaz kılanı oyalayacak nakış ve çizgiler gibi meşgul edici şeylerle süslemenin mekruh olduğu hükmünü çıkarmışlardır.[663]

Hanefî Fıkhı açısından meseleye baktığımız zaman şunları görüyoruz:

Caminin mihrap dışındaki kısımlarını kireç ve altın suyu ile süslemekte beis yoktur. Mihrap ve kıble yönündeki duvarları yaldızlayıp süslemek ise; namaz kılanı oyaladığı için mekruhtur. Burada sakıncası olmayan nakış, mihrap ve kıble yönündeki duvar dışında olan, vakıf malından olmayan ve kişinin kendi malından olanıdır. Mekruh olmaz, sakıncası yoktur, derken bunu yapmakla sevap kazanılmaz. Vakıf maldan bunu yapmak ise haramdır.[664] Binaenaleyh mütevelli, vakıf maldan bu işi yapamaz. Zira vakıf malını ziyan etmeye hakkı yoktur. Şayet yaparsa cebinden öder. Mütevelli ancak binanın tahkimine yarayanı yapar.[665] Bu iş için haram mal harcamak da mekruhtur. Zira Cenab-ı Allah ancak helâl ve temiz olanı kabul eder. Kabul etmediği ile Evini bulaştırıp kirletmek şüphesiz mekruhtur.[666] Cami süsleme ve tezyinattan maksat iç kısımdır. Bu demektir ki, faydası olmadığı için dış kısmını süslemek hiç şüphesiz mekruhtur. Durum böyle olunca mütevellinin vakıf maldan bunu yapması kesinlikle caiz değildir.[667]

Beyhakî'nin Hz. Ali (k.v.)'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Allah Resûlü şöyle buyur:

"Çok geçmeden insanlar üzerine bir zaman gelecek; İslâm'ın ancak ismi, Kur'an'ın da sadece resmi kalacaktır. (Süslü ve nakışlı yüksek bina açısından) camileri bayındır olduğu halde doğru yolu göstermek cihetinden..."[668]

Tebrizî'nin "Mişkâtu'l-Mesâbih" adlı eserinde yer alan hadis-i şerifi açıklarken, Allame Ali el-Karî şunları yazmaktadır:

Camileri mamur derken; bina yönünden yüksek, duvarları nakışlı, yanan kandilleri ve değerli

---

661 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 8/417; Beğavî, Mesabihu's-Sünne, 1/150. Bak: Neylû'l-Evtâr, 2/167-168; el-Fethu'r-Rabbânî, 3/70.
662 Sahih-i Buharî, K. Salat, 1/98-99; Sahih-i Müslim, K. Mesâcid, 2/77; Mesâbihu's-Sünne, 1/300; İbn Hacer, el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, 4/35.
663 Tecrid-i Sarih, 2/316; Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/437.
664 Reddü'l-Muhtar, Haşiye İbn Abidin, 1/442.
665 Zeyleî, Tebyin'l-Hakaik, 1/168.
666 İbn Abidin, 1/442.
667 İbn Abidin, 1/443.
668 Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2/311; Mirkat Ş. Mişkat 1/258.

yaygıları ile muhteşem, haram maldan görevlendirilmiş; cahil imam ve müezzinler bakımından mamur olurken; o camiler ve cami halkı doğru yoldan ve veya doğru yolu gösterecek mürşitlerden yoksun olacaklarına işaret edilmektedir. Yol gösteren olsa doğru yol da bulunur.

Camilerin harap oluşu, kendilerinden beklenen hizmetin elde edilememesiden dolayıdır. Bunun da iki manaya ihtimali vardır;

Birincisi; din konusunda insanlara hidayetiyle menfaat verip onlara doğru yolu gösterecek mürşitlerin bulunmamasından dolayıdır.

İkincisi; bilgisiz ve kötü mürşitlerin bid'at ve dalaletiyle insanları doğru yoldan kaydıranların mevcudiyetinden dolayıdır.

CAMİ ZİNETİ

Vakıf malından camiyi, özellikle mihrap ve kıble yönünü tezyin etmek kayıtsız şartsız caiz değildir. Mütevelli bunu vakıf malından yaparsa yaptığı masrafı cebinden ödemek zorundadır.

Cami süslemekte sakınca yoktur diyenler şahsın kendi parasıyla yaptığı tezyinattır ve caminin dışı değil içi kasdediliyor. Çünkü "Nihaye" sahibinin şöyle bir sözü vardır: Caminin süslü olması insanları, içinde namaz kılmaya, itikâf yapmaya, oturup namaz vaktini beklemeye teşvik eder. Bu söz güzeldir. Cami süslemesi derken caminin içi kasdediliyor. Cami dışını tezyin etmenin ise bir faidesi olmadığı için mekruh olduğu açıktır ve kayıtsız şartsız caiz değildir.[669] En iyisi cami duvarlarının yazısız ve nakışsız beyaz olmasıdır. Yazı veya şekillerle nakışlanmış olması mekruhtur.[670] İbn Hacer el-Heysemi: "Alimler; ev, cami ve şehitlikleri ipek ve resimlerle süslemenin haram olduğunu söylemişlerdir".[671]

Halktan kuruş kuruş para toplayıp cami süslemek kesinlikle caiz değildir. Bu hususta bütün fakihler müttefiktir. Olur diyenler şahsın kendi parasından yaptığı süsdür. İslâm'ın ana ruhundan uzaklaşıldıkca bu gibi zahiri süslere ehemmiyet verilecektir. Buna rağmen batınî tarafı viran. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "Ümmetimin sonunda bir takım kavimler olur ki, camilerini süsler, kalplerini ise viran ederler. Onlardan birisi dinine vermediği ehemmiyyetten fazlasını elbisesine verir. Bunlar, dünyaları selâmet oldu mu, ahiret işini kaale almazlar".[672] Diğer bir hadis-i şerifte:

"Yahudiler havralarını, hıristiyanlar da kiliselerini şerefe ve balkonlu yaptıkları gibi; vefatımdan sonra sizin de camilerinizi balkon ve şerefeli yapacağınızı görüyorum".[673] Münavi'nin yorumu; ben sizi onlara tabi olmaktan men ediyorum. Halbuki siz bunu duymuyor sunuz. Halbuki siz, mekruh ve mezmum olduğu halde bunu yapacaksınız.[674]

CAMİDE LEVHA, ŞEKİL ve YAZILAR

Bunlar da camide ihdas edilen bid'atlardandır. Her hangi bir camiye girerseniz içinde ya Kâ'be resmi yahut Mescid'i Nebevi resmi veyahut Mescid'i Aksa resmi görürsünüz. Bunlardan başka tabii manzaralar ihtiva eden büyük levhalar da müşahede etmeniz mümkün. Kâ'be resmi ihtiva eden levhalarda hacıların canlı resimlerini görmeniz de imkan dahilindedir.

Bu itibarla cami sanki resmî bir müze. Burada sıraladığımız levha ve yazıları bulamazsanız,

---

[669] İbn Nüceym, Bahru'r-Raık, 2/39-40
[670] İbn Nüceym, Bahru'r-Raık, 5/271
[671] Ez-Zevacir, 1/126.
[672] Ramuzu'l-Ahadis, 304.
[673] İbn Mace, 1/244; Münavi, F. Kadir, 1/460.
[674] Münavi, F. Kadir, 1/460.

üzerinde Allah (c.c.), Muhammed (s.a.v.), Ebu Bekir (r.a.), Ömer (r.a.), Osman (r.a.), Ali (r.a.) yazılmış levhaları bulmanız gayet normaldir. Bunlardan başka nakışlı tezyinatlı nefis levhar da bulabilirsiniz.

Üzerinde Kur'an ayetleri yazılmış çesitli yazı şekilleri ile yazılmış, okunmaları gayet zor levhalar, cami duvarlarına yazılmış Kur'an ayetleri ve süreleri hiç eksik değildir. Aynı şekilde yazılmış hadis-i şerifler, hikmetli söz ve şiirler. Bütün bunlar namaz kılanların dikkatini çeken inceden inceye düşünüp tefekkürden alıkoyan, namaz kılanda aranılacak huzur ve huşu'dan mahrum eden vasıtalardır. Genellikle bu levha ve yazılar caminin kıble yönündeki duvara asılmış ve işlenmiş şeylerdir ki namaz kılanı fitneye düşürsün.

O levhalar üzerine yazılan Kur'an yazılarının, kimisi gayet ince ve kimisi de hattatların marifetiyle birbirine girmiş karışık bir durumdadır ki insanın aklına gelen tek şey, Kur'an'ın adetâ cami duvarlarını süslemek için var olan bir vasıta olduğudur. Sebebini sorarsanız gayet açıktır. Bazı cami duvarlarına Kur'an-ı Kerim'in tamamının yazıldığını da görebilirsiniz.

Hacılar Kâ'be'yi tavaf ederken çekilmiş resimlerinin levha yapılıp caminin kıble duvarına asıldığını da görebilirsiniz. Bütün bunlar dinimizin yasaklayıp kabul etmediği şeylerdir. Allah hepimizi bilgisizlikten ve yanlış davranışlardan korusun.[675]

Hz. Peygamber (s.a.v.) namaz kılanı meşgul eden her şeyi yasaklamıstır: "Namaz kılanı meşgul eden bir şeyin camide (beyt) bulunması yakışmaz"[676] buyurmuştur.

Yukarıda Ebu Cehm'in Hz. Peygambere hediye ettiği (hamisayı) geri çevirdiği meselesini görmüştük.[677]

CAMİLERİ GEREKSİZ SÜSLEME

Camileri gereksiz süsleme ve ihtiyaçtan fazla yükseltmenin hükmü ve bid'at olduğuna dair deliller:

Açıklayacağımız delillerden anlaşılacaktır ki, süsleme ve ihtiyaçtan fazla yüksek ve ihtişamlı cami inşa etmenin bi'at olduğuna şüphe yoktur. Bunu yapan kimsenin hareketi Resûlûllah'ın izlediği yola aykırıdır. Bunu delillerle izah etmeye çalışalım:

Birinci delil: Yüce Allah, Peygamberine camilerin süslü püslü yükseltilmesini emretmemiştir. Bu konuda varit olan hadis-i şerif açıktır. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: "Ben camileri ihtiyaçtan fazla yükseltmekle emrolunmadım".[678] San'anî der ki: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "Ben emrolunmadım" sözünden bunun güzel olmadığı anlaşılmaktadır. Şayet güzel olmuş olsaydı Allah (c.c.) onu mutlaka emrederdi.[679]

Allame Münâvî şunları söyler: "Yahudî ve Hıristiyanların fiilinden olan süs ve zinet e vesile olacak şekilde binasını yükseltmekle emrolunmadım" demektir. Bunda bir nevi kınama ve azarlama vardır.[680]

San'anî: "Hadis-i şerif, kerahet veya tahrim ifade ediyor. Çünkü İbn Abbas'ın: "Andolsun siz

675 El-Bani'nin Adabu'z-Zifaf adlı eseri, 106.

676 Ebu Davud, Ahmed b. Hanbel Sahih senedle rivayet etmişlerdir. El-Bani'nin Sıfet-i Salatı Nebi adlı eseri, 82.

677 Hadisi Buhari ile Müslim rivayet etmiştir.

678 Ebu Davud, K. Salat Binâu'l-Mesâcid 1/122, hadis no: 448; Beğavî, Mesâbî h, K. Salat, Mesâcid, 1/287; Mirkat Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh, 1/459. Hadisi şerifte geçen "teşyid" kelimesi, bina dikmek ve yükseltmek anlamındadır. Hadisi rivâyet eden İbn Abbas (r.a.) der ki: "Andolsun, siz camilerinizi yahudî ve hıristiyanların (mabedlerini) süsledikleri gibi süsleyeceksiniz". İbn Abbas'ın söylediği sözler, meşhur olan ve olmayan hadis kitaplarında Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinden ayırt edilmiştir. Neylü'l-Evtar, 2/167.

679 Subulü's-Selâm, 1/265.

680 Feyzu'l-Kadir, 5/436.

Yahudî ve Hıristiyanların (mabedlerini) süslediği gibi camileri süsleyeceksiniz" sözünden anlaşılan budur. Çünkü yahûdî ve hıristiyanlara benzemek haramdır. Camilerin inşa edilmesinden maksat, soğuktan ve sıcaktan insanların korunmasıdır. Onları süslemek, ibadetin ruhu mesabesinde olan huşu' dan kalpleri engeller, diyor.[681]

İkinci delil: Camileri süsleyenlere şiddetli tenkit vardır.

Ebu'd-Derdâ (r.a.)'dan rivayet edilen hadis-i şerifte:

"Camilerinizi nakışladığınız ve mushaflarınızı (altın ve gümüşle) yaldızladığınız zaman helâk olursunuz"[682] buyurulmuştur.

Camileri süslemek ve mushafları yaldızlamak yasaklanmıştır. Çünkü bunlar kalbi meşgul eder, huşu'dan, tefekkürden ve Allah ile birlikte olmaktan alıkoyar. Şafiî mezhebine göre; camiyi altın ve gümüşle süsleyip yaldızlamak kayıtsız şartsız haramdır. Altın ve gümüşten başka bir şeyle mekruhtur. Camiye vakfedilen maldan haramdır.[683]

Yalan ve yersiz olarak İslâm'a nisbet edilen bu süsleme ve yaldızlamalar; sahabe ve tabiun devrinde bilinmeyen şeylerdir. Bu bid'atler ancak Fatımî'ler döneminde çoğalıp yayıldı.

Allah hakkı için bana söyle: Her hayırlı işde insanlara yararlı olmaya memur, yeryüzünde Allah'ın dinini yaymakla, namaz kılıp oruç tutmakla mükellef olan bir müslümanın, gece gündüz demeden senelerce kapı veya sütun süsleme ve yaldızlamaya harcayacak vakti olabilir mi?

Üçüncü delil: Süsleme ve yaldız, İslâm'ın yasakladığı bir nevi övünmeden ibarettir.

Şüphe yoktur ki, sonradan ortaya çıkan bu süsleme ve yaldız İslâm'ın yasakladığı bir nevi iftihar ve övünme vesilesinden ibarettir. Şeytanın bu işi sevdirip güzel göstermesi; ancak Allah'ın evlerine tazim kabilindendir. Keza şeytanın, kötü işlerini dinden imiş gibi kula sevdirip güzel göstermesi de böyledir. Bundan daha belalı ve daha acı olanı da bu bid'attan dolayı sevap kazanacağına inanmaktır.

Sonradan ortaya çıkan, gereğinden fazla yüksek, ihtişamlı, süslü püslü ve yaldızlı cami inşa etme bid'ati kıyamet alâmetlerindendir. Yüce Peygamberimiz bunu şöyle buyurmak sûretiyle beyan eder:

"İnsanlar mescitlerle karşılıklı övününceye kadar kıyamet kopmayacaktır".[684] "Şüphe yoktur ki, insanların camiler hakkında karşılıklı övünmeleri kıyamet alâmetlerindendir".[685] Karşılıklı övünme, bazan söz bazan da fiil ile olur...

Allâme İbn Ruslan ve Allâme Suyûtî: Bu hadis-i şerif, Hz. Peygamberin sonradan olacak şeylerden haber vermesi bakımından apacık bir mucizedir. Çünkü devlet başkanları ve amirlerden camilerin süs ve zinetiyle övünenler çok olmuştur.

Allame Münâvî: Camileri süsleyip zinetlemek kibir ve üstünlük taslamaktan ileri gelir. Sahibinin durumunu ifsat eder. Bunu yapanın hali, mushafı yaldızlayıp okumayan veya az okuyan ile büyüklenip övünmek için süslü püslü seccade ve lambalar edinen kimse gibidir.

---

681 Subulü's-Selâm, 1/265.

682 Hadisi İbn Mübarek Zühd'ünde Ebu'd-Derda'dan rivâyet etmiştir. Hadis mevkuf olarak rivayet edilmiş, merfu' hükmündedir (merfu' hükmü vardır). Suyûtî, Camiussağîr'inde, Hakîm Tirmizî'ye nisbet ederek; Nevâdiru'l-Usûl'ünde olduğunu söylemiştir. Feyzu'l-Kadir, 1/366. Ayrıca Said b. Ebi Said el-Makberî'nin hadisinden mürsel olarak da rivayet edilmiştir. Hadisi İbn Ebi Şeybe de rivayet etti, 1/309. El-Banî Sahiha'da (1351) dediği gibi; bu hadis mürsel ve hasendir. Her iki tarik hadisi takviye ediyor. El-Banî bundan dolayı "Camiu's-Sağir Sahih"inde (585) sahih olduğunu kaydetti.

683 Münâvî, F. Kadir, 1/366.

684 Ahmed, Ebu Davud, Nes âî ve İbn Mace Hz. Enes'den rivayet etmiştir.

685 Bak: Mesâbîhu's-Sünne, 1/287, hadis no: 507; Mirkatu'l-Mefatih Şerhu Mişkati'l-Mesâbîh, 1/459; Nesâî 2/32.

Bu yaldız ve bid'atleri alevlendiren - Allah'a sığınırız - riya (gösteriş) dır. Bundan dolayı, her müslüman için gerekli olan husus; Allah Resûlü'nün sakındırdığı küçük şirke ulaştıracak her yolu kesmesidir.

Bir adam Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e gelip, "Ben birçok yerlerde durup hem Allah'ın rızasını diliyorum hem de halkın benim yerimi (durumumu) görmesini istiyorum" dedi. Peygamber (a.s.) Efendimiz ona cevap vermedi. Çok geçmeden âyet indi: "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (şu farkla ki) ilâhınızın bir tek ilâh olduğu bana vahyolundu. Artık kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, iyi, yararlı amelde bulunsun ve Rabbine ibadette (kullukta) hiçbir ortak tutmasın".[686] Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Efendimiz buyurdu: "Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey, küçük şirktir." Ya Resûlallah! Küçük şirk nedir? dediler. Cevap verdi: "Gösteriştir. Kıyamet günü insanların amellerinin karşılığı verilirken Allah onlara şöyle buyurur: "Dünyada kimler için gösteriş yaptınızsa, onlara gidin, bir bakın, onların yanında bir karşılık bulabilecek misiniz?" buyuracaktır.[687]

Şüphesiz şirke ulaştıran her şeyin maddesini kesmek vacip olur.[688] Dinine bağlı olan kişi bilmelidir ki, amele riya girdi mi o amel makbul değil red edilip boşa gitmiştir. Yüce Allah şirkten uzak olan Resûlüne hitaben şöyle buyurmuştur: "And olsun ki, sana da, senden önceki (peygamber)lere de şöyle vahyolundu: "Eğer Allah'a ortak koşarsan, şüphen olmasın ki, amelin boşa gider ve zarara uğrayanlardan olursun".[689]

Bu zamanda Kahire, Şam ve Kudüs'de haksız yere insanların malları elinden alınarak son derece mükemmel lüks bir şekilde camiler inşa ediliyor. Yüce Allah'dan afiyet ve selâmet dileriz. Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Artık kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, iyi, yararlı amelde bulunsun ve Rabbına ibadette (kullukta) hiçbir ortak tutmasın."[690]

Allah (c.c.) birdir, birliğine inanılmasını sever. İbadette ihlâsı da sever. Bu itibarla mümin gösterişten şöhretten sakınsın. Yüce Peygamberimiz bu kötü huylardan sakınılmasının gereğini şöyle beyan buyurur: "Her kim amelini işittirirse; Allah onu işittirir. Ve her kim riya yaparsa, Allah onun iç yüzünü meydana çıkarır".[691] Riya ve şöhret için yapılan amel batıldır. Sevabı yoktur. Sahibi günâhkâr olur.[692]

Müslümanların yeryüzüne hâkim kılınmalarının bir sebebi ihlâs ve salih ameldir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bu ümmeti, Allah katında kıymet, dinde temekkün (mekân tutma), rif'at, Allah'ın yardımı ve dünyaya tasarruf (hakimiyet) ile müjdele. Kim ahiret amelini dünya için yaparsa, onun için ahirette nasip yoktur".[693]

Dördüncü delil: Zinet ve yaldızlamada yahudî ve hıristiyanların yoluna tabi olmak vardır.

Şüphe yok ki Cenab-ı Allah (c.c.), Yüce Kitabında bizden önce gelmiş geçmiş sapık ümmetlerden Allah'a iman etmeyenlere benzeyip tabi olmaktan sakındırdığı gibi, Allah Resûlü de sünnetinde, Allah'a inanmayan, Allah'ın haram kıldığı şeyleri mubah sayan yahûdî ve hıristiyanların yoluna girmekten bizi sakındırdı. Çünkü onlar Allah'ın hukukunu çiğneyip kanlar akıttılar, Peygamberleri öldürüp kitabı tahrif ettiler, Rablerin Rabbine sövdüler.

---

686 Kehf, 110.

687 Ahmed ceyyid isnadla, İbn Ebi'd-Dünya ve Beyhakî Zühd'de ve diğerleri de rivayet etmişlerdir. Münzirî, Et-Tergib ve't-Terhib, 1/32-33; C. Yıldırım, Tefsir, 7/3689.

688 el-Eserî, Tahziru'r-Raki', 21.

689 Zümer, 65.

690 Kehf, 110.

691 Sahih-i Buharî, K. Rikak, 7/189; Sahih-i Müslim, K. Zühd, 8/223.

692 Sahih-i Müslim Tercüme. ve Şerhi, 11/459.

693 Münzirî, et-Tergib ve't-Terhib, 1/28; Hakim, el-Müstedrak, 4/311.

Allah Resûlü, söz, hal ve gidişlerinde yahûdî ve hıristiyanlara muhalefet etmeyi severdi. Çünkü onlara benzemeye çalışmak bazan küfür, çoğu kez bid'at ve mekruh, benzemenin çeşidi ve derecesine göre umumiyetle günâhtır.

Yüce Allah Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e hitaben:

"Sonra ey Muhammed! Seni de din konusunda bir şeriat sâhibi kıldık, ona uy; bilmeyenlerin heveslerine uyma"[694] buyurmuştur.

Bu yasak onlara benzememeyi, onların patikasından yürümemeyi gerektiriyor. Yine Cenab-ı Hak: "Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık..."[695] buyurdu. Şüphesiz yakınlık benzetme gereklerindendir. Yüce Allah müslümanlarla kâfirler arasındaki yakınlık ve sevgiyi kesmiştir. Çünkü onlara yakınlık küfre sebebiyet verir. Allah Tealâ şöyle buyurur: "Ey inananlar! Yahûdî ve hıristiyanları dost olarak benimsemeyin, onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onlara dost olursa o onlardandır. Allah zulmeden kimseleri doğru yola eriştirmez".[696]

Şüphe yok ki benzemek, onlara bir nevi yakınlığa sebep olur. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Ben kıyametin önü sıra kılıçla gönderildim. Ta ki ortağı olmayan Allah'ın yalnız kendisine ibadet edile. Rızkım, mızrağımın gölgesinde takdir kılınmıştır. Emrime muhalefet edene zillet ve aşağılık takdir edilmiştir. Kim ki, bir kavme benzemeye özenirse, o onlardandır".[697]

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye: Bu hadis-i şerif, zahiren kitap ehline benzeyenin, "içinizde onları dost tutanlar, onlardandır"[698] ayet-i kerime'sinde olduğu gibi, küfrünü gerekli kılıyorsa da en azından onlara benzemenin haram olduğunu gerektirir. Bunun dengi, Abdullah b. Amr'dan zikredeceğimiz bu haberdir: "Her kim müşrik toprağında evlenir, onların nevrûz ve mihrigân (bayramlarını) kutlar, ölünceye kadar kendini onlara benzetirse, kıyamet günü onlarla haşrolunur".[699]

Aziz okuyucu! Yapılan uyarılardan, yahudî ve hıristiyanların yolundan gitmenin yanlış ve tehlikeli bir gidiş olduğunu anladıktan sonra, bu süsleme ve ihtiyaç fazlası ihtişamın yahudî ve hıristiyanlardan müslümanlara geçtiğini bil. Görüldüğü gibi, çeşitli renk, süsleme, resim ve nakışlarla bezenmeyen ihtişamlı olmayan hiç bir kilise ve yahudî mabedi bulmak mümkün değildir. Hatta onlar öyle yaptılar ki, peygamberlerin resimlerini bile mabedlerinin duvarlarına işlemişler.

Müslümanlardan çoğu, bu yanlış işde onlara uyup; tarikat şeyhlerinin resimlerini bazı camilerin kıble yönündeki duvara işlemişler. Ziyaret ettiğim bir camide bunu gördüm.[700]

Cahil müslümanlar kendilerini bunlara benzeterek, cami ve mihraplarını süslediler. Bütün bunların doğruluğunu kanıtlayan Yüce Peygamberimizin şu sözleridir: "Şüphesiz ki, siz, kendinizden öncekilerin yollarına karış karış ve arşın arşın mutlaka uyacaksınız. Hattâ bir keler deliğine girseler, onların arkasından gideceksiniz" buyurdular. Ravi Ebu Saîd el-Hudrî der ki, biz:

- Ya Resûlallah! Bu ümmetler yahudîlerle hıristiyanlar mı? diye sorduk. Allah Resûlü:

- Onlardan başka ya kim olacak? buyurdu.[701]

---

694 Câsiye, 18.
695 Maide, 48.
696 Maide, 51.
697 Allâme Münavî, F. Kadir, 3/203-204.
698 Maide, 51.
699 F. Kadir, 6/104.
700 Ebu'l-Fida', Tahziru'r-Raki', 24.
701 Sahih-i Buharî, Tecrid-i Sarih Tercm. ve Şerhi, 9/189; Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 10/657.

Hadisten murad; müslümanların günâh hususunda geçmiş milletlere şiddetle uyacaklarını beyandır. Bu şiddet, karış, arşın ve keler kelimeleriyle temsil olunmuştur. Ancak Nevevî mâsiyetin küfür derecesine varmayan günâhlar ve muhalefetler olduğunu söylüyor ve: "Resûlüllah'ın açık bir mucizesidir; haber verdiği gibi zuhur etmiştir" diyor. Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in bu mucizesi günümüzde de devam etmektedir. Ve maalesef bugün birçok insanlar küfür hususunda da küffarın yolunda karış karış, arşın arşın ilerlemekte; onlar keler deliğine girse, bunlar da girmek için yarış etmektedir. Allah (c.c.) müslümanlara intibahlar versin!.[702]

Beşinci delil: Süs ve yaldızlamak, insanların namazdaki huşuunu bozar.

Şüphe yok ki, sonradan meydana gelen bu süsleme olayı insanların namazda huşu'unu engeller. Namazdaki huşu' Allah Resûlü'nün göz aydınlığı idi. Şöyle buyurdu: "Bana dünyanızdan, kadınlar ve güzel koku sevdirildi. Ve gözümün nuru da namazda kılındı".[703]

Yüce Allah huşu' sahiplerini kitabında övdü. Şöyle buyurdu:

"...mütevâzi' olan erkeklerle mütevâzi' olan kadınlar...işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır".[704] "Müminler muhakkak felâh bulmuştur. (Öyle müminler) ki onlar namazlarında huşu'a riayetkârdırlar.[705]

Huşu' üzerinde Allah Resûlü insanların en harisi idi. Huşu'u bozmaya yönelik her yolu kesmiştir. Namazda kalbi meşgul etmemesi için edindiği vesilelerden biri şöyledir: "Bir gün Kâ'be'ye girdi, orada İsmail Aleyhisselâm'ın kurtuluş fidyesi olduğunu zannettikleri iki koç boynuzu gördü. Bunun üzerine hemen Osman b. Talha'yı çağırdı. Kendisine: "Girdiğim yerde iki koç boynuzu gördüm, onları örtmenizi emretmeyi unuttum. Hemen onları ört. Çünkü namaz kılanı meşgul edecek bir şeyin Beyt'in içinde bulunması uygun değildir" dedi.[706]

Şevkânî: Hadis-i şerif, namaz kılanın yüzünü döndüğü, mihrap ve diğer yerlerin; nakış, şekil ve huşu'u bozan benzeri şeylerle tezyin edilmesinin mekruh olduğuna, namaz kılınan yerde bulunan resimleri örtmenin de keraheti ortadan kaldırdığına delâlet etmekte dir. Çünkü hadiseye neden olan illet, yok olmuştur.[707]

Sanıyorum ki, Allah'ın evlerinde sonradan meydana gelen süs ve yaldızların bid'at oluşuna bu hadis-i şerifin delâlet ettiği açıktır.

Üzücüdür ki, insanlar bu hususta o kadar ileri gittiler ki, Allah (c.c.)'ın âyetleriyle güzel isimlerini duvarlar üzerine yazıp durdular. Bu ise Allah Tealâ'nın kutsal kitabına karşı yakışmayan bir davranıştır.

Şüphe yok ki bu duvarlar zamanla aşınacak, bu yazı ve yaldızlar yere düşecek, böylece Kur'an'a hakaret etmiş, Allah'ın kitabını korumak yerine kaybolmasına sebep olmuş olunur.

Suyûtî: "Ashabımız, Kur'an âyetlerini duvar ve tavanlar üzerine yazmak şiddetle mekruhtur, çünkü ayak altına gelip çiğnenir, der". Ebu Ubeyd, Ömer b. Abdu'l-Aziz'den naklen şöyle der: "Sakın çiğnenecek yere Kur'an'ı yazmayın".[708]

İbn Kasım, İmam Malik'ten duydum. Medine-i Münevvere mescidi ve kıble yönüne işlenen süsü zikrederek şöyle diyordu: "Velid b. Abdu'l-Melik'in yaptığı bu işten insanlar o zaman

---

[702] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 10/657

[703] Münâvî, F. Kadir, 3/370; Ramuzu'l-Ahadis, 273.

[704] Ahzab, 35.

[705] El-Mü'minûn, 1-2. Kalpleri Allah korkusuyla dolu, uzuvları sâkin ve mutmain olarak, bazılarına göre namazda huşu', namaz için bütün himmeti toplamak, ondan başkasından yüz çevirmek, gözünü namaz kıldığı yerden ayırmamak, oraya buraya dönmemek, faidesiz amelden kaçınmak... gibi şeylerdir. "Medârik" (Hasan Basrî Çantay Tefsiri, 2/615).

[706] Ahmed, Ebu Davud rivayet etmiştir. Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, 2/183.

[707] Şevkânî, Neylü'l-Evtâr, 2/184.

[708] El-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, 2/170, 2/201.

hoşlanmadı. Çünkü oraya bakmak onları meşgul ediyordu. İmam Malik'ten soruldu: Camilerin kıblesine boya ile, Âyetu'l-Kürsî, İhlas süresi, Muavvezeteyn ve benzeri âyetler yazmak mekruh olur mu? Buyurdu ki: Caminin kıble duvarına Kur'an'dan bir şey yazılıp süs yapılmasını kerih görürüm. Çünkü bu namaz kılanı meşgul eder, dedi".[709]

Allame Menâvî: "Camileri tezyin edip yaldızlamak, mushafları süslemek dînen yasaklanmıştır. Çünkü bu, kalbi meşgul eder, huşu'u, akibeti düşünmeyi ve Allah Tealâ'nın huzurunda olmayı unutturur. Şafiî'ye göre; camiyi -Kâ'be de olsa- altın veya gümüşle yaldızlayıp süslemek kayıtsız şartsız haramdır. Başka şeyle süslemek mekruh, camiye vakfedilen maldan ise haramdır".[710]

Konumuzu takviye eden hususlardan biri de, bu süs ve yaldızların namaz kılanı oyaladığı, meşgul edip caiz olmadığı hususlardan biri de, Buharî'nin Enes b. Malik (r.a.)'ten rivayet ettiği hadis-i şeriftir: "Hz. Aişe validemizin, odasının bir tarafını onunla örttüğü nakışlı örtüsü vardı. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ona: "Şu nakışlı örtünü al. Üzerindeki resimler namazda iken hep bana görünüyor" buyurdu".[711]

Allame Şevkânî: "Hadis-i şerif, içinde resimler bulunan yerlerde namaz kılmanın mekruh olduğuna delâlet eder. Yukarıda, camileri süsleyip şekillerle donatmanın mekruh olduğuna dair bilgi verilmiştir. Hadis-i şerif yine delâlet etmektedir ki bu gibi yerlerde kılınan namaz fasit olmaz. Çünkü Allah Resûlü namazı kesip iade etmemişti".[712] Ancak oralarda kılınan namazın huzur ve huşu'u eksik olur. Huşu'u eksiltir. Bununla beraber namaz kılanın sevabı da noksan olur.

Allah Resûlü, namazdan meşgul eden her şeyden uzak bulunurdu. Kendisine hediye edilen yünlü ve nakışlı siyah elbise ile namaz kılmadı. Namaz esnasında üzerinde bulunan desenlere bir baktı. Namazdan çıkınca: "Bunu Ebu Cehm'e götürün ve onun işlemesiz olan kaba elbisesini bana getirin. Çünkü bu desenli elbise benim namazda huzurumu bozmuştu" buyurdu.[713] Diğer bir ifade ile "Namazda iken nakış ve desenlerine bakar da beni alıkoymaktan korkarım".[714]

Söz konusu elbise Hz. Ebu Cehm'i de meşgul edeceği hatıra gelebilirse de Ebu Cehm (r.a.)'in âmâ olduğu söylenir. Olmasa bile Resûlüllah (s.a.v.) onun o elbise ile namaz kılmadığını bildiği için iade etmiş olabilir.[715]

Allâme İbn Dakik el-Îd: Hz. Peygamber (s.a.v.), namaz meselelerinin düzenli olmasına ve ona zarar verecek şeyleri bertaraf etmesine çok dikkat ederdi".[716]

İbn Hacer (r.a.): "Hadis-i şeriften çıkarılan hüküm; nakışlar, boyanmış şeyler ve benzerleri namazdan alıkoyacak her şeyin mekruh olduğudur" İmam Tîbî'den nakledilen şu sözü (önemlidir): "Burada şekillerin ve zahirî eşyanın; temiz kalplere ve arınmış ruhlara tesiri olduğunu bildirmektedir"der. Hafız İbn Hacer (r.a.): Yani, nerde kaldı diğerleri, der.[717]

İbn Hacer ve diğerlerinin bu beyanlarından sonra derim ki: İnsanların çoğu, bu süsleme ve dekore etmenin bid'at oluşu hususunda münakaşa edip namazlarındaki huşu'larını etkilemedigini zannederler.

---

709 Tartûşî, el-Havadîs ve'l-Bida', 77; Tahzîru'r-Râki' ve's-Sâcid, 27.
710 Münâvî, F. Kadir, 1/366.
711 Buharî, K. Salat, 1/99; Tecrid-i Sarih, 2/316.
712 Neylü'l-Evtar, 2/183.
713 Buharî, K. Salat, 1/98-99; Müslim, K. Mesacid, 2/77; Mesabihu's-Sünne, 1/300; İbn Hacer, el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, 4/35.
714 Tecrid-i Sarih, 2/315.
715 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 3/436.
716 İbn Dakik, İhkâmu'l-Ahkâm, 2/96.
717 F. Barî, 1/483.

Bu gibi iddiada bulunanlar hata ediyorlar. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ın Resûlü olduğu halde nakışlı siyah elbisenin etkisinden korkunca başkasının durumunun nasıl olduğu düşünülmez mi? Muhtemeldir ki İbn Hacer'in son sözü, insanlardan bu sınıfın iddiasını red etmektedir. Bunların durumu sözcünün şu sözüne ne kadar benziyor: "İki elini arkasına bağlayarak denize attığı kimseye, sakın ha ıslanmayasın!" der. O itibarla, bu mekânda namaz kılan kimse huşu'unu nasıl kurtarabilir? Allah'ım senden af dilerim!

Selef-i salihin, nakış, süs ve yaldız gibi bid'atleri bulunmayan eski camilerde namaz kılmayı severlerdi. Çünkü yeni yapılan camiler genellikle bid'atleri ihtiva ediyordu.

Sâbit el-Bünânî[718] anlatıyor:

"Hz. Enes'le beraber bulunuyordum. Camiye gelip ezan okunduğunu duyduğunda, bu cami yeni midir? diye sorardı. Evet, dediklerinde başka camiye geçerdi".[719]

Mücâhid, yeni camileri geçip eski camide namaz kılardı.[720]

Leys anlatıyor: "Ebu Vail, şu kadar camide namazı geçirip, aralarında - namaz kılmadığı - bir çok yeni cami bulunan şöyle şöyle camide namaz kılardı".[721]

İmam Nevevî:

"Meşhur hadis-i şeriflere istinaden, namaz kılanın kalbini meşgul etmemesi için camiyi tezyin edip nakışlamak, yaldızlayıp süslemek mekruh kılınmıştır" der.[722]

Şeyh Kasımî, el-ikna'dan naklen şunları kaydeder:

"Genellikle namaz kılanı, namazından meşgul edecek yazı, boya, nakış v.s. ile cami ve diğer yerleri süslemek, yaldızlamak mekruhtur. Vakıf maldan olursa haramdır, tazminat gerekir. Kireçlemek veya duvarları beyazlamakta sakınca yoktur".[723]

Aşağıda (dip notta) isimlerini sıraladığımız eser sahipleri, eserlerinde; cami süsleme, yaldızlama, nakışlama ve benzeri işlerin bid'at oluşunu nass ile tesbit edip açıklamaktadırlar.[724]

Altıncı delil: Malın, Yüce Allah'ın bize ihsan buyurduğu büyük nimetlerinden biri olduğuna şüphe yoktur. Onu helâlden kazanıp meşru' ve hayırlı işlere sarfetmemizi bize emretmiştir. Malın, önemli bir madde, Allah'ın dinine çağıran faal bir vasıta olduğuna da, aklı başında hiç bir kimse şüphe etmez. Fakat insanların çoğu bunu bilmez. Oysa camilere işlenen bu süs ve yaldızlama bid'atı, dinen yasaklanmış israfın bir çeşididir. Allah Tealâ şöyle buyuruyor: "Yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez".[725] Ve yine Cenab-ı Allah: "Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp

---

718 Sâbit el-Bünanî: Bu zat Basra'lı tabiindendir. Künyesi, Ebu Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî'dir. İbn Ömer ve İbn Zübeyr'den gelen rivayette; bu mübarek zat 40 sene Hz. Enes'le beraber bulundu. Basra'nın en abidlerindendi. Hicrî yüzyirmiyedi yılında seksenaltı yaşında vefat etti. (Sem'anî, Ensâb 1/399).

719 Musannef Ebu Bekr b. Ebi Şeybe, 2/232.

720 Musannef Ebu Bekr b. Ebi Şeybe, 2/232.

721 Musannef Ebu Bekr b. Ebi Şeybe, 2/232.

722 el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb, 2/118.

723 Kasımî, Islahu'l-Mesâcid, 264.

724 Şeyh Takiyu'd-Din el-Hanbelî, Tuhfetü'r-Raki' es-Sâcid, 216; Şeyh Sıddık Hasan Han, Fethu'l-Alame, 2/118; Suyûtî, Risâle el-Emru bil-İttiba' ve'n-Nehyu ani'l-İbtida', 143; Allame Ali el-Karî, Mirkatu'l-Mefâtih Şerhu Mişkati'l-Mesâbih, 1/459; Beğavî, Mesâbihu's-Sünne, K. Salat, 1/287, hadis no: 506; Allame İbnu'l-Hac, el-Medhal, 2/218-219; İzzu'd-Din Abdusselâm, Kavaidu'l-Ahkâm, 2/173; Allâme Ebu Şame, el-Bais, 64; Şemsu'l-Hak Âbadî, Avnu'l-Mabud, 2/118; Allâme Kasımî, Islahu'l-Mesâcid, 95; Allame es-Sindî, Haşiye ale'n-Nesâî, 2/32; Allame el-Kastalânî, İrşâdu's-Sarî, 1/440; Allame El-Banî, Risâle fi Salâti't-Terâvih, 6; Ezher Ulemasından Ali Mahfuz, el-İbda' fi Mezarri'l-İbtida', 84; Şeyh Seyyid Sabık, Fikhu's-Sünne, 1/210; Tartûşî, el-Havadis ve'l-Bida', 74-77. Daha fazla bilgi edinmek isteyenler isimlerini verdiğimiz eserlere müracaat edebilirler.

725 A'raf, 31.

savuranlar, şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür".[726]

Yüce Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde: "Allah (c.c.) size annelere itaatsizliği, kızları diri diri mezara gömmeyi, verilecek borcun verilmemesini, verilmeyen bir şeyin alınmasını haram kıldı. Yine Allah sizin için kil-ü kali, çok suâli, israf-ı mâli kerih gördü" buyurmuştur.[727]

Mal israfı, malı dinen meşru' olmayan yerlere sarf etmektir. Bunun yasak edilmesinin sebebi ifsat olmasıdır; Allah fesatçıları sevmez. Bir de malını telef eden kimse çok defa başkasının malına göz diker.[728]

Müslüman, Allah'ın huzurunda sorumlu olduğunu bilmeli; kazandığı malını meşru' olmayan yerlere harcadığından dolayı inceden inceye hesaba çekileceğini düşünmelidir. Yüce Peygamberimiz bu konuda bizleri şöyle uyarmaktadır: "Bir kula ömrünü nerede tükettiği, ilmini nerede kullandığı, malını nereden kazanıp nereye harcadığı ve cismini nerede yıprattığı sorulmadıkça onun ayakları (Allah'ın huzurundan) ayrılamaz".[729]

Sonuç olarak deriz ki: Hayır işleri çoktur. Mü'min bunların nelerden ibaret olduğunu bilmelidir. Buna göre, yapacağı işin ölüye veya diriye yararı varsa yapmalıdır. Zira müslümanın faydasız işlerle uğraşacak vakti yoktur. Hele sevap işliyorum diye; cami nakışı, süsleme ve yaldızları ile zamanını ve parasını heder etmesi kesinlikle doğru olmaz.

Bugün dünyanın birçok ülkesinde, özellikle Afrika'da yoksulluğa yenik düşmüş, açlıkla kıvranan, misyonerlik baskısı altında ezilip, dinleri ile mideleri arasında seçenekle karşı karşıya kalmış, ellerinden tutacak kimseleri bulunmayan yeryüzünde nice çaresiz müslümanlar vardır. Binaenaleyh, böyle yararsız işlere sarfedilecek paraları, onların yiyecek içeceklerini, eğitim ve öğretim masraflarını bir ölçüde karşılamak için yardımda bulunmak, hasta olanlarının tedâvi giderlerini ödemek elbetteki daha iyi ve sevaplı iş olur. Bu paralarla fakirleri konut sahibi yapmak, yurtlarından edilmiş müslümanlara mesken temin etmek gibi kamu harcamaları yapılırsa; sosyal bir yardımlaşma örneği verilmiş olur ki, aç, çıplak, tedavisiz, yersiz, yurtsuz olarak açıkta kalan kimse olmaz. Böylece hem Allah'ın hoşnutluğu kazanılmış ve hem de cemiyet huzura kavuşmuş olur.

Camilerin Süslenmesi ile İlgili Birkaç Hadis:

"Camileri ihtiyaçtan fazla yükseltmek ve ihtişamlı yapmakla emrolunmadım". İbn Abbas şöyle demiştir: "Camileri yahûdî ve hıristiyanların (mabedlerini) süslediği gibi süsleyeceksiniz".[730]

"İnsanlar yaptıkları camilerle övünmedikçe kıyamet kopmaz".[731]

"İnsanların camiler hakkında birbiriyle övünmeleri kıyamet alâmetlerindendir".[732]

Hz. Ali (k.v.) süslenmiş gördüğü bir caminin yanından geçerken hoşlanmadığı bu manzaradan dolayı, "Bu kilise kimindir?" diye hoşnutsuzluğunu dile getirdi.[733]

Rivayete göre; İbn Mes'ud süslenmiş bir camiye uğradı: Süsleyene Allah lânet etsin, fakirler sütunlardan daha ihtiyaçlıdır, dedi.[734]

"Şimdiye kadar hiçbir kavim gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hale gelince mescitlerini

[726] İsra, 26-27.
[727] Tecrid-i Sarih Tercümesi, 7/292.
[728] Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, 8/410.
[729] Sünen-i Tirmizî Tercümesi, 4/228; Beğavî, Mesâbihu's-Sünne, 3/428.
[730] Mesabihu's-Sünne, 1/505. Ebu Davud ve İbn Hibban rivayet etti.
[731] Menâvî, F. Kadir, 6/417.
[732] Menavî, F. Kadir, 6/9; Ali el-Karî, Mirkat Ş. Mişkât, 1/459.
[733] Babertî, Şerhu'l-İnâye Ale'l-Hidâye, 1/368, Fethu'l-Kadir kenarı.
[734] Zerkeşî, İ'lâmu's-Sâcid, 336; Mirkat, 1/459.

süslemeğe kalkışmış olmasın" buyurulmuştur.[735]

"Camileri inşa edin, onları balkonsuz yapın".[736]

[735] Tecrid Tercümesi, 2/388; İbn Mace rivayet etmiştir; F. Kadir, 5/44; Ali el-Karî, Mirkat, 1/459.

[736] Menavî, Feyzu'l-Kadir, 1/84; Ali el-Karî, Mirkat Ş. Mişkat, 1/459.